TEOHAR MIHADAŞ

PE MUNTELE EBAL

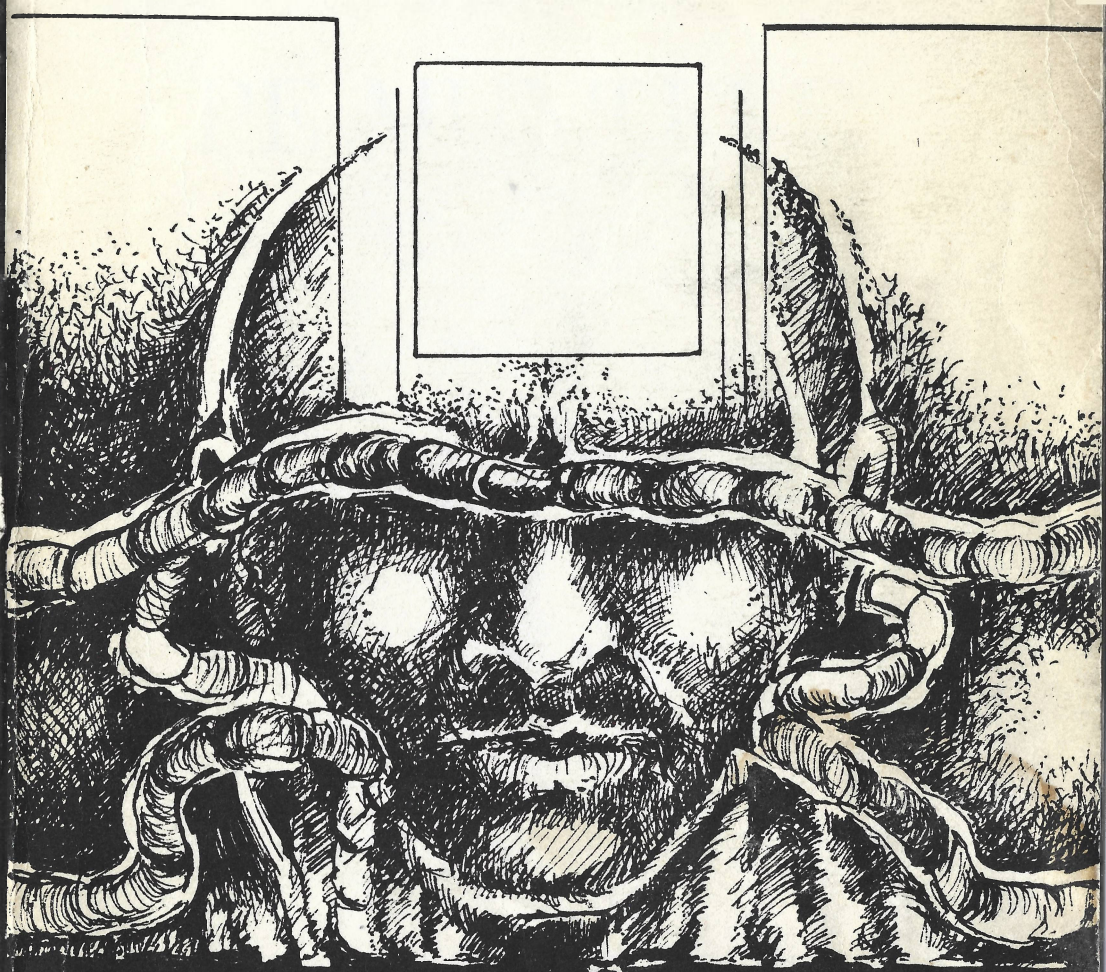

EDITURA CLUSIUM

ISBN 973-555-000-8

Lei. 24,50

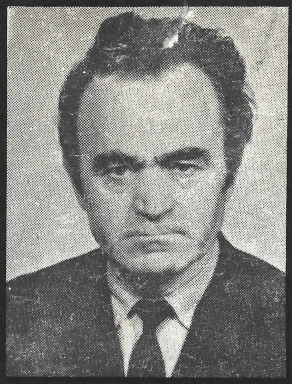

Cuvînt de început la sfîrşitul unei cărţi

Cea dintîi carte a unei Edituri nu este o naştere, ci mai degrabă o „finire". Un drum de nelinişti şi emoţii ia sfîrşit acum, născîndu-se doar îngăduinţa pentru destinul unei fiinţe care înfruntă eternitatea. O editură printre altele este un mandat în alb pentru un final neîntrerupt . Fiece carte a ei ar trebui să fie o încheiere de început de drum. Romanul **Pe muntele Ebal** al poetului Teohar Mihadaş este chiar aşa ceva. Apariţia lui este pentru autor o eliberare de vechi şi grele suferinţi. El s-a tot născut de vreo două decenii, ucis fiind de mai multe ori de anii care, vai, ce bine, au trecut. A fost pentru autor o reală ameninţare, chiar el, un roman care putea să asasineze. Teohar Mihadaş s-a temut de el şi totuşi nu l-a părăsit. Cei apropiaţi lui îi ştiau capcanele şi se înfiorau de ele. N-a fost alungată însă speranţa îndreptăţirii adevărului ce-l conţinea. Şi iată, acum, chiar el deschide, de drept, o cale, cînd tocmai s-a întors în ţărîna literei tipărite. Fie-i cerul uşor şi aproape!

VALENTIN TAŞCU

CLVSIVM

TEOHAR MIHADAȘ

PE MUNTELE EBAL

Editura
«CLVSIVM»
1990

Coperta de CORNEL POPOVICI

CASA DE EDITURĂ
«ATLAS — CLUJUL LIBER»

Moto 1: „... să stea pe muntele Garizim și să rostească binecuvîntarea..., iar pe muntele Ebal, ca să rostească blestemul..."

(*Deuteronomul*, 27/12, 13).

Moto 2: „Avem și un scop politic cu acești bandiți aici, nu ca să facem canalul".

(Politrucul Chirion)

Pe Baraba! Pe Baraba!, au urlat, la unison, cu arhiereii și cărturarii mulțimile adunate în curtea pretoriului, dînd astfel răspuns la întrebarea dregătorului, pe cine să elibereze dintre cei doi condamnați la moarte: pe Baraba, tîlharul, sau pe Iisus. „Atunci l-a eliberat pe Baraba, iar pe Iisus L-a biciuit și L-a dat să fie răstignit" (*Matei*, 27/26).

Atunci, acolo, omul a pronunțat o opțiune care a lucrat și lucrează în planul istoriei cu puterea faptului definitiv judecat. Baraba este alesul! Celălalt trebuiește să piară. Baraba este mădularul aducător de plăceri, ordine, bunăstare și triumf continuu în aspirațiile noastre. Pe cînd Celălalt stă și azi răstignit, Acolo, și va mai sta pînă nu se știe cînd, și, înfricoșător!, nici n-a murit încă, nici nu va muri, pînă bunul Dumnezeu știe cînd. *Osană!* deci lui Baraba, *in aeternum!*

PRINDEREA, CERCETAREA ŞI JUDECATA

1.

Întîi m-au curtat, cu gesturi și cuvinte nu lipsite de politețe, o politețe respingător de amabilă, apoi m-au solicitat să colaborez (să-mi unesc ideile cu ale lor într-o luptă comună pentru binele universal, ei cunoscîndu-mi ideile „nobile, generoase", cum le numeau dînșii). În gîndul meu: tocmai de aceea, nu . . .

Apoi, dacă-au văzut că nu-i chip să mă convingă, m-au urmărit pas cu pas, m-au hărțuit stăruitor, m-au provocat întruna, oferind totodată, discret, pe căi și prin persoane subtile, momeli ispititoare și mărinimoase: director, șef, președinte, ministru chiar etc —, iar în sfîrșit, văzînd că nu mă pot lămuri cu binele, m-au prins, m-au cercetat, izbind asupra mea cu pumnii, cu vîrfuri de cizme, cu ciomege, cu saci și săculeți cu nisip, toate sporite cu sudălmi, m-au supus la munci reconditionale, silindu-mă, umilindu-mă, batjocorindu-mă, cu o specifică voluptate savantă, din mai multe motive, unele mai grave ca altele.

Cauza unică însă, după opinia mea, de la care mi s-au tras cele ce-au urmat era una de ordin ereditar, aprioric obligatorie și imperativă, care ținea de ursita, de *moira* căreia nu i te poți sustrage nicidecum și care nu-mi putea oferi altă condiție decît cea pe care am binemeritat-o, o dată prins în granițele

unei lumi ca aceea pe care a creat-o tîrgul de popoare de la Ialta. Cu cele trei tare ale sîngelui meu, provenind din trei mari eposuri: misterul tracic, mîndria romană și geniul democratic elin, nu puteam pretinde nimic altceva decît exact ceea ce mi s-a dat. Iar, dacă am scăpat cu viață pînă la urmă, aceasta înseamnă că acele tare n-au acționat cu destulă forță asupra mea... ori, cine știe, altceva sau altcineva și-a spus aici cuvîntul.

Aparțin unei seminții — întreg și nealterat nicicum — de păstori, luptători și haiduci. Peste acest strat primordial, originar, acest fond teluric stihial, tracic, s-a altoit ceva din superbia romană, iar prin îndelungata viețuire apropiată cu grecii, și ceva din spiritul lor odiseic, din setea de libertate civică ce de la ei ne vine: de la Pericles și nu de la satrapii pustiurilor ori faraonii deșertului.

Într-un univers astfel alcătuit și zidit — închis aproape — nu putea găsi loc de sălășluire, în nici un chip, iazma mlaștinilor.

Nu există putința unui legămînt, cît de cît firesc, între fiara muntelui și gelatinoasele ființări ale mlaștinei.

Pentru un trac adevărat libertatea este egală cu lumina soarelui.

Pentru un roman adevărat suprema lege pentru bărbat este Demnitatea. Altfel nu se poate înțelege cum au reușit să creeze un imperiu ca al lor.

Haiducul poate fi înlănțuit, încarcerat, pedepsit, dar nu ticăloșit, jignit, înjosit. Haiduc care să trăiască impersonal, învălmășit în turma behăitoare, adunată grămadă și disciplinată în jurul unicului cort, al unicului mare boier nu există. Aceasta ar însemna mare rușine pentru un haiduc.

A mai intervenit, în șirul cauzelor, și slaba, aproape sfruntătoarea comportare a instinctului meu de autoconservare, instinct care pune, mai presus decît ispita de-a trăi cu orice preț, orgoliul și voluptatea orgoliului.

Celelalte motive și cauze care-au dus la ceea ce a urmat țin exclusiv de logică și dialectică, și-ar fi cam următoarele:

1. Origine socială perfect sănătoasă: tata muncind încoace și-ncolo ca să întrețină o familie numeroasă, mama chinuindu-se, bolnavă, să gospodărească o asemenea familie cu mai nimicul ce intra într-însa ca venit.

2. Sărac cu desăvîrșire, nici hainele de pe mine nefiind complete.

3. Adept al unor convingeri social-politice frizînd, aproape, comunismul.

4. Refractar incorigibil la orice fel de disciplină impusă.

5. O crîncenă rușine de-a umbla și-a rage-n turmă.

6. Un dispreț total, sălbatic față de potentații ajunși, numiți lingăi, zeloși, cretini.

7. Dispreț față de impostură și parvenitism, valori mult iubite de regimurile dictatoriale, cultivate cu grijă și promovate neabătut, cu predilecție.

8. Ură față de orice decrepitudine înscăunată, decrepitudinea fiind o altă mare dragoste a acelorași regimuri, o altă preferință a lor.

9. Refuzul categoric de a accepta minciuna ca principiu educativ.

10. Refuzul brutal de a primi servicii sau bani pentru alte servicii.

11. Refuzul net de a mă pune-n slujba inamicului acestei țări, țară care m-a scos din văgăunile muntelui și m-a purtat la școli, făcînd din mine un om; refuzul de-a fi, deci, trădător ingrat.

12. Respingerea unei filozofii după care omul este un animal mizerabil, laș și parșiv, cu care te poți juca cum îți place, din care poți face orice poftești, cu o singură condiție: alungarea lui, gol, din vizuină, monopolizarea apoi cu strictețe savantă a tuturor bunurilor de consum precum și-a tuturor posibilităților de a și le procura, ținînd într-o mînă, cu mărinimie, cnutul, iar în cealaltă, cu parșivenie, polonicul cu fiertură.

13. În sfîrșit: credința mea naivă, dar de nestins, în ceea ce este frumos în lume și viață, în poezia și, mai ales, în libertatea vieții, sursă și matcă a tuturor virtuților.

Motive destule, mai mult decît plauzibile, foarte grave, pentru a putea îndreptăți hotărîrea arestării și condamnării mele. Se aflau deci în deplină legalitate și în legitimă apărare. Unde mai pui că numărul motivelor înșirate mai sus este de rău augur: 13.

Un naiv ca să nu spun altcumva. Un fel de — cum zice poporul — „fală goală, traistă ușoară", care s-a găsit și el în treabă, să facă pe grozavul, fără să-și dea seama că devenea nu numai ridicol, dar și jalnic, oamenii socotindu-l, dacă nu

smintit la cap, atunci instigator plătit sau, tot după o zicere din popor, „unul care se pișă-n contra vîntului", care ia-n piept tăvălugul.

Într-adevăr, absurdă și sfidătoare comportare. Curios însă este faptul că nu regret cîtuși de puțin ceea ce am făcut și îndurat; nici nu mă rușinez de ceea ce gîndeau și gîndesc încă despre mine semenii. Ba, mai mult, nu fac pe nimeni vinovat de ceea ce mi s-a-ntîmplat. Dacă e să fac pe cineva vinovat, dar nu să-l și acuz, acesta nu e nimeni altul decît eu însumi, dar un vinovat care nu simte nici un sentiment de vinovăție față de nimeni, afară de cei care l-au iubit și-au pătimit pentru această iubire a lor pentru el.

Decît ticălos, mai bine idiot; mai bine ignorat decît odios; decît să te ocolească lumea ca pe-un gunoi, mai bine să te ocolească precum pe un sărman, un nebun. Refuzul vieții, în anumite situații, este mai plăcut decît a accepta să o trăiești cu orice preț. Decît belșugul nerușinii și-al prostituării, mai dulce și mai frumos hrănitoare este cenușa neantului și pustia deznădejdii. Există o voluptate, poate că una dintre cele mai bărbătești, aceea de a spune NU, indiferent de urmări. *N u* -ul acesta reprezintă glasul antimateriei din noi, și a avea curajul de a-l rosti în situații limită înseamnă a te pune de acord cu ceea ce este esență în existență, în lume, în Dumnezeu.

Fără nici o îndoială, un naiv, și încă unul orgolios. Dar dacă toți oamenii ar fi niște naivi de tipul acesta, atunci cu siguranță că n-ar exista sclavi pe lume.

2.

Întîi am fost dat afară din slujbă, cu vădită indulgență, adică pus în cadru disponibil, după ce, la scurt timp după angajarea mea la Departamentul Naționalităților Conlocuitoare, ca referent de presă, mi s-au oferit — nu știu nici astăzi pentru ce merite anume — două gradații, urmînd a fi apoi, imediat după înscrierea în partid, promovat pe un alt post, acela de consilier (???). Aveam 26 de ani.

Post pompos, ce-i drept, dar și de pomană. Mi-au acordat trei luni de gîndire, în care timp aveam libertatea să aleg între perspectiva de-a muri de foame ori în închisori și între aceea de a mă întoarce pocăit și devotat la unicul stăpîn și gestionar al vieții, Partidul, și să prosper.

Nu am murit nici de foame, deși nu pot spune că n-am îndurat destulă prin Bucureștii jecmăniți de aliați, dar nici nu m-am dus să mă prosternez copleșit de adevărurile pe care mi le-ar fi revelat mie meditația din cele trei luni petrecute-n deșert, în disponibilitate.

Indemnat de nu știu ce sentiment sau poate de-o simplă întîmplare, întîlnirea cu prietenul meu Al. Husar, am plecat împreună cu el (spre uimirea perplexă a acestuia, am cumpărat și pentru mine bilet atunci cînd m-am dus la ghișeu să-i cumpăr lui) la Bistrița, unde directorul liceului „Alexandru Odobescu" de aici, Ștefan Lupu, într-o lipsă totală de profesori, a fost fericit să-mi facă angajarea degrabă, prin telefon, ca profesor de franceză și română. N-a trecut săptămîna și o delegație a liceului de fete din același oraș, avînd în frunte pe directoarea și președintele comitetului școlar, s-a înfățișat la mine, rugîndu-mă stăruitor să accept să predau și la „Liceul de fete" limba română, întrucît se apropie bacalaureatul, fetele au rămas cu mari lacune din timpul ocupației maghiare, iar româna este predată de învățătoare incompetente.

După doi ani de muncă entuziast dăruită (cîte șase ore pe zi, plus alte două sau trei pentru a-mi procura hrana, salariile fiind nule în plină inflație), iubit de elevi — o, fericire! — iubindu-i la rîndul meu cu durere și îngrijorare, atît pentru deznădejdea și solitudinea din mine, cît și pentru ceea ce știam că-i așteaptă, am fost azvîrlit de la catedră, din aceleași motive: neaderarea mea, ostentativă, la politica de ocupație, adică neînscrierea în partid.

Am început a da din colț în colț, tot mai înverșunat în absurditatea mea.

M-am refugiat la liceul „George Coșbuc" din Năsăud, sigur fiind că voi fi numit acolo, ba, chiar, invitat fiind să mă prezint, deoarece acest vechi liceu beneficia încă de dreptul de a-și alege profesorii pe care-i dorea, de vreme ce-i plătea din fondurile pădurilor grănicerești, „dăruite" lor, românilor din această parte a Transilvaniei, de împărăteasa Maria Tereza.

Am funcționat doar un an școlar, deoarece a venit etati-

zarea forțată (adică liber consimțită) a tuturor școlilor particulare, de orice fel ar fi fost ele, după care a urmat în mod necesar pentru mine: sau încorporarea-n partid sau darea afară imediat de la catedră, ca un element dușmănos, contrarevoluționar.

Ca să-mi fac pînă la capăt datoria față de mine, încrezător naiv în drepturile omului, m-am prezentat, imediat după naționalizarea liceului „George Coșbuc", la Inspectoratul Școlar Regional din Cluj, la, domnul încă, inspector șef Ghergariu, cu o cerere prin care solicitam prelungirea numirii mele ca profesor la sus-numitul liceu... Domnul inspector Ghergariu, om cu schelărie impresionantă, iubitor de beutură și snoave — avînd deci îndatoriri serioase față de persoana sa, avînd însă și multă omenie —, mi-a răspuns cu o franchețe flască, de om plictisit și aproape scîrbit: „Dacă te înscrii în partid, te numesc; dacă nu, vei rămîne pe drumuri... Alege. Îmi pare rău de frumoasa dumitale pregătire profesională, de calitățile remarcabile de pedagog, ni te-a recomandat călduros, rugîndu-ne să avem grijă de tine, profesorul și criticul literar Vladimir Streinu, atît mie cît și colegului meu, domnul Braharu..., dar... Asta este situația... Alege."

— Vă salut, domnule inspector-șef, am răspuns, și-am părăsit pentru totdeauna biroul său, dar și cariera de profesor, care se pare că mi-am făcut-o cu suficientă cinste, de vreme ce, de-atunci încoace, mi s-a spus mereu „domnul profesor". Se vede limpede că prin comportarea mea le dădeam apă la moară, îi îndreptățeam să treacă la măsuri drastice asupră-mi. La București, de pildă, cînd eram, prin grația lor, referent de presă în Departamentul Naționalităților Conlocuitoare (mai mult *stăpînitoare,* în acea vreme), întrebat de către tovarășul ministru Vlădescu-Răcoasa de ce nu-mi fac înscrierea-n partid (întrebarea mi se făcea cu o de-a dreptul părintească bunăvoință, amestecată cu îngrijorătoare uimire: „Tocmai tu, care ai un trecut frumos, o origine socială sănătoasă, o pregătire solidă",...), i-am răspuns scurt, impertinent: „Tocmai de aceea, domnule ministru".

— Cum adică, a reluat vorbirea excelența-sa, deranjat... Pentru ce, băiete, nu vrei să te alături nouă, să-ți organizezi lupta pentru generoasele tale idei, pe care le cunoaștem, cot la cot cu noi, în partidul nostru muncitoresc? (Acest Răcoasa era un om harnic, dar nu era muncitor.)

Dîndu-mi seama că am fost obraznic, m-am decis să repar gafa și-am comis una și mai mare:

— Pentru că, după cum bine știți, detest hitlerismul.

— Tinere, îți dai seama ce spui? Cum adică? . . . , mi-a atras dînsul atenția cu un ton de îngrijorare paternă, dar mai mult cu mînie ascunsă, căci s-a înverșit la față și i s-au iritat ochii.

— Bolșevismul nefiind altceva, continuu eu, decît un alt fel de hitlerism, mult mai fioros și mult mai monstruos: hitlerismul rusesc.

Punerea mea în cadru disponibil, după o astfel de ispravă, era ininteligibil de indulgentă; era oarecum o alinare sau o perfidie.

O alta și mai de oaie.

În ziua de 8 noiembrie, cînd întreagă suflarea capitalei — tineretul mai ales — a inundat Piața Palatului, strigînd cu deznădejde: „Regele și Patria", eu, disprețuind ordinul ministrului de a nu părăsi nimeni incinta Ministerului, am ieșit pe poartă afară, izbindu-i pe Boiangă și pe Băgăcean în plex cu coatele, și m-am dus în fluviul acela de oameni. Mi-am zis, stînd la fereastră, în birou: „Sau te duci și tu acolo, sau nu mai ai dreptul de-a pune mîna pe tocul de scris, cu atît mai puțin să apari la catedră ca profesor".

La acea manifestație s-a tras de pe acoperișul Ministerului și-au căzut alături de mine tineri loviți de gloanțe. Un grup de fotoreporteri, foarte elegant îmbrăcați, cu fețele dolofane — ca și dosurile —, fotografiau scene de senzație ca să le trimeată peste ocean, la conaționalii lor, ca să-și facă și aceia mai plăcut digestia. Mi s-au părut mai odioși decît cei care au tras.

Alta și mai și.

La Bistrița, după ce organele și organizațiile locale de tot soiul au încercat în van să mă prindă de partea lor, prefectul județului, un fiu de preot, Pop și nu mai știu cum, a încercat să mă ademenească prin prietenie și promisiuni, oferindu-mi discret, în marea lui devoțiune pentru cauză, pînă și soția la așternut, o fin-ugrică foarte nostimă, drăguță și lăudăroasă, chiar inteligentă, deci cu o foarte certă orientare politică. Ea știa precis ce vroia; el, însă, nu prea . . . Pesemne că încerca să mușamalizeze cine știe ce păcate din trecut ori, pur și simplu, își ascundea în felul acesta nimicnicia și nemernicia, căci de convingeri nu putea fi vorba nicidecum la dînsul.

Văzînd el că atari tertipuri nu prind la un căpățînos ca mine și că oferta ca ofrandă a soției în loc să-mi surîdă m-a făcut să-l detest, a trecut la amenințări cu moartea: „Am să pun pe urmele tale o bandă plătită să te curețe și să te arunce într-un șanț. Adevărul este, tot, de partea noastră; șanțurile, de asemenea, sînt ale noastre... Lumea va spune — pentru că așa vom vrea noi — că te-ai îmbătat ca un porc, că te-ai încăierat cu alți beți ca tine, care te-au omorît și te-au rostogolit într-o rîpă. Cine te va căuta?... Cui se va adresa?... Cine te va apăra și-mpotriva cui!... Să cuteze vreunul să spuie altceva decît ceea ce poftim noi!"

Această abjectă impertinență m-a scos din sărite: „Bagă bine de seamă, i-am răspuns (simțeam cum înviază-n sîngele meu umbra străbunicului Caracuș, haiducul), fii cu mare atenție, ia toate măsurile cu precauție matematică excesivă, ca nu cumva borfașii tăi bătăuși să greșească lovitura (pentru că așa ceva este foarte cu putință, dat fiind faptul că nu umblu beat și știu să mă bat al dracului la nevoie) și eu să scap cu viață, deoarece atunci, ți-o jur pe părinții mei, tu nu vei scăpa de lovitura mea, chiar dacă te-ai piti în gaură de șarpe. Știu să adulmec precum cîinele și să văd departe, chiar noaptea, ca lupul".

De fapt mă cam lăudam, dîndu-mi curaj de necaz, dar nu-i mai puțin adevărat că am nimerit-o, grosolănia lui fiind soră geamănă cu lașitatea. M-a lăsat în pace, deci.

Alta.

La liceul din Năsăud, odată, a venit (trimis, bineînțeles) să asiste, să mă spioneze, să mă prelucreze, apoi să mă denunțe politrucul liceului, mai aulic spus: consilierul educativ, unul pe nume Macrea, acesta nu fiu de preot ca prefectul, ci de protopop, fost agent al gestapoului, care tot dădea examene la catedra de limba germană din Cluj, dar care tot în anul întîi rămînea, căsătorit fiind cu fata unică a unor oameni gospodari, prosperi.

Ridicînd el, după oră, cuvîntul în cancelarie în fața tuturor profesorilor, ca să mă pună la punct, pentru că-mi fac de cap la lecții, pentru că vorbesc elevilor despre unul anume Kant, filozof anti-democrat, ideologul micii burghezii și-al militarismului prusac, pentru că la alte lecții, ca de pildă aceea în care am făcut analiza poeziei *Somnoroase păsărele*, nu am tras con-

cluziile politice care se impun, pentru că refuz cu ostentație și orgoliu găunos să politizez în clasă lecțiile, că „Închipuiți-vă, tovarăși, îndrăznește să-l înjure pe tovarășul Stalin cu toți conducătorii noștri dragi, dați de popor nouă", că atunci cînd am făcut biografia lui Eminescu la clasa a VII-a nu am pomenit de „banditul acela de Maiorescu, care l-a exploatat pe marele nostru poet și l-a batjocorit într-un stil barbar", etc., etc., l-am apucat fără ezitare de gulerul de consilier educativ și l-am azvîrlit afară din sala profesorală, aplicîndu-i un picior exact acolo: „Afară de-aici, lepră! Afară neisprăvitule, gunoiule"!, am urlat.

Pesemne că-și disprețuia mai mult propriile-i slugi decît mă ura pe mine partidul, altmintrelea m-ar fi lichidat la repezeală după o asemenea ieșire sfruntată.

Alta.

În timpul verii, la cursurile de îndrumare politică a corpului didactic, I.P.C.D., am luat, firește, și eu parte, mai bine n-aș fi luat.

Directorul cursurilor era un învățător din Gherla, oportunist mediocru și poltron — nu știu cum naiba se face, tot fiu de popă și acesta.

Conducînd el însuși într-o zi discuțiile din cadrul seminarului, asupra celor cuprinse în conferința ținută-n sala cinematografului „Omnia" de către un tovarăș doctor Vianu (nu-i cunosc numele adevărat) — cel cu mașină acasă, cu carnet de ilegalist în buzunar, cu o mulțime de costume, după oră și sezon, într-o vreme cînd oamenii umblau în boarfe obținute pe puncte, cu mult aur în sipeturi și cu o ură atavică împotriva oamenilor de rînd —, despre: „Ruvuluția rusă și imensele ei foloase pentru Rumunia", după care l-am tratat drepte impostor și escroc, acolo, pe loc, în sala cinematografului „Omnia", care a explodat în aplauze, cu toate că era bine păzită de domnul maior Gligor și toți gealații lui, domnul director Gălățeanu a debitat, printre alte vulgarități, și pe aceasta, pe care o reproduc întocmai:

— Tovarăși, zicea el de la catedră, Republica Populară Română este așa... ca un spic de grîu. (Un zîmbet de mare mulțumire îi nimbează fața.) Așa. Ați scris? (Bieții profesori și sărmanii învățători scriseseră întocmai și subliniaseră chiar, cu roșu, geniala comparație.) Buun! Ia să-mi spuneți, tovarăși, de ce are nevoie Republica Populară Română, care este

ca un spic de grîu, ca să crească și să se dezvolte, să dea roade îmbelșugate?

Profesorii, bărbați și femei, tineri și domnișoare, oameni în toată firea, ridică cu mare sîrg degetele, agitîndu-le-n aer, ca să răspundă, toți...

— Ian spune dumneata, tovarășul de-acolo, cheamă la răspuns directorul.

Într-o atitudine mai caraghioasă și mai jalnică decît a celui mai nerod elev, unul dintre cursanți, profesor de matematici, răspunde:

— Are nevoie de soare și de ploaie, tovarășe director, după care s-a instalat cuminte și satisfăcut în bancă.

— Bravo, punctează directorul, scrieți și subliniați.

Profesorii toți și învățătorii au scris și-au subliniat, tot cu roșu.

Directorul, iarăși:

— Ia să-mi spuneți acum, tovarăși, care este ploaia și soarele Republicii Populare Române?...

O profesoară, de altfel frumoasă, bîltană, răspunde cu fermitate cochetă:

— Soarele și ploaia Republicii Populare Române este Uniunea Sovietică.

— Bravo, tovarășa Baraboi, bravo încă o dată... Scrieți și subliniați.

Din nou profesorii și profesoarele au scris cu sîrguință și-au subliniat cu osîrdie.

Directorul se pregătea să treacă la altă idee, cînd, mînat de Ducă-se-n-Pustii, ridic și eu mîna.

— Mda, mă întîmpină el, vădit incomodat, ce poftești?

— Poftesc să fac o completare.

— Da, zice el, cu jumătate glas.

— Republica Populară Română, reiau eu sec, care este așaa... ca un spic de grîu, mai are nevoie, ca să încolțească, să crească și să deie roade, și de altceva, tot atît de important..., în afară de soare și ploaie...

— Ce?, spune, tovarășe.

— De gunoaie, subliniez eu cu tărie, arătînd elocvent cu degetul înspre persoana domniei-sale, care a tăcut chitic, continuînd expunerea lecției ca și cum n-ar fi auzit nicicum cele spuse de mine. (Este și aceasta o calitate pe care o au de

regulă diplomații, anumiți diplomați, și, în genere, lașii, lichelele.)

Hotărît lucru, aveau, după cum se vede limpede, tot dreptul să mă deie afară de la un astfel de învățămînt. Și m-au și dat, urgent, imediat după ora de seminar.

A urmat un ordin prin care se atrăgea atenția tuturor școlilor din țară asupra mea și li se punea în vedere că dacă vor apropia de școală un asemenea element primejdios vor răspunde cu libertatea lor personală, apoi a urmat urmărirea îndeaproape, pregătirea unei curse, prinderea în această cursă, cercetarea, ancheta, dresarea actelor de judecare, judecarea, exact ca o lecție învățată pe de rost, și osîndirea, cu ispășirile toate cu cîte am fost învrednicit a le petrece.

3.

Simțeam cum se strînge-n jurul meu cercul hăitașilor, vedeam poterimea venind tiptil în urma mea, lingîndu-se pe buze, tot mai bucuroși, apropiindu-se... Singur, fără nici o sursă de venituri, fără părinți sau frați sau o rudă milostivă la țară, care să-mi trimită cîte ceva de-ale gurii (pămînturile nu erau încă transformate-n bun obștesc, iar țăranii constituiau încă o putere și-o rezistență, poate singura de temut), dădeam dintr-un colț într-altul, dintr-un gard într-altul, dintr-un hățiș în celălalt, ca fiara gonită din toate părțile. Zoe, alături de mine, ca o flacără luminătoare! O simțeam legată de trupul și destinul meu, ca o spadă de foc.

Să fi trăit pe socoteala socrilor mei, oameni răbdurii și neutri (undeva, poate chiar mîndri de mine), ca un om de nimica, era o rușine de nesuportat. Onisim Filipoiu (care pe grecește înseamnă iubitorul de cai), prieten rezervat, dar înțelept și săritor, îngrijorat de soarta ce mă așteaptă mi-a propus să trec granița-n Iugoslavia, acțiune a cărei reușită o garanta el prin fratele său, ofițer de fruntarii la Timișoara. Din abulie, din îndărătnicie, din respect și dragoste pentru Zoe, pentru minunații oameni din țara ei, a Năsăudului, pentru că

așa a vrut Destinul, i-am răspuns cu liniște: „Nu. Rămîn aici, cu gușații tăi". *Îți amintești, Filon? Era spre seară și-o burniță amară stăruia peste oraș.*

Lichelele îmi căutau și-mi cultivau din ce în ce mai stăruitor prietenia, arătîndu-mi o afecțiune abjectă și-o admirație dezgustătoare. Oamenii la locul lor, în schimb, și adevărații prieteni mă ocoleau cu sfială și rușinoasă strîngere de inimă. Aveam impresia că sînt un liliac rătăcit, singur într-o cameră străină, luminată de-un bec electric atîrnînd de tavan.

Peste adîncul ființei mele, singurătatea își așternea stăpînirea ei tot mai placid, altfel ca pînă acum. Pînă acum ea era climatul izvoditor de poezie, de-acum înainte devenea climatul însuși al existenței mele. Mă arătam tot mai irascibil, dar simțeam în același timp cum se înverșunează-n mine, tot atît de implacabil ca și puterile ce acționau asupra mea din afară, ideea de-a rămîne — absurd, tot mai absurd — pe poziția lui NU, orice s-ar fi întîmplat; eram chiar curios să aflu, să văd . . . ce anume se putea întîmpla.

Am făcut un drum la București, așa ca să mă aflu în treabă, ca atras de un loc în care mi se putea revela cine știe ce, ca să mă regăsesc în timpurile mele de studenție sau ca muribundul de foame care nu moare de obicei acasă, ci pe stradă, în speranța că va găsi acolo vreo coajă de pîine ori vreo milostenie. Ori ca să mărturisesc prietenilor de acolo necazul în care mă aflam, să le cer sfatul, încurajarea, ca de la niște inși — credeam eu — mai informați, mai bine organizați.

Nici vorbă. Ei rătăceau în idei și speranțe deșarte, ca niște copii și priveau oarecum de sus — jalnic de sus — situația, nu lipsiți de-o anume aroganță a viitorului.

Unul dintre ei, poetul Constant Tonegaru, ca orice poet adevărat: naiv, entuziast și fantast, sigur fiind el că munții mișună de armate nevăzute care, îndată, cu sprijinul americanilor, vor lichida regimul impus cu forța în România de către Stalin (numai poeții pot crede așa ceva, sau cei disperați), stăruia necontenit asupra mea, în taină mare, să-l pun și pe el în legătură cu partizanii cu care, credea iarăși el, eu am certe legături, de vreme ce firea mea de haiduc nu se poate să nu fi aderat la o asemenea mișcare, cu atît mai mult cu cît ve-

neam de la Năsăud, pămînt românesc fabulos și puternic centru de rezistență împotriva ocupației comuniste.

Răspunzîndu-i că nu știu nici o iotă mai mult decît știe el despre războinicii din codri și din munți, însoțind această afirmație și cu un zîmbet de compătimire, Tonegaru se supără foc pe mine, acuzîndu-mă amarnic de neîncredere în el. Reprosul prietenului meu mă obligă să acționez; mai mult decît reprosul, meritele pe care mi le atribuia, încrederea pe care o avea în mine.

In ziua plecării mele din București, Tonegaru m-a condus la Crucea Roșie a Ambasadei belgiene, unde un călugăr cu față de copil, nimbată de-o bucurie feciorelnică, mi-a dat un mare colet, aproape o ladă de zestre, plină cu de toate: haine, încălțăminte, alimente consistente, medicamente scumpe, ba chiar și niște bandaje militare individuale...

— Quoi faire? (Ce să fac cu ele?), întreb eu mirat.

— On ne sait jamais (Nu se știe niciodată), îmi răspunde, rîzînd copilărește, enigmaticul călugăr belj. (Călugării aștia sînt, în naivitatea lor, tot niște mari poeți. Așa cum se arată a fi și acesta.)

Am dus lada cu zestre la gară și-am suit-o-n tren (tot ca niște poeți naivi, victime sigure pentru copoii ce umblau în jurul nostru liniștiți), ajutat întrucîtva și de neajutoratul (mult mai neajutorat decît mine, dovadă că este și ca poet mai mare) Constant Tonegaru, care nu contenea să mă roage misterios să am încredere-n el și să-l iau cu mine-n munți, la oamenii nevăzuți de acolo, care stau la pîndă, gata-gata să se arunce, la un semn, asupra balaurului.

Am fost filați cu de-amăruntul în toate mișcările noastre. Tonegaru era atîta de sigur de realitatea basmului ce se înfiripa în fantezia lui, precum miturile din vechime, credea într-însul cu atîta putere de convingere și bucurie, încît, pînă la urmă, am început să cred și eu în acel basm, ca să nu mă las mai prejos decît prietenul meu, poetul, și, întors acasă, am făcut deîndată mai multe incursiuni (de atunci povestea că aș fi haiducit prin ținuturile Bîrgaielor și-ale Dornișoarei) de unul singur, prin pustietățile tomnatice ale munților — cînd solare, cînd ploioase, cînd sălhui, ca să dau de urma fabuloșilor oșteni nevăzuți, dar n-am găsit nimic, pe nimeni, nicăieri... Doar casa, sălașul cîte unui dac întîrziat pînă astăzi

prin acele poieni ferite cu grijă și dibăcie de drumurile istoriei, durată de mîna lui, în lemn, acolo unde mă întîmpinau cîini albi, mițoși, ieșind asupra mea ca nălucile din scorburi și buturugi putrezite, în care ei își făcuseră singuri adăpost și scuteală, sălaș stăruind din timpuri departe stătătoare.

Am întîlnit în cale-mi și oameni cumpăniți în cîte o unealtă cu coadă de lemn, pentru lucru, dar și pentru lovire la nevoie, rudimentari, înțelepți și primitori. În casa acelor băștinași am găsit adăpost și merinde (mămăligă, brînză iuțită, de oi, lapte conservat în fedelește și bărbinți, ouă și cărnuri felurite) și cuvinte de omenie, spuse de la inimă, dar cu prudență subtilă, ca pentru un ins rătăcitor ca mine, despre care bănuiau — ca și Tonegaru — că ascunde misii tainice și de la care așteptau minuni, ca de la un trimis...

Ciudat și hazliu, vreo cîteva zile și nopți am fost găzduit de către șeful de post de la Tihuța, originar de prin Călărași, care mi-a dat de mîncare, de dormit, dar și de alineat niște registre, fie crezînd el c-aș fi agent secret al securității, fie — ca să nu-l nedreptățim în frumoasele lui simțăminte omenești și românești, chiar dacă sînt oportuniste — dintr-o complicitate discretă cu gîndurile mele. Eu însă apreciam că nicăieri nu pot fi mai la adăpost de urmăritori decît la el. Avea altă fire decît a oamenilor de aici și parcă se temea pînă și de flora acestor locuri nordice.

Nu am descoperit nimic, nici urmă de ostași-nălucă, dar dacă perseverezi în ceva cu tot dinadinsul, nu există să nu găsești pînă la sfîrșit ceva, dacă nu tocmai ceea ce căutai, măcar ceva cît de cît asemănător.

4.

Întors acasă, la Zoe, cea care sta împlîntată-n mine ca regele brazilor din jos de Tihuța, neliniștită, dar mai mult mîndră că poate să-mi fie soție (nu știu nici astăzi și nici nu voi ști vreodată ce anume o îndemna pe această ființă să țină atît de mult la mine și să sufere pentru mine cu atîta demnitate?... Avea probabil intuiția mistică a ceea ce înseamnă

în viață voluptatea sacrificiului, a iubirii de dincolo de margini), cunosc, într-o seară, la o cîrciumă, pe un turc din Constanța, Ali Neazi, care venise în județul Bistrița-Năsăud ca să cumpere lemne de foc pentru orașul de pe țărm. Era delegat al primăriei de acolo. Ca orice turc adevărat, Ali se încredea în cuvîntul omului, cu atît mai mult cu cît avea înaintea ochilor un vlaho-machedon, ceea ce însemna pentru el că orice bănuială asupra vreunei înșelăciuni era cu desăvîrșire exclusă, *besa* („cinstea") și seriozitatea în afaceri a acestor ghiauri fiind de mult și definitiv verificată de osmanlîi.

Contractase deci el niște stive mari de *metări* de lemne prin văile (ale diavolului) din hotarul comunei Parva, dar nu avea timp să se ocupe efectiv de scoaterea lor din văgăunile dracului și transportarea lor la gara din Rebrișoara, de unde urma să pornească spre Constanța.

Mi-a dat atunci un cec asupra mea ca să tocmesc cărăuși și manipulanți și s-a dus. Era-n decembrie și începuse să ningă. Drum nimunat pentru sănii.

Am angajat deîndată cărăuși vrednici, ca să nu-l pomenesc decît pe Purcelean, drac nu om, care știa să-și strecoare caii, cu sanie cu tot, în cele mai tenebroase și mai viclene pîraie (nu degeaba era om-gazdă, cu „căși" frumoase și bănet mult; știa să lucreze cu neînduplecare ca unul ce nu pricepea că va să moară odată și-odată sau poate tocmai de aceea), în casa căruia, osteniți de trudă și storși de frig, beam o băutură caldă, dreasă cu mirodenii autohtone, făcută din miere de stup, numită *med,* deprinsă de la dacii cei de demult, și care ne amețea atît de frumos în noaptea înzăpezită, în timp ce lemnele lui Neazi Ali se îngrămădeau stivuite-n ordine pe rampa gării Rebrișoara, de unde, încărcate în vagoane și acoperite de zăpadă, o porneau spre Pontul Euxin.

Șeful gării, un basarabean bătrîn și sentimental, avînd față de mine respect și simpatie, pentru că amîndoi eram români răzleți și pentru că fusesem profesorul copiilor săi, mi-a pus la dispoziție, lîngă un fel de magazie, o încăpere cît o chilie, cu sobă înăuntru, care dădea cu ușa direct afară, în cîmpul nins; mi-a instalat acolo și-un pat de campanie și mi-a adus și piei și cergi pentru așternut și acoperămînt. Eu eram foarte mulțumit de mine că pot să cîștig un ban; eram nu profesor, ce-i drept, dar un expeditor de lemne curajos și priceput, foarte util mie și societății. Unde mai pui că acest serviciu pe care-l

prestam eu acuma prin bunăvoința turcului Ali avea un anumit romantism, potrivit de minune cu firea mea.

Cînd, la răstimpuri (apropiate), fugeam, noaptea, pînă acasă, apăream în ușă și-n adîncul ființei lui Zoe ca un zeu al zăpezilor, ca o zămislire a acestora.

Și-am petrecut, în această schimnicie, nopți și după-amiezi de duminică de-o fără seamăn frumusețe, într-o singurătate privegheată de aștri și vedenii, învecinată-n infinit de zăpezi..., ascultînd șuierul vîntului de-a lungul șinelor, la miezul nopții, precum un duh pedepsit să rătăcească fără capăt pe pămînt, același vînt băsnind în crucea solstițiului, după ușa încăperii mele, duh al cine știe cărui haiduc, străbun neodihnit ori deșarta poveste a vreunui sfînt...

Într-o noapte, deschizînd eu ușa chiliei care dădea direct în stihia de-afară, ca să-mi răcoresc sufletul bîntuit de himere, m-am pomenit ochi în ochi cu un lup care „făcea revizia căii ferate în chip de inspector C.F.R. la acea oră", după vorba mucalită de-a doua zi a șefului de gară.

Tăișul rece al privirii mele înghețate de frică se pare c-a fost mai puternic decît fascicolul de tăișuri din privirea lui, deoarece, după ce a căscat de două ori, jalnic, spre mine, fălcile-i a foame, cerșindu-mi parcă pomana, lupul s-a răsucit din tot corpul și s-a topit prin înstelata beznă albă, înghețată, către casa unui alt creștin, mai primitor decît mine.

5.

Unul dintre cărăușii mei m-a invitat să merg într-o seară la dînsul, la așa-numita „cină a porcului". Avea acest român zdravăn și avîntat la muncă o casă ferită, împresurată de păduri și locuri rîpuite, ridicată pe-o coastă lină, cu netezimi de plai la poale, sub streașina codrului.

Era o rară plăcere să urci prin seara ninsă pînă acolo (intrai deodată în locuri și timpuri anistorice, în zări de demult, în patria străbunilor traci), să servești, într-un ceremonial primitiv, o cină sănătoasă și îmbelșugată, printre oamenii pă-

mîntului, să bei țuică prefriptă, adică vinars de 65 de grade, crîncen trăznind între dinți aprigi, să povestești și să glumești, în timp ce afară ninge necontenit, a mîntuire și a genune.

După ce s-a arătat bucuros de sosirea mea, adresîndu-mi toate binețele, m-a poftit în camera de oaspeți... Cameră frumoasă, mîndru împodobită cu ștergare înflorate și blide surîzătoare (surîsuri abstracte), cu scoarțe aspre jur-împrejur peste lăicere. Afară amurgise de-a binelea. Zăpada se învălmășea cu noaptea ca-ntr-o profundă împreunare nupțială. Univers magic. Eros. Luminiscențe neverosimile.

Deasupra mesei din mijlocul odăii, atîrna o lampă aprinsă care răspîndea misterioase lumini îmbietoare-n colțuri și peste cergi.

La masă, pe scaun, un bărbat ciudat, un fel de strigoi, îmbrăcat țărănește, ca de sărbătoare, avînd înspre 35 de ani, cu fața școlită și mîini nemuncite.

Era învăpăiat la față de beutură (sau din cauza, poate, a unui temperament sangvin) și-mi surîdea foarte prietenos, de parcă ne-am fi fost cunoscut de mult, păstrînd un enigmatic rictus, ca de ebrietate totuși, pe buzele-i senzuale, cărnoase și frumos răsfrînte.

În spatele lui, stînd în picioare, cu demnitate amenințătoare, patru vlăjgani pieptoși, într-o tăcere sumbră, bărbătească, străjuiau enigmaticul personaj.

— Bine-ai venit, în sfîrșit, în mijlocul nostru, domnule profesor, mă întîmpină străinul, ridicîndu-se de pe scaun și întinzîndu-mi mîna albă, cam micuță, ca unui vechi și încercat prieten. Ceilalți au tăcut nemișcați... De sub căciulile mițoase, țurcane, apăsate pînă peste sprîncene, simțeam că mă cercetează prietenos ochii lor, unii negri, alții verzi-albaștri.

— Șezi, șezi, mă pofti dînsul, de parcă ar fi fost la el acasă. Gazda îmi umplu paharul și-am închinat.

— Ce se mai aude prin lume?... De data aceasta se pare că au călcat pe bec domnii ruși... (Era în momentul cînd Tito întorcea dosul Moscovei.) Le vin de hac americanii. Flota a șaptea și-a făcut apariția în Adriatica... Misurii! Misurii!... Războiul e gata. Trebuie să ne găsească pregătiți, să nu se considere că noi românii venim la masa gata așternută de alții... Uite, eu am organizat toate satele de pe Someș și afluenții săi; voi ăștia de la oraș ce faceți, ce așteptați? Nu aveți de gînd să vă mișcați? Avem nevoie de sprijinul și aju-

torul vostru, avem nevoie de luptători intelectuali. Adună-ți prietenii și vino cu noi. Vreau să punem în funcțiune un post de radio, în munți. Îți dai seama că am nevoie neapărată de oameni cu carte, cu condei.

Trebuie să mobilizăm cît mai mulți oameni de nădejde, să putem tăia drumul trupelor rusești în retragere și să punem mîna pe conducere... Le arătăm noi derbedeilor (aici a mai tras o duşcă, surîzînd cu o stranie mulțumire de sine în colțul buzelor), bolșevicilor cum se poartă cravata roșie la gît. (A mai tras o înghițitură de vinars, cîrîind din laringe.)

— Dragul meu, răspund (afară ningea întruna, ca-ntr-un spațiu din care dispăruse orice urmă de materie), o să cazi victimă unei amăgiri și-ai să-i arunci pe acești bieți oameni bine intenționați, care-au răspuns chemării tale, mînați de frumoase sentimente, în temniță. Într-o situație ca aceasta în care se află rușii și pe care o datorează tocmai americanilor, situație pe care nici măcar n-au visat-o decît marii lor țari: Ivan, Petru, Lenin, nu vor face greșeli de politică externă care să le fie fatale. Dacă Roosevelt, cel mai mare țar pe care l-au avut vreodată rușii, le-ar fi dat și Grecia (și mă mir că nu le-a dat-o sau de ce n-a cerut-o Stalin, că i-o dădea fără întîrziere, ca nu cumva să-l jignească), Moscova și-ar fi împlinit idealul de mult nutrit, acela de-a fi stăpînă absolută peste Peninsula Balcanică și Europa centrală (deocamdată). Și iarăși nu pot înțelege de ce nu le-a dat omul care-și purta inteligența sa genială pe targă Constantinopolul?... Probabil că Stalin socotea prematur să-l ceară. Rușii se vor obrăznici neabătut față de cei care le-au dat pe tavă jumătate din Europa și perspective de-a ocupa și restul într-o zi, dar nu vor face greșeli dintre acelea care să ducă la un război pe care și orbii văd că-l vor pierde. Vor face pe nebunii, se vor umfla paranoic în burduhanele lor mesianice, le vor revărsa fără rușine, ba chiar cu măreție, peste toți și peste toate, americanii le vor da tot ce vor dori, le vor da de mîncare, pentru ca să poată să se înarmeze, bine hrăniți, împotriva Americii și-a întregii lumi, dar greșeală nu vor face, greșeală de moarte. (Se pare că și eu mă cam amețisem, de tăria vinarsului ca și de mirificele alcooluri ale ninsorii de-afară ce nu mai contenea. Eram parcă singura navă plutitoare peste acest vid alb, singura arcă plutind peste neantul zăpezilor necontenind în infinit.) Prin acest colos — Rusia sovietică —, America ține

la pămînt pe cei doi dușmani ai ei adevărați: lumea galbenă și o Europă unită. Colosul însă nu trebuie să aibă plămîni, adică ieșiri la mare, ci numai bronhii. Cînd se vor simți ei tari, siguri de reușită, îi vor ataca nu numai pe americani sau chinezi, ci și pe Dumnezeu, nu prin propagandă ateistă sau nihilistă, ci prin distrugerea totală a lumii create de El. Ei atacă numai atunci cînd sînt siguri de victorie, în afară de orice dubiu. Și, mai ales, nu atacă popoare mari, egali cu ei în putere, ci totdeauna pe cele mici, asupra cărora se rostogolesc cu toată bravura și toată generozitatea, ca niște adevărați binefăcători ce sînt de cînd îi cunoaște lumea. Și, o dată încorporat în marea lor iubire de popoare, nu te mai lasă, ca nu cumva să ajungi iarăși nenorocit, înrobit, exploatat, mizerabil, ocupat și, ceea ce ei nu admit nici în ruptul capului, frustrat de libertate... Stalin știe bine că deocamdată nu are adversar pe uscat (Wehrmachtul german s-a dus) în fața pustiitoarei lui pedestrimi, dar se teme de neprevăzut..., poate că de răul care l-a făcut cum nici un tiran din istoria acestei lumi, de mizeria pe care a creat-o cu un spirit de organizare satanic, de ura ce-a sădit-o-n om. De cine știe ce secrete deținute de savanții nemți și predate Americii. Nu va strica el, în nici un caz, frumusețe de tîrg încheiat la Ialta cu celălalt geambaș de națiuni — gropari și ciocli ai Europei și... —, nici de dragul grecilor și nici de acela al sîrbilor. Va face numai nițică demonstrație. Va rămîne fericit în bîrlogul său și-ntre frontierele dăruite lui și, de pe această poziție, își va lansa propaganda, agitația revoluționară în restul lumii și o va susține îndîrjit, cu prețul înrobirii, flămînzirii, jefuirii, terorizării noastre, în numele fericirii și-al bunăstării și-al libertății, a tuturor acelora care au ajuns proprietatea lui. El ține, ca orice ucigaș, strașnic de mult la capul său și la ceea ce iese din acel cap. Nu va intra cu trupele în Iugoslavia, pentru că ar călca, cred, vreo clauză a talciocului de la Ialta și nici nu are puterea de a se măsura deocamdată cu aliatul său. Moscova se va deda la absolut orice prostie, nerușinare, crimă, afară de una singură: să intre-n conflict armat cu America. Aceasta niciodată, pentru nimic în lume, o victorie a ei fiind absolut imposibilă, iată ce mă dezolează pe mine cu desăvîrșire și m-aruncă-n disperare. Inutil a face ceva, jalnic și ridicol, dar fiecare se va comporta după cum îi este firea și-i dictează interesul.

— Ți-o spun eu că de data aceasta au sfeclit-o, iar cei care stau cu brațele încrucișate vor regreta amarnic în curînd... și vor rămîne de căruță.

— Sîntem vînduți, domnul meu, pe tavă. Peste țara și semințiа aceasta vine cea mai grea urgie din cîte s-au abătut în istoria ei vreodată. Nu știu dacă și cînd ne vom mai regăsi, dacă vom supraviețui. Nu atît puterea noastră de luptă va decide de-acum, ci puterea de-a rezista, de-a mai rămîne noi înșine. Așteptarea trează, șerpească, mai mult decît ieșirea pe cîmpul de luptă, ne este mai de folos. Trebuie să ținem cu strășnicie de noi înșine, de fondul nostru miraculos, ca niște naufragiați de o singură bucată de scîndură salvatoare.

— Ești prea pesimist, profesore... Hai să mai bem un pahar.

— Greu o să scăpăm de sub protecția lor și mult mai greu de la sînul lor preaiubitor, zic și închin, strivind în adîncul inimii năvala unui suspin. Te rog să mă crezi că am aceleași sentimente de patriot ca și tine și ca toți țăranii ce stau sub cuvîntul tău, dar a-i organiza în felul acesta, pe-o iluzie deșartă, înseamnă a atenta la viața lor și-a familiilor, a-i împinge în prăpastie.

— O să mai vorbim noi, mi-a curmat-o el, zîmbind jenat, apoi a abandonat brusc discuția, ca fulgerat de-o văpaie.

Fața i se aprinsese deodată, iar ochii îi alergau prin orbite, ca ațîțați de-un demon, după fata gospodarului — o elevă la școala normală din Năsăud, de 14 pînă la 15 ani, tulburător de împlinită la trup, care-l fura șiret și complice din coada ochilor codați, întărîtîndu-l. Acest fel de a se căuta și-a se săruta din priviri, cînd ea, chipurile, deretica prin ungherele odăii, dezvăluia certe și mai îndelungate legături de amor între dînșii.

Ce s-a discutat acolo în continuare nu mai contează: glume, anecdote, snoave, vițuri, din nou intermezzo-uri politice, aluzii șăgalnice etc., ca la cina porcului. L-am mai întîlnit o dată... Era aprins de-a binelea la față din cauza beuturii, dar mai aprins era după eleva aceea molcomă și albă la trup.

Mai tîrziu a plătit ea cu prisosință acest amor, sub cercetări foarte dure și dibaci făcute, din cauza unor scrisori găsite-n cutia ei cu suveniruri, primite de la el. A dormit un an de zile direct pe pămînt, flămîndă și înfricoșată mereu, în beciul securității din orașul Bistrița.

Sărmanul Leonida, așa se chema — Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească-n pace, acolo, din sus de Vărarea, pe Dealul Crucii, unde-a fost scos și-mpușcat, împreună cu alți doi, lăsați cîteva zile neîngropați, spre înfricoșarea oamenilor din acel ținut și spre hrana păsărilor.

A fost ofițer de cavalerie regală, fecior chipeș, fiu de-nvățător de la Măgura Ilvei, a căzut prizonier la ruși, a luat parte activă la înființarea și organizarea diviziei „Tudor Vladimirescu" în lagărul de prizonieri din Kuibîșev, dacă nu mă-nșeală memoria, a luat parte, în cadrul aceleiași divizii, la luptele din Cehoslovacia împotriva nemților, dezertează la aceștia, aceștia îl internează într-un lagăr, din lagăr este eliberat de trupele americane, ajunge astfel în Belgia (de unde, dacă avea nițel noroc și puțină chibzuință, nu se mai întorcea în țară) și, de aci, probabil cu vreo misiune secretă, se reîntoarce-n România

Este prins deîndată la graniță, condus la București, anchetat, judecat și condamnat la moarte, pentru înaltă trădare. Regele îl grațiază. După abdicarea acestuia, este chemat la conducerea securității statului și-a partidului:

— Știi bine că te putem ucide; ești în mîinile noastre. Așa i s-a spus. Dar noi nu te omorîm. Nici nu te iertăm. Vrem să te facem prietenul și colaboratorul nostru... Noi nu dorim distrugerea oamenilor, ci reabilitarea lor. Dar aceasta depinde în egală măsură și de ei. Ai fost un rătăcit, vrem să facem din tine, din nou, om. Ești de prin locurile Năsăudului, nu? Regiunea aceea este un viespar de reacționari, un județ de banditi; ajută-ne să facem puțină ordine acolo. Avem nevoie de tine. Noi îți redăm și viața și libertatea... Ești în mîinile noastre și te putem lichida numaidecît dacă refuzi. Te vei duce, așadar, acolo, te vei da drept un urmărit de securitate, vei spune că ești omul americanilor care vor veni în curînd să elibereze țara, că în sfîrșit ei trebuie să se organizeze ca să poată da în cap anticriștilor de comuniști. Te duci, faci agitație — ești doar intelectual, fiu de învățător și fost ofițer, om cu priză —, îi aduni pe toți reacționarii într-o organizație mare politică, venim noi și..., după aceea treaba noastră..., și așa mai departe.

Leonida, sărmanul, furat de ispita libertății sau crezînd că va fi mai viclean decît ei, a zîmbit cu aerul acela al lui enigmatic și tîmp și-a căzut la învoială.

Iată-l, așadar, luptător pentru cauza națiunii și-a libertății în țara Năsăudului.

Intîi a creat un prim nucleu la Parva, un fel de protoplasmă pe care-a prelungit-o și amplificat-o în mai toate satele din fosta graniță a Năsăudului. A cuprins în sînul organizației și niște sași naivi, printre care securitatea a strecurat și-un informator — un fost esesist speriat de ce i s-ar fi putut întîmpla — care, abil fiind, a ajuns să fie chiar secretarul intim a lui Leonida Bodiu și care, în această calitate, raporta stăpînilor, pe diverse căi, tot ceea ce făcea și gîndea șeful organizației. Acest nenorocit de sas se chema Pentecher și, după ce și-a îndeplinit cu sîrg îndatoririle, a înfundat și el pușcăria.

Onestitatea sa de sas s-a trezit în el de-abia după ce s-a pomenit în pușcărie, drept recompensă pentru serviciile aduse securității, dar și aici, cu toate căințele lui, tot turnător a rămas. O dată ce te-ai oferit lor, nu poți face altceva decît să devii din odios și mai odios.

O dată cu evenimentele din Iugoslavia, așadar, cu diversiunea lui Tito, căpetenia reacțiunii din regiunea Năsăudului a întors politica: din agitator în serviciul securității, s-a transformat brusc într-un șef de organizație anticomunistă.

A crezut că Stalin își va arunca hoardele asupra ilirilor, ca să-i pedepsească pe nesupuși, aceștia vor cere sprijinul americanilor, americanii vor interveni, războiul se va declanșa, imperiul lui Stalin se va prăbuși, iar popoarele încălecate din răsăritul Europei, întîi și-ntîi românii, vor fi din nou libere. A crezut și el, ca orice om la ananghie, dar argumentarea credinței, deși perfectă ca desfășurare logică, nu s-a potrivit nici pe de departe cu realitatea. Nu. Ceea ce este perfect logic, chiar dialectic perfect, nu este și adevărat și real totodată.

Fugind de pe un deal pe altul, intrînd din bîrlog în bîrlog, sfida sfruntător învoiala cu enkavedeul, făcînd să se vorbească despre el ca despre un misterios luptător pentru cauza dreptății și-a nației.

Într-o noapte, însă, au apărut în satele Rebrișoara, Rebra, Nepos, Parva, Măgura, precum și-n tîrgul Năsăud batalioanele de asalt ale securității din Cluj, conduse de brunetul și crețul Patricius (ce nume de senator roman!), au ridicat pe oameni cu o brutalitate de troglodiți, lovindu-i orbește, eroic, în fața copiilor, a soților, a mamelor, cu patul puștii, cu vîrful cizmelor — cu ce apucau, bieții „oameni"!; lui Toader din Rebra i-au

străpuns gîtul cu un par... — i-au aruncat în beciul sediului de la Bistrița al securității — fosta casă a directorului liceului german —, de-acolo-n pușcării, din pușcării la muncile de la canal ori din mină.

Pe Toader, cel trecut cu gîtul prin țeapă, l-au împușcat, împreună cu Leonida și Burdeț, pe Dealul Crucii, după ce l-au tăbăcit în bătăi și, bineînțeles, după ce l-au internat și-n spital, sub pază cumplită, ca să-l trateze și să-l vindece (cîtă grijă pentru om!) de-o „amigdalită rebelă", așa cum suna diagnosticul pus de doctorul securității, făcut căpitan peste noapte — deși nu era nici doctor, nici căpitan —, Valentin Raus.

Cu prilejul acestui „asalt muncitoresc", s-a învederat încă o dată curajul femeii, al aceleia care apără viața, a Vitoriei Lipan, a Vidrei..., mai înverșunată, mai curajoasă, mai promptă, mai intempestivă, mai radicală..., iar un locotenent a avut cinstea să fie tocmai dînsul ținta acestor virtuți femeiești. Soția notarului Căpîlna, asistînd la scena cînd gealații umflau pe soțul său de lîngă ea, din așternut și de lîngă copiii îngroziți ca de apariția căpcăunilor, cu ghionturi și sudălmi, își iese fulgerător din minți, sare la sobă, apucă un lemn în mîna ei de mamă și soție, se aruncă aidoma unei păsări sălbatice asupra locotenentului și-ncepe a-i cără peste mutră o grindină adevărată de lovituri, cu atîta iuțeală încît sărmanul tovarăș ofițer nici n-a avut măcar răgazul de-a schița vreun gest de apărare. Îl făcuse groggy. El stătea supus ca un orfan. S-a fluierat cu disperare, s-a strigat alarma în toate părțile, s-au adunat buluc toți oamenii ordinii, vreo sută, au tăbărît asupra bietei femei și i-au dat ceea ce bine merita, „scroafa". De jos, zdrobită, cocoloșită sub cizme, „curva" împroșca scuipat cu sudălmi în ochii bravilor luptători. Copiii, în fața acestui tablou, au tras plapomele peste ei cu repeziciune, s-au cuprins unul într-altul în brațe, au dîrdîit de spaimă și-au scîncit.

Printre cei ridicați se aflau și cîteva femei: Lelea Ana, model ultim de omenie și sfințenie, a cărei puritate sufletească nu o poate imita nimeni în lume, Domnica, inocenta ibovnică a căpitanului Leonida, Sofia, o săscuță ușor aberată, și încă două, bănuite a fi fost concubinele șefului (chiar au și fost, dar cu buna știre și pe plata altora. Figurau ca iubite-n așternutul lui, dar și ca angajate pe anumite state de plată!)

Puțin mai tîrziu l-au prins și pe el, nu cu mare greutate, cu ajutorul ibovnicelor și-al unui văr dulce. I-au întins o

cursă simplă. A căzut repede-n ea, fiind încrezător în oameni și, mai ales, plăcîndu-i lui foarte mult sindrofiile cu petrecere, cîntece, beutură și femei cu trup viclean.

Așadar, un văr de-ai lui — parcă Mititean pe nume, nu sînt sigur — s-a dat dispărut și urmărit de poterime. Nu i-a fost greu să se întîlnească cu Leonida, dar nici acestuia să se încreadă-n el. După ce au stat așa ascunși, împreună, „urmăriți de securitate", într-o noapte, la sugestia vărului dulce, s-au dus la niște rude apropiate din Sîngeorz-Băi, la un botez. Era o noapte de martie, ploioasă, cu lapoviță. Nu strica oleacă de căldură, și la propriu și la figurat. Casa era dinainte înconjurată. Au băut, s-au îmbătat. (În băutură i s-a pus de către dulcele văr lui Leonida și nițel scrum de țigară, ca să fie mai sigur de reușită.) Vitejii de-afară, acoperiți în foi de cort germane, cu automate rusești în mîini, au tăbărît în casă, peste ospățul botezului, i-au legat cobză pe fugari, i-au aruncat în jeepurile ce așteptau afară, i-au adus la sediul securității din Bistrița, răsuflînd adînc de mulțumire și izbîndă.

Vărul dulce, despre care nu se poate spune că n-a îndurat privațiuni în timpul cît a stat cu Leonida, mai cu seamă-n seara prinderii, cînd a avut chiar niște emoții, a fost retribuit a doua zi cu o substanțială primă, cu care și-a cumpărat o vacă, și i s-a conferit, la 1 Mai, „Ordinul Muncii", clasa I.

Pe Leonida l-au ținut în lanțuri două luni, au obținut de la dînsul tot ce le trebuia ca mărturie-n dosarele arestaților (cei prinși deja și cei ce urmau a fi prinși), după care l-au scos într-o noapte pe Dealul Crucii și l-au împușcat împreună cu Toader și cu Burdeț.

Femeile au fost bătute și ele ca hoții de cai, mai rău, la tălpi, peste obraji, cu pumnii, cu cravașa, cu vîrful cizmelor, dar cel mai tare au lovit-o pe Domnica, cea care purta în ghiozdanul de elevă și-n cutia cu suveniruri scrisori de la „Bandit" și care, în tot timpul cît banditul a stat în beci (căci stăteam laolaltă bărbați și femei), cu lanțuri de mîini și de picioare, l-a hrănit ca pe-un pui golaș, punîndu-i în gură, cu mîna ei, mușcătura de pîine și, cu lingura, lichidul din gamelă.

Au bătut-o cu spor, așa cum „scrie la carte". Pongratz a izbit-o din cizme în pîntece, peste fluierele picioarelor și între picioare. Szabó a pălmuit-o cu mîna lui pistruiată și acoperită de peri gălbiori, mereu ușor asudați, peste față, peste gît, peste bust — cînd obosea de lovit cu mîinile, apuca cravașa —, iar

într-o noapte, de față cu tatăl ei bătut tăciune, au legat-o ghem, au atîrnat-o scrînciob între două birouri cu ajutorul unei bare petrecute cu dibăcie printre mîinile și picioarele ei înnodate, cu picioarele sus și pudorile afară și, din ordinul maiorului Gligor, care prezida țanțoș fapta, plutonierul Henția a bătut-o peste tălpi cu parul cu atîta sîng, încît au trecut-o pe biata elevă toate slăbiciunile, și cele omenești și cele femeiești, spre groaza infernală și neputincioasă a tatălui de față stătător, dar și spre marea voluptate a chipeșului maior și-a lui Henția, care rîdea înspre superior, într-o stare de transă, așteptînd un *bravo*.

6.

Casa socrilor mei, unde locuiam de nevoie, era supravegheată ca o comoară, iar eu păzit ca un arsenal militar. Mi se numărau toți pașii cîți îi făceam într-o zi pe străzile orașului, persoanele toate cîte treceau pragul casei erau filate, multe erau anume puse și plătite să vie și să spioneze, indivizi tenebroși dădeau tîrcoale ca niște gunoieri, mai de la distanță ori mai de aproape, mai direct ori mai fățiș, casei și bătăturii noastre.

De la ferestrele vecinilor, de după ferestre, din camerele anume închiriate, pîndeau cu fioroasă atenție păianjenii.

Niciodată-n viața mea (nici a familiei mele, care a numărat printre exemplarele ei și niște haiduci) nu mi-am închipuit că voi prezenta atîta interes, atîta importanță, o atît de mare primejdie pentru societate. Aveam impresia că sînt balaurul din poveste, simțeam cum îmi cresc aripi și solzi de oțel pe trup și coadă năpraznică în prelungirea lui. Dacă aș fi izbit o dată cu coada, se ducea dracului, se pulveriza toată șandramaua noii ordini sociale. (Iată pînă unde poate să ajungă frica de om și neîncrederea-n el, atunci cînd ești conștient că lucrezi pentru răul și nu pentru binele său.) Așa se credea despre mine și așa începea a-mi place să cred și eu . . .

Lașitatea lor și excesul de slugărnicie și zel făcuseră din mine — neajutoratul — un erou, un pericol tenebros.

Mă plimbam singur prin cameră, ca hidra din Lerna, pîndit

din toate părțile de herculunculi, fie în uniforme, fie coconește îmbrăcați, cînd văzuți, cînd nevăzuți, ori la ce oră și pretutindeni prezenți. Știam ce mă așteaptă și totuși îmi venea să rîd. Zoe rîdea și ea, ca mine, deși neliniștile umblau în sufletul ei mare, ca o hidră pe uscat. Făcea acest lucru ca să nu cred că se îndoiește de mine și ca să mă încurajeze, să-mi arate că-i tare, cum și era, mai tare ca mine. Ieșeam des în oraș, amuzîndu-mă să-i văd cum încep să roiască-n toate părțile după mine. Mă dezgustau însă alte scene: scoaterea sașilor la muncă, bărbați, femei, tineri și bătrîni, zdraveni sau neputincioși, de către însuși procurorul orașului, Mistric, lovindu-i cu bastonul mai rău ca pe vite. Stătea mereu lîngă ei — așa fac cei devotați —, cu dreapta agitînd bastonul, din coada ochiului trăgînd spre robii care trebuiau să deie întruna, flămînzi și sumar îmbrăcați, iar cu ochiul stîng urmărind textul inept al unei cărți ce o ținea-n mîna stîngă, sus, ca să poată fi văzut de toată lumea cît de pasionat este el după cărți, după cultură și artă.

Sașii, acei gospodari vrednici, creatorii orașelor, cu renumitele lor bresle, din Transilvania, ajunseseră acum niște robi mizerabili și niște cerșetori. Niște animale flămînde și disprețuite, la cheremul poftelor de zbir ale lui Mistric — procurorul — și-ale altor precupeți priapici ai puterii.

Mi-aduc aminte, cu spaimă și-acum, de noaptea aceea de Crăciun... Mă aflam împreună cu Zoe la bunicii ei după mamă, în comuna Mocod, ca să petrecem noaptea de ajun acolo, în lumea datinilor și-n casa unui venerat dascăl.

S-au perindat prin tinda casei, cu colinzile, grupuri de feciori și fete..., dar, la un moment dat, înaintea ferestrei ce dădea în curte, s-au auzit glasuri străine, neacordate, de tineri și bătrîni, de bărbați și femei care colindau jalnic sub ninsoare, fie colinzi românești nefiresc cîntate, fie de altă limbă, pe altă cîntare.

Bătrînul dascăl și cu „dînsa", adică soția sa, au ieșit grăbiți afară și i-au poftit pe urgisiții colindători — de fapt cerșetori — să poftească în casă. Era o ceată de sași amestecați, osoși, cu zdrențe peste ei și cu un fel de saboți improvizați în picioare, cu orbitele ochilor afundate-n cap și fețele trase, cadaverice. Au fost omeniți. Ei, înduioșați din adîncuri, au plîns, bătrînul dascăl i-a ogoit cum s-a priceput, apoi, ca să nu rămînă datori pentru tot ce li s-a dat și pentru omenia cu care

au fost trataţi, au cîntat un întreg repertoriu de cîntece săseşti, un fel de wanderlieduri de-ale lor, străbătute de-un misterios sentiment metafizic şi religios. Parcă nu inimile lor năpăstuite cîntau, ci nişte zăpezi care-n loc să cadă din cer se suiau înspre el. Una din cele mai jalnice scene din cîte mi-au fost date să le văd în viaţă a fost aceea din seara de ajun, la Mocod.

Leprele-mi zîmbeau drăgăstos, prietenii mă ocoleau îngrijoraţi, oamenii de treabă se fereau cu grijă de mine.

În ăst timp, oraşul tăcea cuprins de spaimă în faţa mîniei lui Irod. Locatarii caselor ce se aflau în jurul clădirii securităţii nu mai dormeau de multă vreme, bîntuiţi de insomnii şi coşmaruri din cauza vaietelor, a gemetelor şi-a loviturilor ce se auzeau zi şi noapte din camera de anchetă — adică de tortură —, aşezată anume la etaj şi de multe ori cu ferestrele deschise, pentru ca oamenii să audă bine şi să se lase educaţi în spiritul noii religii. Mulţi părăseau locuinţele, mutîndu-se aiurea, femei gravide avortau de spaimă. Irodului Gligor Viorel, maiorul comandant al securităţii din Bistriţa, îi plăcea să simtă că i se ştie de frică.

Într-o zi şi-a făcut apariţia-n casa noastră un sol, un individ respingător de la prima vedere, înalt şi deşirat, foarte locvace, incoerent în gîndire, ca unul ce se ştia ticălos, cu privirea duplice, student în medicină, pe nume Bulbuc Marius. Am rugat-o pe soacra mea să-l dea imediat afară din casă, într-atîta îţi repugna tipul longilin. Ea a început să lăcrimeze şi să se caine: „Mi-e nepot, e orfan de mamă, cum să-l gonesc din casa mea afară?... Ce va gîndi despre mine verişoara mea, acolo-n pămînt? Bine mi-ar sta? E păcat la Dumnezeu . . .“ Solul a rămas, deci, la noi în casă. Am început să ne studiem şi să ne tragem de limbă reciproc, cu atenţie şi dibăcie. Lăsîndu-l să creadă că el este acela care mă cumpără pe mine, îi pipăiam gîndurile şi i le aduceam încet spre strunga mea.

A declarat de la început cu dezinvoltură şi aere de erou că face parte dintr-o organizaţie studenţească subversivă. (Sinceritatea cu care vorbea se datora, vezi doamne, deplinei încrederi ce o avea în bărbatul din mine şi-n sentimentele de român pe care mi le cunoştea ca foarte mulţi alţii.)

În urma unor acţiuni îndrăzneţe iniţiate, chipurile, de dînsul, a fost obligat să părăsească universitatea, urmărit fiind de securitate, şi să se adăpostească-n casa unui adevărat român Acela eram eu.

„Ai nimerit-o cam prost, zic în gîndul meu. Nici nu se putea un loc mai nepotrivit". Avea și pistol asupra lui... Mi l-a arătat cu încredere, întrebîndu-mă dacă nu cumva eu am ceva mai bun. Apoi mi-a arătat o legătură cu tot felul de chei, inclusiv iale, lansîndu-mi propunerea de a mă asocia cu dînsul în vederea aplicării unor lovituri la diverse case de bani, mai cu seamă la casa de bani a partidului, cea mai plină... „Așa a procedat și Stalin, la urma urmei, ei ne-nvață cum să procedăm împotriva lor", a subliniat în încheiere, rînjind, domnul student.

În continuarea discuției, preopinentul mi-a cerut să-i pun la dispoziție niște flăcăi din... *„organizația aceea"*, ca împreună cu ei să atacăm depozitul de muniții al postului de jandarmi din Mintiu — cunoaște el bine terenul, că este originar de-acolo și lovitura va merge „la sigur, din plin".

Apoi a mîncat și-a băut cu poftă. Mătușă-sa l-a servit cu tot ce avea mai bun, să nu sufere și să nu-i reproșeze cumva verișoară-sa din mormînt.

Era ușor să-mi dau seama — și mi-am și dat degrabă — că omul este trimis să mă spioneze, să mă atragă într-o cursă foarte primejdioasă. Lunganul din faptul serii era emisarul morții. Dispozițiile în numele cărora acționa erau cum nu se putea mai clare: să pătrundă-n casa și-n sufletul meu și să afle exact ce legături am cu cei din munți, să afle dacă port asupra mea armă, să mă determine să particip la acțiuni de tîlhărie și crime, pentru ca astfel să pot fi apoi pedepsit exemplar, lichidat.

— Uite ce este, îi spun a doua zi, despre fugarii ascunși în munți știu exact cît știi și matale. Ba matale consider c-ar trebui să știi mai multe decît mine, deoarece ești din partea locului, deci cu posibilități mai certe de-a intra-n legătură cu ei. Ești și ceva mai tînăr, deci mai întreprinzător. Armă nu port asupra mea, întrucît reflectez în mod serios să... mă-nscriu la „Martorii lui Iehova". Eu înțeleg să lupt printr-o comportare demnă și cinstită, folosind drept armă cuvîntul și evidența onestității, nu armele de foc. Eu sînt fiul lui Epimeteu — ai auzit de dînsul? —, nu al lui Prometeu. Cît privește celelalte oferte, de-a participa la acțiuni brigandești, să știi că, oricît de nobilă ar fi cauza pentru care ar trebui să le fac, eu unul nu mă pot preschimba din profesor în pungaș, din pedagog în spărgător de case de bani, din dascăl în tîlhar, indiferent

ale cui ar fi aceste case de bani, indiferent de felul în care au fost procurați banii. Această casă în care ai venit să te dosești este supravegheată, eu sînt urmărit ca și tine și nu ți-ai ales bine ascunzătoarea. Te rog să-ți cauți ascunziș altundeva, într-un loc mai ferit de primejdii decît acesta, deoarece aici ești victimă sigură..., vei fi luat ca din oală.

La vreo două zile, ies, pe la orele 10, în oraș, ca să-mi fac obișnuita inutilă voltă. Mă întîlnesc cu trei amici (unul dintre ei, un fel de Iuda, știa tot ce urma să se întîmple cu mine, cel care în curînd a ajuns medicul securității) și după o scurtă plimbare prin centrul orașului am intrat cu toții într-o bodegă, „La Vania", să servim o bere. Acolo s-a născut o discuție între mine și-un doctor obscur, pe tema credinței în Dumnezeu. Nu sînt practicant al nici unei dogme religioase, sînt în schimb, în anumite clipe ale vieții, — poate că unicele vrednice de-a fi luate-n seamă —, clipele esențiale, un ins profund credincios: cînd privesc în ochii copiilor, ai iubitei, cînd privesc, dimineața, soarele, noaptea, cînd privesc înstelările, cînd ascult vîntul, cînd ascult un cîntec frumos, cînd ascult marea tăcere din sufletul meu și din adîncul misterios al lucrurilor, cînd cunoști oameni ca Lelea Ana, ca bunicii mei..., și de aceea a trebuit să-l contrazic cu vehemență în ceea ce susținea cu o logică de milog și-o patimă de nihilist slav, pe nefericitul doctor.

Am făcut-o din nevoia de-a mă arăta ostentativ, de-a respinge opinia oficial susținută la ora aceea, poate că din pornirea sfruntătoare de a-l sictiri, bănuindu-l de agent provocator, pe domnul doctor obscur.

Cînd discuția era mai aprinsă, arunc ochii, ca atras de-un magnet, spre fereastra ce da-n stradă și zăresc, în geamul aburos, ca-ntr-o arătare, pe Suzana, fata pripășită-n casa socrilor mei, țărancă cinstită și harnică și cam prostănacă, cea care va vedea, fără nici-o îndoială, pe Dumnezeu, care gesticula de zor, cu disperare... Bănuiesc fulgerător nenorocirea acasă, mă ridic brusc și mă duc la ea:

— Ce-i, ce s-a întîmplat?...

— Tulai, domnule, îmi răspunde înfricoșată Suzana, du-te unde știi, numai acasă să nu vii, că-i prăpăd pe capul nostru... Au înconjurat casa, Doamne Dumnezeule, și scormonesc ca mistreții peste tot. Pe doamna tînără au pus-o să stea cu fața la perete și vor s-o-mpuște. Pe domnul bătrîn l-au bătut, și... (o năpădesc lacrimile) pe doamna bătrînă au ocărît-o, nu

le-ar ajuta cel sfînt. Du-te, fă bine, şi te-ascunde, să nu te găsească.

M-am liniştit deodată. O răcoare plăcută, ca un sfîrşît de zi, ca un lucru care trebuia odată să se termine, mă cuprinsese, mă învăluise. Nu m-am mai întors să-mi iau rămas bun de la amicii cu care stătusem la masă. Pe Alexandru aş fi vrut totuşi să-l sărut. Nu am avut cîtuşi de puţin sentimentul că plec din viaţă pentru totdeauna, că nu mă voi reîntoarce printre oameni.

Mi-am vîrît mînile-n buzunarele de la mantaua îmblănită cu piei de miel merinos, manta care mi-a fost de mare folos, mai ales după aceea, şi despre a cărei proveniență se şopteau lucruri pline de mister: că aş fi primit-o de la oamenii din munţi, că-i aruncată cu parașuta de avioane americane etc. (de fapt o cumpărasem de la un fost ofiţer şi-o vopsisem în maron) şi-am apucat pe strada principală-n jos, liniştit, sigur fiind că ţinta mi-o vor indica, nu peste mult, alţii.

Mihai Avram, acea puşlama simpatică de poet-elev care mă iubea ca-n Noul Testament, ştiind despre cele ce se petreceau acasă — probabil de la Suzana —, ca şi despre cele ce urmau să se-ntîmple cu mine, îmi propune, agitat şi îngrijorat, să fugim pe-o străduţă-pasaj, repede, să mergem să ne ascundem la poiana din Dealul Glodului, la Leşu, unde bunicul său avea tablă de pămînt şi unde mai fuseserăm noi o dată, în vacanţa de Paşti. (Doamne cît de frumos a putut să fie! Bunicul lui Mihai Avram, după ce toată ziua sta aplecat peste coarnele plugului, în Săptămîna Patimilor nemîncînd mai nimica, seara se spăla pe mîini şi pe faţă cu apă dintr-un ulcior de lut, se lăsa cuprins încetul cu încetul de-o stare de beatitudine discretă, se retrăgea în colţul tîrnaţului, acolo ridica ochii lui albaştri spre cerul înstelat, către creasta muntelui Heniu şi se ruga timp îndelungat lui Dumnezeu, cu trupul şi sufletul curăţite de orice răutate prin post necontenit şi aspru, cîntîndu-i parcă o doină dintre cele mai frumoase şi mai săgetătoare.)

— Mihai, îi răspund eu, tu nu vezi cîţi mişună în jurul nostru, cu mîna dreaptă-n buzunar şi cu degetul pe trăgaci?...

Hitler redivivus să fi fost şi n-ar fi pus în mişcare atîta amar de forţe ca să mă prindă. Începeam să cred că sînt într-adevăr cineva. Ei fac exces de vigilenţă pentru că se ştiu slabi şi laşi, pentru că se tem de omul pe care-l mint şi-l

degradează ştiinţific, îşi tem propria lor umbră şi se sperie pînă şi de umba pe care o lasă după dînşii propriul lor gunoi.

În colţ, sub balconul tribunalului, zis de la un timp „al poporului", sînt acostat, ca din întîmplare, cu scuze şi reverenţe, de către un sublocotenent de securitate, înăltuţ, uscat, presărat cu pistrui şi peri multicolori pe trup, cu ochi cenuşii şi subţiri, cu filoane de sînge galben-roz prin albul lor, din a cărui înfăţişare generală se putea deduce clar că nu purtase niciodată uniformă, nici el nici nimeni din familia sa, pe nume (i l-am aflat curînd) Szabó Francisc.

— Dumneavoastră sînteţi domnul profesor cutare? zice el...

— Exact, răspund eu.

— V-aş ruga să poftiţi pînă acasă, pentru cîteva minute numai, ca să daţi o declaraţie.

— La care casă?...

— La dumneavoastră, la dumneavoastră, zice el amabil.

— Bine, bine, zic, aşteptaţi numai o clipă, vă rog, să-mi cumpăr nişte ţigări (el s-a temut să nu-i scap din prinsoare şi-a pus automat mîna-n buzunar, pipăindu-şi pistolul) şi m-am oprit în faţa chioşcului de-alături, cerînd doamnei Dîrja două pachete de ţigări Mărăşeşti şi-o cutie de chibrituri, adăugînd că: „Va trece pe-aici soţia mea să plătească..." (nu aveam nici-o leţcaie asupra mea).

— Vai de mine, domnule profesor, sigur că da, consimte speriată femeia tutungiului, saxonă de origine.

— Plătesc eu, se precipită, căutînd febril prin buzunare, elevul Mişu Avram. În aceeaşi clipă însă, ochii luminaţi de firişoare sîngerii acuma ai lui Szabó îl fixară cu atîta cruzime (fierea toată a domnului sublocotenent se vărsase brusc în mădularele-i revoluţionare), faţa îi deveni palid-verzuie, mîinile-i pistruiat-păroase au prins a-i tremura o dată cu buzele— este caracteristic urilor laşe să se urnească cu atîta zel împotriva celui fără nici-o apărare —, încît bietul Mihai, convins de adevărul clipei, a întors spatele tăcut, cu coada-ntre picioare, ca un cîine străin, alungat şi s-a îndepărtat cu jale. Urmărea însă milos de la distanţă, strecurîndu-se pe după colţuri, călcînd sfios pe sub streşini, drumul meu spre noapte, precum un alt Petru.

Şi-a luat şi el pînă la urmă porţia: l-au prins de pe stradă, furiş, l-au dus în birourile lor şi l-au bătut cu cravaşa, dezbrăcat, pînă ce l-a făcut zebră. De-atunci, elevul Mihai Avram

s-a convins că societatea cea mai avansată din lume și din istoria lumii este cea creată prin Securitatea Partidului.

Am continuat drumul „spre casă", alături de domnul Szabó, respectînd manierele bunei-cuviințe: eu, oaspe, la dreapta, el, gazdă, la stînga. Intrăm pe strada-ngustă, Spiru Haret, care duce, perpendicular aproape, spre liceul „Al. Odobescu" de pe bulevardul Teilor. El, adică Szabó, mă-ntreabă, așa, într-o doară:

— Aveți ceva rude (mereu la pluralul reverenței) pe-aici?

— Nu, n-am nici un fel de rude, nici pe-aici, nici pe nicăieri în țara aceasta...

Nu termin bine vorba și... se deschide brusc poarta la ultima casă cu etaj, din dreapta străzii, și apare, cu mîinile ridicate-n văzduhuri, mînat din spate cu sudălmi crîncene și cu pistolul în mînă de către un plutonier foarte gras, pe nume Holinca (om omenos, căci se purta, și cu noi și cu familiile noastre care veneau să ne cerceteze, omenește), cine credeți?... domnul Bulbuc, studentul găligan, cel care venise cu cîteva zile înainte să ceară adăpost la noi în casă.

— Drace, zic în gîndul meu — în timp ce Bulbuc îmi făcea semne grăbite din sprîncene ca să nu spun nimic —, prea ai cusut-o cu ață roșie. Te-ai prostit, meștere, te-ai ramolit; umbli cu înscenări ieftine și bădărănești, tocmai atunci cînd începe construirea celei mai fericite lumi din universul care-ți aparține cu desăvîrșire.

Ajunși în dreptul străzii Pușkin, ce ducea spre piața Decebal, unde se afla casa socrilor mei, Bulbuc întinde picioroangele-i de Pat și-o ia la goană de sub escortă... Domnul Szabó a ciulit urechile spre mine și-a strîns mai cu nădejde pistolul în mînă... Aștepta, probabil, să-l urmez pe Bulbuc și să tragă. Era mai util să mă-mpuște și să mă lase pe stradă decît să-și piardă vremea cu anchete și judecăți.

— Iertați-mă, domnule sublocotenent, dar n-am de gînd să vă ajut să vă înălțați în grad, îi spun zîmbindu-i, iar el a rînjit învăpăindu-se la față lombrozian.

Între timp plutonierul Holinca fugea în chip de Pataşon gras după Bulbuc, apăsînd zadarnic pe trăgaciul pistolului din mîna dreaptă, îndreptat asupra fugarului. Pistolul, al dracului, nu funcționa.

Dar, ceea ce părea și mai stupid, deși grăsun și anevoios în mișcări, cu centura atîrnînd peste burduhan, cu cizmele

șleampăte după el, Holinca îl ajunge din urmă repede pe Bulbuc, îl înșfacă de guler și-l întoarce pe „drumul cel bun", grohăind furios înjurături plutonierești. (Mare actor acest Holinca!).

— Domnule profesor — nu mă slăbea din titluri —, corectează individul de lîngă mine cînd eram pe punctul de-a o apuca spre piața Decebal, eu aș fi de părere să nu mergem acasă..., să facem deranj..., să-i tulburăm pe cei de-acolo cu o nimica toată; poftiți mai bine la birourile noastre — eu apucasem deja înspre acolo, înainte ca el să cuvînteze astfel — și dați acolo declarația despre care este vorba. Nu va dura mai mult de cinci minute.

Pe măsură ce ne apropiam de sediul securității, tipul devenea tot mai plin de sine, mai relaxat și mai cinic. Își arăta rînjind colții din niște gingii albicioase.

În acest timp, acasă — vorba Suzanei — era prăpăd...

Întîi a bătut sfios la fereastră un necunoscut, întrebînd dacă acolo stătea domnu'..., și-a rostit un cu totul alt nume.

— Nu, răspunse soția mea.

— Dar un profesor cu numele Mi... Ma... Mida... Dasa...?

— Da, răspunse ea, înfricoșat dumirită..., și se-ndreptă spre ușa ce da-n curte, unde bătea altcineva. A apucat să-i spună Suzanei doar atît: „Du-te caută-l și spune-i să fugă", apoi a deschis ușa pentru cel care bătea dinspre curte...

Au intrat înăuntru doi, ca-ntr-un han, ca-ntr-un cuib de tîlhari. Primul a forțat-o pe Zoe să stea cu fața la perete și cu mîinile sus, iar al doilea a pornit a scormoni peste tot cu mare sîrg.

Soacră-mea dă să iasă în grădină... La ușa care dădea înspre grădină, s-au înfățișat — măsuri nu glumă! — alți doi, unul fixînd-o și pe ea tot cu fața la zid și mîinile aninate-n sus, celălalt începînd, tot cu sîrg, a grohăi și-a-și vîrî rîtul prin toate boarfele și ungherele.

Trei pîndeau în curte, alți patru la geamul dinspre stradă; alții, aproape o grupă, în grădină, alții cine știe pe unde aceea a mamii lor.

Casa era încercuită ca o redută în timp de război.

Doamne, și toți erau plătiați cu bani grei, toți aceștia și alți atîția, ba, ce spun, infinit mai mulți, văzuți și nevăzuți, milioane, Doamne, plătiți din banii furați de la oameni de trea-

bă și cinstiți, muncitori și țărani, spoliați prin cote, impozite, dări, cotizații, amenzi, rapt, acte revoluționare...

Au ridicat tot ce-au găsit și le-a părut suspect: manuscripte, corespondență, cărți, fotografii, materialul documentar pentru un eseu-teză de doctorat: „Atitudinile eului în lirica modernă" (ce jalnice și stupide preocupări în niște vremuri profund revoluționare!), flacoane cu medicamente și vitamine purtînd marcă străină, vreo două cămăși, un pardesiu (palton nu aveam), o pereche de pantaloni cîrpiți la fund (cealaltă pereche se afla asupra mea), niște ciorapi, papucii de casă și încă niște ciorapi, cîrpiți de mina lui Zoe (fapt ce mă întrista cu amar) și, mi se pare, o pereche de pantofi jerpeliți. Toată averea mea mobilă și imobilă, de dușman al clasei muncitoare.

— Vînat gras aici, a grohăit unul, cînd a observat eticheta străină de pe cutiile de medicamente.

7.

Am intrat cu alai pe poarta securității, am urcat treptele, am intrat în hol (o mare fereastră se întuneca parcă-n sufletul meu), s-a dat în lături un glasvand, am intrat într-o cameră frumoasă, m-au lăsat acolo singur, iar ușa s-a închis... peste mine.

Declarația ce urma s-o dau, am înțeles acuma clar, avea să dureze ani și ani. M-a cuprins totuși un ciudat sentiment de familiaritate față de ambianța în care mă aflam... Cunoșteam bine această cameră; mai urcasem o dată, aici, atunci cînd locuia în această frumoasă clădire, șutită tot prin act revoluționar, domnul prefect Popa, cel care mă amenințase că mă va omorî dacă nu mă duc cu ei.

M-am așezat pe-un scaun... Nu-mi mai rămîne altceva, îmi zic, decît să mă țin tare. Nimic altceva decît să arăt că sînt bărbat. Să nu-mi fac de rușine părinții, înaintașii, soția, pe toți aceia care m-au iubit și-au crezut în mine. Să mă pot uita în ochii oamenilor și-ai copiilor mei, dacă-i voi avea vreodată și dacă mă voi mai întoarce printre oameni, fără jenă, fără rușine. Mă vor lovi, mă vor schingiui, mă vor umili, mă vor

lăsa flămînd, în frig, în promiscuitate, mă vor arunca-n ocne, poate mă vor împușca..., nici-un semn din partea mea c-aș fi dispus să le cer vreo îndurare. Vreau să dovedesc că omul nu este un animal laș, să dau cu piciorul principiului care stă la baza umanismului lor. Vreau să dovedesc că sînt nu un erou, ci un om. Nimic altceva deci decît să mă port ca un om.

Sîngele din mine începea să-și invoce strămoșii.

Nici-o înjosire înaintea acestor lepădături, orice mi s-ar întîmpla, și, la urma urmei, ce altceva se poate întîmpla decît ceea ce omenește este posibil de suportat? Am să tac, am să vorbesc exact ce și cît trebuie, am să-ndur cu scrîșnire mută totul. Am să le disprețuiesc frămîntul și zelul lor criminal, cu liniștită sfidare. Am dreptul măcar la atîta satisfacție și voi încerca să mi-o ofer, cu sprijinul larilor ascunși în ființa mea, cu al lui Dumnezeu. Depinde de mine, de tăria străbunilor podiți în așezămîntul meu, de duhul lui Dumnezeu. Omul este într-adevăr laș, dar opusul lașității este orgoliul, iar orgoliul face parte, ca și lașitatea, din alcătuirea fundamentală a omului (Pentru prima dată aveam revelația că orgoliul este o mare și nobilă virtute..., o forță a caracterului, teribilă, ireductabilă.).

Deodată tresar speriat și ies brusc din starea de meditație: prin perete, din camera de-alături, răzbeau pînă la mine bufnetele întețite ale unor lovituri, însoțite de vaietele și gemetele unui ins.

— Buf!
— Vai!
— Buf!
— Aoleu!
— Buf!
— Aoleu, mamă!
— Buf! buf! buf!
— Vai! Nu mai dați...
— Buf! Buf!
— Spun totul...
— Buf!
— Spun totul, vai, mamă,
— Buf! Buf! Buf!
— Nu mai dați, domnilor, spun...
— Bufff!

M-au trecut fiori. Zgomotele nu conteneau: buf, trosc...,

iar de cealaltă parte: vai, mamă! Iertare, nu mai daţi, spun totul, domnilor.

Ciulind bine urechile, îmi dau seama că vocea care se văita era a lui Bulbuc. L-am compătimit. Am regretat. Nu-i nimic, zic, eu n-am să mă vaiet să m-audă lumea din oraş... Mai bine să mă taie-n bucăţi decît să păţesc o asemenea ruşine. Zoe s-ar simţi jignită, n-ar mai crede-n mine, iar eu aş fi vrednic să mă arunc într-o hazna.

(În realitate, însă, acolo se petrecea cu totul altceva, după cum am aflat mai tîrziu: Bulbuc stătea tolănit comod într-un fotoliu, trăgea adînc la răstimpuri din ţigară, un ofiţer izbea cu o bită-ntr-o canapea, iar Bulbuc, exact ca la teatru, gemea, se văieta şi implora milă.)

Scena a luat sfîrşit. Gemetele nu se mai auzeau, nici bufniturile.

M-a încercat un uşor tremur, ca pe front la prima întîlnire şi ciocnire cu inamicul.

Nu trec nici zece minute, uşa camerei în care eram depozitat se deschide violent, iar în spaţiul ei apare întreg statul major al unităţii, toţi în mîndre uniforme kaki, cu albastru ceresc pe epoleţii de pe umeri.

Iată-i pe rînd, în ordinea gradelor.

Gligor Viorel, maiorul, comandantul unităţii, circa 37 de ani, bărbat chipeş, cu mustăcioară Douglas, privire candrie, de bulibaşă, palicar în vîrful buzelor, plin de sine, atletic, pe cît de frumos pe atît de bestial, pe cît de vînjos şi arătos pe atîta de sadic, pe cît de arătos şi pehlivan pe atîta de impotent ca mascur, infirmitate de pe urma căreia suferea nu numai drăgălaşa unguroaică, nefericita-i soţie, ci, mai ales, cei care-au trecut prin sadismul mîinilor lui de bestie lacunară, mîini pline cu inele, şi i-au cunoscut mînia răzbunării asupra oamenilor, pentru ceea ce el omeneşte nu avea... Avea în schimb putere şi frumuseţe altoite pe impotenţă, şi asta înseamnă ceva înfiorător.

De pildă, se ducea deseori — atunci cînd i se făcea, îi căşuna de femei, căci dorinţa există dincolo de neputinţă — pe Bîrgaie, vestite prin bărbaţi sfîrnari şi femei iubeţe, şi tăbăra cu tot elanul în aşternutul cine ştie cărei bărgăuance miezoase. Tăbăra plin de sine, cu conştiinţa omului atotputernic. Înainte de plecare, locotenentul Urs Flaviu, poliţai

vechi, parșiv, din neamul lui Pristanda, îi procura de la farmacie, în secret, niște prafuri, chipurile ațițătoare la întărirea mădularului. De fapt, după declarația lui de mai tîrziu, aceste prafuri nu erau altceva decît aspirine pulverizate, așa încît pofticiosul maior transpira leoarcă lîngă trupeșa bîrgăoancă, mădularul blestemat se făcea și mai bleg decît i-l hărăzise firea, femeia-l suduia pe-ascuns, stropșită și neistovită, iar Gligor, turbat de furia acestei neputințe — cum este posibil ca el, care ținea în mînă o regiune-ntreagă, cu drept de viață și moarte, regiunea Rodna, să nu se poată desfăta de dulceața trupului muieresc, cînd putea să o aibă pe care o poftea —, clocotind de ciudă, aprins ca un zmeu, venea direct la birou, indiferent la ce oră a nopții, se revărsa grobian, în înjurături virulente, asupra tuturor subalternilor ce-i ieșeau în cale, trimetea pe Hența să-i aducă o cracă verde și groasă din arborii din grădină, chema în birou pe unul din nenorociții de jos, din beci, de preferință unul tînăr, voinic, bărbătos, și se punea să care asupra sărmanului om cu craca, peste trup, fără oprire, icnind de plăcere, pînă ce, cred eu, ejacula, iar victima, căzută în neștire, era coborîtă-n beci, într-o pătură. Gligor Viorel se ștergea de sudori, se însenina la față, ca să înlocuiască lichidul pierdut după o asemenea deshidratare turna-n el sticle de bere, după care mergea acasă, unde se așeza la masă de unul singur și se hrănea copios, numai cu bunătăți, proteine pure, vitamine naturale, vinuri alese, nevastă-sa și cu soacră-sa veghindu-l în acest timp, una-n dreapta și alta-n stînga ușii, ca niște înfricoșate spectre de vestale. Mi se pare c-a sfîrșit într-un ospiciu. Iată ceea ce se numește un individ fericit.

Locotenentul Löthe (și nu mai știu cum), pisoi de culoarea roz, încălțat în cizme, mic și vibrator ca o coardă cînd îl atingeai cît de cît în vanitate, vivace în gesturi, avînd aerul că el este adevăratul comandant (poate că așa și era) al unității M.A.I., lăsînd să se creadă că el știe totdeauna ceva în plus față de ceilalți, că poate mai mult decît restul, pe care-i disprețuia, inclusiv pe Viorel, că deținea niște secrete de care trebuia să te temi. Avea o mutră spălăcită și impertinentă. Nu pricep de ce, dar, ori de cîte ori îți ieșea în cale, simțeai instinctiv nevoia de-a-l lua la palme. Se autoprețuia cu aroganță.

Buzele îi erau totdeauna albe, vîrful nasului de asemenea. Era un degerat.

Sublocotenentul Szabó Francisc, despre care am mai amintit: un fel de șarpe galben, veninos, tip clorotic și sangvin totodată, amabil și sadic, după împrejurare, care ura din intestine. Fusese în serviciul gestapoului cîndva, așa că avea cunoștințe avansate în materie de anchetă și-o grijă de-a-și acoperi trecutul, de pisică. Era marțial, grav, serios, nu zîmbea în timpul serviciului, nici cînd izbea-n client, făcea totul cu demnitate, aidoma foștilor săi meșteri. Se îmbujora la față și se învăpăia din lăuntru atunci cînd lovea. Era un emotiv.

Tatăl său era cel mai bogat ins din comuna Sărata, chiabur în toată legea; frații săi mai mari, doi la număr, au fost hortiști de mare nădejde, activînd cu mult zel împotriva românilor din aceeași comună, ca și din altele, ca și împotriva evreilor, împingîndu-și zelul pînă la sadism, iar acesta, Francisc, sublocotenent enkavedist acuma, absolvise seminarul teologic. (Vai, numele lui Francisc de Assisi!)

În buletinul său de identitate, ca și în acela al lui Löthe, la paragraful profesie scria: *revoluționar.*

Pongratz Vladimir, locotenentul păpușă, într-atîta era de frumușel în uniformă, mînca-l-ar mama să-l mănînce pe el, micuț, subțirel, cu față de fetișcană, lovea cochet și precis, de predilecție la fluierele picioarelor, cu vîrful ascuțit al cizmulițelor, înjurînd repezit, cu o voce săgetată, subțire, metalică, de fecior nenuntit. Lovea, cu aceeași eleganță, și cu sacii de nisip, și cu cravașa, și cu parul, și cu pumnul acela mic și ager ca vipera, absolut cu tot ce se cerea. Profesia de bază: învățător.

Pînă la urmă a primit un picior, o cizmă-n dos și-a ajuns biet angajat la institutul hidrologic, tot în cizme încălțat și-aici, dar de data aceasta din cauciuc și înalte pînă la șold, stabilind el cotele apelor din regiunea Rodna cu niște aparate crăcănate.

(În această calitate — mi s-a povestit mai tîrziu —, intră într-o după-amiază de martie în cîrciuma din Nepos. Înlăuntru, mulțime de țărani. Printre ei se afla, chiar în mijlocul lor, și Fărcașu Ion, angajat al exploatărilor forestiere, care făcuse plățile la muncitori chiar în acea zi și-acuma cinstea, după

obicei, un pahar de vinars cu oamenii, fost căpitan în armata română regală și care, dintr-o confuzie de nume, a fost ridicat de-acasă, de lîngă nevastă-sa, în bătăi, l-au azvîrlit în beciul securității și, după ce l-au snopit în bătăi, i-au smintit toate încheieturile trupului, fără să-l întrebe nimic — îl băteau pentru a-l bate, pentru arta și știința în sine —, timp de două zile — Pongratz fiind în tot acest timp cel mai ager și mai silitor dintre toți —, lămurindu-se dînșii că nu despre el era vorba, ci despre un cu totul alt Fărcașu, i-au dat drumul acasă, spunîndu-i (era un mod de-a cere scuze): „Du-te-n măta acasă de bandit, și să nu sufli o vorbă despre cele întîmplate aici, că ajungi din nou pe mîinile noastre"...

Decît să scape nepedepsit un vinovat cît de cît, mai bine să fie pedepsiți exemplar o mie de nevinovați, un milion chiar, dacă-i cazul... Iată un principiu juridic nou și foarte avansat ca profunzime ideologică!

Așadar, hidrologul nostru, răzbit de frig, s-a rezimat de tejghea, cerînd o sută de monopol..., ca să se încălzească niţel.

— Măi oameni, zice Fărcașu, îl vedeți voi pe nenorocitul acela de-acolo?

— Vedemu-l dară, ziseră țăranii.

— Asta m-a bătut pe mine de nu-mi simt oasele nici astăzi... Asta care-l vedeți acolo m-a tăbăcit pe degeaba, de mă rupără și azi rărunchii.

— No, nu grăiți minuni, don Căpitan, că ni amu-l trăznim, răspunseră țăranii, zburlindu-și căciulile mițoase.

— Lăsați-l, nu vă faceți păcate cu un gunoi ca ăsta. Eu gîndesc să-i fac altceva. Măi țigane, strigă Fărcașu la o gorilă de om zdrențăros și slinos care sta după ușă, zgribulit, așteptînd ca cineva să-l miluiască fie cu-o țigară, fie cu un vinars, vrei tu să bei o cupă de răchie?

— Beau, mînca-ți-aș..., don Căpitan.

— Dar faci ce ți-oi porunci!

— Fac, mînca-te-aș...

— Sloboade-ți nădragii la vale și apleacă-te din șale. Apoi, către crîșmar: Bade Ilisie, o cupă de rachiu la omul ăsta.

Țăranii se minunau, făcînd haz, așteptînd să vază ce anume vrea domnul Căpitan.

— Ei, te ții ori nu te ții de tîrg, țigane?

— Cum să nu, mintenaș, domnișor; și Burdujel sloboade

la vale, pe vine, nădragii, aplecîndu-se, întocmai cum porunci se domnul Fărcașu.

— Bravo.

Pongratz se ghemuise la locul său, bănuind primejdia.

— Domnule sublocotenent, invită fostul căpitan pe fostul sublocotenent, ia fă bine, te rog, du-te la omul acela, îngenunchează frumos... și sărută-l... acolo. Da, da, acolo.

Luat prin surprindere, încurcat ca un măgăruș între muște, Pongratz ezită întîi, face gesturi de refuz, de indignare timidă.

Țăranii însă se ridicară dintr-o dată de la masă, din nou mișcîndu-și țurcanele de pe cap: „Atîta-ți trebă, soarele tău încă!"... zise unul.

— No, să te vedem, ziseră alții, nu zăbovi. Amu să-ți vedem corajul...

— Și priceperea..., adăogară alții, rîzînd întunecat.

N-ai ce face; iar nefericitul hidrolog a îngenunchcat și-a sărutat de mai mult ori, ca la biserică icoana, acolo, tocmai acolo...

— Asta ca să știi că nu te-am uitat. Un fel de preaviz, nimica toată, încheie Fărcașu.)

Urs Flaviu, provenind din vechi comisari de poliție, era (sau părea) om de omenie, cu apucături bonome, mic-burgheze, utilizînd în relațiile cu oamenii o politețe care, în loc să te încînte, îți trezea un fel de milă față de el. Era amabil cu toată lumea, mai ales cu sașii. Vorbea frumos cu deținuții, îi încuraja cu parabole viclene și ieftine pilde filozoficești. Lăsa impresia că se străduiește să se facă agreat de ei — nu știi niciodată ce aduce ceasul rău —, dar o făcea și pentru că era lipsit de voință și ambiții, personaj dostoievskian care, în fața unor situații dificile, lasă impresia că se gîndește la sinucidere. Părea că ne compătimește, că-i era rușine de funcția și instituția la care lucra. Brînză veche în burduf nou. De altfel, nu avea treabă cu anchetele, fiind responsabil cu problemele administrative, ca și cu procurarea de ibovnice și marafeturi afrodiziace, erectogene pentru desfătarea frumosului, temutului, dar impotentului maior.

De data aceasta se afla și el prezent printre ceilalți, pentru interesul mai deosebit al prezenței mele acolo. Mă stima

și mă admira pentru „talentul și inteligența“ mea, considerîndu-se pe sine, fățiș, un ratat.

În noaptea aceea, cînd s-a discutat și uciderea mea împreună cu a celorlalți trei, m-a salvat de la moarte, atrăgînd atenția asupra unui amănunt din biografia mea — împotriva oportunismului rafinat ce-l definea —. Știa, de pe timpul cînd lucra la controlul străinilor, că figuram acolo ca și cetățean grec. Și a mărturisit la ureche acest amănunt maiorului, care se pare că s-a bucurat aflîndu-l, fără să arate, ba a și înjurat de „ciudă“, chipurile... Maiorul a consultat îndată Bucureștiul, de unde se pare că i s-a răspuns să nu ucidă cetățeni străini. (De acest titlu de cetățean străin m-am mai folosit eu și în alte dăți, fie scăpînd cu viața, fie obținînd un drept pe care nu numai că nu l-aș fi obținut, ca și cetățean român, dar aș fi avut de îndurat alte multe năpăstuiri din pricina lui. Ca și cetățean român n-aș fi fost altceva decît, după însăși vorba lor, „o pasăre bună de vînat“.)

Cînd aduceau pe cineva-n birou pentru tortură — cînd nu aveau altceva de făcut și se plictiseau —, Urs Flaviu dispărea, făcîndu-și de lucru prin oraș. Nu putea suporta scenele tari și ținea mult să se vorbească bine despre el în tîrg. Era un sovăielnic, lipsit de talente revoluționare, deși pînă la urmă tot el a ieșit mai bine decît toți ceilalți.

Vancea Mihai, înalt, zvelt, elegant în comportare, bun și înțelept, nu a înjurat, nici n-a bătut pe nimeni. Privea cu o resemnare amabilă situația. Era o prezență mai mult absentă în zilele cînd făcea pe ofițerul de serviciu, și acest lucru dovedea multă omenie și o degajată indiferență față de propria-i impostură. Nu vedea, nu auzea nimic și lăsa să intre-n beci orice traistă cu de-ale mîncării, ne lăsa să ieșim la fereastră ca să vorbim cu ai noștri. Dar cobora printre noi, în beci, și-atunci o făcea cu multă decență, suferind parcă. Dintre toți a ajuns pînă la urmă cel mai rău; l-a părăsit pînă și nevastă-sa.

Moraru Ilie, cel mai tînăr dintre toți, fusese, înainte de a ajunge „ofițer“ de securitate, portarul echipei de fotbal a orașului. I-am fost profesor la școala normală din Năsăud. Era sfios și cuviincios, virtuți moștenite de la maică-sa, țărancă de pe Someș. Îi era parcă jenă să-și vadă profesorul — respectat și temut cîndva, nu de mult — într-o situație ca aceasta. Parcă se ascundea, încerca să se pitească după ceilalți, ca să nu-l

văd și să nu mă vadă, deși era cel mai lung ca statură dintre toți. M-am bucurat observîndu-i sfiala... Sînt și aici oameni, mă gîndeam.

A apărut, așadar, după înscenarea din camera vecină cu Bulbuc, în spațiul ușii larg deschise, întreg corpul de deservire al înaltei instituții de stat, la nivelul ofițerilor — am avut cinstea să fiu anchetat numai de către ofițeri, de față stînd însuși comandantul, totdeauna —, în frunte cu pieptosul și chipeșul Gligor Viorel, atîta de frumos încît ai fi jurat că-i făcut între viorele.

M-am ridicat în picioare încet, ca nu cumva să fiu obligat de-a face acest gest la ordinul lor.

Locotenentul Löthe se detașează scurt din mijlocul grupului, zvîcnind de zel, înaintează ferm și nervos spre mine, cu cravașa-n mînă, se-mplîntă-n cizme lîngă mine, își zvîcnește-n sus fălcile, mă pironește cu privirea-i menstrual-sîngerie și mă-ntreabă precipitat, trepidînd: „Să lăcături politîce ai afut în ultîmu tîmp"?...

Aplecîndu-mă asupra lui cu o privire încărcată de greață, așa ca și cum i-ai fi trîntit în mutră o flegmă, îl alung cu dispreț de sub atenția mea și, privind drept spre Gligor, îi vorbesc numai acestuia:

— Domnule maior, zic, înțeleg c-am fost chemat aici spre a fi chestionat în nu știu ce problemă care vă interesează... În această situație, vă rog să binevoiți a lua la cunoștință că nu cunosc altă limbă decît cea românească, de aceea vă rog, încă o dată, să mă întrebați în limba română.

Löthe s-a metamorfozat, pe loc, din homuncul într-un fel de rac, de mînie.

Trepida fugos, cu cravașa-n mînă, cu ochii spre maior, implorînd parcă un semn... Semnul nu s-a arătat, dar nici eu nu l-am mai văzut pe domnul Löthe la ochi, așa cum nu l-ai văzut nici tu, cititorule. Cred că, pe undeva, replica mea l-a gîdilat plăcut pe Viorel Gligor. Ba, să nu mint, l-am mai văzut o dată cînd, trecînd prin fața celulei mele deschise, m-a apostrofat: „Lasa, tîlhar, ajunge tu pe muna meu..." (Numele de botez nu i-l știu.)

Flatat, deci, de răspunsul dat de mine la întrebarea pusă de Löthe, Viorel s-a umflat în pene, s-a cabrat în cizme și a reluat întocmai întrebarea colegului său:

— Uite ce..., noi nu știm să vorbim așa de frumos ca scriitorii și profesorii (îl apăra pe Löthe). Te voi întreba eu: (apăsat și rar) Ce le-gă-turi, po-li-ti-ce ai avut în ultimul timp?.

— N-are rost să pierdem vremea cu vorbe. Dați-mi hîrtie și toc, spuneți-mi despre ce anume doriți să vă scriu... și...

— Dați-i hîrtie și toc. Ne vei relata amănunțit tot ce-ai discutat cu Bulbuc. Tu, Morarule, rămîi aici.

Aveam impresia că maiorul mă protejează într-ascuns și caută să mă acopere sau să-mi dea ocazia să mă acopăr.

S-au retras. Löthe era umilit și înveninat. Aștepta să-l prindă cu ceva pe maior.

Am rămas în cameră, la masă. Moraru mi-a dat coală de hîrtie, toc și cerneală. Părea ușor jenat. S-a așezat pe scaun alături.

„Este o declarație preliminară, mi-am zis, de verificare a sincerității mele", și-am scris absolut tot ce-am discutat cu Bulbuc, din fir-a-păr, propunerile făcute de el și răspunsul meu.

Termin și pasez hîrtia lui Moraru. El mi-a atras atenția să fiu sincer, să nu ascund nimic, căci...

Am înțeles că nu i-ar fi convenit să-și bată profesorul și nici să-i vadă pe alții cum mă bat.

A dispărut cu declarația-n mînă într-un alt birou. Am aprins o țigară și, sorbind din ea, priveam golul cețos care se deschidea în mine. Întrezăream limpede ce mă așteaptă. Deodată, mă trezesc brusc din sumbra reverie...

Tropote pe coridoare. Maiorul urla ca-ntr-o apocalipsă. Vociferări, înjurături, pocnete de armă...

Apare Moraru și mă anunță (cîtă încredere!) că nenorocitul de Bulbuc a încercat să evadeze din beci (!!??) și a fost împușcat în momentul cînd încerca să sară gardul din grădină.

—Uite-acolo, îmi spune, învitîndu-mă să-mi arunc privirea pe fereastră.

Firește, trebuia să sară peste un gard pe care eu să-l pot vedea.

— Uitați-l acolo, reia schimbînd tonul politeții, nenorocitul.

Mă uit în grădină pe fereastră: Bulbuc zăcea la pămînt, zvîcnind tot mai lent, ca-ntr-o agonie, din picioroange.

Este imposibil să nu crezi. Totuși, duhul meu cel bun, duhul protector al sfîntului căruia i-am fost dăruit la naștere îmi șoptea din adîncuri, stăruitor, să nu cred. Am tresărit... Moraru reia pe un ton și mai politicos, nu lipsit de stîngăcie:

— Domnule profesor, cu zăpăceala asta, cu fuga lui Bulbuc, am pierdut declarația... Mă omoară șeful... Faceți, vă rog, la repezeală, alta.

„Ce-o mai fi-nsemnînd și asta"?, îmi zic...

Și mă apuc să fac altă declarație, exact ca și cealaltă, cuvînt de cuvînt.

Ei au crezut că, după cele întîmplate cu „împușcarea" lui Bulbuc, eu îmi voi schimba comportarea. Era de fapt o nouă stratagemă pentru verificarea memoriei și-a sincerității mele, înainte de adevăratul interogatoriu. Nu se poate spune că nu aveau știință avansată!

După ce se înserase de-a binelea, domnul Bulbuc, mortul, părăsea triumfător sediul securității, cu onorariul în buzunar, într-un plic, îndreptîndu-se direct spre restaurantul „Ciocîrlia" (el știa să cînte mai frumos decît ciocîrlia) din centrul Bistriței — lucra numai pe plan central —, unde a început, după ce s-a amețit nițel, să instige și să provoace pe comeseni și parameseni împotriva bolșevismului, asigurîndu-i de sosirea iminentă a americanilor. Arunca băiatul din nou năvodul pentru a prinde alți clienți și-a primi alte indemnizații și onorarii, mai grase.

Au citit amîndouă declarațiile, le-au confruntat frază cu frază, s-au arătat cam indispuși că n-au găsit inadvertențe, dar au fost și mulțumiți că m-am dovedit sincer, chiar dacă nu prea credeau ei într-o astfel de sinceritate. Unica lor datorie și vocație este aceea de-a nu crede nimic din ce spune un om.

— Băgați-l în celulă, la regim sever. Peste cîteva zile va gîndi altfel, a poruncit maiorul.

Moraru revine în camera mea, unde eu stăteam resemnat și podidit în adîncuri de mari plîngeri... Fluieram în gînd un cîntec din satul meu natal, de o bărbătească tristețe:

„Ia scoală, scoală, capitan,
Di-t somnlu-ațel di moarti,
Cî vilii oara tra si fugim,
Ș-nî țem tu loclu-a nostru"...

— Domn profesor, scoateți, vă rog, tot ce-aveți prin buzunare și... puneți pe masă... (jenat), așa e obiceiul aici. Scoateți, vă rog, și șireturile de la pantofi, și cureaua de la pantaloni.

I-a fost rușine să-mi umble-n buzunare, așa cum era obligat s-o facă. Bine a făcut! Duhul meu cel bun l-a inspirat, deoarece, cînd am introdus mîna-n buzunarul de la spate, am înghețat: acolo zăcea o scrisoare foarte periculoasă, care putea să coste viața mea și libertatea altora și pe care, distrat și neglijent cum sînt, n-am apucat s-o distrug la timp. Mîinile au început să-mi tremure ușor. Moraru a observat:

— Ce e, Dom' profesor?, mă-ntreabă, cu o perversă mulțumire profesională.

— Nimic, îmi revin eu, mi-a trecut ceva prin minte și m-am mîhnit. E dureros să știi c-ai muncit chinuindu-te singur o viață-ntreagă, că n-ai vătămat pe nimeni, că n-ai făcut nici un rău societății și să sfîrșești în temniță.

Am așezat docil pe masă cureaua, șireturile de la încălțăminte, un creion, pachetul cu țigări, cutia cu chibrituri, un pieptene, un inel cu numele soției încrustat în el, în fine, toată averea mobilă ce se afla asupra mea la acea oră însemnată. Scrisoarea aceea însă a rămas, firește, la locul ei.

Am coborît, scloanța-scloanța, cu pantofii după mine, în beci. Sute de ochi, bărbați și femei grămadă, s-au holbat de la locurile lor asupra mea.

Erau albi la față, ca viermii, și groaza sta la pîndă în trupurile lor.

Sublocotenentul m-a invitat, deschizînd galanton ușa, să poftesc în celulă.

Prezența mea-n beci, a unui „domn" — mulți mă cunoșteau—, a strecurat un fel de undă de curaj prin inimile mici cît puricii ale deținuților.

Eram persoană marcantă, cu apartament separat, nu la comun, cu paria.

Am trecut pragul, aplecînd mult spatele, precum un necredincios intră-ntr-o bisericuță... Ușa s-a închis asupra mea cu scrîșnet. Celula era zidită-n perete, avînd doi pași lungime și unul lățime. Era împroșcată toată cu sînge, cu flegme purioase și mucozități groase, suflate și aruncate la-ntîmplare.

Nici un pat. Nici prici. Noroc totuși că celula era podită. (În alte beciuri, mai emancipate, în loc de podele erau niște

gratii pe sub care curgea necontenit apa: cele de la Cluj de pildă, de sub comanda revoluționarului Patricius, brunetul cîrlionțat, de sorginte spaniolă.)

Un alt noroc pentru mine era mantaua mea îmblănită cu piei merinos, pe care, nu știu de ce, nu mi-au ridicat-o ca pe-un obiect dușmănos. Aveau să mi-o ridice mai tîrziu. Nici un ochi de lumină. Întuneric beznă. Doar o vizetă-n ușă, de unde simțeam că sînt spionat metodic, dialectic, insistent.

În catapeteazma celulei, un singur bec arzînd cu putere și insistență de supliciu, ca o ultimă stea răzbunătoare, în zarea unui cer părăsit de toți aștrii.

Becul acesta avea rațiunea de-a te ține treaz, lucid, de a-ți strălumina încontinuu creierii ca să gîndești mai limpede, de-ați scormoni în memorie adînc, ca nu cumva să uiți ceva din cele ce trebuia să mărturisești și să înțelegi pe deplin ceea ce vrea să spună zicerea lui Lenin, citez: „Socialismul înseamnă electrificare".

Lumina lui într-adevăr te dezghioca, te destrăma în insomnii sau în stări de trezie vecine cu nebunia, te „euforizai" pînă la demență, ca-ntr-un prea subtil supliciu chinezesc. Am cerut să mi-l stingă. Mi-au răspuns cu blîndețe: „Da de ce? Lasă-l, îți ține de urît".

L-am botezat „Steaua Iadului".

Mă uit în jur să descopăr vreo gaură în care să pot vîrî scrisoarea cu primejdie. Nimic. Prin vizetă, ochiul gardianului mă urmărea într-una. Celula era nou construită, iar șoarecii pătrundeau într-însa deocamdată prin crăpăturile unor uși din lemn neuscat suficient, pe care ei, cu binecunoscuta lor iscusință rozătoare, le-au lărgit. Vizeta se deschidea și se închidea la răstimpuri ca un fel de pleoapă peste un ochi mort.

Bat în ușă.

— Ce poftești, mă întreabă sergentul Popa, un flăcău înalt și frumos, demn să facă parte dintr-o gardă de onoare, bun și omenos. Sărăcia și numărul mare de frați de-acasă l-au îndemnat să se facă gardian.

— Nu este cumva vreo toaletă pe-aici?

La auzul cuvîntului „toaletă", sergentul Popa a zîmbit cu înțeleaptă amabilitate.

— Da. Doriți...?

— Da, răspund, „doresc"...

— Poftiți, mă invită el, privind cu teamă-n jur.

... Mă prefac că stau peste budă, trag binișor scrisoarea din buzunarul de la spate și-i dau drumul pe întunecatul canal, binișor. M-am ușurat mai bine decît după un banchet, după o recepție. Cuviincios, Popa stătea cu spatele la mine. Closetul nu avea ușă. Vigilența era atît de ascuțită încît căutau să știe și ce elimină dintr-însul insul. După dînșii, conținutul intestinelor era un pericol tot atît de mare pentru securitatea statului ca și conținutul minții, al inimii, al memoriei, ca și demnitatea, libertatea, averea, credința-n Dumnezeu.

Bietele femei — pentru că trăiam laolaltă, bărbați și femei, paznici și deținuți, ca-ntr-un adevărat rai comunist — erau îngrozite cînd trebuiau să folosească veceul însoțite și vegheate de gardieni. Unele, atunci cînd... odată cu..., aplecau capul și plîngeau de zor. Mai tîrziu, partidul avea să doteze pușcăriile și sediile securității și cu gardience. Progres evident.

Reintru în celulă și încerc să mă adaptez. Am stat cît am stat în picioare. m-am învîrtit cît m-am învîrtit în jurul axei mele, pînă la urmă, oftînd a împăcare cu noua condiție de viață, m-am ghemuit ca un cîine flămînd, în colțul celulei, pe podea. Bocancii mi i-am pus căpătîi. De la picioare începea să mă pătrundă frigul. În felul acesta am dormit eu și cînd umblam cu oile, avînd însă deasupra nu steaua lui Lenin, ci catapeteazma înstelată a lui Dumnezeu.

În această pivniță erau șapte celule, pentru cei considerați periculoși, pentru cei de sub anchetă, pentru recalcitranți. Aveau regim sever, pază dublă: un gardian și-un securist. Unul în uniformă vînătă, altul în kaki. Dar amîndoi se temeau de Porcius, porcul care-i turna și pe ei, deși era un deținut. La comun, adică în beciul propriu-zis, stăteau direct pe pămînt — de la o vreme au adus niște paie de-au pus pe sub „bandiți" — cei care trecuseră prin anchetă, mai puțin periculoși. Asta nu-i scutea de-a fi chemați din cînd în cînd sus, în camera de anchetă, unde erau izbiți în pumni și de pereți, din cauza cine știe cărei pîri sau pur și simplu ca să-i treacă de urît tovarășului maior, nesatisfăcut undeva pe Bîrgău, sau tovarășului ofițer de serviciu. Stăteau, unul vîrît într-altul, vreo sută și ceva de inși, bărbați și femei, împachetați ca pentru export, iar printre ei, mereu activi, mereu atenți, mereu plini de energie — erau hrăniți bine cu suplimente — și locvacii sau taciturnii pîrîtori.

După ce am făcut un ocol prin țara amintirii, sărutînd cu ochii închiși pietrele, arborii, apele; după ce am cerut iertare părinților pentru vina de-a mă fi născut și pentru că i-am părăsit; după ce i-am cerut iertare lui Zoe pentru soarta amară pe care i-am creat-o ieșindu-mi în cale; după ce m-am îngînat în cîntece amintite din țara copilăriei și după ce mi-am șoptit ca-ntr-un strigăt de rugăciune versurile lui Verlaine: „Aide-moi, ,o toi, mon Seigneur, / De chasser l'ombre qui passe encore, / Sur le fond de mon coeur"... (Ajută-mă, Dumnezeul meu, să alung umbra care stăruie încă în adîncul inimii mele), m-am dezșerpuit din ungherul văgăunii și m-am apropiat de vizetă...

Prin zările infime de lumină ale crăpăturilor ei, am zărit, rezemate de perete, desenate-n perete, într-o tăcere înfricoșată, un șir de spectre omenești. Nu mișcau, nu clipeau din ochi și parcă aveau mereu înaintea ochilor ceva ca de spaimă.

Doi deținuți, oameni de încredere, turnători, însoțiți de un gardian, au adus un ciubăr aninat de niște bote și l-au așezat în mijlocul beciului.

Porcius — acesta era omul cel mai de încredere și nu degeaba purta un nume atît de potrivit —, gras ca un porc, torăind mereu glume abjecte, îndopat cu fasole și arpacaș, puțind ca un dihor, mai rău — niciodată-n viața lui nu trăise mai bine ca acuma, zicea bătrînul Vasile Blebea —, a început să-mpărțească fiertura. Împărțitul fierturii avea tainele sale: la oamenii administrației — și el îi cunoștea pe toți — le umplea bine polonicul, cu mîncare apucată din fundul ciubărului, unde era mai grasă, mai „babană", și le mai dădea și supliment... La cei îndărătnici le da apă chioară, se făcea că i-a scăpat polonicul din mînă și le dădea porția pe sfert — dacă protestai cerîndu-ți dreptul, te pîra că faci „înștigace" —, rînjind mulțămit.

Era o ciorbă neagră de linte găunoasă pe care Porcius o servea spectrelor, glumind vulgar, nerușinat — era buiac —, în trei serii, pe rînd, deoarece nu existau decît cîteva gamele.

Era frig, erau flămînzi, și oamenii au băut lichidul acela murdar și fierbinte în grabă mare, ca să-și încălzească sufletul.

S-a deschis, la urmă de tot, și ușa bîrlogului meu. Subofițerul Henția, exemplar lombrozian, răspîndind miazme de cadavru, om care cu siguranță n-a rîs niciodată-n viața sa, ins

de a cărui devoțiune se speria pînă și Gligor, stăpînul său, care-i răcnea atunci cînd Hența bătea pe cineva: „Destul, în pizda mă-ti, că-l omori de tot", a venit personal să-mi servească cina, într-o gamelă specială. În gamelă era și lingură. Mi-a întins gamela cu un gest de chelner, a rînjit sadic, a spus „Poftiți, vă rog", a trîntit ușa peste mine și s-a dus. Dar nu s-a dus. S-a lipit după ușă, așteptînd, cu interes.

Aburii ciorbei de linte mi-au gîdilat plăcut nările flămînde. Mițiile se gudurau între ele, încălzite de fundul gamelei. Am dus prima lingură la gură. Am turnat-o-n gură. Am scuipat-o repede afară. În ciorba cu cîteva boabe răzlețe de linte, domnii aruncaseră — ca să fie mai „consistentă" — un pumn de sare și altul de nisip. Bat în ușă cu violență. Hența aștepta la pîndă să vază cum reacționez și apoi să raporteze și să se amuze cu toții.

Deschide ușa:

— Ce s-a întîmplat, domnule profesor?, întreabă el uimit.

— Mulțumesc pentru cină, răspund, du, te rog, gamela de-aici.

— Nu cumva nu v-a plăcut? Să vă aducem o listă de la restaurant?

Am întors spatele cretinului și m-am uitat timp îndelungat în perete, fluierînd nu știu ce. Mînia neputinței mă gîtuia. Îmi venea să plîng. Îmi era rușine că sînt om.

Trei zile după asta m-au ținut flămînd și fără să mă întrebe nimic. Am stat în nemișcare, încolăcit ca un șarpe. Becul bătea asupra mea ne-ndurător, zi și noapte. Convoaie de vedenii îmi străbăteau memoria, mistuindu-se-n deșerturile de dincolo. Regretele cîntau în mine ca-ntr-o seară pustie, năpădită de greieri.

În a patra noapte, pe la orele unu, în crucea nopții, celula s-a deschis, iar domnul Szabó m-a rugat să poftesc pînă sus, la tovarășul maior. „Vrea să vadă cum vă simțiți", a precizat, de la sine, dînsul.

Gligor stătea la biroul său masiv, cu o butelie de vin alăturî și pahar, înfulecînd cu mare poftă tartine cu unt și șuncă de Praga. Altele erau cu icre roșii, de Manciuria.

După intrarea mea, a înghițit două, trei dumicaturi, a desertat un pahar cu vin chihlimbariu de Steininger, a aprins o țigară scumpă, și-a îndreptat centura pe pîntece și m-a întrebat amenințător:

— Ia spune-mi cine-i oaia?

— Nu înțeleg ce vreți să spuneți, răspund.

— Ei, haide, nu ne lua așa.

— Sincer vă spun că nu-nțeleg ce fel de întrebare-mi puneți.

— O să-nțelegi îndată. Pînă acum ne-ai dus cu Iordanul, de-acum s-a terminat, nu te mai credem; și, ridicîndu-se brusc de la masă, ridicînd, tot brusc, și tonul, răcnește:

— Spune repede, cine-i oaia?

— Domnule maior, răspund eu, cînd eram acasă, la tata, am păscut într-adevăr oile..., este o ocupație foarte nobilă, iar mai nou am păscut alte asemenea ființe, tot atît de blînde și de inocente, pe elevii mei.

— Nu ne lua pe noi cu șmecherii. Știm că ești filozof, dar, deocamdată, ia întinde mîinile.

Am înțeles ce urmează.

— Nu obișnuiesc să mă supun batjocurii de bună voie. Aveți asupra mea putere deplină, exercitați-o fără a-mi cere concursul. Apucați-le și faceți ce poftiți.

— Ia legați-l, ordonă el atunci celor doi ofițeri care mă flancau, unul la dreapta, altul la stînga, Szabó și Pongratz. Au tăbărît asupra mea, lucrînd cu mare grabă (fără să vreau, instinctiv, am izbit scurt din coate, nimerindu-l pe unul sub centură, pe celălalt în plex), mi-au legat mîinile, m-au ghemuit pe parchet, au petrecut o bîtă groasă între mîinile legate pe după genunchi, m-au ridicat anevoie, aninîndu-mă între birouri, cu tălpile-n sus, mi-au aruncat peste cap, chipurile ca să nu văd cine lovește, mantaua mea îmblănită, care de data aceasta s-a dovedit neprielnică, deoarece mă sufocam sub ea, au smuls din panoplie niște pari și-au început a-mi căra cu osîrdie lovituri peste tălpi...

— Cine-i oaia, zbieră din nou maiorul.

— Nu știu, răspund de sub blana care mă sufoca.

— Dați-i mai tare la tălpi ca să-i vină mintea la cap, zice el.

Înăbușit sub manta, nemaiputînd susține în puterea brațelor greutatea corpului, am început să gem, să mă indignez și să admonestez.

— Taci, în pizda mă-ti, mă pune scurt la respect domnul Gligor. Iar eu, din clipa cînd numele mamei a ajuns să fie morfolit în closetul gurii lui Gligor, am tăcut cu încrîncenare, refuzînd orice răspuns, orice vorbă.

La răstimpuri, ridicau de pe fața mea mantaua să vază dacă n-am căzut în nesimțire... Am primit 120 de lovituri, numărate de cei de jos, care au ascultat în tăcere, holbîndu-se unul la altul. Încet-încet am căzut parcă-ntr-o genune. N-am mai simțit nimic. M-au dezlegat. Au aruncat asupra mea o găleată de apă rece. Mi-am revenit. Cîteva minute am dîrdîit cu violență și cu dureri groaznice de dezmorțire.

Gligor, după aceea, pe un ton foarte duios:

— Spune, domnule profesor, cine-i oaia?

— Nu răspund pînă cînd nu veți trata cu mine omenește, zic.

— Aha! Nu-ți place cum tratăm cu tine?... Apoi, către ofițeri: Are dreptate omul... Vă rog să tratați cu el omenește, și le-a făcut un semn discret.

Aceștia au scos, tot din panoplie, niște săculețe pline cu nisip și, după ce m-au fixat ca-ntr-o răstignire de perete, au tras o tablă de placaj peste pieptul meu și-au început a trata cu mine omenește, adică să izbească în placajul subțire cu săculețele, de zor.

Zile la rînd după asta am scuipat sînge, fără să se observe vreo vînătaie cît de cît pe corp. Nu se poate spune că nu dispuneau de o tehnologie avansată! Tuberculoza de mai tîrziu de-aici mi s-a tras.

— Vorbește, mă profesore, că te-mpușc, în pizda mă-ti, a îndreptat Gligor pistolul asupra mea.

Eu în gîndul meu: „Cum te-aș zdrobi sub călcîie, gunoi de tîrfă!"

Jos, în beci, Lelea Ana, acea țărancă minunată cu suflet de sfîntă, se ruga în gînd lui Dumnezeu pentru cel care era bătut sus, adică pentru mine. Desigur că, acasă, soția mea făcea același lucru ca și Lelea Ana.

M-au dezlegat...

— Uite, nu te mai batem. Spune-ne cine-i oaia? Ocupă loc pe scaun. (Eu nu mă puteam ridica de jos, orice efort aș fi făcut.) Poftește și-o țigară.

— Vă mulțumesc, nu este cazul, răspund.

— Dar pe... Țîra-l cunoști?, și scoate din pupitru niște ace cu gămălie, pe care le pasează lui Szabó.

Cum nu mă aflam într-un atelier de croitorie, ci într-o cameră de tortură, mi-am dat seama ușor ce vor să facă cu acele.

— Domnule monstru, te rog un singur lucru: să nu mă mai

înjuri de mamă, zic eu din toate cîte mă dureau. Te rog, nu pomeni numele mamei... Gura dumneavoastră să nu...

— Uite, am să-ți fac plăcerea, dar spune-mi, îl cunoști pe Țîra?

— Firește că-l cunosc.

— Ei vezi că știi?... Ia spune ce-ai discutat și ce-ați pus la cale-mpreună cu el?

Oaia, așadar, era numele conspirativ al lui Țîra Vasile, un băiat sărac și pirpiriu, cu ochi albaștri, fălcos și cu părul galben coliliu, exact ca o oaie beală. Nu era nici blond germanic, nici slav, drept pentru care eu îi spuneam „blondul dacic". Fiind legionar în sufletul său, se înscrisese-n partidul comunist, așa cum făcuseră mai mulți legionari după 23 August. Cum partidul nu avea deloc cadre, i-a primit, ca să-i folosească drept instrumente, să-i compromită înainte de a-i extermina. Ei au dat buzna-n partid ca să se pună cumva la adăpost și să-l mineze, la timpul potrivit, din lăuntru. Comuniștii au avut, ca-ntotdeauna, mai mult noroc și-au cîștigat ei în acest joc de-a furatul căciulii. Era o fire studioasă, talentat și cu credință-n Dumnezeu. Venea des la mine, manifestînd o mare simpatie și-o reală încredere în mine, un viu interes pentru discuțiile ce le purtam împreună. Mă bucuram de vizitele lui. Era singurul om din orașul Bistrița cu preocupări intelectuale și lecturi temeinice. Era bolnăvicios și, văzîndu-mă tulburat, mereu chinuit de întrebări contradictorii, mă îndemna, cu un zîmbet ciudat, de călugăr franciscan pe buze, să mă rog din cînd în cînd Fecioarei Maria, să spun cîte un Tatăl Nostru, cîte o Născătoare, spre liniștire.

Ajunsese secretar al tineretului comunist din județ, din care cauză eu nu acceptam să discut cu el politică. Nu din lipsă de încredere, ci ca să nu-i fac rău lui. El însă mă provoca, strecurînd aluzii la adresa legăturilor mele misterioase, și se simțea jignit că nu-i acord încredere totală. O dată mi-a adresat rugămintea să-l duc și pe el... acolo..., sus..., în munți. Ne-am dat o întîlnire undeva și nu m-am prezentat. Bine am făcut. Dacă-l așteptam la locul fixat, Țîra astăzi nu mai exista. A fost norocul lui.

Discutam în schimb alte probleme: literare, filozofice, de filozofia culturii. El, secretarul utecist, era un catolic fervent și se angaja în dispute susținute cu mine, un liber-cugetător nestatornic în opinii, de nimic și niciodată mulțumit, un pă-

gin înverșunat în pasiuni pe cît de estet în cultivarea lor.

Dintre poeții francezi îl admira pe Claudel, iar eu pe Valéry.

— Da. Îl cunosc. Mi-a fost prieten, răspund. Îl prețuiesc și-l stimez foarte mult. E un tînăr deosebit. Politică însă nu am discutat cu el, nici n-am pus la cale acțiuni antistatale, deoarece, cum știți, era omul vostru, activist comunist, și, cum eu nu pot fi așa ceva nici în ruptul capului, nu m-am putut organiza politic cu el. Puteți să-l chemați și să ne confruntați.

— I-ai vîrît gărgăuni în cap.

— În nici un caz eu. Aduceți-l la confruntare.

Da de unde! Țîra se afla deja la Paris. Și-a știut atinge interesele mai bine decît naivul și îndărătnicul de mine. Plecînd într-o delegație oficială pe linie de U.T.C. la Praga, de acolo a trecut în Austria, iar de-aici nu s-a oprit decît la Paris. A ajuns doctor de Sorbona în științe sociale. S-a salvat, s-a realizat. Dacă rămînea în R.P.R., predispus la tuberculoză cum era, tăcea pușcărie, iar, dacă nu murea, trăia ca un nemernic și murea neisprăvit.

— Era omul vostru. Ce vină am eu că oamenii voștri vă trădează. (Dacă aveam interese „politice", cum le spuneți voi, cu el, eram și eu la Paris acuma, și nu în birourile dumneavoastră!)

Zice plictisit maiorul: „Duceți-l jos. Pușcăria-l mănîncă pe ăsta". În tot cazul, nu putea fi bănuit că nu-și face cu osîrdie datoria, serviciul încredințat lui.

Apoi, către mine: „O să te mai chemăm aici".

Cînd să mă ridic de pe podea, mi-am dat seama că nu-mi pot mișca picioarele, nu mă pot sprijini pe ele. Durerile rupeau din mine la cea mai mică mișcare. De-abia respiram. Mădurea îngrozitor pieptul. Și toate acestea, pentru ca să arate domnul maior celor care aveau să raporteze a doua zi la partid, cît de conștiincios și de zelos este dînsul, cît de devotat.

Szabó și cu Pongratz m-au ridicat cu grijă de subțiori. Am coborît cu greu scările, tîrîș, săgetat de dureri de peste tot. Cînd am ajuns pe culoarul pivniței, m-am detașat de sub protecția celor doi sprijinitori și, cu un ultim efort, aproape peste puterile omenești, am călcat drept, cu fața senină, pînă-n celulă, iar oamenii n-au știut că eu am fost cel bătut.

Acolo, după ce s-a încuiat ușa, m-am încolăcit sub man-

taua mea îmblănită și-am adormit îndată, fără căpătîi, deoarece bocancii care făceau în mod obișnuit serviciu de perină acuma nu puteau fi trași din picioare, într-atîta erau acestea de umflate. Memoria mea era totalmente obnubilată. Nu-mi aminteam absolut nimic și nici nu doream nimic.

Somn greu, la limita dintre moarte și strivire.

A doua zi am primit de mîncare. (După trei zile încheiate de înfometare, ca să nu am putere și să-i ating cumva.) Am intrat la „rație": dimineața nimic, la prînz o zeamă din varză sau arpacaș, seara tot zeamă.

Într-o altă noapte, am fost poftit iarăși sus. De data aceasta întrebările țînteau altceva. Ceasul din turnul catedralei saxone, cu norii care deveneau medievali atunci cînd ajungeau în preajma ei, bătea oracular miezul nopții.

Oră de iubire, într-o încăpere cu ziduri groase, de cetate, lîngă o femeie albă, cu păr galben.

— Ce scrisoare-ai adus la generalul... cutare.

— Nu-l cunosc pe acel general și nici nu i-am adus vreo scrisoare, răspund.

— Ce carte ți-a adus acasă Burdeț?

— Țăranii spun la scrisoare carte, lămuresc eu. Scrisoarea pe care mi-a adus-o Burdeț am rupt-o pe loc. N-am luat-o în serios.

— Ce conținea?

— Nimic important.

— Și vrei ca noi să te credem... Nu ne mai duci cu vorba. Ți-ai mîncat omenia. Te-am crezut un om sincer și cinstit (după înscenarea cu Bulbuc, pe care am dejucat-o inspirat), dar, acuma, spune și matale dacă te mai putem crede?

Am dat din umeri. El a făcut un alt semn. Am fost fixat la perete, atîrnat cu mîinile de-o stinghie — ca pe cruce, Doamne iartă-mă — și pe bustul dezbrăcat de haine m-au cravașat timp de peste zece minute. Vărgat, acum arătam ca un jaguar crucificat.

— Ce cuprindea scrisoarea? răcnește, turbat aproape, Gligor.

Îmi arăt și eu colții, ca jaguarul — ajunsesem la limita suportării, nu mă mai durea nimic —:

— Tot ce poftiți dumneavoastră. Bateți la mașină tot ce v-ar interesa să fi conținut scrisoarea, iar eu iscălesc.

— Dar la ambasada Franței ce căutai? Medicamentele și bandajele de ce ți le-a dat Crucea Roșie a legației belgiene?

— La Institutul de Cultură al Ambasadei Franceze mergeam să-mi adun material documentar pentru... teza mea de doctorat. La Crucea Roșie a Legației belgiene m-am dus să primesc un ajutor în haine, îmbrăcăminte și medicamente, pentru că n-aveam din ce trăi.

— Așa-ți trebuie dacă n-ai vrut să vii cu noi.

— Face fiecare cum îl taie capul.

— Furnizor de informații, nu? Spion și bandit... Și iarăși a schițat un gest. M-au întins pe spate și-au tras asupra mea niște placaje. Apoi, cu niște saci mai mari, izbeau peste placajele care-mi „protejau" pieptul. În saci, același nisip. Loviturile pe care le primeam le resimțeam ca pe niște directe aplicate cu mănuși de box, iar durerile ce urmau parcă erau vătuite.

O altă figură: M-au introdus anevoie într-o cămăruță de doi pe unu și jumătate, în care ardea bubuind o sobă de tuci. Temperatură peste 60 de grade. „Ca să nu răcesc cumva", vorba lui Gligor, au aruncat asupra mea și-o șubă. În scurt timp, scoțînd limba după o posibilă picătură de apă, cu gîtul și plămînii uscați, urlînd, am căzut în neștire. M-au tîrît pe prag și, grijulii, au turnat asupra mea o găleată de apă rece. Încet, ca dintr-o ceață îndepărtată, m-am trezit. Umblam cu gura după un strop de apă, ca puii golași după hrană. Rănile mă usturau, în lăuntrul meu se zbătea spinarea unei lave înfricoșate care-și căuta craterul. Cînd mi-am revenit mai bine, iarăși în camera de anchetă, rotind ochii, zăresc, în rama unei uși, chipul lui Zoe. Clipesc din ochi, scutur din cap ca să alung vedenia. Nu doream să mă vază-n starea aceasta. Dar nu era vedenie. Era Zoe... Întîi mi-a zîmbit cu iubire rănită, apoi, brusc, și-a acoperit ochii cu brațele, îngrozită, a scos un scîncet și și-a întors capul în altă parte.

O aduseseră în toiul nopții acolo — nu era nici pentru prima și nici pentru ultima oară cînd o ridicau noaptea de-acasă, ca, văzînd priveliștea oribilă, să spună eventual ea ceea ce eu refuzam, după părerea lor, să spun.

— Ia spune, ce legături avea cu Ambasada Franței și pentru cine a adus medicamentele și bandajele?

— Nu știu nimic, bîiguie îngrozită Zoe, cu fața ascunsă-n pumni, lăsați-mă în pace.

Eu stăteam trîntit pe jos, ca o masă omenească diformă, ca un animal prins în laţ, rănit, bătucit.

— Futu-ţ biserica mă-ti de curvă, exclamă maiorul, cînd ţi-oi pune mîna-n păr şi te-oi izbi de toţi pereţii, să vezi cum ai să şti.

— Părul meu vă stă la dispoziţie, faceţi ce vreţi, nu ştiu nimic, a dat răspuns Zoe.

Au coborît-o-n beci şi-au închis-o-n ultima celulă. M-au coborît şi pe mine-n celulă, adunat într-o pătură.

Domnii au golit apoi două butelii — erau osteniţi după atîta trudă — de vin Steininger şi s-au dus acasă, cei doi sublocotenenţi la nevestele lor, iar impotentul şi potentatul Gligor. pe Bîrgaie, la ibovnice ordinare.

A doua zi am aflat, din şoapta unui deţinut, că Zoe a fost încarcerată. Că s-a rugat de gardieni să-i dea două lemne, lemne de pus în sobă, pe care s-a cocoţat şi-a stat aşa pînă dimineaţa, „ca să n-o mănînce şoarecii", că se ţinea „dîrjă" şi tare „corajoasă".

Toate acestea mi le spunea un ţăran din Mititei, care, ca să mă poată informa, s-a aşezat cu capul la uşa celulei mele şi de-acolo, cînd gardianul sau pîrîtorii nu erau atenţi, îmi şoptea, prefăcîndu-se că sforăie, atît veştile despre Zoe cît şi altele în legătură cu situaţia politică de-afară. De-altfel am zărit-o prin crăpătura uşii, în dreptul căreia ea s-a oprit şi-a tuşit atunci cînd au condus-o la... să-i zicem toaletă.

Un talaz negru de otravă m-a izbit deodată-n creieri. La prînz, cînd au deschis să-mi deie fiertura, am zvîcnit cu bocancul în gamelă, scrîşnind ceva între dinţi. Seara, la cină, am scuipat în gamelă. Ceilalţi au înţeles c-am intrat într-un fel de grevă-a foamei, cu acte de violenţă.

„Ce, crezi că ne impresionezi? Poţi să stai în grevă pînă crăpi. Cîştigă republica un sfert de pîine la zi şi scapă şi de-un bandit".

În timp ce ei perorau în felul acesta, eu mă uitam în altă parte.

Cînd am împlinit trei zile de grevă, a intrat în celulă locotenentul Urs Flaviu, să ducă muncă de lămurire cu mine ca să renunţ la greva foamei:

— E păcat, spunea dînsul; gîndiţi-vă la doamna, ce mult va suferi cînd va afla. N-are rost... Şi-apoi, a adăugat el com-

plice cu mine, n-ai împotriva cui protesta, n-ai la cine cere un drept...

— Domnule Urs, îi răspund, vă mulțumesc pentru frumoasele cuvinte de consolare și lămurile, dar iertați-mă dacă am să refuz să stau de vorbă, chiar și cu dumneavoastră. Din această clipă nu voi vorbi decît cu procurorul, cu apărătorul legii. (Urs a bufnit în rîs.) Doresc să fac chiar un memoriu. Cu ce drept o reținеți pe soția mea fără ca ea să aibă vreo vină? De ce o flămînziți și-o terorizați? Chiar dacă ar ști ceva despre așa-zisele mele legături politice, nu este obligată să mărturisească, potrivit, închipuiți-vă!, chiar textului din constituția sovietică. Soția nu-i obligată să-și denunțe soțul și nici invers. Și-atunci?... Sînt încă cetățean străin (înaintasem cerere de naturalizare încă de pe vremea cînd mă aflam la București, angajat la Departamentul Naționalităților, și, în ciuda faptului că eram român de origine etnică, potrivit certificatelor emise de Comunitatea Română din comuna Turia, și a faptului că făcusem serviciul militar la Școala de ofițeri de rezervă din Bacău, ca o presiune în plus asupra mea, solicitată de organizația de bază a Departamentului, ca un act de șantaj, cetățenia nu mi se acordase încă. În perioada guvernelor burgheze cetățenia română se dobîndea foarte greu și se pierdea automat, la prima infracțiune, deci foarte ușor; mai tîrziu, cînd regimul comunist s-a instalat la putere și s-a consolidat, cetățenia română se obținea chiar în momentul înregistrării cererii de naturalizare și nu se mai pierdea în veci.) și nu aveți nici un drept asupra mea și-a soției mele atîta timp cît n-am furat, n-am înșelat, n-am ucis... Dacă nu vă convine comportarea mea politică, puteți să mă expulzați.

— Pe tine, cu siguranță că te vom expulza pe lumea cealaltă, dar cu soția ta vor trata cum le place, pentru că ea este cetățean român.

— Nu, domnule. Atîta timp cît ea n-a dat, la căsătorie, o declarație oficială cum că-și menține cetățenia, a trecut automat și de drept la cetățenia soțului.

— Nu, domnule, răspunde el, mereu zîmbind, atîta vreme cît n-a dat o declarație oficială în sensul că trece la cetățenia soțului, adică a dumitale, rămîne în continuare, de fapt, cetățean român.

— Ceea ce spui dumneata este exact ca-n povestea cu „Kakaia capra?".

Îmi zîmbea în continuare, complice și compătimitor, amabil și pristandesc.

„Sărmane, își va fi fost zicînd el în gînd, care procuror? Cărui om al legii vrei să te adresezi? Aceia se deosebesc de aceștia doar prin titlu și culoarea uniformei. În fond urmăresc același scop și slujesc aceluiași stăpîn".

În ziua următoare, i-au dat drumul lui Zoe, după scăpătat.

Stătuse cocoțată tot timpul pe cei doi butuci pe care i i-a dat bunul gardian Pop, ca să n-o mănînce șoarecii, dar n-a plîns, fericită că-mpărtășește aceeași soartă cu mine, că se află-n preajma mea. Iată încă un motiv pentru care merită să iubești viața și să lupți pentru frumusețea ei.

De-abia după ce a ajuns acasă, după ce se depărtase de mine a început să plîngă cu hohote.

Șapte ani de-a rîndul, după aceea, a fost ținută mereu sub hărțuială, fără dreptul de-a face vreo școală, de-a învăța vreo meserie, de-a ocupa vreun serviciu. Avea douăzeci de ani. Indivizi tenebroși, în uniformă sau civili, descindeau abjecți și ceremonioși acasă — de preferință noaptea tîrziu —, pe plouate ori pe negură, o pofteau afară și-o plimbau pe străzi lăturalnice, de jur-împrejurul închisorii, făcîndu-i tot soiul de propuneri și promisiuni: Că pe mine mă vor elibera dacă ea va accepta să facă anumite servicii. Are toate calitățile de la natură pentru așa ceva și va primi un serviciu elegant și foarte bine plătit. Este frumoasă, tînără, deșteaptă, inspiră încredere oamenilor. I se va da orice diplomă dorește să aibă, în schimbul a ceva foarte simplu din partea ei și anume: să înregistreze ce anume vorbesc funcționarii, să-i atragă-n discuții, să insinueze discret cum că soțul ei este închis, ca să le inspire și mai multă încredere, să-i instige, să-i provoace — bineînțeles cu tact și finețe — și să țină-n permanență legătura cu dînșii.

Zoe, cu încăpățînarea ei mîndră, de Penelopă a Plaiului Bătrîn de la Țibleș, a luat pe *NU* în brațe și-a ținut-o așa, întruna, pînă ce i-a biruit.

Cînd au văzut șacalii că nu o scot la capăt cu plăianca, au renunțat s-o terorizeze, nu fără s-o amenințe că dacă va scoate un cuvînt despre cele discutate împreună o vor tîrî în beciuri și-o vor omorî-n bătăi și batjocuri, iar pe mine mă vor ucide, ca pe-un cîine, gardienii din pușcărie, sub călcîie.

— *NU*, a dat răspuns pentru ultima oară Zoe și le-a întors spatele, fericită că s-ar putea să nu-i mai vadă-n ochi.

Această ființă, mult prea încercată, deci mai om, mai singură și mai părăsită, nu era regină și nu avea slujitoare, avea numai atît: o putere de-a rezista pe care i-ar fi invidiat-o regina din Ithaca, în fața căreia ar fi îngenuncheat cu evlavie însăși Penelopa și i-ar fi sărutat picioarele.

Și mai avea o credință-n Dumnezeu, pe cît de discretă pe atîta de statornică și senină. O Solweig așteptînd nu un wiking vînturător pe oceane și continente, ci un mort, un neom, un schilod, așa cum numai din închisorile staliniste puteai să ieși.

Mai veneau la ea și un alt soi de peținori, ca s-o sfătuiască să divorțeze de mine, căci n-are pe cine aștepta. Unii erau chiar foști prieteni de-ai mei, binevoitori. Zoe le răspundea cu egală bunăvoință: *NU*.

Alții veneau să-i spună, sub jurămînt, c-am murit. Alții că mi-au dat drumul din închisoare și că acum vorbesc de la radio Paris, fără să mă mai sinchisesc de ea.

O altă asemenea otreapă, preot eliberat din pușcărie, pe care eu nu l-am văzut la față niciodată, a venit la Zoe (așa erau instruiți de politruci la ieșirea din temniță, ca să distrugă orice legătură morală dintre deținuți și rudele de-afară, mai ales soții) și i-a mărturisit, făcîndu-si cruce și invocînd pe Dumnezeu, că am murit la Aiud, în celulă, că el mi-a închis ochii și... că am blestemat-o înainte de moarte că n-a avut grijă de mine și...

Stătea cutremurată de groază. Solul părea sincer și milostiv, iar ea stăruia, în felul ei absurd, să nu creadă.

Un altul, Schotel pe nume, fost elev de-al meu la Năsăud, i-a spus-o pe șleau: „Sîntem, dragă Zoe, prieteni, am fost colegi, n-are rost să ne mințim..., n-are rost să-l mai aștepți pe domnul profesor, săracul. A ajuns un monstru, o arătare hidoasă, înfricoșătoare. Am lucrat împreună, în aceeași brigadă, la canal... Într-o zi a căzut peste el un perete de pămînt și i-a frînt șira spinării. I-a rupt și-un picior. De-atunci și-a pierdut orice sentiment de onoare și de mîndrie. Umblă prin colonie ca o stafie hămesită de foame, scormonind, spre groaza și scîrboșenia oamenilor, prin grămezile de gunoaie, chiar și prin closete, după niște coji de cartofi sau alimente stricate și aruncate-n groapa cu murdării. În gură nu mai are nici un dinte".

Băiatul avea fantezie, drept care a și primit numaidecît după eliberare un post de gestionar al unor bunuri obștești. Zoe însă, lipsită fiind de fantezie, avea darul de a asculta de niște voci necuvîntătoare, divine.

Cînd cerea o slujbă, i se răspundea din partea cine știe cărei zdrențe să divorțeze de „banditul", dacă vrea ca statul să-i dеie „servici". Alte lepădături condiționau angajarea-n „servici", făcînd aluzii la niște oferte din partea ei, că: era bine gagica și n-ar fi fost rău să... se..., dacă vrea să muncească.

Penelopa de la Plaiul Bătrîn însă (așezare ce dăinuie, după cum grăiesc mărturiile din muzee, încă de pe vremea lui Decebal-Rege) îi dispreţuia cuviincios și tot nu divorța de bandit. Zicea în inima ei: pînă cînd nu voi primi o scrisoare scrisă de mîna lui sau una oficială prin care să mi se anunțe c-a murit am să-l aștept, chiar dacă ar fi să fie fără dinți, fără picioare, cu șira spinării ruptă... și plîngea amarnic, în singurătate.

Pe acel șacal de Schotel mi-a fost dat să-l întîlnesc imediat după ieșirea din temniță, la stația de autobuz din Năsăud, cînd lucram la cules de zmeură, în punctul Fiad.

Cînd m-a zărit s-a repezit la mine cu mare „bucurie", ridicînd mîinile-n sus să mă îmbrățișeze:

— Domnule profesor!, zice...

— Circulă-n mă-ta din fața ochilor mei, să nu mă pui în situația să-ți dovedesc, pe loc, că mi-s teferi în gură toți dinții, otreapă, răspund.

El, ca oricare dintre cei de teapa lui, și-a strîns coada între picioare, s-a întors și-a luat-o la sănătoasa.

Aveau și ei, ca oamenii, niște îndatoriri de îndeplinit, fie față de securitate, fie față de politrucul din pușcărie (ceea ce înseamnă același lucru).

Slujeau cu toții noua ordine morală care cerea distrugerea totală a dușmanului, dar nu deodată, ci cu încetinitorul, ca să o simtă. Și nu pedepseau fapta, ci — o altă descoperire juridică genială! — omul, ceea ce însemna că, dacă aveai condamnare 25 de ani de muncă silnică, puteai să faci numai doi sau trei ani, după care te eliberau și-ți încredințau posturi de răspundere, iar, dacă aveai condamnare numai doi ani, puteai să beneficiezi în tot restul vieții tale de condiția unui pușcă-

riaș, dacă nu-ți însușeai morala și ideologia și nu deveneai instrumentul lor.

În ziua cînd m-au chemat în birou pentru ultima dată, ca să iscălesc declarația de autocondamnare, declarație redactată de ei și iscălită de mine — n-aveam ce face, era inutilă orice rezistență, după șase luni de teroare asmuțită asupra mea și-a soției mele —, nu m-au bătut.

Între timp l-au prins și pe Leonida Bodiu care-a mărturisit tot ceea ce i s-a cerut, ba chiar ceva mai mult decît trebuia, crezînd că-n felul acesta îi va îmblînzi. Pe el nu l-au bătut deloc; l-au ținut numai în lanțuri. Soarta lui era pecetluită. Mă mir însă de ce nu l-au schingiuit, înainte de-a-l pecetlui definitiv pe Dealul Crucii. Cine știe din ce rațiuni ascunse...

A fost adus și Tonegaru de la București, într-o seară ploioasă. Cînd l-au condus prin coridorul beciului, ne-au obligat pe toți să stăm cu fața la perete. Oamenii, totuși, au tras cu coada ochiului, la fel și eu, și s-au speriat cînd au văzut că înaintează spre celulă o vedenie de om înalt de peste doi metri, cu ochelari de soare la ochi și cu vată sub lentile, de-abia ținîndu-și echilibrul în niște bocanci cu talpă enorm de groasă, tot de la legația belgiană primiți, vedenie de om subțire de parcă nici nu era. Părea grav și hieratic. Eu am zîmbit. Și-a găsit, mi-am zis, ceea ce dorea. Le-am explicat oamenilor cine este, iar ei s-au bucurat că mai au în mijlocul lor un domn, și încă poet.

Dosarele erau încheiate. Nici pe Tonegaru nu l-au bătut, luasem totul eu asupra mea, dar se amuzau de felul lui deșirat de-a fi, îi dădeau suplimente la mîncare și-i cereau să le facă portretele în creion, Tonegaru fiind și-un remarcabil desenator.

Rămînînd față-n față cu Szabó, singuri noi, în biroul în care trebuia să iscălesc declarația, acesta a crezut de cuviință să mă consoleze în felul lor: „Ei și ce-ați cîștigat? Vouă o să vă putrezească-n pușcărie oasele, iar noi o să vă regulăm afară nevestele". A rînjit și s-a congestionat la față tot, de nu deosebeau culoarea feței de-a ochilor.

Am avut, pentru moment, sentimentul că pot deveni un sadic, un torționar hitlerist, un căpcăun de-ai lui Beria. L-am fixat lung cu privirea, într-o tăcere de care mă speriam eu însumi... Lasă-l, mi-am zis, să mănînce closet și m-am uitat

afară pe fereastră. Adiau miresmele primăverii; misterul învierii era în toi, arătat în plină lumină, pretutindeni.

Am iscălit declarația, refuzînd s-o scriu cu mîna mea, întrucît mîna îmi tremura într-atîta încît nu eram în stare să scriu o literă întreagă măcar. Făcusem o mică hemoragie la intersecția nervului cerebral cu cel piramidal, cînd mi-au dat la tălpi.

Textul declarației suna cam astfel: Subsemnatul, domiciliat... și-așa mai departe, declar în afara oricărei constrîngeri sau influențe, de bună voie și fără silnicie, că am făcut parte din organizația subversivă cutare, „Bandele sumbre" să zicem, îndreptată împotriva statului și-a regimului nostru democrat popular și care urmărea să reinstaureze monarhia în țară, acest stîlp putred al burgheziei, că informam ambasada Franței despre nu știu ce, că am primit de la un bandit de călugăr belgian otravă și efecte militare în scopul de-a le pune la dispoziția bandiților din munți..., că m-am aflat în colaborare strînsă cu cercurile imperialiste, că am „exprimat" de nenumărate ori insulte grave la adresa Uniunii Sovietice care ne-a eliberat, etc. etc.

Nu-mi vor da ei mai mulți ani de temniță decît zilele cîte le au de stat la conducerea țării, nici nu-mi vor da de îndurat atîta cît sînt eu în stare să-ndur, îmi ziceam făcîndu-mi curaj... M-am înșelat amarnic, dar mi-a folosit mult acest fel de a mă înșela. Altmintrelea eram pierdut. Omul este un animal iluziovor.

8.

Am coborît, așadar, în beci, bine dispus, fluierînd în gînd nu știu ce cîntec, un wanderlied cum spun nemții, acest popor al muzicii, al filozofiei, al muncii și-al disciplinei, ceea ce în fond înseamnă unul și același lucru.

Mi se ridicase regimul de celulă, dormeam pe culoar, pe un fel de pat pe care îl improvizase pentru mine un țăran sas, nici eu nu știu, nici pînă astăzi, din ce și cu ce anume.

Am adresat un zîmbet de voie bună tuturor celor din jur, care s-au bucurat de aceasta, crezînd ei că le aduc cine știe ce vești de-afară, despre starea politică, l-am necăjit pe Tonegaru pentru niște versuri frumoase pe care le comisese atunci — „Aștept la marginea aceasta de fîntînă, / Strămoșul cel dintîi cu silexul în mînă / să-apară", atîta am reținut — spunîndu-i în glumă: „Vezi să nu apară Hența ori Gligor, cu parul"..., am jucat șah cu părintele Văleanu și-am mîncat cu poftă, ca după o treabă dusă la bun sfîrșit. „O, récompense, après une pensée", zice undeva poetul neo-clasic francez, Paul Valery, (O, recompensă, după o ispravă...)

Destinderea din beci era generală. Oamenii nu mai sufereau. Panica dispăruse. Acomodarea luase locul deznădejdii de la început. Rănile se vindecaseră, vînătăile dispăruseră. Ofițerii și subofițerii, ca să nu-și piardă cumva dexteritatea manipulării parilor, cravașei, sacilor, pumnilor, vîrfurilor de cizmă, aduceau pe cîte unul, pescuit așa la-ntîmplare, de pe stradă, îl băteau în toate formele, amuzîndu-se, apoi îi dădeau drumul, glumind: „Vezi că s-ar putea să ne mai întîlnim aici!".

Eram mai veseli și mai fericiți decît cei de-acasă; excepție făcea numai Lelea Ana. Cei de-acasă ne compătimeau, ne plîngeau soarta, iar noi aici glumeam copilărește și ne ciorovăiam pentru toate nimicurile...; huzur nu altceva.

Dispăruseră chiar și vînătăile de pe pielea lui Burdeț — deci putea fi împușcat —, se cicatrizase pînă și gaura din gîtlejul lui Toader, așa că și acesta putea fi împușcat, iar Gligor, satisfăcut de ceea ce adunase-n dosare, a devenit generos, încuviințînd intrarea în sediu a pachetelor cu mîncare de-acasă.

În dispoziția maiorului era vorba numai de trei kg. pe lună, dar gardienii: Iacob — secuiul — și Popa — românul —, cînd erau dînșii de serviciu, lăsau să intre oricît și orice, cărînd ei înșiși uneori desagii ori străițile, sufertașele, oalele, chiar berbincioare cu lapte prins, chiar și o oală întreagă cu sarmale. Dumnezeu să-i aibă-n paza sa pe acești doi oameni și să le binecuvînteze neamul, în vecii vecilor.

Oamenii prinseseră puteri, reapăruse-n inimile lor voia bună, începeau să se îngrașe, să se iubească, să se dușmănească, să se certe, să cîrtească, întărîtați din senin, unul împotriva celuilalt, să se grupeze pe afinități și interese, să-și piardă timpul cu fel de fel de bîrfe sau jocuri, să se roage — dimineața ori la asfințit — și, din cînd în cînd, la rare răstimpuri,

rămîneau cu ochii țintă-n gol, zărind sau ghicind ei cine știe ce, undeva..., întristîndu-se și suspinînd cu amar.

Tonegaru, care ajunsese să fie îndrăgit de toată lumea, pînă și de domnii securiști, dornici de a-și vedea chipul desenat de el, pentru înfățișarea lui neobișnuită, șuie, pentru felul popular și glumeț de-a fi, cu bocăncioii masivi cărora le adăugase încă un rînd de tălpi din roată de cauciuc ca să pară și mai înalt, și mai nepămîntean, subțire ca o strămurare, cu ochelari înfricoșători, de sub ale căror lentile enorme ochii se întrezăreau holbîndu-se straniu la lume, după ce mîntuia rația sa cazonă, cu suplimentul de rigoare — o gamelă, două, în care dumica cîte două calupuri de mămăligă —, mînca și ceea ce ne aducea Zoe-n sufertașe, și de la toți țăranii, pe rînd, căci toți erau bucuroși să-l poftească, tot ceea ce i se oferea, apoi se retrăgea-n celulă, se întindea pe podea cît era de lung, cu picioarele ieșindu-i din ușă afară și, spunîndu-mi în șagă că idealul său este să moară de indigestie, dormea adînc pînă la ora cinci, iar dacă se trezea, rămînea așa întins în continuare, scobindu-și avitaminoza care-i explodase-n formă de bube-n cap, ca un fel de tic al concentrării fanteziei, și compunea în gînd versuri.

Din cînd în cînd, la timpuri necesare, tihna și voia bună erau smintite de gemetele și vaietele cîte unui rătăcit pe la biroul de anchetă, prins cu undița, fie pe stradă, fie la cîrciumă, fie acasă, la serviciu ori în pat, lîngă nevastă-sa și lîngă copii și ridicat. Cu cît pauza era mai lungă, cu atît erau bufniturile mai ahtiate, mai din suflet aplicate.

Nu ne mai impresiona. Ni se părea ceva normal, lucru obișnuit. O bătaie bună, după care puteai merge acasă, chiar dezarticulat, ținîndu-te de șale, era o nimica toată, chiar un privilegiu.

Părintele Văleanu juca șah, stropșindu-se atunci cînd adversarul punea mîna pe-o piesă și nu o juca, ținea predici impresionante pentru restrînsa lui arie ecumenică, iar oseminte-le-i zdrobite-n bătăi încetaseră de-a-l mai necăji; Leonida Bodiu, în lanțuri și cătușe, o mistuia din priviri pe Domnica, debitînd necontenit anecdote militare, și sasul Furman ținea adevărate prelegeri savante despre pomicultură și zootehnie. Isip, fire impulsivă, se mai repezea cu pumnii asupra lui Porcius, Sofica chicotea într-un ungher, îngrămădită cu alte trei fete laolaltă, bătrînul Vasile Nedelea din Parva povestea des-

pre ce văzuse el în America, iar Lelea Ana, cînd nu avea de lucru, se ruga lui Dumnezeu.

Uneori mă opream cu privirea asupra lui Bodiu. Mă cuprindea mila și frica.

Se arăta într-însul, adînc, ceva ca o prăpastie, ca un fel de margine vicleană care-l înghițea pe nesimțite, ceva ca o zare tăcută și străină în care el era parcă pe jumătate trecut. Îl cuprindea tainic, îl învăluia lent, ispititor ..., era al ei.

În dis-de-dimineața cînd l-au scos împreună cu Toader și Burdeț ca să-i împuște, a trecut printre noi zîmbind, un zîmbet cum nu mi-a fost dat să văd mai trist. Se ducea grăbit. Credea că-l duc, probabil, la București.

Toader a ieșit călcînd greu și apăsat, făcînd întruna semnul crucii.

Burdeț s-a aplecat în genunchi și și-a sărutat plîngînd fata, care dormea.

A doua zi spaima a cuprins orașul, femei și mame au apărut la fereastră, făcînd semne disperate, sfătuindu-ne să fim cuminți, ca să nu pățim la fel.

Pe Bîrgaie și pe Someș stăpînea frica. Toți au crezut că cei trei au fost lichidați, numai eu refuzam cu naivitate încăpățînată să cred că au fost uciși fără judecată. Ah, mărite Pericles!

Pentru noi, cei rămași în viață, traiul devenea din ce în ce mai bun, suspect de bun. Iacob sergentul, acest minunat secui, pe cît de glumeț pe atît de cald, gîlgîind de vitalitate și bonomie, în stare să descrețească cele mai cumplit încrîncenate frunți (cînd ne vedea triști devenea el mai trist decît noi), fost prizonier în Siberia, avînd față de noi o compasiune ca a insului care trecuse prin ceea ce treceam noi acuma, dar, mai ales, avînd de la maică-sa omenia și mărinimia, lăsa pistolul-mitralieră, în dispreț, rezimat de perete, acolo, în beci și căra de zor traistele și desagii cu merinde pe care le aduceau mamele, soțiile, surorile, bunicii și nepoții celor deținuți, pînă ce transpira și răsufla din greu, deoarece Iacob era pe cît de mare la suflet pe atîta de gras și burduhănos la trup.

Cînd vedea că sîntem triști, îndeosebi către seară ori pe timp de ploaie, ne cîntărea mustrător din privire, apoi își ducea la gură în chip de taragot pistolul, ca pe scenă, și începea

să ne cînte, imitînd instrumentul suflător, tînguitoare melodii de pustietate ungurească.

Într-o noapte, pe timp de furtună cu trăznete și fulgere, care dejghina pomii încărcați de rod din grădină — era o perioadă cînd Gligor, din nu se știe ce cășunătură, interzisese cu strictețe primirea de pachete —, Iacob, văzîndu-se amărîți, iarăși s-a înfuriat în felul său glumeț, a rezimat cu solemnitate ridicolă pistolul de perete, a ieșit afară pe furtună, s-a dus în grădină — noi am crezut c-a înnebunit, căci numai cine nu vroia nu putea să evadeze pe o asemenea vreme — și, după vreo zece minute de absență, își face apariția în poarta beciului, ud leoarcă și tîrînd din greu după sine, pe scări, la vale, o jumătate de corcoduș doldora de roade.

L-a trîntit în mijlocul nostru, a răsuflat din adîncul bojocilor lui enormi ca și din adîncul sufletului, s-a odihnit niței... și-apoi iarăși a dus la gură pistolul mitralieră, imitînd glasul taragotului, într-un răscolitor lamento de pustă maghiară.

Ca un ciopor flămînd de capre am tăbărît cu toții asupra corcodușului rupt de furtună, dar mai abitir de mînia lui Iacob, și, în cîteva minute, sărmanul pom a fost devorat, așa cum se-ntîmplă cu animalele (sau oamenii) luate-n primire de atrocitatea peștilor din fluviul Amazoanelor.

Popa, celălalt gardian-om, acel flăcău înalt și frumos, ușor legănat, cu o firească nonșalanță-n mers, născut de maică-sa ca să facă parte din gărzile de onoare ale regilor, delicat și elegant (da, da!), plin de gingășie față de noi toți, avînd mare grijă să nu ne jignească cumva, jenîndu-se atunci cînd ne bruscau alții, ne adresa cuvinte spuse de la inimă și din marea lui cuviință firească, nu numai nouă, dar și alor noștri, cei care adăstau pe la gardurile securității și după care plutonierul Henția arunca cu pietre și sudalme.

Pe mine și pe Tonegaru ne scotea la aer dis-de-dimineață, cînd străzile erau pustii. Făceam cîteva mișcări de dezmorțire prin curte, respiram lacomi aerul dimineții și ne așezam apoi pe prima treaptă a scării care ducea în beci, privind îndelung fie strada pustie, fie cine știe ce depărtări.

Cînd ne-a scos pentru prima dată, eu, cu firea mea nesăbuită, naivă și neatentă, încrezătoare-n semeni pînă la decrepitudine — decrepitudine pe care o aștept și de la ei —,

i-am făcut bietului Popa emoții... Îl obligam să facă ucidere, peste voia sa.

Îndată ce m-am văzut afară, după trei luni de beci, de celulă, eu, prăsila de păstor și haiduc, inundat de lumina cerului, săgetat de farmecul dimineții, luptătorul nomad din sîngele meu a luat-o la goană prin grădină, orbit de bucuria libertății.

Popa a crezut că vreau să fug. A înghețat tot S-a făcut palid la față.

Încurcat în delicatețea creaturii lui alese, a încercat să pună mîna pe pistol, dar s-a oprit. Ochii i s-au umezit. Exact în aceeași clipă, eu am făcut întoarcerea-mprejur din fugă și, după cîteva momente, ne-am pomenit față-n față, zîmbindu-ne: el cu amabilitatea-i feciorelnică, eu cu un aer de recunoștință și simpatie. Tonegaru stătea alături, încremenit după ochelarii lui de ciclop. „Zău că ești nebun, Teohar", m-a dojenit el.

Tot el, Popa, era acela care înțelegea gestul lui Domițian, elevul din clasa a IV-a, cel cu fața bucălată și ochii ca două miozotis, mereu tăcut și rugător, cu un zîmbet stăruitor pe față, ca un nimb. Simțise Domițian delicatețea lui Popa — copiii nu se-nșeală, ca psihologii, dar de mutra aspru mucalită și de burta lui Iacob îi era frică — și, în zilele cînd acesta era de serviciu, pe la orele 1,30, își făcea apariția înaintea clădirii, în dreptul ferestrelor ce dau în beci, se rezima de tulpina teiului și, cu un buchet de flori în mînă, aștepta, ca-ntr-o ilustrată, și nu părăsea locul pînă ce Popa nu se ducea la el, zîmbindu-i, ca să-i ia buchetul de flori și să ni-l aducă nouă: lui Tonegaru și mie... Popa, după ce ne preda florile, ne conducea la fereastră și ne arăta la vedere spre frumos întristata bucurie a elevului. Elevul făcea plecăciune de copil înaintea chipului nostru spectral și părăsea fericit locul de veghere. Sărmane Domițian!

Într-o altă dimineață, scăldată-n miresme băsmuitoare de eden, multicolor ocean fluid, Popa iarăși ne-a scos pe treapta scării. În noaptea aceea nu dormisem deloc. Am stat risipit în insomnie, ca-ntr-o îndepărtată primăvară de sub alte zodii pierdută. În vecini, la a patra clădire, era liceul de fete, unde absolvenții, fete și băieți, sărbătoreau terminarea liceului.

Toată noaptea, loviturile tobei și dezmățul viorilor m-au răscolit fără milă. Cîntecele de urare către profesori, cu „mulți ani trăiască" sau „vivat academia, vivat profesores", își tri-

miteau ecourile în memoria și peste pragurile năzuințelor mele de dascăl predestinat, tulburîndu-mă cu doliu și iluminîndu-mă sus.

Era în zori. Muzica amuțise. Cheful se spărsese și pîlcuri de absolvenți, purtate-n neștire de oboseala nesomnului și chemarea lunatică a unui sărut, treceau rînd pe rînd pe dinaintea urgisitei clădiri...

Iată și-un grup mai gălăgios. Băieții gesticulează, cîntă, rîd. Cînd au ajuns în dreptul curții noastre au sucit dintr-o dată capetele către scările ce duceau în tainicele subsoluri, ca atrași de-un magnet, ca mînați de-o undă telepatică. Peste paloarea unei nopți pierdute, de pe fețele lor străvezii, s-a așternut deodată o altă paloare, venind dintr-o altă noapte, cu altă „petrecere"...

Au tăcut brusc, au tras, jenați, afară din buzunare mîinile și, într-o poziție de cuviință și vinovăție, și-au descoperit frunțile, înclinîndu-se înaintea vedeniei palide și bărboase ce stătea aidoma unui păianjen, la pîndă, în faptul dimineții, la intrarea-n noapte, pe ultima treaptă de jos a luminii, în beci.

Într-un timp, ne-au scos și la lucru, în grădină. Domnul maior, foarte vigilent și foarte precaut, avînd grija viitorului în tot ce făcea, avîndu-l și pe-al distrugerii însă, ca toți din categoria lui, a dat într-o bună zi ordin să fie tăiați toți pomii din grădină — grădina securității acum, altădată grădina unui om, directorul liceului german —: brazi argintii, pini de Canada, ulmi plîngători, sălcii eschiliene, meri și pruni de soi..., probabil ca să nu se folosească de ei bandiții, într-o eventuală evadare, sau cine poate ști...

Am curățat grădina de toți arborii nobili — revoluția trebuia aplicată și la regnul vegetal —, în interesul republicii române populare, și-am croit, de jur-împrejur și cruciș, un drum așternut cu pietriș alb, ca-n curțile cazărmilor. Tonegaru și cu mine căram cu o targă pietrișul pe care niște țărani pricepuți îl potriveau, cum se cuvenea, pe alei.

Eram caraghios de veseli, Tonegaru pentru că credea în sosirea americanilor de la o zi la alta, eu datorită năvalnicei mele vitalități de haiduc, ca și naivității de poet. Glumeam și ne bîrfeam prietenii scriitori, mîndri într-un fel de situația în care ne aflam. Oportuniștii prezentului ne-ar fi taxat drept oportuniști ai viitorului, dacă ar fi avut puțin umor în invidia lor.

Cu acest prilej am dat ultima dată mîna cu Zoe, de care mă despărțeam pentru șapte ani. Am mai zărit-o la Cluj la judecată, o dată la canalul Dunăre-Marea Neagră și încă o dată la Pitești, fără ca să ne putem atinge mîinile. Aflase că ne-au scos la lucru. Afla totul, imediat, ca și cum ar fi fost înzestrată cu radar. Străbătuse prin niște grădini, răzbind pînă la gardul înalt și zdravăn întocmit al grădinii securității, fără să fie observată nici de gardieni nici de vreun alt cîine.

Mă aud chemat în șoaptă, ca dintr-o prăpastie... Iacob, cel care ne supraveghea — și ea știa că ne păzește Iacob —, a observat-o de mult, dar, rotindu-și caraghios ochii și strîmbînd cu prefăcută mînie buzele, s-a așezat exact între mine și ea, cu boiul său masiv, ca să facă paravan și să nu care cumva să observe cei din birouri, veghind atenți de la ferestre.

— Iartă-mă, Zoe, i-am spus atunci, iartă-mă că te-am nefericit. Cine știe dacă voi apuca să mă mai întorc la tine; iar dacă, totuși, dă Dumnezeu să mă reîntorc, numai El știe în ce hal anume am să fiu... Zoe rîdea fericită, printre lacrimi, acolo, dincolo de gard. Ea știa ceea ce mie nu-mi era îngăduit să știu, simțea ceea ce eu nu eram vrednic să simt.

— Ești tînără — reiau eu perorația —, ești frumoasă (și-am sorbit-o din ochi cu durere), nu te-am legat de copii, îți poți crea, și te rog s-o faci, un alt rost, mai bun, pe lume. Nu-i tîrziu, ai douăzeci de ani... Îți dau dezlegare să mă părăsești, spre binele tău, și-o jur pe Dumnezeu din cer. Atîta doar te rog: cît timp cei purta numele părinților mei, poartă-l, te implor cu cinste. Și te voi binecuvînta în toate zilele vieții mele, atîtea cîte și cum îmi vor fi date.

Imbecilul de mine! Nu-mi dădeam seama că o jignesc. Că palavrele mele tăiau alte răni în marea rană din sufletul ei. Uitasem de seara aceea...:

Stăteam la masă numai noi doi. În jurul nostru se dansa. Tinerele perechi zburau prin empireul balului, purtate de răsunetul viorilor. Lucian dansa cu Livia. Singuri noi la masă, în acest vîrtej de tinerețe, părea că sîntem izolați pe-o insulă minusculă, gata să fie înghițită de talazurile oceanului. Între noi se așternuse tăcere, o tăcere spectrală, ca o prezență a fatalității.

Simțeam că așteaptă să-i spun ceva... După o iarnă-ntreagă de flirt foarte discret și după o primăvară cu apropieri înalte, mute, se impunea o lămurire, mai ales pentru ea, care,

după terminarea liceului, se temea să nu mă piardă, vînturălume înveterat și învederat cum eram.

Iată de ce aștepta o clarificare a speranțelor pe care și le făcea ca o fată cinstită față de sine și care trebuia să vină de la mine.

Tăcerea coborîtă peste noi devenise imperativul acelei așteptări.

Am aruncat atunci întrebarea, cu jumătate gură, fără convingere, nădăjduind un răspuns negativ:

— Și-acum, domnișoara Zoe, ce faceți?... Urmați la universitate sau... mă urmați?

— Și dacă te-aș urma?, răspunde ea, înălțîndu-și pieptul ca pentru a înfrunta un adversar drag... Apoi a zîmbit de departe, cu tristețe.

Am rămas în descumpănire... Nu mă așteptam la o asemenea replică.

— În cazul acesta, încerc eu să eschivez, ai obligația să afli despre mine tot adevărul, direct de la mine. Sînt o fire insuportabilă, un tip dificil, ursuz și urîcios, plin de capricii și agresivități. Brutal în nestatornicii, absurd în pretenții, cusurgiu, paradoxal în pasiune, mofturos — resping cu ostentație cînd mi se oferă ceea ce am cerut și mă cătrănesc pînă la ură atunci cînd nu mi se oferă ceea ce poftesc —, incapabil de tandrețe, nepractic și tembel, lipsit de voință, dar chinuit de ambiții și invidii, încîlcit mereu cu violență în neputințele de care sînt conștient, cînd melancolic pînă la urîciune, cînd impulsiv fără motive, pînă la brutalitate, caracter slab, înclinat spre cinism și ingratitudine, veșnic nemulțumit, devenind tot mai agresiv pe măsură ce-ncerci să-l mulțumești, violent sau morocănos în nemulțumire pînă la monstruos, incapabil de a realiza ceva, de a contribui cît de cît la purtatul casei. Sînt o oroare și-un flagel. Nu te lăsa amăgită de o anumită teatralitate a prezenței mele exterioare, ea ascunde, din orgoliu și vanitate, rîpa mișunînd de iazme și strigoi întunecați. Sînt un orgoliu găunos — nu lua în seamă cuvintele fosforescente pe care le rostesc uneori cu entuziasm și-nflăcărare —, o neputință recalcitrantă, ostentativă, impulsivă pînă la vehemență, agresiv atractivă.

Zoe asculta diatriba, zîmbind cu iertătoare înțelepciune. Eu continuu:

— Am o soartă funestă, un destin oribil, o chemare ingrată, absurdă... Voi ajunge-n temniță, iar de-acolo, dacă voi scăpa cu viață, cine știe cum voi ieși, cum voi arăta. Voi fi bolnav pentru tot restul vieții, și la trup și la suflet, sau schilod... Poate că mai vine un război și mor, sau poate mă împușcă înainte de-a-mi trimite ordinul de chemare, violent cum sînt față de orice ordine dictată și incorigibil. Vrei tu să fii soția unui monstru sau văduva unui nemernic?

— Sînt hotărîtă să te urmez, orice s-ar întîmpla, a răspuns, cu fermitate prea liniștită ca să nu fie și-adevărată, fata dacilor de la Plaiul Bătrîn, de sub Țibleș.

— În cazul acesta, răspund eu dezarmat, fie după voia ta, și ridic paharul închinînd pentru sănătatea noastră și privind cu ochii încețoșați spre zarea unui viitor sumbru.

Și Zoe s-a ținut de cuvînt..., iar eu, acum, cînd ea se bucură nespus că se află pentru cîteva clipe cu mine, o ultragiam și o răneam, ca să se împlinească cele spuse de mine atunci, în seara aceea de bal, despre mine.

S-a ținut de cuvînt, cu toate că n-a știut despre mine nimic timp de șase ani, refuzînd să creadă în istoriile ticălos scornite despre mine în scopul de-a ne despărți, respingînd cu înțeleaptă politețe mîinile ce se-ntindeau spre ea ca s-o salveze, mîinile care o pețeau..., mîini de doctori doldora de bănet și cocoșei de aur, cu cămări tixite de toate bunătățile posibile, cu limuzine, precum și de ingineri cu prime uriașe și luxoase apartamente, înfruntînd cu reverențioasă nepăsare hotărîrile consiliilor de familie — în sensul de a divorța de mine și a-și reface viața... „*NU*“, răspundea ea la toate ofertele, un *NU* pe cît de cuviincios pe atîta de ferm, implacabil. O, minunata, sublima și sărmana mea Zoe!

Sorta și împacheta mere sub șoprurile Fruct-Exportului, mesteca în cazanele de magiun și marmeladă ale aprozarului, ținea posturi și se ruga neîncetat, din cauza asteniilor prelungite se îmbolnăvea de t.b.c., plîngea cu amar sub pătură, la spital, ore-ntregi, fără ca să-l supere pe Dumnezeu — plîngea așa ca și cum s-ar fi rugat —, bătea, precum o altă Vitorie Lipan, toate drumurile cîte duceau spre închisorile toate ale țării, le bătea în deșert, după năluca mea..., se lupta nopți de-a rîndul cu strigoii și-și spunea în gînd: „Pînă nu voi primi de la el două rînduri scrise de mîna lui ori o scrisoare oficială cu semnătură și sigiliu cum că a murit — deși sigiliile și sem-

naturile oficiale acoperă mai degrabă minciuna decît adevărul, mîrșăvia decît cinstea —, dar, mai ales, pînă nu voi simți eu cu toată ființa mea că el e mort..., atîta timp cît ființa mea întreagă îmi șoptește că trăiește, nu voi conteni să-l aștept". Și a așteptat, peste marginile omenești ale așteptării.

— Bine, Teohar, tu așa mă cunoști pe mine?, mi-a răspuns cu ochii scăldați în lacrimi. Apoi, un ofițer care sta la fereastră a fluierat adunarea, Iacob a suduit ceva pe limba lui maternă, eu cu Tonegaru și targa între noi ne-am pornit spre beci, iar Zoe a rămas acolo, în grădina... Ghețimani.

Tot cu prilejul scoaterii noastre la lucru am cunoscut-o și pe Dorina, fata preotului Deac, care avea grădina casei alături, o puștancă foarte nostimă și temerară. Fie în înțelegere cu maică-sa, fie de capul ei, de fiecare dată cînd ieșeam la lucru ea se ivea pe neașteptate de după gard și ne oferea tartine, cozonac și-o sticlă plină de cafea cu lapte. Oricît de mult s-a ferit ea să nu fie observată, domnii ofițeri din birouri, cu privire de ulii, au observat-o și l-au trimis deîndată pe Hența, omul lor cel mai de nădejde în atari situații, ca s-o alunge.

Da de unde!... La înjurăturile și amenințările lui Hența, Dorina stropșea ocări crîncene, făcîndu-l de două parale; la aruncăturile lui cu pietre, Dorina răspundea tot cu pietre și cu scuipături, iar a doua zi, iarăși o auzeam că ne cheamă-n taină și ne face semn, de dincolo de gard, pitită-n niște brusturi: pachetul cu merinde — pentru Tonegaru și mine — zăcea sub gardul despărțitor, pe sub care Dorina, peste noapte, săpase o mică trecătoare, cît să se poată strecura o legătură cu de-ale mîncării.

A fost chemat taică-su la birouri, cravașat bine și certat aspru că nu știe să dea educație fetei. Popa a bătut-o zdravăn, dar în zadar. Nu mai aducea pachete, e drept, dar se suia în pomii din partea de grădină a popii, ale căror ramuri încărcate de rod dădeau în grădina securității, și îi scutura cu mînie, iar fructele cădeau la picioarele deținuților, fericiți să le culeagă.

A venit atunci și păpușa de Pongratz și a admonestat-o întărîtat. „Da', ce vrei", i-a răspuns Dorina, „n-am voie să mă sui pe pomii mei? Ni la el, baboiul". Și, după ce l-a drăcuit bine și pe ăsta, Dorina a continuat să-i aprovizioneze pe deținuți cu fructe proaspete, corcodușe mai ales.

Izbiți de îndărătnicia ei, fiindcă n-au putut-o scoate la capăt cu ea, statul major, într-o ședință de lucru și gîndire prelungită, a hotărît interzicerea ieșirii noastre-n grădină, la lucru.

Ne-au pus din nou la izolare. Nu ne convenea deloc, dar mai tare decît noi suferea Dorina, prima apărătoare a drepturilor și libertăților elementare ale omului, și nu avea mai mult decît zece ani.

Pe Tonegaru-l chemau în fiecare zi sus, la discuții. Se amuzau cu felul lui de-a fi. Îi cereau să le facă portretul. Îl rugau să le povestească ba una, ba alta... Printre alte întîmplări hazlii, Tonegaru le istorisise și împrejurarea în care el a fost ridicat de-acasă, de către „băieții" din București. Ofițerii au rîs cu poftă, îndeosebi domnul Gligor, care se considera, și era într-adevăr, nu numai șeful lor, dar și un intelectual față de restul angajaților. Era în stare să-ți vorbească pînă și despre „Kanț ăla".

— Au dat năvală, zice Tonegaru, vreo patru deodată-n casă. Toți patru știau să citească (zîmbete). M-au aninat, așa lungan cum sînt, de perete și le venea să rîdă de mutra mea caraghioasă, cu ochelarii ăștia mari ca niște ocheane... Mi-au ars cîteva cravașe peste spate, niște vîrfuri de cizmă-n fundul meu și-așa foarte redus, după care s-au pus a scormoni de zor, peste tot. (Rîsete prelungi.) Unul se oprește deodată, iluminat, cu privirea asupra hîrtiilor de pe masa mea de scris. Pe una din ele scria, cu litere mari, ușor lizibile (Tonegaru avea un scris frumos și citeț, ca de pictor), „PISTOLUL LUI WERTHER"... De fapt era titlul unei poezii ce urma să fie scrisă, despre soarta eroului romantic, văzut de mine cam malagambistic, într-o optică suprarealistă. (Ascultătorii au ridicat din sprîncene la auzul acestui ultim cuvînt.)

— Unde-i, mă, pistolul, 'tu-ț crucea mă-ti?, se răstește unul la mine, cu avînt.

— Care pistol? N-am nici un pistol, răspund eu, așa lipit de perete cum eram.

— Nu face pe nebunul, ochelaristule, zice el, și-mi caftește cîteva după ceafă. (Iarăși rîsete.)

— Aoleu! mă vaiete eu, sincer. (Rîsete...)

— Hai, nu face pe țiganul, reia el, și spune repede cine

mă-ta-i Werther ..., unde stă..., ori vrei să spui că nu-l cunoști?.

— A, da, exclam eu dumirit. Să vă spun... Este vorba de un poet...

— Lasă vraja și iordanele și spune repede — între timp tot încasam la pumni și picioare undeva —, unde stă ăsta cu pistolul: Meltă, Veltă...

— Werther, corectez eu.

— Exact, reiau dînșii și-mi mai croiesc cîteva cu cravașa, unde stă și ce legături ai cu el? (Rîsete.)

N-a fost chip să-i conving. Credeau că-mi bat joc de dînșii și m-au bătut măr. (Hohot de rîsete.) După ce m-au tăbăcit bine, m-au dus la interne și m-au înfățișat unui colonel, un evreu citit și emancipat, care a rîs — dar nu în hohote —, cu decență, despre confuzia „respectivă". Paștele mă-si, încheie Tonegaru povestirea, răsfrîngînd buza inferioară în felul său glumeț și disprețuitor totodată. (Rîsete finale.)

Pe mine nu mă chemau sus. Nu mă înghițeau, mă considerau periculos. De fapt nu eram decît arogant și lipsit de harul sociabilității. Ei mă țineau la distanță, iar eu îi detestam. Tonegaru era mai inteligent, eu mai pătimaș. Tonegaru era abil și maleabil, tolerant, eu, morocănos, inflexibil, disprețuitor, sfruntător.

Așa treceau zilele și se apropia toamna. Au trecut păresimile, au trecut Paștile, a trecut primăvara — acuma era pe ducă și vara —, iar noi așteptam de la o zi la alta eliberarea.

In noaptea de înviere, beciul se preschimbase în biserică, un fel de catacombă a primilor creștini, în care mi-a fost dat să ascult cea mai pătrunzătoare slujbă religioasă oficiată de părintele Văleanu. Răspunsurile de psalt le dădea bătrînul Vasile Nedelea. Ofițer de serviciu era Szabó, care, cînd a auzit cîntecele noastre, a coborît în beci și nu ne-a zis nimic. Iar paznicul beciului era bravul gardian, secuiul Iacob, care ne-a adus nu numai tot ceea ce venise pentru noi de la ai noștri, dar și paște, într-un borcan mare, de la biserică. Erau Paștile ortodocșilor și de-aceea ne păzeau Szabó și Iacob.

Altceva, mai deosebit, nu s-a peterecut pînă la transmutarea noastră din beciurile securității la penitenciarul tribunalului din Bistrița, decît doar sosirea, într-o bună zi, a unui lot format din șase tineri, patru bărbați și două domnișoare,

de pe șantierul Salva-Vișeu. Unul dintre ei era Pilu, pușlama, șmecher, guraliv și lăudăros, altul era un fost aviator, iar ceilalți doi erau niște basarabeni osoși și mătăhăloși, sentimentali și taciturni.

Cică ar fi intenționat să arunce-n aer viaductul de la Telciu, taman în clipa cînd ar fi trecut peste el trenul cu conducătorii de partid și de stat: Ana Pauker, Teohari Georgescu, Gheorghiu-Dej, Pătru Groza, zis 'Castravet', precum și alte soiuri interesante de zarzavat.

În fond, nu făcuseră nimic altceva — nici nu erau în stare să facă —, decît niște chefuri strașnice, urmate de orgii priapice, cel mai destoinic la aranjarea acelor sindrofii fiind Pilu. Dar tot el era, cred, cel care i-a dat pe mîna securității, după ce i-a provocat și i-a adus în situația să profere înjurături și amenințări la adresa reprezentanților poporului. În felul acesta securitatea își dovedea zelul în activitatea pentru care fusese creată.

Aviatorul, de pildă, a declarat cu paharul de rom în mînă, sus și tare, că va dinamita fătăciunea Anei, iar ceilalți au cîntat atunci în cor: „Mulți ani trăiască", au scandat chiar lozinci, fapt mai mult decît banditesc, prea suficient pentru a fi ridicați, a fi îndobitociți în bătăi, și el și fetele, apoi a fi condamnați între cinci pînă la 15 ani temniță. Cam ăsta era baremul mediu. S-a declarat și-un șef de bandă, firește că aviatorul, căruia i se acorda maximum de pedeapsă, 15 ani detenție grea, iar celorlalți: 7, 6, 5, fiecăruia după originea socială, gradul de intelectualitate și felul în care înțelegea să-și însușească noua filozofie despre viață.

Pilu și cu încă unul erau mai misterioși. Ei se refugiau în celule: nu le plăcea la comun. Acolo se refugiau și domnișoarele, cărora iarăși nu le plăcea la comun, foste pontatoare și brigadiere, foste nu se știe ce înainte, și se nunteau acolo zi și noapte, întruna și-n tot felul, ca oamenii odihniți.

Cînd Valentin Raus, doctorul-șef al securității (cu studiile începute cîndva la medicina din Cluj, dar nici pînă astăzi terminate), ne-a luat sînge ca să vadă reacția Wassermann (nu se poate afirma că nu ne bucuram de asistență medicală!), s-a dovedit că cei patru tineri care se izolau în celulă spre a se nunti aveau nici mai mult nici mai puțin decît cîte patru cruci în sînge, intens active, fiecare, și ei și ele.

Deoarece mîncam și beam din aceleași blide, cu aceleași linguri, ne-am speriat cu toții... Dar mai mult decît toți s-a speriat Lelea Ana cînd a înțeles despre ce este vorba.

Lelea Ana era o prezență umană ce se detașa la mare distanță de noi toți ceilalți, prin curăția și frumusețea ei spirituală fără seamăn. Era văduvă și analfabetă. Avea acasă șapte copii și mai avea o înțelegere, i-aș zice heliotropică, asupra lucrurilor și-a vieții. Pricepea sensurile ascunse precum marii pustnici. Cu Dumnezeu comunica direct, în taină, prin rugăciune săgetătoare și posturi discrete, senine, insistente.

Îl iubea pe Iisus cu atîta dragoste și durere încît uneori îl simțea ca pe copilul ei și se dojenea amarnic pentru o asemenea nechibzuință. Cum să fie Dumnezeu copilul ei? Așa este uneori făptura omenească, nesăbuită și trufașă. Pretinde ceea ce nu i se cuvine.

Zîmbea tuturora în mod egal. Lua în seamă totul, dar nu credea în nimeni și-n nimic decît numai în puterea lui Dumnezeu. De aceea zîmbea mereu, de aceea nu se mîhnea și nu se mînia și nu se-ntrista niciodată, pentru că, zicea Lelea Ana, este păcat să te întristezi. Întristezi pe Iisus atunci cînd te întristezi. Noi, ceilalți, aveam inteligență, patimi, ambiții, fantezie, iar Lelea Ana avea har de la Cel-de-Sus. Era toată numai neștiință, surîs și rugăciune.

Știa ceva mai presus decît se poate ști, altfel ar fi dat și ea un semn cît de cît de îngrijorare, de slăbiciune; n-ar fi rămas candid indiferentă, cu același zîmbet reverberînd tainic peste chipul ei, chiar și atunci cînd au bătut-o și-au făcut-o bestie sau cînd se gîndea la copiii de-acasă, flămînzi și fără sprijin, rămași în seama fetei celei mai mari, de 14 ani.

Locuia la marginea satului Rebrișoara, în cea mai umilă cocioabă, aidoma acelora la care se spune în frumoasele povești că trage Dumnezeu cînd se-ntîmplă să coboare pe pămînt, și l-a adăpostit într-însa pe fugarul urmărit care i-a călcat într-o noapte pragul casei. Puteai să știi cine este?

Poate că... Oricine-ar fi fost, suflet de om era și el.

L-a adăpostit și l-a îngrijit ca pe copilul ei, hrănindu-l și spălîndu-l, ferindu-l de cei răi, crimă pentru care a fost prinsă, înjurată, bătută, smulsă de lîngă copii (noi, comuniștii, nu sîntem sentimentali, zicea un critic literar cîndva) și băgată-n temniță. A fost încadrată la „delict de tăinuire".

Copiii au rămas acasă, cu un braț de lemne-n șopru și cîteva cupe de mălai în cămară, pe seama lui Hristos. Noroc de fata cea mai mare, vrednică și cuminte, mult mai vrednică și mai cuminte de cînd a rămas singură cu cei șase frați în seama ei, pe care trebuie să-i ocrotească, după ce statul i-a condamnat: pe ei la moarte prin înfometare, iar pe mama lor la un an închisoare.

Ți se rupea inima de milă — Lelea Ana rămînea aceeași, cu același surîs pe buze — atunci cînd veneau cu toții să-și vadă mama, tocmai de la Rebrișoara, 27 de km. distanță, ducînd într-o boccea puțină merinde pentru ea.

Se agățau de grilajul gardului din fața beciului, aranjați după vîrstă, în opincuțe și sumane peticite, ca-ntr-o ilustrată tristă de Crăciun, cu colindători cîntînd la poarta lui Irod, și-ncepeau a se tîngui, *a se cînta* cum se zice acolo, în cor, pe următorul tropar: „Mămică, vino-acasă, că murim de foame, mămică!".

Gligor-Irod se enerva (era om gingaș) și dădea ordin să fie alungați, suduind otrăvit. Irod redivivus! Gardienii Popa și Iacob se făceau că nu înțeleg, că nu pot părăsi postul (erau și ei înjurați grobian), dar sărea din colțul său, imediat, Hența, fericit să fie el executantul poruncilor lui Irod, și Hența, cîinele-hienă, îi înjura pe copii de mamă, îi îmbrîncea și-i alunga din fața palatului lui Irod, aruncînd după ei cu pietre și înjurături.

Lelea Ana își ștergea lacrima din colțul ochilor cu un colț al năfrămii și, senină, ca cineva care știe ceea ce nouă nu ne este îngăduit să știm, își relua locul, în aceeași poziție de așteptare, ca-n ziua de Florii, cînd se aștepta intrarea lui Isus în Ierusalim (pentru ea fiecare zi era o Duminică a Floriilor), ori își relua liniștită lucrul, căci fetele nu prea făceau nimica: spălatul veselei, curățatul beciului, ajustatul și spălatul cămășilor altora, servitul mesei etc., pentru ea totdeauna se găsea ceva de făcut, de dereticat. În timpul ce-i prisosea, se ruga. M-am uitat la ea cînd dormea, în somn. Nu dormea. Și-atunci parcă se ruga. Descopeream noi dimensiuni ale vieții de la această țărancă analfabetă care, atunci cînd ne ocărau căpcăunii, ea zîmbea, cînd ne loveau, zîmbea, cînd fugăreau pe mamele, pe soțiile pe copiii noștri cu pietre, ea iarăși surîdea cu seninătate amară, cînd ne flămînzeau zîmbea, cînd i se tînguiau copiii aninați de grilajul de fier al gardului cu pos-

tament de beton, iarăși zîmbea... Numai cînd înjurau pe Dumnezeu, nu zîmbea, atunci se ruga...

Cu neputință de învins o asemenea rezistență! Iată secretul dăinuirii acestei seminții de-a lungul atîtor veacuri de obidă și umilire!

Nu încape îndoială!... Cînd noi sufeream de foame și mizerie și ne pierdeam cu firea blestemînd, ea refuza, cu eleganță religioasă, și puțina hrană ce ni se dădea, oferind-o altora (pentru Iisus, zicea Lelea Ana), mai slabi de foame, postind și rostind rugăciuni pe care, după ce le învăluia în vraja aceluiași surîs-aoreolă, le oferea lui Dumnezeu, drept mulțumită.

Se aflau printre noi, implicați în aceeași cauză, trei sași și-o săscuță: Furman-baci, Deichend, Pentecher și Sofi.

Furman era un om greoi, bufnind întruna pe nări de nemulțumire, cîrtind, tăcînd înfricoșător și amenințător atunci cînd era flămînd ori după ce-l băteau — și asta se întîmpla des cu Furman —, ținînd în schimb, cînd era sătul și bine dispus, lungi conferințe despre agricultură, pomicultură și viticultură. Era țăran din comuna Dumitra, unde deținuse o mare avere imobilă, dar știa mult mai multe decît orice inginer agronom. Era de-o copilărească naivitate în credințele lui politice, întrecîndu-l chiar și pe Tonegaru în această privință, și, după ce-l căftăneau bine în birouri, răbda pufnind ca zimbrul din nări, iar la plecare trîntea ușa în urma lui de-i lăsa în cumpănă pe „băieți".

Deichend era înalt, osos și deșelat. Avea ochii albaștri ca un zeu nibelung și-o față prelungă, de adevărat saxon. Era modest, sentimental și suferea de epilepsie. (Mult timp conducerea a crezut că simulează și l-au bătut pînă ce crizele au luat proporții și intensități infernale.) Cînd îl lovea cîte un atac — și asta se întîmpla chiar de mai multe ori pe zi, după bătaie —, se zvîrcolea și răcnea, lansînd spume pe gură, de se cutremurau trecătorii de pe stradă și noi cei din beci. Ne asmuțeam cîte cinci, șase asupra lui ca să-l potolim, dar mare lucru nu realizam. Noi oboseam, iar Deichend se zvîrcolea ca un enorm animal acvatic pe uscat. După ce-și revenea, istovit de puteri și cu ochii aceia albaștri scufundați parcă într-o mocirlă acum, se uita lung la mine, placid, căci mă stima mult, și cu vocea stinsă, de abia deslușindu-se din niște ge-

nuni cețoase, îmi zicea: „Nu-i nimic, domnule profesor, suferința noastră va fi încununată cu aur". Avea copii acasă, era foarte sărac și se înfricoșa să se gîndească la ei.

Pentecher, în schimb, era o lepră. Agent al securității, a băgat pe mulți la necaz — era și-acuma informatorul celor de sus, împreună cu Porcius —; stătea mereu de-o parte, ca un animal încolțit, semăna cu Hitler la figură și era disprețuit de ai săi și temut de restul deținuților. Fost agent al gestapoului, a ajuns, mai tîrziu, agent al enkavedeului. Îmi provoca a compasiune îngrețoșată, căci era nenorocit, avea copii acasă și-o soție bolnavă. Totuși, într-o zi, cînd a mers departe cu șantajul de turnător, l-am bătut și-am stat pentru aceasta la celula neagră. Speră să scape nepedepsit, datorită serviciilor făcute și pe care continua să le facă. I-au umflat 15 ani de temniță grea.

Sofi, Sofica cum o numeam noi, era o biată fată trecută, distrusă de muncile și mizeriile suferite într-o mină de cărbuni din Rusia. Nu avea nici un dinte-n gură — îi lăsase-n mină — și era ușor desșurubată. Rîdea necontrolat, tam-nisam. Fusese fată-n casă, undeva prin Tîrgoviște, și, pentru că dispăruse, adică murise, un neamț din convoiul de deportați, milițienii au răpit-o pe ea de pe stradă și-au azvîrlit-o-n vagonul care mergea spre Rusia, ca să se împlinească numărul ce trebuia predat autorităților sovietice. Ca să poată să revie la ai săi, să-și recîștige libertatea, a trebuit să se culce cu un soldat dintre cei care păzeau deținuții din mină și, rămasă gravidă, au alungat-o, tîrziu, cu o boccea și-un bilet de tren în mînă și, mai tîrziu, plîngînd întruna, flămîndă și urgisită, cu copilul în brațe, năpădit de păduchi, a ajuns în România, la Ungheni; niște femei milostive, au adăpostit-o la ele-n casă, i-au curățat de păduchi copilul, reanimîndu-l, și, după ce și-a mai revenit, a pornit-o spre Transilvania, spre Bistrița.

Am datoria, înainte de a încheia acest capitol al însemnărilor noastre, să amintesc aici și de niște oi, precum și de un motan tărcat ce se chema Bendendy.

Oile erau cinci la număr și se numeau după cum urmează: Proasta, numită astfel pentru că era neagră, pîntecoasă, băga botul în mîncare prima, își făcea loc cu brutalitate oriunde, ca proasta, năștea cîte doi miei și dădea lapte mult; Bianca,

pentru că era albă și caldă ca o plapomă, durdulie ca o vădancă, cu musculatură compactă, ca o munteancă; Duduia, numită astfel pentru că era zveltă, cu picioare lungi și gracile ca de balerină, cochetă-n mers și-avea mereu în jurul ochilor tulburătoare cearcăne; Bașura, pentru că avea fața suflată cu funingini și pentru că așa se spune la Turia, locul meu de naștere, la oile de felul acesteia: pentru că semăna leit cu o tînără nevastă tuciurie din casa vecinilor noștri, cu care tînărul ei soț se amuza frumos, necăjind-o întruna cu porecla de „bașuro"; în fine, Buna, poreclită astfel pentru că era bătrînă și renunța bucuroasă la partea ei de hrană în folosul celorlalte.

Le cumpărasem din tîrgul de vite, nu atît ca să am și eu ce face, șomer fiind, cît ca să-mi treacă dorul de ele, cel așezat în sîngele meu de păcurar, din începuturi îndepărtate, de la Dumnezeu.

Le-am procurat otava cea mai fină, otavă de deal, cu multă floare, amirosind a paradis pierdut, le-am cumpărat și bucate (vecinii și socrii mei rîdeau de mine și regretau haramul ce-l făceam cu ele, Zoe-n schimb mă înțelegea și mă lăsa să-mi fac voia): uruială de orz, de mazăre și porumb, le dădeam pîine și chiar zahăr, le aduceam din oraș bomboane . . .

— De ce nu le duci la restaurant ori la cofetărie, zicea în derîdere bătrînul Ianul, mucalitul. Altul, mai sărac cu duhul, aprecia că poți ține cinci vaci cu cît cheltuiesc eu pentru cinci oi.

Noi însă, oile, Bendendy și cu mine, nu ne sinchiseam de ce zicea lumea, căci ne iubeam: ele pe mine, mai frumos decît pe-un zeu-frate, eu pe ele, ca pe înseși iubirile din patria primordială, din primele mele existențe anterioare.

Între mine și Bendendy, motanul tărcat, se statornicise dragoste teribilă, ca între haiduci. Deși încă tînăr, băgase spaima-n toți cotoii din cartier, instituise un fel de teroare a eugeniei (eu nu cred să-l fi citit pe Nietzsche!), un fel de traducere-n practică a ideii supra-pisoiului, și se înfrupta — după ce-i risipea care-ncotro pe neghiobi —, în voie, din tot ceea ce putea fi mai dulce și mai de soi în neamul pisicilor. Și nu-n drăznea nimeni să-i steie-n cale ori să-i strice pofta . . . Era tembel, ca toți inșii plini și siguri de putere, iar șoarecii zburdau în împărăția lui. Era firesc să fie așa, din moment ce-l hrăneam cu carne crudă, la discreție (se găsea destulă carne,

deoarece construirea societății socialiste multilateral dezvoltate era de-abia la începuturile ei), iar gîndul îi stătea la bătăi și bairamuri cu fete codane. Prinsese sentimentul pe care-l fac parveniții de peste noapte la putere, și anume că lui i se cuvine totul, absolut totul și că nu are nici-o obligație față de nimeni, afară de propria sa plăcere. Îl iubeam totuși, pentru că era pisoi, și nu om, și că imita niște „virtuți" omenești la modul superb.

Mă făcusem deci păstor, iar, în loc de cîine la stînă, aveam un motan, pe Bendendy.

Vinerea și marțea, zile de tîrg la Bistrița, ieșeam, după ce se termina piața, cu oile mele și ciuguleam ce rămăsese pe jos — și rămînea destul —, în porțiunea unde se vindea fînul și cerealele. Le aduceam acasă umflate ca toba după atîta nutremînt consistent și ales. Proasta de-abia-și tîra pîntecul după ea, Duduia se simțea cam jenată în mersul ei bulevardier; singura care nu se pierdea cu firea și mînca cu măsură, ca femeile bătrîne și bisericoase, era Buna, iar Bendendy mereu după noi, cocoțat cînd pe vreun pom, cînd pe vreun stîlp, cînd pe vreun gard. Atunci cînd mă uitam la el, își arăta dinții zîmbindu-mi fecioreşte, ca un hoț ce era, și îmi mieuna complice, pișicherul: „Ce părere ai?..."

La ora prînzului, cînd ei știau că mă-ntorc din oraș ori din altă parte, după o absență oarecare, îmi simțeau apropierea, se postau în spatele porții, cu Bendendy cocoțat în vîrful stîlpului de la poartă, și ele behăiau în cor, pisoiul mieuna de zor, de parcă ar fi așteptat sosirea unui vlădică.

Ajungînd între ele, în mijlocul lor, mă călcau sub copitele lor delicate și-mi sărutau vestmintele de pe mine ca pe niște odăjdii.

Bendendy atunci se arăta puțin gelos și se făcea că se ascunde, ca să mă oblige să-ntreb de el, îngrijorat de absența lui la acest ceas solemn.

După prinderea mea au stat flămînde — în greva foamei — și s-au cîntat, cum se spune pe la Năsăud, adică au plîns, în spatele porții, așteptînd în van să apar din colțul străzii. Le auzeam glasurile și tînga, de acolo, din celulă ore de-a rîndul și pentru prima oară, în cei șapte ani de detenție, am simțit irezistibil impulsul evadării, orice s-ar fi întîmplat. Mă încolăceam în ungherul celulei, închideam ochii, fugeam la ele cu

gîndul și doream împreună, eu la mijloc, ele împrejurul meu. Se tînguiau precum copiii Lelei Ana și, ascultîndu-le plînsul, mă tulburam și încercam să surîd așa cum Lelea Ana mă învățase...

Pe Bendendy au început să-l ocărască acasă femeile — dar nu și Zoe care-l îndrăgise mai mult după dispariția mea —, iar Suzana, într-o zi, i-a spus, nu fără aluzie la altcineva, „golanule". Zoe a plîns. Bendendy, cătrănit în inimă — poate că de-abia aștepta un prilej ca s-o termine cu viața —, a părăsit liniștit casa și nu s-a mai întors în ea, dispărut pe veci. Ce s-o fi ales de el? L-a otrăvit cineva? L-au rupt motanii pe care-i umilise și înjosise de-atîtea ori, organizați cu toții împotriva lui? Mai degrabă cred că și-a făcut harachiri, ca un veritabil samurai ce era, știut fiind că aceștia nu slujesc la doi stăpîni.

Oile au fătat miei. Dădeau lapte mult și gras, căci erau bine hrănite de Zoe, care ne aducea — atunci cînd era voie — zilnic lapte de la ele, mie și lui Tonegaru, cînd din cel dulce, cînd din cel prins. Beam laptele lor avînd sentimentul că participăm la o euharistie.

Proasta a făcut doi miei, unul avînd blană cîrlionțată, de caracul. Mielul Duduiței era cel mai sfrijit. Era și firesc, din moment ce maică-sa stătea toată ziua la taclale, picior peste picior, cu cafele și țigări super-long. Această domniță cu concepții moderne de viață, emancipată, folosea laptele pentru dînsa, îl punea-n spinare, cum zic păcurarii, ori își prepara pomăduri și alifii de sulemenit fața, ca să-i rămînă fragedă și cu vino-ncoa'. Ea considera că a fi mamă este o prostie. A fi dorită și iubită, în schimb, de cît mai mulți, asta era ceva.

Zoe a vîndut mieii — în afară de cel al Proastei, cu blănița inelată —, a dat oile la stînă, după sîmbră, nu departe de mine, pe niște tarlale ale Bistriței... Le-a adus pînă acolo ademenindu-le și îngînîndu-le după ea cu boabe, felii de pîine și cuvinte frumoase, de alint.

La despărțire a plîns. Au plîns și ele întoarse spre ea și tînguind îndelung.

După aceea se ducea des în vizită la ele. Îi simțeau prezența și, la chemarea glasului ei, se adunau buluc jur-împrejurul lui Zoe, căutîndu-i prin buzunare, ciugulindu-i și sărutîndu-i mîinile.

Venea o dată cu ele și Caracuș — așa-l botezase ea pe mielul cu blană neagră, inelată, după numele unui străbun de-al meu din Pind, haiducul despre care eu îi povestisem — și făcea și el la fel ca ele. Ba o mai împungea cu cornițele, a joacă.

Cînd iarăși a venit Zoe într-o duminică, de data aceasta ca să ridice și cota de caș ce i se cuvenea, păcurarii i-au raportat că pe Caracuș și pe Duduca — cea mai grasă și mai dulce din toată turma — i-au mîncat lupii. I-au predat pînă și urechile, cu semnul nostru pe ele, același ca pe oile noastre de la Turia, precum și niște rupturi din pielea de la picioare. Puteai să nu-i crezi?... După ce le-au mîncat carnea friptă pe jăratec, din pielea Duducăi au făcut cojocel mîndrelor, iar din pielea lui Caracuș, căciulă de sărbătoare. Tot l-au cinstit într-un fel.

Speriată de lupi, Zoe le-a vîndut pe toate celelalte unui păstor bătrîn, iar banii căpătați pe ele i-a dat avocatului care, chipurile, urma să mă apere la proces, un proces de batjocură, cu pedepsele fixate dinainte de partid, cu avocat din oficiu, care nu făcea altceva decît să reproducă în alți termeni ceea ce susținuse procurorul și ceea ce avea să concretizeze în textul sentinței președintele.

Eu unul n-am vorbit cu el — cu avocatul — niciodată; l-am auzit doar boscorodind în instanță despre mine, unde sublinia gravitatea culpei mele și cerea reverențios tovarășului președinte și tovarășilor asesori — popîndăi jalnici — o pedeapsă dreaptă, exemplară. Banii pe oile mele însă i-a luat de la Zoe, care credea că astfel îmi vine-ntr-ajutor...

(„Teohar, uită-te printre gratii la cer... E miezul nopții. În adîncul dumnezeirii aștrii licăresc spre noi ca niște candele aninate deasupra și jur-împrejurul unei imense, nețărmurite bazilici... Nu zărești acolo, printre stele, chipul lor? Uite-le!: una, două, trei, patru, cinci — Proasta, Bianca, Duduia, Bașura și Buna — și alături, cocoțat pe-un luceafăr, pisoiul tărcat Bendendy, șase!... Nu vezi cum se uită la noi de-acolo departe? Sufletul lor s-a suit la stele și de-acolo, în chip de stele, se uită la noi licărind, Teohar!...“).

9.

În ziua cînd am părăsit beciul — nu știam unde ne duc —, domnul Pongratz a ținut să mă cheme la dînsul în birou și să-mi înmîneze personal obiectele reținute la percheziție. Era un semn de atenție. Le ținuse la dînsul în sertar ca să nu se piardă: un creion, un portmoneu gol, un pieptene și verigheta cu numele lui Zoe încrustat pe partea interioară.

Nu ne-au dus cine știe unde, numai la doi pași de securitate, la penitenciarul tribunalului. Beciul securității trebuia să facă primirea altor bandiți.

Acolo, la penitenciar, ne-a luat în primire prim-gardianul Cornea, om de formație veche, burgheză. Rămîneam mai departe bunul securității, dat numai în custodie penitenciarului.

Cornea era pedant, grijuliu, puțin pișicher — așa cum îi stă bine oricărui prim —, înalt și aspru, milităros, considerînd el că milităria este principalul lucru-n viață, cu atît mai vîrtos în pușcărie. Făcea gimnastică suedeză cu noi în fiecare dimineață, pentru înviorare, și era mîndru de el. Era pentru prima dată în cariera sa cînd îi pica o asemenea marfă. Și-apoi, toată lumea spera în schimbarea situației... Ea s-a schimbat într-adevăr, dar nu după cum o dorea lumea.

Cînd împărțea fiertura se uita foarte atent, din coada ochiului la fața deținutului și, psiholog excelent cum era, îl observa că-i nemulțumit, îl chema îndărăt și-i mai dădea, mai de la fundul ciubărului, unde ciorba e mai groasă. Îi ghicea din privire pe cei mai slabi de foame și de mîndrie și-i scotea la corvoadă, la bucătărie, ca să-și completeze astfel rația. Comportarea lui omenoasă se datora în bună parte lui Singiorzan, directorul închisorii, un director-om, care n-a apărut niciodată-n fața noastră, dar a cărui bunătate și omenie le simțeam vii în viața noastră oropsită.

Ne scotea în curte toată ziua, unde Cornea ne punea să curățăm de păstăi fasolea și mazărea, „dacă vrem ca hrana să fie consistentă", zicea el. Fasolea și mazărea erau aduse de la grădina închisorii și nu se contabiliza, așa încît tot ce reușeam să curățăm se turna în cazan... Și ca să mănînci în închisoare fasole și mazăre în mîncare scăzută era o adevărată fericire!

Atît Sîngiorzan, directorul-om, cît și Cornea, mîna sa dreaptă, erau gînd în gînd cu noi, îi detestau pe noii stăpîni, dar nu aveau și nu puteau face mai mult decît atîta cît făceau, și făceau destul. Pînă la urmă și-au pierdut slujbele amîndoi, cum era și firesc.

Tot directorul Sîngiorzan a dat poruncă să primim săptămînal de acasă cîte un pachet de 3 kg. cu alimente. (După ce a aprobat Gligor.)

Se vedea clar că sîntem supuși unui regim de refacere, și nu numai din voința lui Sîngiorzan, ci a celor care răspundeau de soarta noastră și-a lui.

Regim de refacere fizică și morală, înainte de-a apuca pe drumul ispășirilor. În fond, totul depindea de felul cum se desfășurau tratativele dintre aliați și aliatul lor, la conferințele, așa-numite, cinic, de pace.

Necazul cel mare însă ni-l pricinuiau șobolanii, șobolanii propriu-ziși. Erau foarte mulți și erau grași ca niște purcei. Ca să nu ni se altereze alimentele primite de-acasă, le țineam în sobă, la rece, la „corent". Ei pătrundeau acolo și făceau amarnice prădăciuni.

Erau din cale-afară de grețoși. Apăreau de peste tot, uitîndu-se la noi cu un aer de familiaritate idioată. Chițăiau din toate părțile, fără rușine, ca oamenii prosperi. Numai că nu dădeau spumă și sînge pe nări, ca-n *Ciuma* lui Camus! Dar ăstora le-am venit de hac. Cînd, într-o seară, unul a intrat în gura sobei, la slănină, noi am astupat degrabă gaura pe unde se strecurase, am dat foc la hîrtiile dinainte vîrîte-n sobă și astfel l-am fript de viu. La fel au procedat și restul celulelor... Sobolii atunci au ținut un consiliu nocturn, în canalul de scurgere, cuprinși de mare îngrijorare, și-au hotărît acolo, în unanimitate, evadarea-n masă spre un alt pămînt, mai puțin civilizat decît incinta penitenciarului acesta. (Față de noi erau într-un fel favorizați, din moment ce ei își puteau permite să evadeze, în timp ce nouă ne era interzis, cu moarte, așa ceva.) Au părăsit deci vatra părintească, pornind în puhoi spre alte ținuturi mai mănoase și mai puțin dușmănoase.

Peste cîteva zile am dispărut și noi, împachetați în dubă, ferecați cu lacăte, zăvoare și belciuge, păziți de gardieni și însoțiți de ofițeri care purtau asupra lor, în dosare, viitorul nostru.

În timpul ședерii noastre în închisoarea penitenciarului, unde am dus-o destul de bine, dormind pe paturi prevăzute cu rogojini în loc de saltele, separați de femei, am întîlnit și-un grup de legionari. Întrucît celulele se primeneau la dese răstimpuri — probabil ca să nu se lege prietenii —, am apucat să stau împreună cu fiecare dintre ei. Fuseseră anchetați înaintea noastră, bătuți tot așa de bine ca și noi, poate chiar mai bine. Grupul era compus din șapte persoane: un țăran cît un munte, cu față nord-baltică, pe nume Găină, om așezat și înțelept..., un pantofar mărunțel, taciturn și misterios..., doi învățători liniștiți, de-un fanatism zăcut, greu de observat..., un medic simpatic, puțin ipohondru, iubitor de povești romantice, de capă și spadă, avînd o cultură cinematografică..., un sociolog folclorist, sfătos și cu tabieturi, gata să facă pe foarte grav bolnavul, mai convingător decît orice actor, ca să scape de maltratări sau de munci fizice..., un absolvent al academiei comerciale, versatil și isteț, plin de bani întotdeauna, chiar și-n închisoare, fără să mai vorbim de canal, unde ajunsese pontator și aprig propagandist al muncii și disciplinei. Era mai evreu decît zece evrei laolaltă, fără să aibă însă și puterea de-a crede-n ceva a evreului.

Acesta din urmă fusese, înainte de arestare, responsabil cu acțiunea de pauperizare-a maselor, pe o întreagă regiune, cu biroul la Prefectură; pauperizarea trebuia să condiționeze în mod aprioric intrarea-n colectivă.

Cei doi învățători, țăranul și meseriașul țineau, vinerea, post negru, adică nu mîncau nimic, și, retrași în ei înșiși, țineau acolo ședințe, cu rugăciuni, cîntece și tainica pomenire-a morților. Spre nemulțumirea, care-i rămînea totdeauna-n gît, fără să-i poată da glas, a economistului, fost șef al serviciului economic pe regiune cu scopul de-a sărăci oamenii, care primea de-acasă, nu se știe cum, tot felul de bunătăți în cantități nelimitate (omului care fusese pus să flămînzească în mod organizat populația îi plăcea nespus de mult să mănînce, și încă foarte bine, numai bunătăți), legionarii făceau „colhoz" frățesc, adică adunau toate alimentele la un loc și le foloseau în comun, în rații egale, la ore fixe. Erau și aceștia tot un soi de bolșevici, legați între ei mai mult prin sentimente decît prin considerente „dialectice".

Aveau cu toții un anumit fel de-a tăcea disprețuitor, un aer de gravitate incomodă pentru cei din jur, un zîmbet de

superioritate pe care li-l dădea puterea lor de a se stăpîni, din care-și făcuseră o țintă de merit...

Deci, ți se făcea teamă uneori de dînșii. Erau, ca orice sectari, și de admirat, dar și suspecți, absurzi, dușmănoși.

Tot în acele zile tihnite din închisoarea lui Sîngiorzan, Zoe apărea la ferestruica rotundă a unui pod de la o casă de peste drum, locuința unui bătrîn fotograf sas, se bucura că mă vede, îmi făcea semne de încurajare, cum că vom fi în curînd liberi, că rușii pleacă, și alte amăgiri...

Pitonul și Boa însă — adică Rusia și America —, după ce înghițiseră din greu cîte jumătate de continent fiecare, acuma digerau pe-ndelete, mîrîind la răstimpuri unul împotriva celuilalt, siguri de pleașcă și la adăpost de orice pericol.

De altfel, deznădejdea surdă din noi producea anticorpi, fantasmagoria devenea sursă de optimism, naiva încredere în iluzii deșarte ne dădea putere de rezistență, acum și, mai ales, pentru anii cumpliți de înfometare și munci silnice care-au urmat.

Unii, cu o psihologie mai caducă, neîncrezători în puterea proprie de a-și crea iluzii, negau iluzia, pentru ca astfel preopinentul s-o susțină mai cu convingere, exact ceea ce aștepta defetistul. Nega iluzia, pentru ca tu, apărînd-o, să o confirmi o dată mai mult pentru el.

In scurta și relativ tihnita noastră ședere aici, apăruseră și escrocii, din rîndul pedepsiților de drept comun, în colaborare cu gardienii. Erau indivizi binevoitori, care mergeau la ai noștri acasă, gata să ne sară-ntr-ajutor, de unde cereau pachete cu alimente, din care noi n-am gustat niciodată, altele cu haine, pe care, iarăși, noi nu le-am îmbrăcat nicicînd, cereau bani dînd asigurări că fac aceasta din dragoste și omenie, garantînd pe cuvînt de cinste că ni le înmînează direct nouă... Au ei „șustele" lor... Știu ei cum să le dreagă... E treaba lor... Să n-aibă nici-o grijă. (Hoții și criminalii aveau, după cum vedeți, liber să se plimbe prin oraș. Tot a adus ceva bun revoluția roșie!) Improvizau o întreagă literatură ca să-i convingă pe ai noștri, și este foarte ușor să faci literatură atunci cînd ești lipsit de orice scrupul: că suferim de foame, că sîntem bolnavi, că va veni iarna și nu avem haine, că acolo unde ne vor duce, la canal ori în Siberia ori

în ceva mine, nu strică să avem asupra noastră niște bani, chiar cît de mulți. Cu banii te ajuți oriunde... Ba că sîntem supărați pe cei de-acasă că nu se îngrijesc de noi cum s-ar cuveni și că numai gîndul la noi nu ne încălzește, etc. etc., un adevărat roman realist socialist.

Cum să-și închipuie ai noștri că totul era minciună și excrocherie? Dar dacă era adevărat ce spuneau hoții?... De unde să știe ei că noi, deținuții politici, eram adevărații pușcăriași, iar hoții, niște toleraţi la un fel de odihnă, înainte de a li se încredința slujbe de răspundere. De unde era să știe că nu aveau voie nici măcar să se uite la noi, darmite să ne aducă pachete de-afară, de unde că percheziţiile în temniţile lui Stalin se făceau pînă la piele și cusătură, pînă-n toate găurile? Și-atunci dădeau șarlatanilor tot ce cereau pentru noi și încă un pachet pentru dînșii, ca să le răsplătească serviciul făcut. Le dădeau, bineînțeles, și bani.

Un asemenea emisar, ţăran hoţ din Borșa Maramureșului, condamnat pentru furt și tîlhărie, dar care se plimba cu căruța închisorii prin oraș, zilnic, s-a dus la Zoe și-a prădat-o rînd pe rînd de bani, de haine, alimente și, la urmă, și de verighetă.

Zoe, mai bine păgubită decît vinovată, a dat tot ce i s-a cerut. Într-un tîrziu, l-a rugat să-i aducă de la mine un semn, cît de cît.

— Ce vreți, doamnă, a răspuns canalia, să-l omoare-n bătăi?... Să mă arunce și pe mine la carceră? Cine o să le mai facă sărmanilor oameni servicii așa cum le fac eu? Dumneavoastră știți ce-nseamnă să mă prindă că am legături cu politicii și familiile lor? Ne omoară și pe mine și pe el, iar pe dumneavoastră vă arestează imediat.

Zoe a cam priceput ce anume ascundea peroraţia pungașului, și cînd acesta a revenit cu „poruncă de la dom profesor“ să-i predeie verigheta, a refuzat. Apașul de la Borșa nu s-a dat bătut. A venit din nou, zicînd: „Doamnă, sărut mînuța... Vin pentru ultima dată la dumneavoastră, trimis de dom' profesor... Dom' profesor este tare supărat... Mi-a spus să vă spun că, dacă țineți mai mult la o verighetă decît la viața dînsului, apăi n-aveți decît s-o păstrați, dar, de azi încolo, să nu-i mai purtați de grijă. Nu are trebuință de dumneavoastră, dacă așa-i purtați de grijă. Nu-i trebă.“ Și banditul a simulat că pleacă. Cu ochii în lacrimi, cu gîndul la Dumnezeu,

Zoe și-a tras cu durere din deget verigheta de cununie... și i-a dat-o. O parte din ființa ei parcă se surpa, lăsînd-o suspendată-n gol, fără legătură nici cu cerul, nici cu pămîntul.

Întors acasă, după șapte ani și mai bine, și aflînd de ticăloșia acelui gunoi, m-am hotărît să-i dau de urmă și să-l judec după legi strămoșești. Am întrebat pe foștii gardieni, împrăștiați prin alte slujbe, dar nimeni n-a vrut să mărturisească nimic despre tîlhar. Doar bătrînul Suciu, căruia i-am salvat fiul de la repetență cînd eram profesor, mi-a spus doar atîta: că-l chema Ion. Dar de unde era, cum îl mai chema afară de Ion, nu știa. M-am dus la birourile închisorii și-am întrebat și-acolo. Nici aici nu știa nimeni nimic. Contabilul rămăsese același din urmă cu șapte ani. (Nu-i de mirare, potlogar mărunt și beșniță sedentară și turnătoare cum era.) Nici dînsul nu știa nimic despre Ion. Sîngeorzan nu mai era director, ispășind cine știe unde vina de-a se fi purtat cinstit cu niște oameni. Nimeni nu știa nimic. Partidul revoluționase totul din temelii.

Dacă, totuși, cauți cu tot dinadinsul, nu se poate să nu afli pînă la urmă, zice o vorbă veche. Macedon Zinvel, consătean și rudenie cu Zoe, care se odihnise și dînsul în închisoare pentru niște gheșefturi făcute în calitate de achizitor la aprozar, dar nu cine știe cît, și care-l cunoscuse, mi-a zis că-l chema Pop Ion și era din Borșa-Maramureș.

M-am dus la Borșa. Borșa, comună mare, împrăștiată pe toate gruiurile, plaiurile, poienile, văile și obcinele din jur, iar Popi Ioni erau peste vreo sută. Cată-l pe Pop Ion cel cu pricina. Condamnați, iarăși, fuseseră dintre Popești, pentru diverse potlogării, o grămadă. Am alcătuit, cu ajutorul unor funcționari de la sfat, o listă cu toți popionii condamnați, unul chiar activist, am intrat din curte-n curte, luptîndu-mă cu hîrtoapele și cîinii, m-am dat uneori drept predicator al sfintei scripturi, și, pînă la urmă, am dibuit casa lui Ion cel cu pricina. Nu era acasă. Era din nou priponit, după ce făcuse serviciu de asesor popular, cu care prilej a săvîrșit alte excrocherii, dar nu pentru aceasta l-a pedepsit partidul, ci pentru că, la beție, odată, a zis că-și bagă aia în partid. Acasă era numai nevastă-sa, un urs de femeie, învăluită pînă peste cap de treburi, cu vreo zece prunci în jurul ei. „Lasă-l, mi-am zis, în plata Domnului. Nu-i singurul care-a săvîrșit asemenea mîrșăvie. Sînt și alții, oameni cu școală, de la București,

directori de instituții artistice, redactori-șefi la reviste — „Teatru", de pildă —, ideologi temeinici, unii dintre ei dacă nu se cheamă chiar Popa se cheamă Popescu (Radu), care s-au dus la părinții ori la soțiile deținuților și i-au jecmănit de ultimii bani — unii sărmani au fost nevoiți să împrumute —, sub promisiunea josnică, abjectă că o să-i scoată din închisoare pe ai lor, date fiind serioasele legături politice pe care le au ei la nivelul cel mai înalt. Să nu mai stăruim . . ."

10.

Încărcați deci într-o dubă, sub pază strașnică, ne-au dus la Cluj și ne-au depozitat la penitenciarul tribunalului militar de-acolo.

Ne-au vîrît grămadă, de data aceasta numai bărbați, într-o cameră de aproximativ 32 de metri patrați, încît fiecare ins dispunea de un spațiu de circa un metru și jumătate lungime și circa 30 pînă la 40 de centimetri lățime. Camera era poditä cu scînduri. Aveam fiecare sub noi aproximativ două scînduri. Stăteam cînd toți în capul oaselor, lipiți unul de altul ca smochinele, cînd întinși pe-o parte, cu picioarele drepte, avînd fiecare drept căpătîi bocceaua proprie. Pe spate era cu neputință să stăm. Ne întorceam dintr-o poziție într-alta la comandă, toți de o dată. Mîncarea era extrem de slabă. În schimb, vîrîți unul într-altul, nu sufeream de frig. Toate camerele erau la fel de tixite, un fel de fel de loturi. Tribunalul Militar nu mai prididea. Noroc că judecata era o simplă formalitate, pedepsele fiind fixate dinainte. Ofițerii de securitate încasau prime grase. Ei erau nădejdea cea mai mare a construirii socialismului.

La prînz, primeam un fel de lături calde de cartofi, care zăceau, cred, în pivnițe, de pe vremea ungurilor, căci erau încolțiți ca niște arici . . ., seara primeam un fel de mehlem anost și bălos din fiertura de orz decorticat (arpacaș în terminologie marxist-leninistă) sau varză acră. Arpacașul acela era un fel de cașa, dar ca pentru națiunile eliberate, mai tulbure

curgător în gamelă, precum însăşi fericirea dobîndită. A doua zi meniul se schimba radical: apreciind că hrana oamenilor trebuie să fie variată, principiu de nutriţie stabilit prin experienţe stăruitoare şi prestigioase de către savantul Pavlov, ne serveau ciorba de arpacaş sau varză la prînz, iar la cină lăturile de cartofi. Fasolea şi în genere păstăioasele (o, fasolea şi mazărea de la penitenciarul lui Sîngeorzan din Bistriţa!) erau rezervate pentru populaţia civilă, iar ceva mai tîrziu le-au blocat cu desăvîrşire, pentru a-i servi numai pe cei evidenţiaţi în muncă şi disciplinaţi în comportare.

Pachetele de-acasă ni le-au suprimat. Bine-au făcut. De unde să tot scoată cei de-afară hrană pentru noi, cînd şi dînşii o primeau pe cartelă? Şi-apoi statul comunist are grijă de fiecare într-un fel, nu trebuie să te preocupe nimic altceva decît cum să nu faci nimic. „Fiecăruia după necesităţi, de la fiecare după capacitate."

În schimb nu ne-au privat de dreptul la vitamine, pe care, bineînţeles, nu ni le dădeau ei, ci ni le aduceau ai noştri, la două săptămîni o dată, în pachet de două kilograme conţinînd vitamine-n stare naturală: ceapă, usturoi, praz, varză, fructele fiind considerate drept un lux, ca şi prăjiturile; la fel roşiile şi ardeii, adică legumele. Cum nu se putea consuma atîta cantitate de ceapă şi usturoi şi praz ori varză — ar fi însemnat să ne asfixiem —, o parte o predam gardianului, iar acesta o da mai departe bucătarului care o folosea pentru a da gust ciorbelor.

Aşa slabă cum era mîncarea, totuşi, din cauză că o fierbeau la temperaturi extrem de ridicate, la sobe încălzite cu gaz metan, provocau nişte gastrite fioroase. Gastrita nu era însă o problemă, deoarece ne dădeau de la infirmerie bicarbonat de sodiu la discreţie. Aici, la capitolul bicarbonat, dărnicia lor nu avea limite; primeam cît ne poftea inima.

În cameră începea să pună stăpînire asupra oamenilor criza nervoasă a procesului.

Părintele din Rebra, notarăşul şi cîţiva ţărani, nădăjduind să primească pedepse mai mici sau deloc şi crezînd că aceasta depinde de bunăvoinţa lui Pentecher, turnătorul, se dădeau bine pe lîngă el, îi făceau curte, îi dădeau din hrana lor, iar, dacă cineva se lega de această mizerabilă lepră, ei îi săreau în apărare. Astfel Pentecher le mînca suplimentul de ciorbă,

le mînca de asemenea ceapa și usturoiul în cantități enorme, devenind imun la gripe, le fuma țigările — căci ne dădeau în completarea vitaminelor și tutun — și jubila. Le promitea chiar achitarea, drept pentru care i se ofereau și haine, și bani, pe cînd vor ieși afară.

Ceea ce mă întrista mai tare era faptul că și Tonegaru, în marea lui naivitate, credea același lucru despre Pentecher ca și țăranii, lipindu-se de el cu interes, repudiind atitudinea mea ca nesăbuită și sfruntătoare. În această situație, Pentecher devenea tot mai obraznic. Într-o zi, cînd am atras atenția unui țăran să nu se lase înșelat de către acest nenorocit, el a sărit la mine cu vorba, clănțănind ca un cîine cînd te apropii de troaca din care mănîncă: „Îți arăt eu ție! Te umflu-n pușcărie de n-are să te mai vadă... aia." Pe loc am sărit asupra lui și l-am izbit din pumni. A holbat ochii mari la mine ca-n fața morții, omul care altădată omora liniștit, cu țigara-n colțul gurii, s-a tîrît de-a bușilea sub povara pumnilor mei pînă la ușă, unde a început să lovească cu putere, urlînd: „Săriți, că mă omoară banditul!" Cei din cameră n-au mișcat. Unii l-au compătimit, alții s-au bucurat în taină.

Gardianul acela care-l conducea tot a doua zi, rostind aceeași formulă magică: „Tu ăla cu injecțiile"..., nu la inmerie, ci la cules de mucuri din scrumiera politrucului, în biroul acestuia, unde informa despre starea noastră „morală și spirituală", cînd și-a dat seama — și nu e greu pentru un gardian cu experiență — despre ce bunătate de om este vorba, ce ins prețios eram eu pentru politic, a închis ușa la loc și s-a dus în graba mare să-l anunțe pe politruc. A reapărut după două minute, însoțit de doi ulii cu epoleți bleu-ciel pe umeri. Mă cuprinsese greața de mine însumi pentru ce făcusem. Ulii se uitară la mine cu deosebit interes, își spălară clonțurile sub pene, s-au uitat și m-au cîntărit din nou — la Pentecher nu s-au uitat, deoarece-l cunoșteau prea bine — și s-au retras. La un semn discret, gardianul s-a luat după dînșii, umblînd în patru labe, cu capul răsucit și urechea țintă la buzele lor. Nu știu ce i-au șoptit.

Gardianul și-a reluat poziția în două labe, s-a reîntors în cameră și m-a întrebat:

— De ce ai dat în el, mă?

— Pentru că e bestie, am răspuns.

— Ce e?

— Se laudă că este omul securității și că de el depinde soarta noastră, a tuturora. În felul acesta îi înșeală pe țărani, le mănîncă rația de pîine, le fumează țigările, le ia hainele...

— Dar tu ce ai cu el?

— M-a amenințat că mă bagă la neagra. M-a insultat porcește...

— Te-a amenințat că te bagă la neagra?

— Da.

— Atunci la neagra să pofteşti, imediat.

Neagra era o celulă de pedeapsă, în care nu pătrundea nici o rază de lumină, și se afla imediat la dreapta camerei, prima „încăpere".

Nu apucasem să-mi iau o haină de protecție; mă aflam în cămașă și chiloți. (Fiind prea cald în cameră, ne permiteam luxul de-a sta lejer.)

Celula era plină de murdărie de om pe jos, mai proaspătă sau mai veche, urină sau fecale, încît era cu neputință să te așezi cumva jos. Pe jos era ciment. (Probabil că de-aia era murdărie pe jos, ca să nu se așeze oamenii pe ciment și să răcească cumva!) Eram obligat să stau în picioare, scrutînd zadarnic întunericul compact, infect, aproape material. Tot explorînd cu mîinile și picioarele bezna, am dat pînă la urmă de-un mic hîrdău pentru nevoi, pe buza căruia am putut să mă așez și să mă odihnesc.

Așadar, din cauza lui Pentecher și-a nechibzuinței mele, am stat la neagra două zile și două nopți, în cămașă și chiloți, fără mîncare, nici apă, nici vreun alt fel de deranj. Cînd m-au scos de-acolo mi-am dat seama că-i mai greu de suportat lumina, după ce te-ai dedat cu întunericul, decît însuși întunericul. Ochii mei se roteau în jur ca niște răni. Nu asta mă durea însă mai tare, cît faptul că, de-acum, oamenii se arătau și mai distanți față de mine, speriați de puterea ce-o deținea Pentecher, îmi refuzau vorba și apropierea de dînșii. Tonegaru însuși se mutase cu locul de lîngă mine, mai aproape de Pentecher, la fel au făcut și popa din Rebra cu notarășul, dar le-au luat locul lîngă mine, pe locurile rămase vacante, bătrînul Nedelea Vasile, Furmanbaci și Deichend, fără să le-o cer, din spirit de solidaritate cu mine. Tonegaru avea să-și ceară, nu peste mult timp, iertare, cu amar.

Alte întîmplări:

În camera de-alături, un tînăr preot, proaspăt căsătorit, pe care l-au ridicat de lîngă mireasă (în bătăi, bineînțeles), cu cîteva minute înainte de a se retrage-n cameră nupțială, s-a spînzurat cu izmenele de gratiile de la fereastră, la miezul nopții, cînd toți dormeau. De dorul și grija nevestii, explicau creștinii. Singurul însă care ne-ar fi lămurit cît de cît cauzele acestei spînzurări nu putea fi altul decît Dostoievski.

Prim-gardianul Chiorean, vulpoi bătrîn, uns cu toate unsorile, dar și om de omenie, în felul în care putea fi practicată aici, în aceste vremuri de urgie-a fericirii, omenia, se îmbăta zilnic — probabil ca să nu vadă realitatea —, folosind spirit sanitar de la infirmerie. Cam atît. Restul nu prezintă interes deosebit. Ba da, cazul tînărului zis „Haplea".

La tînărul acela, nătărău și încăpățînat din fire, au găsit, acasă, niște manuscrise, printre alte lucruri subversive ca: o carte cu poezii de Blaga, una cu proze de V. Voiculescu, niște reviste „Gîndirea", poezia *Doina* a lui Eminescu și, vai!, chiar și articolele politice ale incriminatului poet, opera întreagă a lui Gheorghe Șincai, precum și *Povestea unei coroane de oțel*, a lui Coșbuc; l-au ridicat, l-au dus la sediu, acolo l-au bătut bine întîi, apoi l-au întrebat:

— Ale cui sînt manuscrisele cu versuri naționaliste?

— Nu știu, a răspuns el.

— Ai să știi imediat, au stropșit ei, și au pornit a-l bate mai tare, mai mult, cu alte variate metode și instrumente. Spune, mă, banditule, că aici te omorîm.

— Puteți să vă faceți plăcerea aceasta, căci nu mai simt nimic, într-atîta de cu poftă m-ați bătucit.

Și i-au mai dat, pînă ce au obosit și s-au plictisit. Atunci, Löthe, psihologul, a venit cu o idee foarte ingenioasă: să-l lase flămînd trei, patru zile și-apoi să se înfățișeze la dînsul cu o tavă plină de bunătăți: o găină rumenită, aburind încă, o mămăliguță cu brînză, aburindă și ea, cîrnați, aburinzi și ei, plăcinte cu carne și brînză, aburinde și ele, și o carafă cu apă, carafă înrourată, căci nu-i dăduseră nici apă în cele patru zile, precum și prăjituri și fructe... Și așa au făcut. Cînd s-a deschis ușa de la celulă — oamenii din beci s-au minunat de o asemenea cinste și-au gîndit că au venit, desigur, americanii — și-a apărut sublocotenentul Henţa, în halat alb

și cu tava-n mîini, ca la nuntă o socăciță, și zîmbind, bietul Haplea, căci așa îl porecleau ortacii din cauză că-i plăcea să mănînce mult și bine, s-a repezit spre bucate, cu ochii holbați și șiroindu-i salivele din gură, tremurînd și zicînd printre șiroaiele de bale:

— Spun tot! Spun tot! Sînt ale lui Țira, ale lui Țira care-și zicea și „Călimani", în pseudonim!

Au rîs cu hohote, sus, în sala de ședințe, îngurgitînd totodată din minunatele bunătăți. Lui i-au dat arpacaș, cu supliment.

11.

Judecata a fost o mascaradă ordinară. A avut loc într-o zi de noiembrie, în jurul datei de nouă. (Curios! În noiembrie m-am născut, în noiembrie am venit în țară — m-am născut a doua oară —, în jur de nouă noiembrie m-am căsătorit, în noiembrie o cunoscusem pe Zoe, în noiembrie am avut primul copil și, probabil, tot în noiembrie, în jurul datei de nouă, voi muri.)

Barbu, președintele instanței, își scosese pantofii din picioare și se scărpina tot timpul, cu mare plăcere, între degete.

Crețu, procurorul, părea copleșit de „chestiune" și de rolul persoanei sale în această problemă națională. Era foarte mîndru de mustața lui neagră, dreasă a la Douglas, dar tot nu era atît de frumos ca Gligor. Avea însă relații mai temeinice — era prieten cu Ana Pauker — și o origine socială mai sensibilă: fiu de popă. Concepuse un rechizitoriu fulminant, presărat la tot pasul cu citate din discursurile Anei Pauker.

Avocații, angajați toți din oficiu, retribuiți de stat, dar plătiți de familiile noastre, plată din care aveau cotă parte și politrucul și procurorul, reluau pe un alt langaj afirmațiile procurorului, cerînd, în fond și-n concluzie, pedepse exemplare.

Tonegaru, cu figura lui hierofantică și cu felul său de-a vorbi haios, a făcut sala să rîdă. Pînă și pe asesori. Spunea că pe viitor va căuta să ocolească pe cît îi va sta cu putință

părțile muntoase ale țării și că va umbla cu predilecție pe cîmpuri. Faptul că i-a distrat, însă, nu a constituit circumstanță atenuantă.

Eu m-am uitat tot timpul la Zoe și-am rîs amîndoi întruna, prostește, ca niște copii pe care, dacă apucă să rîdă din senin, nu-i mai poți opri.

Barbu a observat, a observat și Crețul, și asesorii populari (care habar n-aveau pe ce lume se află, știau doar că sînt niște persoane foarte importante), dar nu ne-au zis nimic. S-au arătat cu toții înțelegători într-o atare situație, și-apoi, știau ei foarte bine că n-o să ne mai vedem și n-o să putem rîde curînd. Nu avea nici un rost să ne atragă atenția că sîntem neserioși sau... să ne amenințe cu evacuarea din sală!!

Înainte de a termina ceea ce aveam de spus — căci ne-au dat cuvîntul și nouă, acuzaților —, de altfel lucruri „esențiale" și pe scurt spuse, președintele, temîndu-se să nu o iau razna și să-l pun într-o situație dificilă (apucasem să spun că de o singură realitate politică sînt sigur, și anume că, așa cum după primul război mondial a pierit imperiul austro-ungar, după cel de-al doilea s-au destrămat imperiile Angliei și Franței, după cel de-al treilea război *vine, fără doar și poate, dispariția imperiului rusesc*), m-a invitat grăbit și cu discretă simpatie să iscălesc depoziția, zicînd: „Ești singurul om sincer din cîți am judecat în cariera mea". Și nu se poate spune că n-a avut o carieră strălucită: numai pînă la ora aceea oferise cîteva mii de ani pușcărie oamenilor, plus cîteva condamnări la moarte. Fusese președintele tribunalului militar din Timișoara și pe timpul guvernului. Antonescu și cocheta cu inteligența Albionului și-acuma. Mai tîrziu a stat și el niște ani la răcoare, după care a avut marea durere de-a-i muri unicul fiu, student la medicină, pe masa de operație, de-o simplă apendicită. S-a prins cu mîinile de patul mortului, urlînd din străfunduri: „Asta-i pedeapsă de la Dumnezeu, pedeapsa lui Dumnezeu!"

Grea a fost despărțirea de ai noștri, cînd ne-au luat gardienii sub escortă să ne conducă spre tărîmurile hărăzite nouă, iar ei au rămas în urmă, privind lung după noi, unii urmărindu-ne încet, de la distanță, fără să-și dea seama gravitînd parcă spre noi!

În sală, în timpul „dezbaterilor", ai noștri ne-au asigurat că vom scăpa, că au angajat ei avocați din cei buni, că vom

rămîne cu o pedeapsă egală cu timpul cît l-am petrecut pînă atunci în detenţie.

Bietul Vartolomeu Cîrcu a cerut domnului „jude“ să-l ierte de pedeapsă, deoarece el n-are vină, *„a fost adus în ianuarie“* (indus în eroare). Lelea Ana a tăcut, acoperindu-şi întruna gura cu colţul năfrămii, ca să nu vorbească... Cînd preşedintele a întrebat-o că „Ce doreşti?“, a răspuns că nu doreşte nimic, iar în gîndul ei a adăugat: ...„De la mila domnilor-voastre“. Apoi a zîmbit.

A doua zi, pe la 10, ne-au adunat pe toţi într-un colţ mai de taină al curţii închisorii, unde frumuşelul Creţu a dat citire sentinţei:

— Pentecher, 15 ani (dacă ar fi fost român l-ar fi ucis şi pe el, fără doar şi poate), părintele Văleanu 12 ani, Furman şi Nedelea cîte 10, Tăut, un ţăran răbduriu, curat la inimă ca fecioarele, cu şapte copii acasă, Cîrcu Dumitru şi alţii cîte opt ani, eu şi Deichend cîte şapte ani, apoi cîte cinci, patru, trei, Tonegaru doi, iar restul cîte un an şi jumătate, un an... mai puţin nu.

(Procesul începuse prin pomenirea celor trei împuşcaţi:

— Bodiu Leonida, Burdeţ Ion, Toader Dumitru, a strigat aprodul înspre culoarul de-afară, scoţînd capul pe uşă..., ca şi cum cei trei s-ar fi aflat acolo.

— Absenţi, răspunde aprodul către plen.

— Dispăruţi, reia procurorul către preşedinte, ridicîndu-se abia de pe scaun.

— Procedura completă, încheie uvertura sinistră preşedintele.

M-a trecut un fior de moarte, ca un glonţ prin inimă, ca trei gloanţe pe rînd. De-abia acuma m-am convins că fuseseră lichidaţi fără judecată, şi-acest gînd mă sperie, mă îngrozea şi mă indigna totodată.)

Ne-am reîntors în cameră. Mecanismul iluziogen a început să funcţioneze numaidecît la toţi, pentru fiecare în felul său, chiar şi la cei care susţineau sus şi tare că vom face absolut toţi anii cîţi ni i-au dat.

Aveau ei dreptate, dar nu spuneau acest lucru din convingere, ci cu scopul ca noi ceilalţi, indignaţi, să-i contrazicem şi astfel să întărim şi mai mult ceea ce ei credeau în taină

sau doreau să creadă, anume că nu vom sta nici măcar două luni, fiind o absurditate ca lumea civilizată să-i lase pe ruși să-și facă toate poftele pe spinarea popoarelor „eliberate".

Unii chiar perorau: „Nu vor sta la conducere comuniștii nici măcar un an, poate nici o lună, sistemul lor de conducere nepotrivindu-se deloc cu mentalitatea europenilor — ca și cum rușii te-ntreabă dacă „se" ori nu „se" —, mai cu seamă cu-a românilor, nație prin excelență individualistă, sceptică și în stare să bagatelizeze orice idee, chiar frumoasă, cu țărani care de-abia au prins și ei gustul proprietății, prin urmare care nu vor renunța la pămînt nici cu prețul vieții, comunismul fiind o experiență pur asiatică, pur slavă, regim politico-social ideal pentru sclavii înnăscuți, pentru leneși, pentru lichele, pentru brute fără scrupul, pentru invidioși, pentru lingăi, pentru cinici, pentru cretini care ambiționează să ajungă cu tot dinadinsul șefi, pentru cei care consideră că instaurarea mizeriei generale, egale, definitive asupra celor conduși înseamnă instaurarea dreptății, a egalității și-a fericirii absolute-n lume. De altfel, perora mai departe vorbitorul, însuși Lenin a spus că bolșevismul va fi în pericol atunci cînd va trece granițele Rusiei". Și-n continuare: că la București se încearcă deja forme noi de guvern, formula comunistă dovedindu-se falimentară — ca și cum ar urmări altceva decît falimentul ideal —, că a început războiul (și nu era rău să fi început, căci ar fi costat infinit mai puțini oameni morți și-ar fi scutit de suferințe atîta amar de lume), în sfîrșit că sosesc, azi-mîine, americanii. Cu astfel de iluzii și altele mai gogonate am înfruntat noi zilele, săptămînile, lunile și anii ce-au urmat, zile și ani de groază și greață, de trudă și batjocură, de foame crîncenă și necontenită.

Că există vise premonitorii este lucru dovedit, dar că o ghicitoare-n cărți poate să-ți prezică ceea ce ți se va-ntîmpla peste un an sau doi este mai greu de crezut. Eu unul sînt obligat, prin forța întîmplărilor, să cred în mod egal într-una ca și-n cealaltă.

Iată ce-am visat, înainte de arestare cu vreo două săptămîni, și iată ce mi-a ghicit o domnișoară bătrînă, învățătoare pensionară, fără prihană-n viața ei, cu aproape un an înaintea aceluiași eveniment:

Se făcea că urc anevoie, prin noroaie, o pantă neagră, presărată ici-colo cu niște tufe ghimpoase și pătată-n alb, cu rămășițe de zăpadă, pe alocuri.

Urcam din greu, cu sufletul la gură, pentru că se însera, iar în urma mea, din toate părțile, veneau gonind și schelălăind haite de lupi. Ca să scap de urmărirea lupilor care se tot apropiau cu gurile căscate și limbile atîrnînd hămesite, m-am vîrît degrabă, ca unul care n-are încotro, ca struțul în fața pericolului, într-un tufiș dintr-acelea ghimpoase, dar aici am dat peste o pisică neagră care s-a repezit la mine cu unghiile, să mă zgîrie, și cu gura rînjind fioros și era toată plină de niște plăgi ca de rîie căprească. A avut loc acolo o încăierare sau, mai precis, un fel de hîrjoană, o joacă între mine — care o făceam de frică — și pisica neagră care era dornică de sînge, ca turbată. Am fugit și din unghiile și dinții ei și-am luat-o la deal gîfîind și împotmolindu-mă. Haitele nu se mai vedeau și parcă se însenina. Cînd am atins vîrful dealului, o holdă mănoasă se legăna copios în bătaia vîntului. Intru în ea ca-n talazurile unei mări și mă duce așa, plutind, pînă la capătul celălalt. De-acolo se zărea în vale o așezare omenească pe care n-o văzusem pînă atunci, dar țin minte și-acum că din mijlocul acelei așezări străine se profilau spre cer șapte turle de biserică, una mai frumos aurită decît alta. Am coborît, ca atras de dangătul clopotelor, și-am intrat în prima. Înlăuntru, peste alți niște enoriași îngenuncheați, o arătare de spaimă, ridicată la amvon, avînd chip de cerb negru și-mbrăcată în niște odăjdii mai strălucitoare decît ale patriarhului de la Bizanț, slujea o liturghie înfricoșătoare, cu voce gravă, dogită și cu rînjet care te înghețа. Coarnele, cînd ca de cerb cînd ca de țap, luminau în bolți ca niște candelabre ori ca niște șerpi ridicați în coadă tremurător. Cititorul este rugat să tălmăcească singur înțelesurile acestui vis, după cele citite pînă acum . . .

Iar cu ghicitoarea-n cărți a fost așa: Mă aflam împreună cu Zoe și cu Al. Husar în noaptea de Crăciun la părintele Vasile Rus din Ilva-Mică, unchi al lui Zoe. Părintele avea și o fată pe care ar fi dorit mult s-o mărite după prietenul meu Alexandru. Se afla acolo printre noi și învățătoarea pensionară, domnișoară bătrînă și făr' de prihană, născută în America. Această ființă solitară ghicea, cică, miraculos în cărți și-a fost rugată să facă acest lucru și-acum; și l-a făcut, ghi-

cînd pe rînd la toţi, întîi lui Husar şi domnişoarei care-i purta acela ·sîmbetele... Cînd să-mi ghicească şi mie, eu, nepolíticos, din cauza pozitivismului şi-a raţionalismului de care eram atunci stăpînit, am spus că mie degeaba-mi ghiceşte, pentru că eu nu cred în asemenea vrăjitorii.

— Hai, nu face pe grozavul, zice ea, că doar n-ăi fi vreo mare bidiganie, iar Zoe jenată, dar şi curioasă, a intervenit şi-a rugat-o să nu mă ia-n serios, că nu sînt aşa cum vorbesc, şi să-mi ghicească.

Ghicitoarea a amestecat cărţile, m-a pus să le tai în două, le-a filat ea într-un anumit fel şi, în loc să le aranjeze penteru ghicit pe masă, le-a strîns la loc spunînd cu fermitate că nu-mi mai ghiceşte. Dar am devenit eu acuma curios şi-am rugat-o să-mi ghicească totuşi, căci şi-aşa nu cred. La insistenţele, nu numai ale mele, bătrîna domnişoară a desfăşurat cărţile şi mi-a spus, cu răceală de magistrat şi spre înfiorarea nu numai a celorlalţi ci întrucîtva şi-a mea, următoarele:

— Nu peste mult timp, preţ de cîteva luni, apari înaintea unei judecăţi. Cei care te judecă sînt îmbrăcaţi în uniforme. Pe pereţii încăperii se văd semne care inspiră groază, vopsite-n roşu. O fiinţă frumoasă stă în spatele tău şi imploră să întorci faţa către ea să ţi-o vadă şi să se bucure, dar tu rămîi mut la chemările ei. După terminarea judecăţii, ieşi din sală vesel, iar înaintea ta nu se vede nici o rază de lumină, ci numai întuneric stăruitor, pînă foarte departe, ani de-a rîndul.

Şi aici cititorul este rugat să deslușească el însuşi ceea ce vedea-n cărţi misterioasa Casandră de la Ilva-Mică, în noaptea aceea.

„AICI ZAC DUŞMANII POPORULUI" (AIUDUL)

1.

Aşa scria, cu litere mari, ocupînd fiecare aproape un metru patrat de suprafaţă, pe întreg zidul dinspre stradă al închisorii din Aiud: „AICI ZAC DUŞMANII POPORULUI".

Zăceau aici, păziţi cu străşnicie, toţi duşmanii poporului român, tot răul din ţara românească, de la tineri de 16 ani pînă la bătrîni de 80. Profesori universitari şi studenţi, institutori de oraş şi dascăli de ţară, elevi de diferite şcoli, foarte mulţi ţărani (deşi grosul se afla la Gherla), ţărani dintre cei săraci, mulţi muncitori, soldaţi şi generali, miniştri şi slujbaşi mizeri, profesori de liceu şi ofiţeri de diferite grade, meseriaşi şi liber-profesionişti — doctori, ingineri şi moşieri, foarte puţini, iar industriaşi şi comercianţi, aproape deloc —, mă rog, toţi duşmanii de moarte ai poporului, inamici înveteraţi, condamnaţi pentru: delicte de uneltire, crime de uneltire, înalte trădări, activităţi intense, crime de război împotriva „paşnicului" popor rus, crima de-a fi spus că ruşii nu eliberează, ci ocupă şi jefuiesc, tăinuire, fraternizare cu inamicul, tot soiul de activităţi subversive etc. etc. Unii executau pedepse date de tribunalul militar, alţii ispăşeau pedepse administrative.

Am ajuns acolo într-o seară tîrzie de decembrie, într-un vagon de transportat oameni. (Spre deosebire de vagoanele în care se transportau animalele, acestea erau mai ermetic şi mai

frumos închise, fără a-ți da posibilitatea să scoți nasul cît de cît afară printre gratii ca să respiri aer, așa cum fac vitele, nici de-a-ți strecura privirea printre crăpături. Ele erau prevăzute cu ferestre, ca la blocuri, dar aceste ferestre erau numai de reclamă, erau ferestre mincinoase, simulate numai.)

Mie și la alți cîțiva — chiar și lui Pentecher — ne-au atîrnat de picioare niște lanțuri mari, ca să nu ne piardă cumva pe drum și să sperie lumea. La început m-am amuzat. Apoi, cînd am văzut cu cîtă groază întorceau trecătorii capul după noi, m-am speriat de propria-mi arătare și-am început să-mi dau aere, să mă iau în serios, să cred că sînt cu adevărat cineva, un personaj dintr-un film, haiducul Bujor sau Roja Sándor măcar. Îi sînt îndatorat hoțului de la drept comun că, atunci cînd mi-a nituit fiarele mi-a atras atenția, în șoaptă, să strîng pantalonii bine peste gleznă și, dacă am, să mai înfund acolo niște petece, o obială ceva, ca să nu atingă lanțul osul picioarelor. Am stat în ele, împiedicat precum caii pe tarlale, timp de două zile și două nopți și le-am simțit, chiar prin stofa destul de groasă a pantalonilor, răcoarea perfidă, reumogenă.

După ce comandantul (nu era nevoie să te uiți cine știe unde ca să-ți dai seama că era evreu), adjunctul, ofițerul politic, cel de serviciu și gardienii ne-au trecut în revistă, ne-au băgat la carantină. Mîncare mai aveau doar unii dintre noi, mai strîngători din fire, din sfertul de pîine și unghia de marmeladă ce ni s-a dat la Cluj drept hrană rece, pentru două zile.

A doua zi am fost supuși unui examen de deparazitare. Printre examinatorii căutători de păduchi se afla și ilustrissimul profesor universitar, teoretician al ortodoxismului în țara românească, tînjitor la scaunul de patriarh, ziarist confuz, dar înverșunat în confuzie, pe numele de Nichifor Crainic. Examenul de deparazitare era, ca și judecata, o formalitate ori, mai bine zis, o cursă subtilă în calea celor naivi și creduli.

Tonegaru, cu firea sa vorbăreață și fantasmagorică a căzut ușor în acea cursă.

— Apleacă-te, fiule, că n-ajung, ești prea înalt, i-a grăit micuțul Crainic, și Tonegaru, recunoscîndu-l, cu mare bucurie s-a aplecat și s-a lăsat cercetat pe sub gulerul hainei și-al

cămășii de paraziți, de către Crainic, adevărat bulibașă al adevăraților paraziți.

— Ai păduchi, fiule?... Apoi foarte aproape de ureche, învăluindu-l într-o mare taină: Cum te numești?

— Tonegaru, Constant Tonegaru, Maiestate... Nu vă amintiți?

— A, da, da! Cum să nu, și scotocea de zor prin cusături, căutînd a se face că nu vroia să-l vază gardienii cînd vorbea cu deținutul.

Apoi, și mai în taină, ca pentru ei doi numai:

— Ce se mai aude? Cînd scăpăm de monștrii aceștia?..-.

Și Tonegaru, căzut în plasa burduhănosului paianjen, a îndrugat verzi și uscate despre căderea iminentă a comuniștilor de la putere, ca să-l bucure cît mai mult pe maestru.

A doua zi, Tonegaru a fost izolat la zarcă, celulă cu regim de pedeapsă, iar domnul Crainic deparazita pe alții, noi sosiți, la fel ca pe Tonegaru.

(Stătusem în chirie la Doamna Crainic în anul '45. Doamna și cu fiica dînsei, Nini, creaturi de-o mare frumusețe morală amîndouă, mă rugaseră atunci să accept să stau la ele, deoarece erau singure — el stătea ascuns la un popă undeva prin Ardeal — și golani de toată teapa le vizitau zilnic, terorizîndu-le în fel și chip. S-au gîndit că n-ar fi rău să aibă între dînsele un bărbat, pe mine cu atît mai mult cu cît pe acea vreme lucram la Departamentul Naționalităților Conlocuitoare și eram considerat comunist, deci om cu autoritate și relații, dar și macedoromân, deci om de încredere, după credința lor. Puteam deci — și așa ar fi fost firesc — să-i comunic lui Nichifor vești multe despre doamna și despre Nini. Doamna Crainic murise de tuberculoză galopantă. Tușea toată noaptea, dar făcusem o învoială amîndoi în sensul că a doua zi dimineața să mă certe pe mine, că din cauza mea, a fumatului, dînsa tușește..., asta pentru ca Nini să nu bănuiască boala de care suferea. Înscenarea reușea, dar și cu sprijinul lui Nini, care, bănuind că maică-sa e grav bolnavă, ocolea cu dibăcie bănuiala, consimțind discret la învoiala dintre noi. Doamna Crainic, aparținînd unei mari familii românești din Bucovina, a spălat rufele, a curățat prin casă, a gătit la bucătărie, a îngrijit de bolnavi la spital, pînă-n seara cînd o ultimă hemoptizie a răpus-o. Și nici pe vremea cînd Crainic era ministru n-a angajat femeie la spălat ori la făcutul cu-

rățeniei, executînd ea, doctorița, aceste corvezi. Între timp, eu dispărusem fără veste. Eram dat afară din slujbă și hăituit. Ele vedeau în mine un salvator... Cum naiba să le spun că n-am slujbă și că sînt urmărit ca un dușman? Ca să nu le dezamăgesc și ca să nu le sperii și mai tare decît erau, am fugit la Bistrița, peste noapte.)

La întrebarea pe care Nichifor mi-a adresat-o și mie: — „Cum te cheamă, fiule?"..., am răspuns: — „Ion Popescu".

— Ce-i pe-afară?

— Lumea e din ce în ce mai mulțumită.

— Cînd scăpăm, fiule, de ăștia?

— Cînd vor considera conducătorii noii orînduiri că trebuie să ne dea drumul, că meritățm, cînd ne vor considera reabilitați și apți pentru a fi redați societății. Cel mai sigur, cînd ne vom termina pedeapsa.

Nichifor s-a mișcat încoace și-ncolo ca un ursoi, bombănind în sinea lui cine știe ce tropare. De data aceasta nu nimerise ținta și era mînios.

Cum de l-am ghicit? Nu știu. Instinctul de conservare sau duhul cel bun m-au pus în gardă, și-apoi mutra lui și înfățișarea... de vîrcolac.

Era alintatul administrației. Directorul — își luase nume de Dorobanțu — îl alinta cu drăgăstosul diminutiv de „Nichiforaș dragă!"

Nichiforaș mătura prin curte, pe culoare, distribuia cu polonicul ciorba, ciugulea chiștoacele, deretica prin fabrică, lipindu-se misterios de oameni ca să le audă gîndurile și simțămintele, îl vedeai cu jumătate din corp vîrît în ciubăr după ce se distribuia terciul sau arpacașul, adunînd de-acolo, de la fund ori de pe margini, cu mîinile ori cu limba, rămășițele și spovedea pe cei credincioși, ca după aceea, curățați de păcate, să-i predea politrucului ca vinovați.

Într-o dimineață, distribuind terciul însuși directorul, celor ce munceau în fabrică — pentru că restul nu primea nimic dimineața —, s-a petrecut următoarea scenă: după ce Dorobanțu a terminat cu distribuirea porției legale de terci, a continuat să ofere supliment din ce mai rămăsese-n fundul ciubărului. Cu gamela-n mîini, aplecat într-o atitudine de mizericordioasă încovoiere, primul care înainta cîinește, cu grijă mare, spre ciubărul cu supliment de terci, era Nichifor Crainic. Atunci directorul umple cu vîrf polonicul și, mișcîndu-i-l

precum o cădelniță pe sub nas de cîteva ori — Nichifor urmărea ca un grivei, mișcînd ritmic capul după polonic: sus-jos, jos-sus —, îl întrebă:

— Nichiforaș dragă, există Dumnezeu?

— Nu există, să trăiți domnule comandant, a răspuns cu hotărîre Crainic. Apoi, continuînd: Dați-l în paști de Dumnezeu... O excrocherie zămislită de către niște tîlhari, ca să prostească lumea și s-o țină-n ticăloșie.

Directorul:

— Na, du-te-n mă-ta de lepră...

Și i-a trîntit polonicul cu terci peste gamelă, umplîndu-i-o cu moț.

Cei din jur au făcut haz cu scîrbă, dar și cu invidie, unii. Cînd un legionar, indignat, l-a apostrofat: — „De ce ne umiliți, domnule ministru?"..., domnul ministru a răspuns cu evlavie, mieros: „Avem datoria să trăim, fiule! avem datoria să trăim".

A treia zi, ne-au scos din carantină, căci soseau alte loturi cu bandiți, și ne-au împrăștiat prin celule. Țăranii, aproape toți, au fost dirijați spre Gherla, în seama lui Lazăr, directorul de-acolo, care-n ziua de Paști i-a culcat pe burtă în curte pe toți și-a călcat cu picioarele peste dînșii, țopăind. Era frate și de credințe ideologice cu Dorobanțu. Lucrau stăruitor amîndoi să scape poporul român de dușmanii săi: elevi, studenți, profesori, preoți, meseriași, ofițeri, țărani și muncitori.

Am nimerit într-o celulă de la secția I, unde era ceva mai bine decît la celular, cu un doctor, un sublocotenent, un preot, doi învățători din Banat, un altul din Oltenia, un șvab de meserie măcelar, un preot basarabean, căpitanul Frîncu Atanasie, decorat cu ordinul „Mihai Viteazul" pentru bravuri pe frontul de răsărit, tot basarabean, un fost prefect de Timișoara, un profesor de limba română, un evreu sionist, Horovitz, mic dar cu o extraordinară putere de stăpînire de sine, cel care stătea ore-ntregi în colțul celulei și cu cornul lui „Meșe" în frunte se ruga de zor, și, în sfîrșit, Pentecher, cel mai cătrănit dintre toți, care stătea tot timpul cu privirea-n gura sobei, închipuindu-și, probabil, că acolo arde focul... Era fumător pasionat și-și dădea pîinea pe țigări doctorului Sonea care ținea ascunse-n perină vreo cîteva mii de „Plugare" ori „Mărășești".

Sonea dăduse paltonul, o haină de piele, un pulovăr — chiar și-un cocoșel, după cum spuneau unii, căci, ca orice doctor bun, avea și din aceștia — și în schimbul acestora toate primea țigări, și nu numai țigări, ci și vinuri tonice, vitamine și supliment de mîncare, chiar de pîine.

Cum se proceda? Doctorul le pasa plantonului — unul care mai tîrziu a ajuns pontator la canal —, plantonul le pasa lui Constantin Linden, omul de încredere al lui Bălțatu, șeful secției, Bălțatu, le pitea sub manta ori sub tunică ori sub pantaloni, le scotea afară, le valorifica și dădea doctorului Sonea cotă parte din beneficiu: țigări, vinuri tonice de la infirmerie, suplimente de la cazan... Iar Sonea, la rîndul său, plasa țigările la colegii de celulă, contra pîine. La început, cinci țigări „Plugare" — „Mărășeștile" le pastra pentru dînsul — pentru un sfert de pîine, apoi trei, la urmă numai două.

Acum îmi era milă de Pentecher, poate că admiram disprețul lui față de propria-i viață, și-l detestam pe doctorul acela lungar și hulpav, cu apucături popești, de sfătuitor ipocrit. Avea veleități să ajungă prefect de Brașov, în cazul că obținea puterea legionarii.

Cumpăram și eu țigări, dar nu pe tot sfertul de pîine, ci numai pe jumătate, asociindu-mă cînd cu Ciripoi, învățătorul oltean, cînd cu tînărul sublocotenent, cînd cu comandorul. Juram în gînd să nu ne mai dăm pîinea, dar cînd îl vedeam pe domnul doctor, în clipe de grea apăsare și pustiu, cum soarbe adînc din țigară, socoteam că un fum și pentru noi ar fi însemnat o eliberare de cîteva clipe din iad și-atunci iar ne asociam, înțelegîndu-ne din priviri, învățătorul, sublocotenentul, comandorul și cu mine, și iarăși ne dădeam pîinea pe țigări. În felul acesta noi ne subțiam viața, iar doctorul se îngrășa, fiind pus întruna pe șotii și istorii felurite.

Cînd mi-am dat seama însă că viața mea depinde-n cer de Dumnezeu, iar aici pe pămînt de acest găunos sfert de pîine, am renunțat definitiv la plăcerea viclenei buruieni.

În celula destul de spațioasă erau opt paturi, cîte două suprapuse, pe două rînduri în ambele părți. Între ele, distanță de circa 30 de cm. Dormeam cîte doi într-un pat. Pe acele paturi nu se afla nici rogojină, nici saltea (!), nici pătură, ci doar bare de fier longitudinale și alte patru în lat. Așterneam, așadar, hainele unuia sub noi, pe grătarul de fier — vai și-amar de-așa

așternut! — și, cu-ale celuilalt, cică ne acopeream. Ne dureau întruna oasele, și de frig, dar și de tăria rece a suportului de sub noi.

În celulă se mai aflau: un ciubăr pentru murdărie, un capac și vreo cinci oale, știrbe toate. Într-una din oale, păstram apa — nici noi nu știam pentru ce anume, deoarece nici nu ne ardea de spălat pe față ori pe mîini și nici sete nu ne era —, iar în restul, gardianul sau plantonul (un băiat isteț, lăcătuș de meserie, pușlama de București) ne serveau zeama de prînz și seară — invariabil aceeași —, șaisprezece polonice, adică porția pentru toți aceia cîți trăiam în celulă. Mîncam din oale pe rînd, numărînd lingurile: nouă de fiecare persoană. Iar dacă mai rămînea ciorbă-n oale, începeam de-a capul: cîte trei linguri fiecare, cîte una, cîte un sfert de lingură de om, pînă ce se termina ciorba.

Nici linguri nu aveam destule. (Doctorul avea lingura sa proprie, una din argint, și se folosea numai dînsul de ea.) Ciorba era o nenorocită fiertură de gulii. Apă tulburată cu niscaiva sare și cîteva felii de gulie. Invidiam însă pe cel care izbutea să pescuiască-n lingură o fărîmă de gulie, iar doctorul, nu știu cum naiba făcea, avea un anumit fel secret de-a umbla cu lingura că nimerea el toate bucățile rătăcite-n oală. Vorba aceea: belșugul la belșug trage. Nu erau atîtea bucăți de călărabă ca să ajungă la fiecare cîte una.

Atunci am făcut ședință, am discutat problema unei echități în repartizarea cinstită a bucăților de gulii din oală și-am stabilit următoarea normă: cine nimerea astăzi o felie de legumă, a doua zi, chiar dacă apuca în lingură vreuna, era obligat s-o lase-napoi în oală, ca să revină aceluia care nu primise cu o zi înainte. Etică și echitate socialistă ideale!

Sorbeala aceea însă, oricît era de slabă, lăturoasă, avea un mare dar: era caldă, uneori chiar fierbinte, iar pentru noi care dormeam pe așternuturi de fier, fără foc în celulă, această calitate-a ciorbei însemna foarte mult.

Mare bucurie a fost pe capul nostru, cînd, într-o zi, ne-au dat, la fiecare, gamelă și lingură. Era primul pas spre bunul trai.

Pe lîngă cele două polonice de ciorbă, unul la prînz altul la cină — dimineața nu primeam nimic —, ni se dădea la zi și-un fel de sfert de pîine, iar marțea și vinerea, în loc de pîine, primeam turtoi, un băbuc cam de trei sute de grame, din

mălai, copt în cuptor, din cale-afară de dulce şi gustos — de altfel orice ne-ar fi dat era foarte gustos —, îndeosebi atunci cînd ni-l serveau cald, aburind mireasmă.

Vorbeam mai sus despre „un fel de sfert de pîine", întrucît pîinea devenise ceva vag asemănător cu ea, o invenţie rusească, adevărată inovaţie în materie de panificaţie, pentru care merit desigur că inovatorul a fost distins cu ordinul munci. cl. I, şi care nu era cunoscută pînă atunci pe glob. Prin această descoperire stahanovistul a redus întîi şi-ntîi din timpii morţi în producţie: frămîntat, dospit etc., dar, îndeosebi, a obţinut substanţiale economii la materia primă.

Se făcea la început un fel de terciuială din nu se ştia ce făină, de preferinţă din deşeuri de tot felul, în care, obligatoriu trebuia să predomine deşeurile din făină de orz — grîul putea să lipsească cu desăvîrşire, existau chiar indicaţii preţioase în acest sens —, se turna acest preparat curgător în nişte forme din tablă, lunguieţe, avînd capacitate de doi litri — capacitate dar nu şi cantitate —, după care, şi-aici se ascundea marea taină a inovaţiei, se injecta sifon mult, pentru ca astfel aşa-zisul aluat să crească, să se umfle, să devină, cu alte cuvinte, mult şi consistent la vedere. De fapt era un fol de „cozonac".

Apoi se fierbea (da, da) în cuptor, pînă ce prindea crustă, după care enigmaticul preparat se numea pîine. Cînd o tăiai, aşa-zisul miez era de fapt un păienjeniş de găuri şi găurele, deci aer, ca un burete, iar cînd îl introduceai în gură — puteai să-l vîri tot de-o dată —, după numai cîteva masticaţii, aşa-zisul bol alimentar dispărea în salivă rapid, ca o bezea fadă.

Totuşi, cum era cum nu era, viaţa noastră atîrna de acest sfert de aşa-zisă pîine. Ceva mai mult însă atîrna de turtoiul pe care-l primeam marţea şi vinerea, ciorba neînsemnînd nimic altceva decît faptul că era caldă.

Colţurile pîinii erau mai consistente, pentru că aveau mai multă coajă. Din această cauză, după ce bucăţile se aşezau pe pat, primul se repezea la primul colţ — care i se părea mai mare —, al doilea la al doilea, al treilea la următorul şi-aşa mai departe, pe rînd, ultimul rămînînd să apuce bucata cea mai mică. Primul din ziua de azi devenea ultimul din ziua următoare, pentru că alegerea bucăţilor mai mari sau a colţurilor se făcea prin rotaţie, dintr-un spirit de dreptate şi echitate propriu socialismului. Se iscau însă nemulţumiri, deoarece nu totdeauna existau colţuri mari, ba uneori se-ntîmpla să nu fie nici unul.

datorită faptului că plantonul le dăduse la o altă celulă, mai protejată, iar atunci primul la ales rămînea cu buza umflată, blestemîndu-şi soarta de om fără noroc.

Alegerea se arăta a fi un adevărat spectacol; ea se făcea din ochi, fără a apuca şi-a cîntări în palmă bucata. Miopii se păcăleau, şi, chiar dacă nu se păcăleau, ceilalţi, din răutate omenească, le spuneau că s-au păcălit, ca să-i amărască, să-i învenineze. Ochelari nu se puteau folosi, deoarece, pe de o parte, erau consideraţi un lux, pe de alta armă de lovire, iar la urma urmei aproape toate perechile de ochelari fuseseră fărîmiţate la anchetă ori la ridicatul de-acasă. După ce bucăţile de pîine sau de turtoi — căci şi la acesta se făcea alegere — erau aşezate pe-o haină, pe pat, alegătorul lua, într-o atitudine de intensă concentrare, poziţia de ochire, în diferite forme, deplasîndu-se de jur-împrejurul grămezii de bucăţi, dîndu-le în tot felul tîrcoale, privind cînd de sus, cînd dintr-o rînă, cînd mai de-aproape ori mai de la distanţă, aplecîndu-se ca fiara la pîndă . . ., ca-ntr-un dans alegoric al nuntirii cu pîinea. Şi fiecare avea felul său de-a ochi. Cei mîndri şi demni trăgeau cu coada ochiului, într-un mod foarte discret, încă din clipa cînd plantonul arunca-n celulă bucăţile. O fila cu atenţie pe cea mai mare dintre toate, o fixa şi-o apuca apoi dintr-o dată, aproape uitîndu-se în altă parte, fără să se preteze la acel dans mizerabil. O lua ca din întîmplare, sfidînd mizeria şi stînd deasupra ei. Şi demnitatea, la urma urmei, poate fi considerată tot un fel de meschinărie, subtilă, elevată, studiată, pentru că cei demni nu se-ntîmpla să greşească niciodată la executarea acestui exerciţiu de abilitate în alegerea bucăţii celei mai mari.

În asemenea situaţii trebuieşte să aplici măsura dreptăţii absolute, şi, pentru a nu primi nimeni nici mai mult nici mai puţin, doctorul a propus întroducerea cîntarului. Învăţătorul Ciripiu şi cu căpitanul Hîncu s-au opus, considerînd propunerea meschină. Ceilalţi au consimţit, doar cei demni au afişat indiferenţă, siguri fiind în judecata lor intimă că propunerea doctorului nu va fi respinsă.

Deci cîntarul, acest simbol al mizeriei şi-al sărăciei, al mărunţirii bunurilor şi-a dreptăţii, s-a impus. Mizeria noastră începea să fie drămuită, aşa că din ziua aceea, deşi eram din ce în ce mai înfometaţi, nemulţumirile provenind din cauza împărţitului pîinii au dispărut cu desăvîrşire. Era cea mai simplă formă de cîntar: un fel de cumpănă formată dintr-un beţi-

șor străpuns cu acul drept în mijloc și la capete. Bețișorul stătea pe orizontală, iar prin împunsăturile de la capete se trecea cîte o sforicică; de cele două sfori se fixa cîte un ac. Cumpăna era perfectă. Acele se fixau în bucățile de pîine. Din bucățile mai mari se tăia și se adăuga la cele mai mici pînă ce deveneau perfect egale. Una din bucăți constituia unitatea de măsură. Ea rămînea fixată-n ac pînă ce operația lua sfîrșit.

La alegere însă tot nu s-a renunțat. S-a renunțat numai la spectacolul ce avea loc pînă atunci. Alegerea se făcea mai departe pentru obținerea colțurilor care, după spusele doctorului, conțineau mai multe proteine, mai multă vitamină și mai puțină apă.

O pîine de două kg. — volum dar nu și cantitate — se tăia în opt merticuri: patru colțuri și patru miezuri spongioase. Se va întreba cititorul de unde procuram noi materialele pentru confecția cîntarului, căci tehnologia nu era complicată. Bățul ni-l dădea plantonul, deoarece plantoanele aveau în camera lor lemne, pentru că lor li se făcea foc, în timp ce nouă nu. Sfoara o extrăgeam din bietele noastre haine, acele le păstram ascunse prin cusăturile hainelor, vreo bucată de lamă tot reușiserăm noi să strecurăm neobservați la percheziție, iar pe Pentecher, informatorul, și pe alții ca el nu-i întreba, deocamdată, nimeni de sănătate. Înjura cu înverșunare surdă pe cei ce l-au înșelat, iar pentru o jumătate de țigară și-o vorbă bună, de omenie, devenea un bun camarad.

Pe secție erau două plantoane: un planton-șef în persoana lui Costică Linden — evreu bucureștean, foarte abil, de meserie socialist, condamnat pentru nu se știe ce, care era și consilierul lui Bălțatu, gardianul șef de secție, iar al doilea era plantonul activ, cel care mătura pe culoare, distribuia pîinea și ciorba, mai trăgea cu urechea, exopera traficurile de obiecte împreună cu Linden și Bălțatu.

Acest planton foarte activ, al cărui nume adevărat îmi scapă, zisul Lică, avînd referințe excelente la dosar din partea conducerii închisorii, la canal a ajuns imediat șef de grupă, ciripitor, apoi a urcat în grad pînă la pontator și brigadier, deci un bandit pe deplin reeducat. Cînd a ieșit din închisoare, a ajuns, în mod sigur, director adjunct la vreo instituție de artă și cultură.

Linden mi-a purtat noroc. Avea pentru mine o simpatie mai

veche, de pe vremea cînd eram la București și scriam articole prin revista de stînga „Gîndul nostru" sau poezioare și note prin „Universul Literar". Fiind socialist de-ai lui Titel Petrescu, aprecia atitudinea și ideile mele. Era deștept și informat și încîntat de sine. Își dădea aere prin coridor de parcă el ar fi fost directorul „unității", ținea capul sus și corpul mereu pe-o verticală perfectă. El m-a scăpat de celular, mai ales cel dinspre partea de nord a temniței, unde sălășluia umiditatea și moartea, din spirit de simpatie și solidaritate cu mine, omul cu idei progresiste. (Îi abțiguia însă, cu plăcere chiar, pe legionari.) M-a scăpat, cred, de la moarte, inspirat de duhul meu protector. Căci puteam să ajung în celular, la ultimele etaje, în partea dinspre nord, unde în numai cîteva luni de sejur mă puteam preschimba-n moluscă, atîta frig, umiditate și întunecime, zice-se, era acolo. Acolo cică și-n luna lui cuptor oamenii stăteau cu păturile peste ei, îmbrăcați ca-n timp de iarnă, dar peste ei, așa încotoșmăniți cum erau, stăruia întruna umezeala în chip de burniță.

În ziua cînd ne-au scos să ne transfere-n celularul cel mare — așezămînt tăcut și cețos, în care oamenii păreau niște termite albe, muribunde, tăcute — pe mine, pe doctorul Sonea, pe comandor și pe învățători, după ce ne-am încolonat cu boccelele-n mînă și-am pornit pe coridor spre ieșirea din secție, tocmai cînd să pășim peste pragul ieșirii — după ce Linden șoptise ceva la ureche gardianului șef de secție —, mă aud chemat aspru și apăsat: „Tu ăla de la urmă, ia vino-n mă-ta înapoi!". Am crezut că, înainte de despărțire, dorește să-mi altoiască cîteva de aducere aminte. N-a fost așa.

— Tu ești cutare? zice.

— Da, răspund.

— Treci înapoi înăuntru, și mă vîrî din nou în celula mea de pînă atunci.

Linden, mînat, așa cum spuneam, de un fel de simpatie și prețuire față de mine, i-a șoptit ceva lui Bălțatu și, cum Bălțatu asculta de consilierul său — era, doar, omul directorului, de același neam —, m-a strigat înapoi și m-a păstrat la secția I (unde era mult mai bine: apucai un supliment, nimereai o țigară și nu erai așa de ermetic închis ca-n celularul cel mare, cel modern), aparținînd vechii închisori, construită de habsburgi, mai grosolană, dar mai umană. De altfel, toți cei dirijați spre

celular erau de preferinţă legionari, aşa că eu numai din greşeală sau din alte raţiuni aş fi ajuns printre ei.

Linden cunoştea însă perfect de bine dosarul fiecăruia dintre noi, cunoştea pînă şi trecutul nostru, ba chiar şi ceea ce puteam să ajungem în viitor. Nu se ştia pentru ce fusese condamnat, dar gurile rele vorbeau despre un fel de uneltire cu devize sau colaborare discretă cîndva cu nemţii. Pedeapsa îi era mare, dar nu o ducea rău.

2.

Ceea ce a urmat după ciorbele de cărălabe a fost o punere la încercare a puterii noastre de rezistenţă, pînă la ultima ei limită, moartea. Într-adevăr, atunci s-au curăţat mulţi, atunci — în perioada ciorbelor de ardei iute. Cei bătrîni, cei cu vreo boală de stomac, de rinichi, cei cu intestinele mai debile, distrofiii în general, cei cu o şedere mai îndelungată-n temniţă au pierit. Zilnic mureau cîte cinci, apoi opt, apoi zece, doispreceze...

Umbra morţii umbla ca o haită hămesită prin închisoare, intra şi ieşiea de prin celule, mai ales după miezul nopţii, se mişca plictisită pe coridoare, adăstînd prin unghere, ca să-şi caşte mut gura şi s-o dezmorţească, se vîra sub paturile noastre, la picioarele noastre, în somnul nostru..., stătea, în sfîrşit, îndelung, la fereastra zăbrelită, privind, fără vreo ţintă, undeva, departe. Dar nu urla.

Horovitz, sionistul, care cunoscuse Auschwitz-ul, afirma — şi era un om mult prea onest ca să nu-l crezi — că regimul de exterminare la care eram supuşi întrecea cu mult în duritate şi cinism pe cel din lagărele hitleriste. Eu stăteam în patul de sus, de lîngă fereastră (!). Morga se afla imediat după colţ aşa că, stînd întins în pat sau cîteodată în capul oaselor pe grătarga ajungea apoi sub fereastra (!) mea, trecea pe sub fereastră, al tărgii purtate de doi hoţi, cu banditul mort peste dînsa, targa ajungea apoi sub fereastra (!) mea, trecea pe sub fereastră, mă zgîiam cu mare băgare de seamă şi zăream ceva înfrico-

șător de alb: sub un cearceaf, același pentru toți, zăcea țeapăn și gol cadavrul unui „bandit". Targa se îndrepta scîrțiind ca sub o povară neobișnuită, ușa de la morgă scrîșnea teribil de răgușită, după care tot scrîșnind cu răget se trîntea asupra mortului, asupra morților îngrămădiți în neorînduială, acolo, în morgă. Targa se mai auzea trecînd o dată pe sub fereastră, dar de data aceasta tiptil, ca un ucigaș: se auzeau doar pașii hoților tîrșiți..., iar eu rămîneam pe gînduri, în fața zăbrelelor, gînduri prăpăstioase, amare, fulgerate tăcut la răstimpuri de vedenia unor depărtări fermecate — locurile copilăriei —, cu mireasma țărînii și-a cerurilor înstelate de-atunci, cu zvonul nupțial îmbălsămat al antomipului... mă bîntuiau. Apărea înaintea ochilor mei împăienjeniți chipul mamei, cu ochii albaștri ca o duminică de Paști, apărea și-mi zîmbea frumos, dojenitor chipul Teodorei, mă judeca din ochii ei negri, plînși, gata să mă cuprindă-n brațele ei deznădăjduite, năluca lui Hrisanthy, și ea frumos pedepsitoare..., veneau prietenii și soții de atunci, mă îngînau lucruri dragi, ceasuri înalte, liturgice... Iar eu mă întrebam, după ce trecea minunata vedenie, cu macabră voluptate: care va fi oare ziua cînd targa lui Charon va scrîșni și sub greutatea leșului meu, cînd ușa morgii se va închide cu răget răgușit și peste mine?

Sfîntul Pandu însă, părintele meu adoptiv, căruia i-am fost hărăzit de Dumnezeu la naștere spre ocrotire și călăuză-n viață, m-a ferit și m-a pus la adăpost de lucrarea celui viclean. Braț mai puternic și mai sigur fulgerat în lovire, piept mai frumos înzăuat, ochi mai mari și mai teribil învăpăiați ca ai Lui nu mi-a fost dat să văd!

După alte cîteva minute, targa trecea din nou, cu același scîrțiit, cu alt bandit mort; după-masă alții, a doua zi aceeași manevră, același exod, alții.

Pesemne că era un ordin dat de sus, de la cel mai înalt nivel de conducere, cu înțelepte implicații în economia, în noua economie a țării. Era vorba, desigur, de o planificare: înainte de deplasarea banditilor la canal — acest fapt însemnînd o mare favoare, favoarea de-a muri la munci forțate, sub soare, în aer liber —, trebuiau să-i trieze, adică să-i rarefieze, să-i cearnă, să-i selecționeze... Să piară cei nemernici și neputincioși și să rămînă-n viață numai cei apți pentru muncă, folositori societății. Că doar nu era să-i țină ca niște beșnițe, cu hrană și pază, în pușcărie! Ar fi fost un lux și-o sfidare a principiilor de

viață marxist-leniniste! (Hotărît lucru, Horovitz avea dreptate: Aceștia procedau mai savant, mai dialectic, mai subtil, mai obiectiv, mai radical, mai inteligent decît hitleriștii.)

Raționamentul era limpede ca lumina zilei și în deplin acord cu legile logicii și-ale dialecticii, decurgînd riguros din acestea, și nu de altundeva. Marx dădea mîna cu Nietzsche, știința se îmbrățișa cu filozofia: cu cît mai mulți morți, cu atît mai puțini dușmani și de fiecare bandit dus pe apa sîmbetei, un sfert de pîine economii pentru țară pe zi.

Ciorba de ardei iuți continua să ni se servească zilnic, cu regularitate absolută, și la prînz și seara. (Dimineața nu ni s-a dat niciodată nimic, decît niște ghionți cu înjurături.) Era iute. Seara, și mai iute. A doua zi, foarte iute; a treia, al dracului de iute! Dozaj calculat cu strictețe, după toate normele științific experimentate pînă atunci asupra altora, cu rezultate excelente. Pe deasupra — trebuie s-o spunem, să nu fim nedrepți —, ne mai dădeau și cîte o gamelă plină tot cu ardei iuți, dar din ăia murați: „Să nu ziceți că nu vă dăm vitamine", lămurea Bălțatu, sau: „Să vi se mai ațîțe și vouă puța", așa cum motiva mai pe țărănește Toader, colegul de schimb al lui Bălțatu. Toader acesta era un prost și era rău din prostie. Dar chipeș. Alături de ei mai apărea și unul Checicheș, o figură de om speriat, spălăcit și bleguț ca o oaie, dar tot atît de blînd ca oaia. În noaptea de Paști — imitîndu-l într-un fel pe Iacob de la Bistrița (ce vremuri!) — ne-a adus în celulă cuminecătură, într-un borcănaș acoperit cu batistă curată, cu chenar brodat de mînă. Era din aceeași comună cu Părintele Nicoară, proaspăt adus în celulă, și manifesta un vădit și mare respect față de sfinția-sa, dar și față de noi ceilalți.

Un doctor, care luase, întîmplător, locul lui Sonea, ne-a dat următorul sfat:

— Domnilor, a zis el cu importanță, cu sfertul acesta de pîine pe care ni-l dau și cu apă, noi o putem duce încă mult, dar cu otrava aceasta de ciorbă, dacă o bem, murim sigur. Aruncați-o-n tinetă. Și făcu dînsul primul acest gest. Dacă doctorul nu numai că o spune dar o și face, atunci trebuia s-o iei în serios. Și-am aruncat și noi ciorba de ciușcă în tinetă. Noroc mare am avut că nu s-a găsit cineva care să ne toarne, căci atunci am fi fost uciși în bătăi pentru îndrăzneala de-a fi refuzat „darul republicii".

Condamnați cum eram în felul acesta la moarte — sau selecționare —, nimeni, nici comandantul, nici medicul pușcăriei, nici politrucul, nici vreun procuror nu ne-au deschis o dată măcar ușa să ne-ntrebe ce facem, să vadă cum trăim (mă mir că s-au putut priva de o asemenea plăcere), nici nu mai strecurau printre noi obișnuiții turnători. Știau ei ce știau! Nu mai era cazul Noi nu mai existam. Cînd ceream să ne scoată la infirmerie, Bălțatu sau Toader ne avertizau: „Mă bandiților, dacă doctorul zice că n-aveți nimic, vă betejesc eu de-a binelea", zicea Bălțatu, iar Toader: „Ce curu' mă-ti vrei mă? Ce, nu ți-i bine? Dacă nu ești bolnav, te omor." Unii dintre noi, totuși, își luau inima-n dinți — și așa nu mai aveau ce pierde — și se înfățișau la medicul închisorii, Ranga, nume dar și figură predestinate, bursuc infernal, veșnic în stare de ebrietate, mutră de polip întărîtat, dar și de gogoman învederat, o ploșniță duhnind mereu a propriul său sînge puturoșit, cu ochii bulbucați, roșii mereu, îmbăindu-se parcă într-o stare de bestialitate, panică ascunsă și poltronie ..., și-l rugau să intervină la administrație ca să nu-i omoare-n felul acesta ...

— Ce vreți, mă, ce vreți? Ce ai, mă?

— Păi, domnule doctor, murim de foame. Ciorba de ardei iute cu care ne hrănește stăpînirea este o crimă sadică de genocid. Nu ni se dă căldură, nu rogojini, nu medicamente, nu plimbare, cît de cît... Dumneavoastră, care reprezentați aici factorul uman, ce spuneți? Ori sînteți poate înțeles cu administrația ca să ne osîndiți la moarte prin înfometare lentă, prin otrava dozată științific, zilnic în intestinele noastre?

— Aveți de toate. Ce paștile voastre vă plîngeți, bandiților! În loc să vă pară bine că sînteți în viață, mai faceți și mofturi. Aveți — spunea acest lucru cu atîta convingere încît îți venea să te arunci cu capul într-o hazna — două mii de calorii hrană la zi asigurate. Aveți de toate. La mine să nu vă mai prind cu minciuni. Asta se cheamă instigare. Marș de-aici în celulă.

Toader sau Bălțatu de-abia așteptau să se termine consultul medical și ne luau în primire de la ușă, cu pulanul. Ne readuceau în celulă, lovind orbește-n scheletele noastre. Oamenii de-abia puteau să schițeze vreun gest de apărare, într-atît erau de slăbiți. Dar continuau să moară, în ciuda celor două mii de calorii asigurate, ale domnului medic Ranga.

În acele zile, frații Maier, vestiții gardieni-călăi de la Aiud

(alții decît faimosul Ivănică de la Jilava), care s-au acoperit de renume prin felul în care știau să bată și să ucidă, l-au omorît pe comandorul Cătuneanu — așa-l chema, dacă nu mă-nșel — în celula neagră, suindu-se asupra lui cu cizmele, matahale cum erau, și zdrobindu-l sub călcîie ca pe un șarpe. Cauza?... Cică s-ar fi uitat urît la dînșii, iar cînd dînșii l-au injurat de mamă, că de ce se uită-așa, mînios, i-a înjurat și el, tot de mamă. Atunci ei l-au tîrît în neagra și l-au omorît, prompt și fără discuții. Cum și-a putut permite banditul să le-ntoarcă lor vorba?! Altă soluție nu exista pentru un astfel de sacrilegiu. Drept care, urgent, au fost avansați în grad, li s-a acordat un mic concediu de refacere, după un asemenea efort, concediu pe care ei, din respect și abnegație față de partid, l-au refuzat, precum și o frumoasă primă-n bani, pe care n-au refuzat-o.

Morții sporeau. Zăream targa trecînd neobosită pe sub „fereastra mea", spre morgă, după colț. După ce omul dădea ortul popii, se înfățișau procurorul și medicul ca să constate moartea, cauzele ei. Bineînțeles că banditul murea de obicei din cauza unei insuficiențe cardiace, din cauza bătrîneții, a unei hepatite acute, a unei congestii cerebrale, a unui tabes combinat cu diabetul — era și firesc după atîtea grăsimi, proteine și dulciuri cîte îngurgitam —, dar niciodată din cauza foamei, a frigului, a mizeriei totale la care era supus, a călcării sub picioarele fraților Maier sau a împușcării. Colaborarea dintre factorul administrativ, cel juridic și cel de asistență socială ajunsese la o perfecțiune demnă de faza ultimă a evoluției societății multilateral dezvoltate, comunismul.

Spre a fi siguri de moartea banditului, pentru a evita vreo evadare prin moarte simulată, doamne ferește!, introduceau, ca o ultimă și fără greș încercare, în inima cadavrului un ac enorm, un fel de andrea, pe care o răsuceau bine de cîteva ori prin inimă. Dacă nici atunci banditul nu mișca, medicul spunea, clătind din cap de sus în jos: „E-n regulă"... Iar procurorul și cu directorul confirmau spusa medicului, cu același gest, fără însă a spune ceva.

După aceea erau înfășurați într-un cearceaf, introduși într-o ladă, lada se vîra într-o căruță și, cînd ajungeau la locul gropii, scoteau lada afară din căruță, apucau cearceaful de cele patru colțuri și, după două, trei balansuri în aer, răsturnau pe banditul mort în groapă, o săpătură făcută imediat lîngă cealaltă,

ca să se facă economie de teren, în partea de jos a cimitirului din Aiud, în apropierea liniei ferate. Acea porțiune a cimitirului arată ca un loc din care au fost scoși nu de mult cartofii . . ., niște mușuroaie unul lîngă altul. Cei care executau operația de îngropare erau doi hoți de la dreptul comun, asistați de doi gardieni înarmați pînă-n dinți.

Groapa se săpa în timpul zilei, iar noaptea, după ce se suna alarma, și pentru oamenii de pe stradă și pentru ceferiști, ca să se ascundă din fața coviltirului morții, hoții ridicau lada din căruța oprită la capătul de jos al cimitirului, duceau lada în mare tăcere pînă pe buza gropii, și-acolo, din cearceaf, îl rostogoleau pe răposat în văgăună, gol pușcă. Cînd erau mai mulți morți, și erau într-adevăr, atunci se săpa o singură groapă, iar căruța care străbătea străzile deșerte, noaptea, scîrțiia din greu anevoie mișcîndu-se.

În celulă, încetul cu încetul, punea stăpînire tăcerea. Stăteam întinși cu oasele peste barele de fier ca peste niște grape. De-abia ne mișcam. Întoarcerea de pe-o parte pe alta era un chin. Ne ridicam binișor, ca niște morți care învie, în capul oaselor, dar mai ales coboram și urcam în paturi anevoie.

La urcare de-abia ne cățăram, opintindu-ne și scîncind. Cînd ajungeam în „pat", eram istoviți. Cînd înaintam spre tinetă — atunci cînd eram obligați s-o folosim —, ne rezimam cu palmele de paturi și pereți pînă ce ajungeam acolo, fiind cu neputință a ne menține pe picioare, din cauza slăbiciunii totale la care ajunsesem datorită foamei. În tinetă nu se afla decît urină și vreo cîteva scăpături răzlețe plutind deasupra ei.

Piinea sau turtoiul ni le aducea la fiecare-n pat colegul de serviciu, iar ceaiul de ardei iute îl turna în hîrdăul de urină tot el. Cînd mușcam și mestecam din sfertul de pîine sau din turtoi, se puteau auzi cum troznesc maxilarele ca la capra de anul nou.

Tăceam uitîndu-ne vag unii la alții timp îndelungat. Golul din ochii unuia devora parcă golul din ochii celuilalt într-o tăcere haotică, fixă. Cînd adormeam, în timpul somnului, spectacolul era de-a dreptul dantesc: niște ființe cadaverice, stînd una lîngă cealaltă-n patul fără așternut, cu gurile întredeschise, pe jumătate moarte, mirosind deja a stîrvuri, a trupuri necrozate, iar dintre buzele întredeschise se vedea cum se scurge saliva foamei, prelingîndu-se peste haine, de-a lungul paturilor, pînă peste podea. Respirația era lină, abia perceptibilă, iar

pulsul era cînd zvîcnit și accelerat, cînd ieșit ca o scurgere-n moarte.

În somn, cu toții visam că mîncam. Se făcea că stăm la mese îmbelșugate, cu pîine multă și castroane pline de mîncăruri grase și groase, cu bucăți mari de carne macră înlăuntru, și-atunci maxilarele noastre se porneau să macine-n vid, iar dintre ele, așa adormiți cum eram, se putea vedea cum se pornesc la vale prelingerile de salivă ale imaginarului ospăț abundent stîrnit în vis. Cînd ne trezeam, ne uitam holbîndu-ne-n jur, schițînd un fel de gest de apărare, ca nu cumva să se mai atingă altcineva de bunătățile noastre, apoi, treziți de-a binelea din vis, ne cuprindea neagra dezolare și oftam cu toții din prăpăstioasele ținuturi ale foamei.

Și ciorba de ardei iute nu contenea să sosească de două ori pe zi, numărul morților sporea tot mai mult, ca și al celor care se opinteau să iasă la plimbare — căci ne scoteau și la plimbare din cînd în cînd, zece minute cu mîinile la spate și capul în pămînt, cu gardianul în mijlocul nostru, ca dresorul la circ, care, după ce ne învîrtea de două, trei ori, ne înghesuia din nou în celulă încet, din ce în ce mai încet, încet de tot. Dar omul flămînd se simte totdeauna îndemnat să iasă afară, în speranța că cine știe ce se poate întîmpla ... acolo, să găsească te miri ce.

Nu vă mai spun că ne duceau și la baie, o dată la două luni.

Bolul fecal, rar și pipernicit și el, nu avea nici un miros sau aducea ușor a miros de cadavru și nici nu aburea măcar. Căldura animală din noi era redusă la ultimele ei pîlpîiri. De la această limită mai era foarte puțin pînă se intra în moarte.

În timpul acesta, mașina de creat iluzii, adică fantezia disperării, lucra intens: Vin americanii! Vin americanii!

În celula noastră a murit într-o zi domnul fost prefect de Timișoara. Numărul cel mai ridicat de morți însă îl dădea celularul cel mare, pavilionul dinspre nord. Acolo nu știa nimeni ce se petrece. Nici chiar Stalin. Acolo zăceau oameni arestați în urmă cu 10 ani, de la rebeliunea legionarilor, arestați și condamnați de Antonescu și preluați de-a gata de comuniști.

Într-o zi era la rînd pentru spălatul rufăriei tînărul sublocotenent Blăjeanu. Domnul prefect de Timișoara l-a rugat de îndată ce s-a făcut dimineață să-i cedeze dînsului rîndul la spălat, deoarece, motiva cu certitudine domnia-sa: „Astăzi eu

plec". Nu-l anunţase nimeni despre vreo plecare, — de multă vreme nu ne-a întrebat nimeni nimica —, dar dînsul o ţinea întruna: „Astăzi eu plec".

— Vă rog frumos, domnule sublocotenent, fiţi amabil şi cedaţi-mi rîndul...

— Mă rog, a răspuns cuviinciosul sublocotenent.

— Ştiţi, nu vreau să duc cu mine rufăria nespălată.

— Poftiţi, poftiţi, vai de mine...

Ne-am uitat la dînsul cu mirare... Cine i-a spus că pleacă? Poate că i-a şoptit cumva plantonul acela şmecher... Tînărul sublocotenent nu numai că i-a cedat rîndul la spălat rufăria, dar i-a şi turnat apă din oala ştirbă, ca el să poată săpuni rufăria: o cămaşă, o pereche de indispensabile şi două batiste.

Pe la orele zece, patru dintre noi am ieşit cu tineta-n solar, o curte mică în mijlocul căreia se afla o cişmea — mare avantaj pentru cei de la secţie —, printre noi aflîndu-se şi domnul prefect, cu rufăria săpunită, pe braţ.

La cişmea şi-a clătit cum a putut boarfele săpunite... Cînd să reintrăm în celulă, Toader l-a ocărît: „Mişcă mă, boşorogule, mai iute... Ce curu' mamelor voastre umblaţi aşa de încet?"

Am intrat cu chiu cu vai în celulă. Toader a închis după noi, a tras zăvorul, a învîrtit cheia-n broască. Domnul prefect a stat cîteva clipe drept, ca-n faţa unei porţi noi, a căscat ochii mari, i-a rostogolit dincolo, a îndoit genunchii şi s-a prăbuşit horcăind de trei ori.

Unul dintre noi a sărit repede la uşă ca să anunţe pe gardian. Alţii însă au fost de părere să nu anunţăm c-a murit, că şi-aşa n-au de unde să afle, să-l păstrăm în celulă vreo două zile, trei zile — şi-aşa nu se poate împuţi, deoarece e frig destul — şi să-i mîncăm pe rînd raţia de pîine.

„Perfect", încuviinţarăm noi. „Bine!", a întărit şi părintele Nicoară, că, doară, după rînduiala bisericii, atîta trebuie să steie un mort pînă ce-l pun în groapă: trei zile.

Astfel l-am păstrat între noi pe sărmanul prefect. Cine însă să doarmă cu dînsul în pat, timp de trei zile şi trei nopţi, căci nu te lua numai cu frig, dar şi cu friguri statul lîngă dînsul?... S-a tras la sorţi şi sorţii au căzut pe tînărul sublocotenent, pe mine şi pe părintele Nicoară. Ceilalţi priveghеau flămînzi de la locurile lor, aşteptînd rîndul la plusul de pîine.

Am împărţit-o pe rînd, primind fiecare cîte o muşcătură, drept pomană pentru sufletul mortului strămutat de la noi.

Părintele Nicoară rostea de trei ori pe zi rugăciuni, bineînțeles în șoaptă, pe ascuns, ca să nu fie observat cumva prin vizetă, iar înainte de-al preda administrației a ținut și-o slujbă după ritul greco-catolic.

— A murit aici unul, domnule sergent, deschideți, a bătut cu destulă putere-n ușă și-a strigat, a treia zi, după masa de prînz, șeful de cameră.

— Ce mă-ta vrei mă?, ce curu' mă-ti vrei? a răspuns prompt Toader, chiorîndu-se prin vizetă. Ușa se deschidea numai de trei ori pe zi: la scosul hîrdăului cu murdărie afară, la ora prînzului și la cină. A fi cerut să se deschidă încă o dată era o obrăznicie. o îndrăzneală care se pedepsea cu bătaie. Ba, de la o vreme se deschidea numai pentru tinetă, „masa" servindu-ni-se printr-o deschizătură de sub viteză. Mai tîrziu, cînd lucrurile se organizaseră mai bine, se mai deschidea încă o dată, după cină, la numărătoare.

— A murit domnul prefect... A murit, dom' sergent, zău a murit.

— Ce prefect mă, ce prefect, băga-mi-aș... Aici nu-s prefecți, aici sînt numai banditi.

— A murit un bandit, dom' sergent.

— Mă, dacă n-a murit, e vai de curu' tău.

A chemat pe încă unul de la o altă secție, a chemat și pe ofițerul de serviciu, a deschis cu mare băgare de seamă ușa, a înaintat pînă la patul mortului, vegheat cu atenție de ceilalți doi care roteau ochii cînd în dreapta cînd în stînga, (de regulă gardienii și oamenii administrației nu intrau în celule, arătîndu-și bravura și curajul fie pe coridoare, fie în camere special amenajate) și s-a convins că mortul era într-adevăr mort.

— Ei na, a murit, și ce-i dacă... Și ce mă-ta bați în ușă. Ce dacă-a murit? Lasă-l acolo pînă mîine..., că, ori aici ori în groapă, tot între morți stă. N-aveți nici-o grijă, că acolo veți merge, pe rînd, toți.

Apoi au închis ușa și s-au dus. S-a observat limpede c-au fost deranjați.

A doua zi, din păcate, înainte de distribuitul pîinii — sau din fericire, căci n-am fi știut cum s-o-mpărțim, fără să facem supărare —, Bălțatu a trimis doi „pinguini" — deținuți de drept comun, cărora li se spunea așa pentru că, stînd cu păturile-n cap și jucînd barbut, păreau niște pinguini — și l-au

dus pe domnul prefect de-acolo, la morgă. De data aceasta nu m-am mai uitat să văd targa cu mortul sub cearceaf. La ieşirea din celulă, pinguinii glumeau între dînşii: „A dat bafta-n noi, bă hoţule, că sînt din ce în ce mai uşori la hoit politicii ăştia. Al dă ieri nu era greu deloc, părea ca un gînsac."

Pinguinii: pungaşi de tot soiul, hoţi de drumul mare, escroci, violatori de minore, bătăuşi şi asasini, beneficiau de un regim de favoare. Li se făcea foc de două ori pe zi, aveau drept la pachete, li se servea o masă diferită de-a noastră, mult mai bună (de fapt a noastră nici nu exista), îi scoteau la lucru în ateliere, unii se plimbau chiar prin oraş cu căruţa, după cumpărături, alţii ieşeau la grădină. Îi pedepseau după regulamentul închisorii, dar nu-i băteau, mai exact: nu aveau voie să-i bată, aveau rogojini şi saltele pe paturi. Le lipseau doar femeile, dar rezolvau într-un fel dînşii, între dînşii, şi acest neajuns. În concluzie: ei reprezentau umanitatea, iar noi, duşmanii de moarte ai umanităţii. Iată o altă cucerire fundamentală a marxism-leninismului.

Domnul Blazian (doctorul şi profesorul de limba franceză, cel care şi-a tăiat în bucăţi logodnica, pe Susette, şi-a aruncat-o: corpul într-un geamantan la gară, iar capul, în Dîmboviţa) zburda ca un mînz buiac toată ziulica prin curtea şi pe coridoarele închisorii, bătîndu-se pe burtă cu gardienii care se temeau să nu-i pîrască la director, conaţionalul şi prietenul său; amic cu ofiţerul politic, tutuindu-se cu medicul Ranga, hrănit ca un porc, atît din pachetele sale cît şi dintr-ale celorlalţi deţinuţi, căci el era un fel de responsabil cu controlarea şi distribuirea acestor pachete, în care se putea strecura te miri ce, era un om de mare încredere şi perora şi gesticula mereu, exuberînd de bunăstare şi strălucind de vitalitate.

Vestitul Sile Constantinescu, cel care şi-a ucis părinţii adoptivi cu toporul, după care i-a dus în pivniţă să-i puie la conservat, într-un butoi, condamnatul la muncă silnică pe viaţă de curtea de juri a justiţiei burgheze, fusese acum eliberat şi se spunea — eu cred — căi s-a încredinţat un post de director în Ministerul Afacerilor Interne. „Era mai potrivit să-l numească director în Ministerul Educaţiei Naţionale", glumea cu amar învăţătorul oltean Ciripiu. „Şi mai nimerit ar fi fost dacă-l făceau patriarh", întărea gluma comandorul.

Trierea era aproape făcută: neghina a fost dată morții, grîul a rămas. Cei slabi s-au curățat, iar cei rezistenți urma să fie dirijați spre canalul Dunăre—Marea Neagră, la munci forțate..., mai bine zis la distrugere prin muncă, nu numai prin înfometare. Practica gîndirii dialectice progresa. Pe la începutul lui april, hrana a început pe nesimțite să se îmbunătățească. Au apărut cartofii, arpacașul!... Uneori chiar fasole!! Au început să ne deie dimineața cafea neagră, caldă, iar mai tîrziu chiar terci! „Gata cu ei, ziceam noi, se duc de rîpă, vin americanii! Altfel ce interes ar avea să ne deie mîncare bună?... De dragul nostru?... Nuuu!... De frică. S-a zis cu ei, fraților! Azi-mîine sîntem acasă, la ai noștri."

Unii susțineau c-a și-nceput războiul, alții că au văzut noaptea avioane americane zburînd deasupra închisorii, că au fost lansați parașutiști în jurul Aiudului, că sînt pline pădurile de ei, iar ăștia încearcă să se pună bine cu noi ca să-i iertăm... Unii și-au și exprimat slăbicunea creștinească, spunînd că i-au iertat, alții însă, mai cîinoși, opinau să-i frigem de vii, după ce-i jupuim.

Hrana s-a îmbunătățit, iarna a trecut însă și fără mîncare destulă, și fără foc. Din partea frigului, eu iarăși am fost cu noroc: îngerul meu păzitor mi-a trimis, mare înlesnire, pe măcelarul Pischl, din Orșova pare-mi-se. Acesta avea, afară, peste o sută treizeci de kg greutate netă. Acum ajunsese la aproximativ șaptezeci de kg. În urma puternicei degresări, pielea de pe burtă îi ajunsese cît un șorț enorm, care-i atîrna pînă aproape de glezne. Era hidoșenie adevărată, nu altceva, dar era de-o bunătate fără seamăn acest șvab. Toți s-au codit, nevrînd să steie cu dînsul în pat, atunci cînd a intrat în celulă, izbit zdravăn din spate cu un vîrf de cizmă. Mie însă mi-a șoptit atunci duhul cel bun: „Ia-l cu tine-n patul tău, căci n-are să-ți fie rău"... și l-am poftit să steie cu mine. Cînd ceilalți dîrdîiau de frig, eu mă piteam sub prapurele cald al lui Pischl ca sub o plapumă și dormeam ca-n pîntecele mamei. Pielea-șorț de pe burta lui tocmai bine mă acoperea la spate și-n față, iar picioarele mi le vîram într-ale sale, tot la căldură. El mă oblăduia ca pe-un fiu al său, precum un cangur progenitura, precum o cloșcă pe unicul pui rămas viu și, ca să nu mă deranjeze, răbda ore-ntregi fără să se miște, deși oasele-l dureau și pe el ca pe toți ceilalți din cauza fiarelor de sub noi. La baie, cînd să se spele și pe partea dinlăuntru a prapu-

relui-piele, îl azvîrlea peste umăr, în spate, și astfel îl săpunea și-l spăla și pe partea interioară. Dumnezeu să-l binecuvînteze, cu tot neamul său, pe acest mezelar.

3.

Pe sub fereastra mea cu gratii, morții treceau tot mai rar, iar eu ascultam acum clopotele (nu există pe lume clopote care să răsune mai melodios), clopotele de la Aiud. Acordarea sonică dintre ele a fost potrivită, fără nici-o îndoială, de către un mare meșter-poet, poetul luxuriantelor destrămări crepusculare.

O mare iubire sideral tînguitoare după o ființă pierdută se istorisea larg, înalt și misterios în zborurile risipite pe vînturi ale arpegiilor ori se izbea, sfărîmîndu-se sonor, în infinitul serii, de stătătoarea boltă a orei.

Sufletele și stihia sîngelui unor viteji căzuți într-o luptă de demult, sub stele, poate că vitejii lui Mihai, răsunau și asaltau văzduhurile cu adînc armonioasa lor poveste.

Basmul unui șir întreg de domnițe nenuntite reverbera nupțial pe deasupra dealurilor de la Aiud, dealuri sub a căror țărînă fabuloasă dormeau zeii celor mai bărbătești vinuri.

Mă plimbam rătăcind în imperiul amintirii și fredonam în gînd toate cîntecele cîte le știam de la mama, de la fetele din Turia, de la păstori..., de la biserică, de la școală, colinzi, cîntări de moarte și de nuntă.

Așadar n-am murit... Deasupra cimitirului și-a uriașilor plopi de-acolo, corbii țineau, seară de seară, mitinguri infernale. N-am murit. Ba mai mult, în acele zile îngînate între moarte și amintirea vieții, am început să lucrez, cu vîrful unghiei pe peretele celulei, poezia *Balada Bradului*, pe care aveam s-o termin, peste trei ani, la închisoarea din Mărgineni. Prima strofă a fost zgîriată pe peretele de la Aiud și pentru că ea este prima mea poezie scrisă în închisoare — ca mai toate cele din *Țărîna serilor* —, o transcriu aici:

„O, brad frumos, o, brad frumos!
Prin nopțile de-atunci,
În sala
Cu-ntunecate panoplii,
Din Aix sau din Uppsala,
Durerea mea te-aprinde-acum zadarnic
Și invocă
Vedenia cu trup de crin și zîmbet lin,
Cu părul galben în declin
Și ochi adînci, de fum . . .

O, brad frumos, frumos pierdut
În albe solitudini . . .
Cu reci fiori de negre flori
Și cast miros
De-azur și de luceferi,
Adu-ți aminte, te-am răpus
Din spadă, ca pe-o umbră,
Și te-am adus să te închin,
Cucernic, în neștire
Temutul prinț, eu, Balduin,
Ofrandă de iubire,
În anul cu zăpezi și cu
Severe oști deasupra lui vuind,
Ecvestre, nevăzute . . .
Anul damnat, o mie două sute . . .

O, brad frumos, brad veninos,
Din nopțile de-atunci, în sala
Cu blestemate panoplii,
Din Aix sau din Uppsala,
Tristețea mea te-aprinde iar,
Zadarnic și invocă
Nălucile-mpietrite-acum
În trupul tău de ceață,
Ori
Rătăcind în mine-adînc,
Dincolo de viață . . .“

Poezia își strecura năluca-n celule, nici astăzi nu știu cum, adusă de nimeni. Se strecura parcă singură. Iată cîteva crîm-

peie, rămase să pîlpîie pînă astăzi, poate că pînă-n ultima clipă a vieții mele, în zarea de-acolo și de-atunci a memoriei:

— *„A venit și-aici Crăciunul,*
Luminîndu-ne surghiunul.
Cade albă nea,
Peste viața mea,
Care-aici se stinge“ . . .

Era un text de Radu Gyr, ce se cînta pe melodia colindei *O ce veste minunată.*

Alte două crîmpeie, tot din Radu Gyr:

— *„Azi noapte Iisus a intrat în celulă:*
O, ce palid, ce-nalt era Crist!
S-a așezat lîngă mine pe rogojină
Și mă privea cu blîndețe și trist“.

Cam așa ceva. Gyr stătea la un fel de infirmerie și se poate că acolo aveau rogojini.

Sau acest început din frumoasa poemă *Întoarcerea lui Ulise:*

„În fruntea mesei stau cu mirt pe frunte,
Dar dorm de mult sub zidurile Troii.
Mesenii beau și cupa mea se împle,
Voi beți cu morții și cinstiți strigoii,
Eu am rămas sub zidurile Troii.“

Este, cred, cea mai frumoasă poezie scrisă de nefericitul poet Radu Gyr.

Iată și primele două strofe din balada lui *Baldovin și Mădălina,* de poetul Nichifor Crainic:

„La prisaca din poiană
Lung e drumul și costiș,
Pe sub bolți de stejeriș,
Peste mlaștina vicleană.

Bănuitele cărări
Sar în lături și se-ncurcă . . .
Greu le-ar bate haita turcă,
Anevoie stol de greci“ . . .

BIBLIOTECA CENTRALĂ TRACTORUL BRAȘOV

Și n-am pierit...

O dată cu îmbunătățirea hranei, ciudat, s-au înteţit bătăile asupra noastră. Se vede că eram prinși într-un foarte savant proces de reabilitare. Ieșeam cu toții, cu tineta, cu rufăria, în micul solar, unde mai făceam și cîteva ocoluri ca să ne dezmorțim. La reintrarea în celulă însă Bălțatu sau Toader ne dezmorțeau mai simplu: se așezau în fața ușii la intrarea în celulă și ne întrebau pe fiecare, la rînd:

— Cum te cheamă?

— Hîncu Atanasie.

— Ce-ai fost afară?

— Căpitan activ în armata română.

Atunci Bălțatu ridica popicea — așa arăta bastonul de gardian pe care-l ținea-n mînă — și-l lovea orbește, unde nimerea. O dată i-a spart capul, crăpîndu-i osul care duce de la frunte spre vîrful căpățînii. S-a legat cum a putut, cu ce s-a nimerit, a suferit bietul Hîncu îngrozitor, dar n-a îndrăznit să ceară să fie dus la medic. Dacă spuneai că ai fost altceva, iarăși te lovea, și mai tare, pentru motivul că-l mințeai, el cunoscînd foarte bine situația din dosar a fiecăruia.

— Tu ce-ai fost afară?

— Preot.

Buf, trosc, pleosc, peste umăr, peste cap, peste mîinile care-ncercau să apere capul.

— Tu?

— Doctor.

— Biserica și Paștile mă-ti; trosc, trosc, trosc, buf.

— Dar tu?

— Profesor, și deja mă aplecam ca să nu mă nimerească-n cap.

Pe mine nu mă lovea cu atîta osîrdie ca pe ceilalți. Mă lovea mai mult de ochii lumii. Aici opera din umbră mîna lui Costică Linden. Și-apoi, pe profesori și învățători nu-i persecuta cu atîta rîvnă, îi cam cruța, dar să te fi ferit Sfîntul de-a fi fost afară popă, doctor, colonel sau prefect ori avocat. Era vai de spinarea și de căpățîna ta.

Și n-am pierit...

Cum să pier, cînd duhul sfîntului Pandu, ocrotitorul Turiei și părintele meu adoptiv, veghea nevăzut asupra mea, luptîndu-se zi de zi, noapte de noapte, ca un Hector, împotriva

căpcăunilor care tăbărîseră printre oameni, ca să-i sminteascâ și să-i vatăme după voie? Îl simțeam aproape de mine mereu, răsuflînd din greu, ca după o luptă, după o biruință.

În acel scurt răgaz, își scotea zalele și se ștergea de sudoarea ce curgea șiroaie pe fața lui. Simțeam mirosul sudorii lui de sfînt-războinic: aducea cu mirosul de sudoare al păstorilor din munții Tauriei atunci cînd mulgeau oile, iar soarele bătea cu putere asupră-le. Miros de războinic neprihănit. Da, da. Sudoarea de pe trupul luptătorului din visul meu, a protectorului meu, mirosea aidoma cu sudoarea păcurarilor valahi din Pind: a mușchi arși, lipiți de stîncă sau de trunchiul brazilor și-al fagilor, a pămînt ars și-a ierburi arse, a trup înfrînat și-a vigoare nedăruită încă.

Puterea Lui este infinit mai mare decît a oricărui om, a oricărui-comandant de securitate, a oricărui director sau politruc de închisoare, mai mare decît chiar a partidului în frunte cu secretarul său general, mai mare chiar decît a unui gardian; vrerea Lui stă mai presus decît orice poftă tîlhărească, iar plăcerea Lui stă mai presus decît toate ambițiile marilor, monstruoșilor paranoici. Nu El mi-a călăuzit pașii în viață împotriva vrăjmașilor? Nu datorită voinței Lui am părăsit drumurile rătăcirii și-ale obidei și, ca prin minune, m-am pomenit pe băncile școlii, ale universității, ale culturii?... Nu El a veghcat asupra rostului meu atunci cînd mă aflam singur pe drumurile îndoielii, ale descumpănirii și-ale pierzaniei? Nu duhul Lui cel bun a supus demonii din mine, ținîndu-i în hait, la vîrsta nesăbuinței, cînd ușor puteam să alunec în prăpastie? Nu El m-a scăpat de la moarte de atîtea ori, arătîndu-și în ultima clipă salutara-i mînă protectoare? Și cine altul decît El mi l-a trimis în pat, în perioada uciderii noastre lente prin ciorbe de ardei iute și frig, pe Pischl ca să dorm lîngă el și să mă încălzesc cu burta lui de măcelar? Nu din grija și prin rugăciunile Lui către Dumnezeu am primit puținul talent de poet pe care-l am?

N-am murit nici aici, așa cum n-am murit nici la canal, nici la Mărgineni și nu voi muri decît atunci cînd El va socoti că mi s-au încheiat rosturile.

Care rosturi?! Nu știu și sînt fericit să nu vreau să le știu.

4.

Fasolea, arpacașul cu marmeladă, cartofii ne-au readus la viață. Încetul cu încetul, renășțea în noi dorința de a trăi, deși ne era mai tare ca înainte foame, o dată stîrnite sucurile gastrice de noua alimentație. Fluieram, fredonam cîte o melodie, ne „plimbam" printre rîndurile de paturi cu rîndul, angajam între noi discuții, chiar dispute, ne povesteam unul altuia întîmplări din viață, evocam pe cei dragi, iar unii țineau seara conferințe: despre medicină, literatură și artă, filozofie, științe juridice (căci nimerise între noi și un procuror pe nume Bîrcă, om cum n-am întîlnit mai naiv: procuror și om naiv?!?!; poate că așa ar fi ideal să fie), sociologie etc.

Eu eram cel care răspundea de literatură și filozofie. Vorbeam despre tot soiul de scriitori români și străini, scornind pe seama lor tot felul de bazaconii, dar în nici un caz nu mai idioate decît acelea pe care le debitează profesorii de la catedrele de astăzi, poate că și mulți de la cele din trecut.

În vecini de noi, însă, era unul care conferenția cu adevărat, ținea cîte două prelegeri pe zi, una mai aulică și mai gravă decît cealaltă, toate rostite la același diapazon solemn, amplu vibrător, cu paranteze de umor la răstimpuri. Era Profesorul Ion Petrovici, acel Socrate al Aiudului, acel Seneca moldovean, oricît de incredibile ar părea anologiile. Nu exagerăm.

Fusese un alintat al vieții, un favorit al succeselor, un copil filozof de bani gata; namilă cu înfățișare de sfinx cum era, lat și adus din spate, obișnuit de-acasă să trăiască bine, ai fi crezut că foamea și celelalte apăsări l-ar fi ruinat de la bun început, făcînd dintr-însul o epavă, o dărîmătură, o rușine, ori un Crainic.

Dar nu! Acesta este paradoxul Petrovici. Vanitatea are și ea noblețea ei, atunci cînd crede cu adevărat și cu tărie în ceva frumos. Și Petrovici, înțeleptul, a crezut în personalitatea umană, în marile ei virtuți de eroism și înțelepciune. Petrovici se ținea exact același ca-n viață. Nimic nu l-a smintit. (Revelație a biruinței numenului asupra fenomenului!) A rămas același ca atunci cînd vorbea despre Kant la catedră, același de pe fotoliul ministerial, integru, inalterabil, exemplar, august și

declamator, ceremonios și grav, nu lipsit de unda de umor, monden și sacerdotal în același timp, ironic în egală măsură, cu sine sau cu ceilalți.

Exemplar uman de rasă profesorul Ion Petrovici.

Ședea cu picioarele cruciș sub dînsul, ca un preot hindus, ca un șaman de pe podișurile Perului, precum căpetenia unei caravane poposite-ntr-o oază, un vraci îmblînzitor de stihii, o tenebroasă ghicitoare stînd înaintea ghioculuí ori a blidului cu tăciuni, pe patul său de penitență, scrutînd cu ochii peretele din față, nimicnicia lui.

Brusc, ca din niște imense solitudini tulburate de înger, ca-ntr-o sală festivă, verbul lui se statua maiorescian: „Onorată asistența"! . .

Și, stînd în poziție de preot brahman, intonînd cu solemnitate, Ion Petrovici se simțea în aulă, la catedră, în amfiteatrul Universității din Iași, București, Berlin sau Cairo, evocîndu-i pe Kant, Hegel, Schopenhauer, Schelling, Eminescu, Conta, Iorga, Maiorescu . . .

Nu-l interesa ora cînd sosea prînzul ori cina, nu-l interesa în genere timpul ca atare, nici mîncarea în sine. Se măsura impersonal, întruna, cu neantul, într-o tăcere indiferentă, și, cînd i se înmîna bucata de pîine, el o oferea unuia dintre tinerii din celulă, celui mai slab, cu același gest și aer ca atunci cînd își începea prelegerea: „Onorată asistență" . . . sau ca atunci cînd, mergînd cu un prieten pe stradă în București și trecînd pe lîngă dînșii o limuzină cu un domn într-însa care l-a salutat cu adîncă reverență, l-a întrebat pe prieten, după ce mașina s-a dus: „Știi cine-a fost domnul?" . . . „Nu", răspunde prietenul.

— Este celebrul doctor N. Nu-l cunoști pe celebrul N.?

— Nu, răspunde iarăși prietenul, iar profesorul conchide:

— Pe femeia acestuia am posedat-ooo!

Cu același ton maiestuos, aulic i se adresa tînărului atunci cînd îi oferea sfertul de pîine: „Este a ta. Te rog să o primești. Tu ai datoria să trăiești, eu am trăit destul și, din păcate, foarte bine". Cuvintele cădeau definitiv, ca de pe amvon, oracular, și era cu neputință să refuzi.

Tînărul nu refuza, dar, ca să nu-i rămînă dator, făcea de serviciu în locul lui cînd îi venea rîndul la tinetă ori se urca-n pat, lîngă domnul profesor, și-i tăia unghiile de la mîini și

picioare, crescute ca la un vultur bătrîn, ca la zgripțoroiul din poveste, enorme, fioroase, crăpate.

Ion Petrovici, boierul adevărat, spăla astfel rușinea ce-o săvîrșea metisul Nichifor Crainic în spiritualitatea românească.

Mersese vestea între ofițerii și gardienii de la Aiud despre „filozoful" de la secția I.

Uneori se deschidea pe neașteptate ușa, se înfățișa în cadrul ei un căpcăun galonat și-ncălțat în cizme și, interesat și provocator totodată, întreba cu mîrlănească emfază:

— Care ești, bă, ăla cu filozofia? Ia arată-te să te văd... Care ești, bă, ăla Petrovici?

— Eu sînt acela, răspundea, fără să se miște de la locul său, Ion Petrovici, ca de pe un soclu o statuie. Le rămîn îndatorat c-am ajuns aici. Afară nu aș fi fost nimeni, nimic, un zero, dar aici am fericirea de-a mi descoperi niște virtuți și de-a le afirma. Aici m-am descoperit ca om. Așa zicea.

Se mai povestea în Aiud, ca despre un uriaș din basmele românilor, de un alt cărturar-profet, Mircea Vulcănescu.

Ca o dropie înverșunată și deznădăjduită — himeră a acestui pămînt blestemat de Dumnezeu cu toate darurile —, își apăra sub aripile bolnave semințiа amenințată de invazia ulilor, de corbii pustiei negre, cu aripile și ciocul roșu, care dau tîrcoale deasupra ei de peste toate orizonturile. Pe cei tineri, și istoviți de puteri, zice-se, îi adăpostea, ca un alt Pischl, sub enormul său pîntece lăsat, al unui om cîndva de peste 100 de kg., veghind cu grijă sfîntă asupra lor, expunîndu-se pe sine morții. Pischl o făcea dintr-o omenie și generozitate șvabă, în timp ce Mircea Vulcănescu o făcea cu o fervoare de profet, de stihie maternă.

5.

Ieșirile la plimbare erau din ce în ce mai dese, iar amatorii manejului din curte cu mîinile la spate și capul în pămînt, tot mai numeroși. Cînd ne reîntorceam de la plimbare, eram așteptați la ușă de către Bălțatu care ne întîmpina cu aceleași întrebări și cu-aceleași pocniri din popică (bastonul lui de ma-

reşal), oriunde nimerea. Lîngă el se afla nelipsit evreul Linden care saluta respectuos: „Am onoarea, domnule general", „Omagii, domnule doctor", „Toată stima, domnule profesor", „Să trăiţi, părinte", „Vă salut cu respect, domnule avocat", pe toţi, ca să nu fie vreo supărare. Mie îmi trăgea cu ochiul, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună: „Las' că-i bine". Apoi urmau „omagiile" şi „complimentele" lui Bălţatu.

Bălţatu însă, după cum s-a arătat mai tîrziu, avea şi-o altă misie. Nu era prost sibianul acela bilios, suferind şi de ulcer. Înaintaşii săi umblaseră prin lume tot atît de mult ca şi înaintaşii lui Linden. Colaborarea între ei era pe cît de tacită şi secretă, pe atîta de perfectă. Duritatea cu care se purta cu noi masca de minune îndeplinirea celeilalte slujbe. Pentru că, de unde credeţi că afla străinătatea, mai ales „Radio Londra", absolut tot ce se petrecea la Aiud? De la Bălţatu. Iar despre cele întîmplate la alte închisori, de la alţi bălţaţi. La terminarea serviciului, după ce ieşea pe poarta închisorii, Bălţatu scotea tacticos din buzunar pachetul de ţigări, în care mai era o ultimă ţigară, căuta înăuntru fără să se grăbească, trăgea afară ultima ţigară, o punea-n gură, mototolea apoi pachetul rămas gol şi-l arunca ca din întîmplare în dreptul unui măturător.

Acesta, după ce-l purta cu mătura de nuiele cîţiva paşi buni, îl ridica dintre gunoaie, prin altcineva îl trimetea la Bucureşti, iar aici, printr-un alt cineva, era aruncat în cutia de scrisori a Bisericii Anglicane, în chip de scrisoare cuprinzînd mărturisirea păcatelor Apoi, de aici, foarte repede ajungea la Dumnezeu, iar Acesta răspîndea ştirile prin radio în toată lumea.

Pînă la urmă, iscusitul gardian a înfundat şi el puşcăria, după ce i-au înfundat bine oasele-ntr-însul ca-ntr-un sac, de l-au lăsat neom, pentru ... „abuz de putere în serviciu şi comportare brutală cu deţinuţii"!.

La ferestrele enormei zidiri, înfruntînd cerul mai presus decît bisericile, la hublourile acestei uriaşe nave imobile, se iveau capete de viermi, capete de larve uriaşe, de furnici albe, moarte, capete de paianjeni privind în cosmos din imponderabilitate, capete de morţi vii, feţe de oameni-termite, în agonie.

In perioada de rarefiere prin foame şi frig — de vitamini-

zare, cum o numeau dînșii —, arătarea acelor stafii era rară și cu mișcări lente. Acum însă larvele mișcătoare apăreau la ferestre de îndată ce se făcea ziuă și staționau acolo pînă seara tîrziu, cînd apăreau stelele. Și, bineînțeles, nu apăreau deodată, cu toată ființa lor, ci cu grijă și frică (așa cum ies cei din găoci) de după pervazul ferestrei, pe furiș, cîte puțin, pieziș, mijind aproape.

Întrucît această apariție a bandiților la ferestre putea să aibă urmări periculoase pentru securitatea statului, Ministerul de Interne, hiper-vigilent, ne-a privat rapid, printr-o măsură fermă și înțeleaptă, și de acest nevinovat drept de-a privi soarele, cîmpul, cerul, hotărînd ca la toate închisorile din R.P.R. să se bată la ferestre, peste gratiile de fier, și jaluzele (ce frumos sună!) cu înclinația crăpăturilor dintre lețuri în jos: ca să nu mai violeze bandiții cu privirea lor mîrșavă spațiul aerian al republicii, să nu comunice nicidecum cu lumea din afară, că de-aia erau deținuți, condamnați de popor pentru crime împotriva lui.

Teohari Georgescu, ministrul de interne, a fost cuprins în brațe de Ana Pauker și sărutat cu fervoare, iar amîndoi au fost cuprinși la sîn de către consilierul sovietic și sărutați de asemenea, tot cu fervoare, dar rusească, pentru ingenioasa inovație.

Nu aveam voie să evadăm nici măcar cu vederea. Nici cu gîndul, deoarece mișunau între noi antene nevăzute, radar, care ne pipăiau și ne înregistrau gîndurile toate, comunicîndu-le biroului politic. Aceste antene, mai vii și mai eficiente decît radarul — radarul rusesc, glumea comandorul —, nu erau altceva decît tot niște deținuți, pe cale de reeducare, cărora noi le spuneam turnători, cîntăreți, ciripitori.

(Turnătoria de acest tip devenise o instituție politică dintre cele de bază, poate axa ideologică a regimului, căci la un moment dat erau în țară aproape tot atîția mirositori de cur cîtă era populația țării, dintre pîrîtori făcînd parte și copiii de școală, și cei de grădiniță, care erau instruiți să-și pîrască, să-și denunțe părinții, în numele mărețului edificiu uman al socialismului.)

Era foarte logic să ne interzică uitatul pe geam, deoarece aceasta însemna un fel de evadare, or, știm bine că evadarea din societatea comunistă este considerată o trădare și se pedepsește cu asprime. Ori accepți să mori măreț, angajîndu-te-n

procesul de construire-a socialismului, cu toată puterea ta de a te lăsa flămînzit, imbecilizat prin prostituări de tot felul, una mai prețioasă decît cealaltă, de a te lăsa umilit și strivit sub minciună și teroare, sub cinismul cretinilor, ori te omoară ei prin mijloace multilateral perfecționate.

Libertatea nu-i pentru bandiți. Ochii lor infecți nu au voie să privească decît doar becul tiranic (lampa lui Lenin) din cerul celulei, pereții ei albi, tavanul, alb și el, sau ușa masivă și bine ferecată, albă și ea. Celula: ultima dimensiune spațială, reducția chintesențială a universului.

Atît și nimic mai mult. O gamelă de ciorbă, o cană cu apă, o jumătate de pat fără așternut și încă niște gamele de aer pentru fiecare... Deci: jaluzele la ferestre, cu înclinația crăpăturilor în jos, ca să nu poată vedea mai mult, în cazul că se vor zgîi printre ele bandiții, decît centura de beton care încinge bazinul uriașei nave care vîslea pe loc, într-un perfect de bine organizat naufragiu.

(În zilele acelea, cînd ni s-au bătut și jaluzele la ferestre peste gratii, își făcea apariția, la mare distanță, dînd tîrcoale închisorii, cu mare băgare de seamă, credinciosul meu prieten Al. Husar, căruia maică-sa, țărancă de pe Valea Someșului, îi interzicea să se-nscrie-n partid, ca să nu mă supere cumva pe mine. După ce se-nvîrtea încoace și-ncolo, se reîntorcea acasă și-i povestea lui Zoe că m-a văzut, că i-am făcut semne de la fereastră. Și se jura fericit c-așa a fost precum îi spunea.)

Pe coridoarele temniței au apărut într-o bună zi niște ofițeri, s-au așezat la o masă, ne-au chemat pe fiecare-n parte înaintea lor și ne-au întrebat dacă dorim să lucrăm... Cum dracul să nu „dorești", cînd bine ne aduceam aminte ce ni se întîmplase în perioada ciorbelor de ardei iute: ce bătăi, ce frig și ce asistență medicală au pus pe noi, că acel regim se putea repeta, ba chiar mai drastic decît cel din timpul iernii, cînd ne-au pregătit moralul și ne-au triat pentru canal...

Cum dracul să nu dorești să vezi soarele, lumea largă, chiar și sub escortă, sub cordon. Între timp, plantoanele și ciripitorii vorbeau insistent, entuziaști despre avantajul de-a ieși la lucru, de beneficiile ce decurgeau din această rară favoare: aplicarea condiționalului, care ducea la reducerea pedepsei — două zile de lucru fiind egale cu trei de temniță —, pachetele de-acasă — adică muncă și randament în muncă pe

cheltuiala celor de-acasă —, scrisori acasă și de-acasă, libertatea de-a te mișca în aer liber, vorbitor, chiar „familiar" etc. Unii dintre ciripitori mai și provocau, spunînd că nu-i bine să mergem la canal, că ne vom zdrobi în muncă și nu vom primi nimic din ce ni se promisese. De fapt acesta era adevărul. Leprele nu minteau. Acolo a fost bine numai pentru ei: turnătorii, șefii de grupă, pontatorii, brigadierii. Ei au beneficiat într-adevăr de toate promisiunile, în timp ce noi ceilalți, coloniștii, am fost supuși unei vieți mai dure decît cea din pușcărie. Leprele însă nu numai că au beneficiat de aplicarea condiționalului, de pachete de-acasă — dar și de-ale noastre, care se confiscau —, de vorbitor așa-zis „familiar", de servicii grase după ce-au ieșit afară..., dar li s-a încredințat și putere de viață și de moarte asupra noastră.

Cel care s-a lăsat ademenit și-a aprobat instigarea gunoiului cutare sau cutare a fost omorît în bătăi, sub copitele fraților Maier.

In gîndul meu stăruia un scepticism total, impermeabil la argumentele ciripitorilor, dar gîndindu-mă că mă voi putea mișca sub soare — deși bănuiam cu ce preț —, că s-ar putea întîmpla s-o văd pe Zoe, am înclinat să cred că nu-i rău să ies la lucru. (Și-apoi, la urma urmei, mai mult ca sigur că nu ne-apucă toamna sub pază; pînă atunci se schimbă cumva lucrurile... Vin americanii. Mai mult decît toate aceste considerente însă a atîrnat în cumpănă vedenia celor îndurate în cursul iernii, și-am acceptat (hm!) și eu munca..., aceea care înnobilează pe om.)

Răspunsul astfel dat era un angajament și-o precauție totodată, pentru că ei tot te scoteau la muncă, iar, în cazul unui refuz, te declarau refractar față de intențiile lor, drept care îți aplicau un regim de exterminare pilduitoare.

Astfel s-a încheiat șederea mea la închisoarea din Aiud, din iarna anului 1949—1950.

CANALUL DUNĂRE – MAREA NEAGRĂ

1.

Astfel, într-o bună zi a început exodul din temniță și intrarea-n robia babiloneană de la canal, ieșirea din chinuita liniște a celulei și intrarea-n vacarmul chinuitor al lagărelor de muncă forțată. Aici, pe lîngă faptul că eram tot atît de flămînzi ca-n închisoare, trebuia neapărat, flămînd fiind, foarte flămînd, din ce în ce mai flămînd, infernal de flămînd (foamea a urlat și-a rupt din mine, din noi, ca o fiară în toți cei șapte ani, îndeosebi la canal), să lovim cu tîrnăcopul neîncetat, timp de 12 ore, cu ranga, cu baramina, cu barosul, cu ciocanul de burat linia ferată, să umplem roaba, s-o împingem la deal, să încărcăm vagonetii și să-i împingem pînă la locul de descărcare, acolo să-i descărcăm rapid, să încărcăm vagoane cu arocament, să ripăm, să concasăm etc. În timpul care-ți prisosea, trebuia să te lupți cu noroaiele, cu praful și viscolul de pe drumul dinspre sau spre locul de muncă.

Ajuns la colonie, trebuia să te supui la tot felul de munci de interior, corvezi cu nemiluita, pînă după miezul nopții: șipcuit bărăcile, aranjatul aleilor, chirpitul pereților, măturatul platoului ori a interiorului barăcilor, curățatul cartofilor la bucătărie, tot felul de descărcări de materiale sau de butoaie de murături, căruțe cu spanac etc. După toate acestea mai făceai și de planton! Nu știu la ce mai servea să faci și de planton! Probabil că această corvoadă era încă un mijloc de a-și

bate joc de noi şi de a ne pedepsi: să nu dormi, să nu te odihneşti, să nu mănînci decît atîta cît să te chinuieşti, dar să munceşti din ce în ce mai tare şi mai mult, să faci norme din ce în ce mai ridicate: una fixată de Ministerul de Interne, la care se adăuga alta fixată de Departamentul Canalului, la care se adăuga aceea a Conducerii Coloniei, la care se adăuga a brigadierului şi pontatorului, la care se mai adăuga a şefului de grupă, la care se mai adăugau apoi depăşirile în sine, obligatorii, venind din partea noastră, dacă, bineînţeles, doreai să ajungi vrednic să-ţi primeşti dreptul de-a scrie la ai tăi ca să-ţi trimeată pachet cu alimente şi îmbrăcăminte.

Ne-au dat, aşadar, hrană rece pentru două zile — cîte o jumătate de kg de pîine şi două sute de grame de marmeladă de fiecare —, ne-au scos pe poartă-afară, ne-au condus la gară cu două rînduri de cordoane de pază de jur-împrejurul nostru, ne-au mînat în duba cu ferestre simulate pe dinafară şi-am pornit astfel spre ţara făgăduinţii de la Canalul Dunăre—Marea Neagră.

Eram, în vagonul-dubă, vreo sută şi treizeci de inşi.

Merindea rece care ni s-a dat pentru două zile a fost înghiţită lupeşte, în clipa cînd ni s-a înmînat.

Să înghiţi — după o perioadă îndelungată de înfometare — o jumătate de kg de pîine şi 200 de grame de mameladă (şi cum să nu le-nghiţi, cînd nu se ştia cînd anume te mai puteai întîlni cu atare praznic) este o nesăbuinţă şi chiar o primejdie. Noroc că pîinea era făcută mai mult din aer decît din grîu. Foarte puţini au fost chibzuiţii care-au consumat hrana dată în raţii bine dozate.

Dar în atari situaţii raţiunea dispare cu desăvîrşire din raza interesului uman şi îi ia locul instinctul. Ceea ce mai rămînea să pîlpîie dintr-însa era ceva jalnic şi ridicol.

Neobişnuite cu atare regim alimentar forte, intestinele noastre au reacţionat cu vehemenţă. Vă puteţi închipui starea de spirit şi starea de fapt a celor o sută treizeci de inşi înghesuiţi ca sardelele-n cutie ori ca oile-n tîrlă, cu aparatul digestiv în răzvrătire... De-a lungul vagonului era o banchetă, dar nu se stătea pe ea decît cocoţat în picioare, ca să-ncăpem. Stăteam, deci, pe culoare sau pe banchetă, în flanc cîte doi, trei, patru, cinci, lipiţi unul de altul, exact ca vitele, privind îmbecilizaţi unul peste umărul celuilalt, întocmai cum priveso

boii cînd sînt transportaţi cu bou-vagonul ori cu camionul spre abator, mai rău, căci boii se bucurau de aer.

Rînd pe rînd şi foarte des ne perindam anevoie, tîrîş, printre picioare spre borta din colţ, pentru slăbiciunile pricinuite de copiosul prînz cu marmeladă.

Unii nici nu apucau să ajungă pînă-acolo. Era în tot cazul foarte greu să te strecori printre oamenii lipiţi puternic unii de alţii şi s-ajungi acolo.

Dacă erai un tip tenace şi ambiţios şi ţineai cu tot dinadinsul să ajungi la ţintă, te strecurai de-a buşilea printre ciolane, dînd cu mîinile prin murdăria presărată pe jos.

Unii staţionau neîngăduit de mult pe tron, îndeosebi cei vîrstnici — căci au dus la muncile de la canal şi oameni peste şaizeci de ani —, şi-atunci ceilalţi îi ocărau. Cel ocărît ori bolborosea ceva nedesluşit ori tăcea resemnat cu braţele încrucişate pe genunchi şi capul înghesuit în piept.

Am petrecut noaptea stînd în picioare, lipiţi unul într-altul, schimbîndu-ne reazemul de pe un picior pe altul, ascultînd gemetele chinuiţilor, sudălmile celor cătrăniţi, glumele celor cinici, inhalînd un aer consumat, coclit, un aer putred, suprasaturat de mirosul transpiraţiilor şi-al evacuărilor dizenterice zgomotoase.

Dimineaţa ne-a apucat în Gara de Nord, la Bucureşti. Ne ridicam tot mai stăruitor capetele, întinzînd gîtul peste umărul celuilalt, ca şi cum am fi avut de gînd să ne uităm după ceva, ca şi cum ne-ar fi chemat cineva, după cine ştie ce, poate după o picătură de ploaie ori o adiere de aer.

Rebeliunea din intestine se potolise. Altceva nu aveam de merinde.

Era dimineaţă şi aerul se schimbase şi se răcorise niţel, din cauză că gardienii lăsaseră pentru cîteva minute uşa deschisă, dar stînd cu degetele pe trăgaci şi cu ochii trezi ca huhurezii.

Chinul cel adevărat însă urma să vină... Începuse să se abată asupra noastră după orele opt. Era, dacă-mi mai aduc bine aminte, pe la începutul lui iunie 1950.

Bucureştiul sta supus sub obişnuitele sale canicule. Ne-au tras pe-o linie moartă şi ne-au lăsat acolo, de dimineaţa pînă după-masă, cînd ne-au cuplat la un alt tren şi ne-au pornit spre Dobrogea, această mică Sahara a României.

Soarele izbea-n acoperişul de tablă al vagonului cu impla-

cabila sa generozitate. Interiorul vagonului se transformase-ntr-un interior de cuptor în care zăceau în sudoare trupurile noastre, ca niște moluște.

Vagonul era o etuvă și nu un vagon. Nu știam precis dacă sîntem puși la copt ori la fiert, deoarece pe dinlăuntru eram uscați de foame și sete, iar pe dinafară șiroiau sudorile pe noi.

Respiram anevoie, cu gurile căscate și-ntinse înainte, ca o turmă de cîini ori de gînsaci. Pielea de pe noi se smochinise, arătînd ca mîinile unei spălătorese, și, nu știu anume cum, se mulaseră laolaltă creturile și încreșturile pielei, încît deveniserăm parcă o singură masă omenească, o uriașă hidră cu sute de capete și mîi de mîini și picioare, iar încercarea de a te dezlipi din masa comună o resimțeam cu durere.

Eram convinși că vom muri acolo prin epuizare și asfixiere, dar n-am îndrăznit să strigăm după ajutor — de altfel ar fi fost zadarnic, căci nimeni nu ne-ar fi sărit întru apărare — ca nu cumva să ne omoare gardienii. A cere ajutor, cînd ești în primejdie, se consideră crimă socială în socialism și trădare de patrie...

M-am înfricoșat atunci — și de-atîtea alte ori după aceea —, de puterea de răbdare teribilă a ființei omenești. Vorba-aceea: „Nu da, Doamne, omului cît poate el să-ndure".

Istoviți de oboseală, storși de căldură, leșinați de foame, uscați de sete — căci nici apă nu ne-au dat pe drum —, mă mir, de-abia acuma, cum naiba ne mai puteam menține pe picioare. N-aveam încotro, era singura poziție posibilă.

Vrînd-nevrînd, trebuia să stăm în picioare, ca să nu ne putem întinde nici pentru a muri... Ce conta, de vreme ce mergeam să muncim în aer liber, de vreme ce ni se acorda onoarea de-a munci, din partea unor indivizi care nu munciseră absolut nimic în viața lor, niciodată.

Inotînd în sudoarea care e mirare de unde mai izvora, am călătorit, timp de peste treizeci de ore și n-a crăpat nimeni, deși mulți implorau acest favor.

Gardienii ne amenințau că, dacă cumva încercăm să facem vreo mișcare ori să strigăm, ne ciuruiesc cu pistoalele automate. Le era teamă de crima la care se făceau părtași și, ca să-și înșele teama, ne amenințau cu altă crimă.

Către seară tîrziu, am început să revenim la viață din starea de comă de pînă atunci. Ne apucase mai crîncen foamea. Nu aveam ce mînca. Ne-am fi așezat pe ceva, ne-am fi întins

să ne odihnim, dar nu era pe ce. Apă însă, dacă ceream stăruitor, ni se dădea, cu porția.

Pe drum am cerut, rugîndu-ne cuviincios, să azvîrle asupra noastră cîteva găleți cu apă ca să ne răcorim, dar gardienii au refuzat, zicînd: „Nu se poate, că răciți..., că noi răspundem de viețile voastre, că statul zice că oamenii este cel mai prețios capital".

Am mai petrecut o noapte de chin în dubă. Nu ne gîndeam la nimic. Nu eram în stare de așa ceva. Memoria se retrăsese-n noi cine știe pe ce teritorii. Chipurile celor dragi se destrămaseră în hidoasa decrepitudine. Nu uram, nu iubeam, nu gîndeam, palpitam lent ca o imensă masă gelatinoasă, meduză enormă cu o sută treizeci de capete, cu gurile căscate-n vid, cu două sute șasezeci de picioare anchilozate, hidră albă, neputincioasă, agonică, împotmolită-n mîzgă.

A doua zi dimineața am fost dați jos din tren, încărcați în două camioane, păziți de către patru gardieni și patru securiști de fiecare camion, cu țevile pușilor îndreptate spre noi.

Gardienii și soldații securiști stăteau lîngă noi, dar aveau sentimentul, și ei și noi, al unei insurmontabile distanțări. Se fereau de noi ca de niște leproși, ca de niște monștri. Se uitau uimiți, cu privirea fixă, fără grai. Parcă erau de pe altă planetă și vorbeau altă limbă.

În sfîrșit, am fost descărcați pe platoul coloniei de la Cernavoda. La intrare se putea citi deasupra porții, scris cu litere mari, negre pe-un placaj roșu, ca la o nuntă: „Bine-ați venit".

Colonia se prezenta în mod civilizat, dichisită, cu barăci curate, ronduri de flori închipuind tot soiul de însemne totemice: stele cu cinci colțuri, steme R.P.R., steme U.R.S.S., monograme... Iar pe frontispiciul fiecărei barăci sau atîrnînd între ele, lozinci aforistice, dintre care cităm cîteva: „Avangarda noastră e P.M.R.", „Bastionul păcii e U.R.S.S.", „Slavă-n vecii vecilor genialului nostru învățător I.V. Stalin", „Prin muncă la reabilitare" sau „Astăzi un bun colonist, mîine un om liber"... (Această ultimă lozincă apărea scrisă și pe vagoanele de pe șantier, ușor răstălmăcită-n șagă de către muncitorii încă liberi, astfel: „Azi un om liber, mîine un bun colonist".)

Deasupra coloniei își arcuia spinarea un deal golaș și prelung, de stepă, pe zarea căruia apărea din cînd în cînd silueta

fantomatică a păstorului fărşerot, colonizat aici de-o soartă vitregă, şi care sta pentru cîteva clipe rezimat în bîtă, visînd cu ochii închişi la un paradis pierdut, cu plaiuri şi izvoare reci, tremurătoare.

Pe această coamă de deal, însă, se mai înălţa, oribil, un uriaş panou, cît iconostasul unei mari biserici, peste care era pictat, mare şi grosolan chipul îngrozitor al lui Stalin. Numai partea stîngă a mustăţii atingea circa trei metri lungime. Hanul Djugaşvili spiona şi domina cu figura lui de-o ferocitate bonomă, de cărvănar cu pometi şi frunte de brută, cu ochii nimbaţi de-un zîmbet placid, sîngeros, peste ţara lui Mircea şi Dromihete, a lui Cotizo şi Eţiu, într-o stătătoare pace sadică, adulmecînd văzduhurile şi vizuinile cu nări de fiară mulţumită, ghiftuită de sînge.

Infernală arătare! Un amestec depravant, teribil de culori ordinare: roşu menstrual şi negru de şatră dădea la iveală o arătare îngrozitoare, infect zîmbitoare!, erijîndu-se parcă dintr-o imensă, lent clocotitoare hasna. De groază! Viclenia lombroziană juisa infernal pe faţa lui.

Dincolo de creasta dealului peste care stătea în chip de caraulă Stalin, nu-ţi puteai închipui că putea să fie altceva decît un imperiu rece, mare, mort.

Ne-am trîntit la pămînt ca nişte grămezi de pămînt, cu boccelele lîngă noi.

Unii au adormit pe loc, căzînd într-un somn greu ca pămîntul. Îmi venea, cu toată oboseala ce mă stăpînea, să urlu de bucurie, să mă tăvălesc, să cînt.

Mă îmbăiam în lumina lutoasă a soarelui şi aveam senzaţia că mă contopesc aspru cu ierburile şi ţărîna.

Ne-au dat şi de mîncare, din ce rămăsese în cazane după ce s-au umplut ciuberele şi-au pornit cu căruţa spre locurile de muncă, pe şantier. Pîine nu ne-au dat. Cică numai de-a doua zi intram în raţie de pîine. Am servit totuşi prînzul: supă de paste făinoase şi mîncare de cartofi cu deşeuri de carne (!): zgîrciuri, urechi, burtă, ochi, buze, falcă, fătăciuni, copite, anusuri, spline . . ., într-o sală de mese, cu scaune şi trapeză.

Se chema totuşi mîncare, dacă o comparăm cu ciorbele de ardei iute din Aiud, chit că nu era să dureze cine ştie cît acest regim alimentar oarecum acceptabil.

(Într-una din zile, pe şantier, a căzut peste mine norocul: am tras, cum s-ar zice, lozul cel mare: un brigadier distribuia

supa dintr-un ciubăr, stînd cu capul aplecat, întors cumva cu spatele la noi, ca să nu facă cumva protecţii la împărţitul hranei. (Filozofie a mizeriei.) Acesta era ordinul dat de sus, de la comitete centrale, ca să nu credeţi că nu se interesau de dreptate şi echitate.

Treceam la rînd, pe brigăzi şi grupe, să ne primim în gamele porţia. Se distribuia supa de paste făinoase — aceeaşi mereu, fără nici-o variaţie, cît am stat la Cernavoda.

Brigadierul amesteca de două ori puternic, pînă la fund, în ciubăr, scufunda în vîrtejul astfel stîrnit polonicul, îl umplea şi-l trîntea-n gamelă. Gardienii nu apăreau pe şantier. Eram păziţi numai de cordoanele de soldaţi în securitate.

— Altul la rînd. Cînd ajung şi eu în dreptul ciubărului, iată că satana-şi pune coada: brigadierul face aceeaşi figură, dar, cînd să tragă polonicul afară, ezită o clipă... Polonicul era neobişnuit de greu. Nu mi l-ar fi dat tocmai mie..., avea el muşteriii lui. M-a furat din coada ochiului, nu i-a convenit mutra mea, dar n-a avut încotro, înjurînd în gînd mi-a trîntit furios conţinutul polonicului în gamela mea, care aştepta tremurînd la buza ciubărului.

Ce să vezi! Gamela mea se umpluse de un bucătoi de carne enorm, pînă deasupra marginilor. Fericit ca niciodată pînă atunci în viaţa mea, mă retrag grăbit într-un colţ şi, cu ochii la comoara din gamelă, precum dulăul la stînă cînd a prins între fălci un darab mare de băbuc, încep să mă ospătez. Un sfert de pîine şi un ditai mertic de carne de aproape 1/2 kg nu era glumă. Carne! Da, da, şi încă ce carne!... O fătăciune de vacă, întreagă, cu dinlăuntrul tot şi cu dinafara toată, plus nişte adausuri învecinate.)

După ce am prînzit în sala de mese, am ieşit pe platou, toropiţi de o moleşeală vecină cu cea mai plăcută moarte. Toată oboseala istovitoare a celor două zile şi două nopţi de supliciu se răzbuna acum cînd a sosit clipa destinderii, copleşindune. Am adormit dintr-o dată toţi, toropiţi. Somnul a căzut peste noi ca o prăpastie, brusc.

Exact în aceeaşi clipă însă a detunat sfîşietor o comandă: „Încolonàa-reà. La muncăă, marş! Repede, repede, n-auzi?" Apoi, pe un ton familiar: „Scoală-te, puiule... Ai mîncat şi-acuma ai dormi niţel, nu?..., ca acasă cînd veneai de la birou. Ehei, s-a dus baba cu colacii"... Apoi, iarăşi cu asprime

mare: „Încolonă-rea, n-auzi?... Bagajele le lăsați aici, grămadă, și la treabă".

Atunci, în clipa aceea mi-am dorit din inimă moartea. Un gînd mi-a năzărit în minte: ăștia nu ne-au adus aici pentru a face canalul, ci pentru a ne distruge sub o altă formă. De ce nu ne-au lăsat să ne odihnim, să ne spălăm, să ne revenim cît de cît?... Măcar să nu-i ajut în această tentativă criminală... Voi vedea eu ce este de făcut.

Deci, încolonați, tîrîndu-ne hoiturile după noi, nesimțind răcoarea care se răspîndea de pe Dunăre, am ajuns la locul de muncă, lîngă o fabrică de ciment parcă, nu departe de podul cel mare. Ni s-a dat imediat lopeți, tîrnăcoape roabe, hîrlețe. Exact aici trebuia să fie unul din capetele canalului. Am lucrat nevolnici pînă tîrziu, după orele șase, încărcînd vagoane și ne-am reîntors cu celelalte brigăzi la colonie, acoperiți de scîrbă, istovire și pulbere. Trecătorii se fereau înfricoșați de noi. Ni s-a servit drept cină o ciorbă de arpacaș, fără pîine, după care ne-am luat în primire paturile, în baracă. Paturile erau suprapuse și înzestrate cu rogojini, saltele și pături.

Nimerisem lîngă fereastră. Aruncîndu-mi privirea afară, pînă departe, văzui soarele mistuindu-se-n flăcări și-apoi în pămînt.

A doua zi am lucrat tot în același loc. Săpam, încărcam roabele cu pămînt și, împingîndu-le-n sus, pe niște traverse, le descărcam în vagoane.

Plantoanele de la Aiud au fost numite numaidecît aici șefi de grupă, iar mai tîrziu, dovedind ei vrednicie, abnegație și disciplină, au ajuns pontatori, brigadieri, brigadieri-șefi.

Avînd o înfățișare atletică (mai bine n-aș fi avut-o), cu un schelet frumos și puternic legat — mizeria nu m-a dărîmat, deoarece eram obișnuit cu dînsa de copil —, stăpînii au pus ochii pe mine, așteptînd să devin un spărgător de norme și să-i antrenez și pe ceilalți „bandiți" la eforturi. S-au înșelat. Eu eram arătos dar nu și rezistent la efort fizic prelungit și, mai ales, deloc dispus să le fac pe plac. Vitalitatea este una, iar forța fizică alta.

A doua zi, cînd s-au format echipele de lucru, oamenii se grăbeau care mai de care să mă atragă în echipa lor, pentru ca prin mine să îndeplinească mai ușor normele, pentru ca astfel să poată primi dreptul la pachet și vorbitor. Alții însă doreau să mă prindă în echipa lor pentru îndeplinirea altor norme,

bănuind ei în mine un tip ușor de provocat, cu alte cuvinte, după vorba lor: „o pasăre bună de vînat".

Ei nu înțelegeau însă că acest fel al meu de-a fi, deschis, franc și impulsiv, avea să mă puie la adăpost de rele mai mult decît altă comportare, mai subtilă, mai elastică, mai diplomată. Pînă la urmă, dacă nu le-am cîștigat admirația, măcar sentimentul că, spunînd cu franchețe ceea ce gîndesc, devin mai puțin periculos decît oportuniștii vicleni, lingăi, lepre.

Nu provocam (ar fi fost stupid și te-ar fi bănuit colegii că ești instigator) și nu-mi exprimam indignarea, dar atunci cînd eram întrebat, indiferent cu ce intenție și de către cine, răspundeam cu o sinceritate seacă: două, trei cuvinte concentrate pînă la refuz, prin mînie, într-un fel de aforism, și-mi vedeam mai departe, ostentativ, de lucru. Mințeam numai atunci cînd eram întrebat despre alții, dar niciodată cînd întrebarea mă viza pe mine.

La drept vorbind, mie nu-mi ardea de muncă și mă indignau pînă la clocot condițiile în care munceam: hrană proastă, cazare proastă, muncă forțată, plus corvezile, înjurăturile și hienele, care umblau după sufletul nostru la tot pasul ca să ne miroase gîndurile. E drept că sufletele noastre începuseră deja să miroasă a cadavre...

Văzînd această comportare a mea, absurdă, oamenii — cei cinstiți — care doreau pînă atunci să lucreze în aceeași echipă cu mine au început discret să mă ocolească, apreciind că o prietenie cu mine le-ar fi putut periclita lor situația, iar alții — leprele — au pornit să mă întărîte tot mai tare.

M-am dovedit însă mai înțelept decît josnicia lor, bineînțeles cu gîndul cel bun, inspirat mie de către protectorul meu permanent, Sfîntul Pandu.

Un soi de amic pînă atuncea mi-a ținut chiar și-o morală, înainte de a mi-o spune pe șleau că nu mai poate fi prieten cu mine (ca și cum eu l-aș fi considerat vreodată prieten!), dată fiind atitudinea mea dușmănoasă față de bunele intenții ale statului, și că nu înțelege să sufere din cauza mea.

Cauza adevărată a acestei „rupturi" era de fapt alta: cît timp lucram dublu decît el, făcînd și norma lui, eram un foarte bun amic. După ce el însă aranjase cu șefii de grupă, cărora la Aiud le dădea haine și cu care făcea gheșefturi, ca să anunțe acasă pe soția sa să-i vină la vorbitor, pentru ca să nu fie obligat să-mi deie și mie din conținutul pachetului, dar și pen-

tru că eu eram prost văzut, a stricat „prietenia“ cu mine. Omul avea ce să deie altora, care, mai tîrziu, de unde el nu era în stare să arunce nici de cinci ori pe zi cu lopata-n vagon, l-au făcut pontator, pentru merite și eforturi deosebite-n muncă. Totuși trebuie să recunosc că a procedat mai onest așa decît să mă fi tras de limbă și-apoi să mă vîndă politrucului. Căci lui, în marea mea naivitate, i-aș fi spus niște treburi de la inimă.

I-a venit într-adevăr soția și i-a adus un pachet enorm. Avea rezerve serioase de bani acasă... Fusese președintele cooperativelor comerciale pe regiune în perioada cînd avea ordin să pauperizeze în mod organizat masele pentru a le convinge astfel să intre-n colectivă și-atunci și-a făcut plinul pentru sine, pe mulți ani. N-a trecut nici o săptămînă de cînd a primit fabulosul pachet, că a și fost înaintat pe post de pontator, la o brigadă unde plantonul de la Aiud ajunsese brigadier. Cine primea pachete mai mari de-acasă acela cîștiga și încrederea administrației.

Iar eu, din ziua aceea, am ajuns pe mîna lui Gujbă. Eram bine pictat, și la această operă de pictură a contribuit, în felul său, și fostul meu „amic“, cel cu pachetul și cu morala...

Gujbă era un păduche de un metru și cincizeci statură, pîntecos și cu membrele subțiri, cu ochi exoftalmici, de gorobete. A fost șef de post și fusese condamnat pentru crimă împotriva umanității.

Din primul moment cînd m-a primit în grupa lui, fiind pus în temă asupra persoanei mele — nici tu docilă și nici cu pachete mari-acasă —, mi-a spus-o deschis: „Te-nmoi eu, n-avea nici-o grijă, grijania ta de bandit..., îți scot eu gărgăunii din cap“.

Toată ziua nu făcea altceva decît să se țină de capul meu și să latre la mine, tare, ca să-l audă cine trebuia, știa el cine. Lipsit de pachete ca și de bunăvoința de-a face servicii, rămîneam expus tuturor atacurilor, obiect de vînzare la îndemîna oricui. „Pasăre bună de vînat“...

Așa că: „Dă, futu-ți crucea mă-ti de profesor, dă, nu sta“. (De fapt dădeam, nu stam, dar nu așa cum pofteau ei.) „Mai repede, n-auzi!..., încarcă roaba bine, cu vîrf. Mișcă, n-auzi? Asta-i lopată?!“ și-mi dădea el cu forța una mare de tot și cu coada mică: „Na, mă, profesore“. M-am oprit în loc și m-am uitat la păduche cu primejdie... Instinctiv, păduchele s-a

adunat sub piele, s-a strecurat iute într-o cusătură și s-a pitit acolo. Apoi iar a scos capul: „Dă, mă, n-auzi banditule". Te-nmoi eu, putoare". Iar m-am oprit în loc, cumpănind oarecum unealta; el s-a retras cîțiva pași, s-a cocoțat pe-un bolovan și-a pornit să strige mai tare: „Nu vrei să lucrezi, ai?... Sabotezi, banditule, criminalule! Las' c-ai să vezi tu pachet de-acasă cînd m-oi face eu patriarh". (Imbecilul nu-și dădea seama că spunea un mare adevăr în ultima amenințare. Pentru că așa cum o pornise și cu virtuțile de care dădea dovadă, în noua societate care se construia neabătut, avea toate șansele s-ajungă chiar patriarh.) „Dă, n-auzi? Dă mă, că te omor, n-auzi?"... Iar eu iarăși mă uitam la dînsul nu știu cum, căci iarăși Gujbă al meu se ferea instinctiv dinaintea mea, a tăcerii mele gata să se prăvale peste el.

Strigătele lui însă deveneau de-a dreptul isterii, Gujbă cădea-n delir cînd se-ntîmpla să treacă pe șantier, în inspecție, comandantul lagărului ori ofițerul politic: „Așa! Nu vrei să lucrezi, ai! Sabotezi! Înjuri regimul, banditule, fascistule. Înjuri pe conducătorii noștri, înjuri republica". (Pe timpul fascismului antonescian, el omora cu sapa pe evrei și pe bolșevici.) „Vrei să evadezi, ai. Te tot uiți încoace și-ncolo. Ațiți și pe alții să nu lucreze. Iar m-ai amenințat că mă omori".

Cum naiba am putut să-i inspir acestui păduche atîta dușmănie nu-mi pot explica. Chestia mă și jignea, nu numai că mă-nfuria.

— Ce-i cu ăsta? întreba Cîrlejan (sau Cîrjan), comandantul coloniei, un bărbat tînăr și onest, care s-a îngrijit de noi cît a putut în calitate de comandant.

Chirion în schimb, politrucul coloniei, tăcea, rînjind ca un șacal. Rînjet de om neîmplinit.

— Domnule Comandant, e un bandit. Nu lucrează, aține pe colonești la rebeliune, înjură regimul, partidul... A fost din aceia din echipele morții.

Cîrlejan s-a întors înspre Chirion. Acesta continua să rînjească hienește, cu capul sucit ușor într-o parte și ochii în pămînt. Cîrlejan zice:

— Văd că lucrează, nu stă. Uită-te la roaba lui cît e de plină.

— Numai acuma, domnule comandant, acum cînd v-a văzut pe dumneavoastră... E parșiv..., trebuie...

— Cu treabă bună, cu treabă bună, a reluat Cîrlejan, arde-

leanul, continuîndu-și drumul și iscodind cu privirea piezișă pe politruc... Nu știa dacă a procedat bine. Se temea să nu fi făcut vreo gafă..., să n-o pățească. Mai tîrziu era să-și dea seama că făcuse o gravă greșeală politică...

În aceeași grupă cu mine mai era un ghemotoc de bănățean, prieten cu Gujbă și compatriot, fost brigadier silvic și legionar activ, mic și iute ca o sfîrlează, atent în toate părțile, care, în timp ce lovea repede și mărunt cu tîrnăcopul, striga la cei din preajmă: „Darăț, darăț, nu starăț". Homunculul își netezea drumul în felul acesta spre postul de brigadier, pe care l-a și obținut la scurt timp, dînd din slănina lată de-o palmă și din pîinea albă, crescută, lui Gujbă și, prin Gujbă, și altora, dînd din clonțișor întruna către ceilalți cu: „Darăț, darăț, nu starăț". Gunoi execrat de-o tîrîtură era acest Gujbă, iar mîna lui dreaptă, cel cu „Darăț, darăț, nu starăț", un viespe isteric, numai ochi. Unul șef de post, celălalt pădurar, adică exact ca-n vorba ceea: „Fă-mă, Doamne, ce n-am fost, / Pădurar ori șef de post".

Duminică au sosit la poarta coloniei mamele, soțiile, surorile, frații, copiii să-i vadă pe ai lor și să le aducă pachete. (Hrana între timp se împuținase și se înrăutățise, adică intrase-n normal.) Zi mare! Am profitat de sărbătoare, adică de faptul că deținuții, sătui fiind, renunțaseră la porția de la cazan, și m-am înfățișat de mai multe ori, cu altă mutră și altă ținută în fața ciubărului, cu gamela-n mînă. După ce înghițeam în mare grabă zeama de varză din gamelă, crîncen de acră, mă așezam din nou la coadă și mai luam o dată și încă odată și din nou, de patru ori.

Distribuitorul, sătul ca un boa, nu-mi purta de grijă: ținea țigara între buze — scrumul cădea-n ciubăr în timp ce împărțea — și aștepta plictisit, lehămesit, să termine mai repede și să se pună pe odihnă.

Am înghițit cu acest fericit prilej patru gamele de ciorbă de varză, umflîndu-mă ca un cimpoi, și-n loc să astîmpăr foamea mai rău am ațițat-o.

O astfel de ciorbă de varză, acră, nu numai că nu te hrănea, dar macera în tine ultimele rezerve de grăsime pe care le mai aveai.

Seara, la cină, vlaho-macedonii mei — erau 10 la Cernavoda — (nici-o ramură a semințiilor românești nu a dat un

procent de condamnaţi atît de mare ca al lor, aproape fiecare familie avînd cîte unu ori doi arestaţi, toţi bărbaţii de la 17 ani în sus fiind trecuţi prin mîna securităţii), auzind că este unul de-al lor prin colonie, un profesor foarte rău văzut şi client al lui Gujbă, au venit la mine şi m-au poftit la masa lor. Erau de-aici din Dobrogea, dintre coloniştii aşezaţi în Cadrilater după războiul din 1912.

Erau oameni harnici şi sobri, respectaţi şi temuţi pentru legenda care circula pe seama lor că omoară oameni pentru nimica toată, cu repeziciune.

Am stat între ei, înaintea bucatelor homerice, copleşit de emoţie. Erau întinse pe ştergare: carne de oaie stearpă, friptă în cuptor, caş, pîine şi plăcinte, ca la stînile din Pind, ca la Sfînta Maria Mare, protectoarea păstorilor, ca la tunsul oilor. Eram tot numai o plîngere împietrită.

Îmi roteam în jur ochii, ca să văd pădurile, pajiştile, munţii . . ., dar nu vedeam decît stepa, sîrma ghimpată şi uriaşa pancartă cu mutra lui Stalin bălegată enorm peste ea.

Costa Vlahbei, acest rege înnăscut, cu musculatura pe el tare, de şarpe, cu privirea puţin cruntă, a unui temperament viforos, a ridicat la un moment în zarea ochilor osul spatei — întocmai ca la stînile vlahilor din Epir, Macedonia şi Tesalia — şi, cercetînd îndelung semnele acolo arătate, a proorocit: „O lai fraţl'i-a mei, tuţ anl'i cîţ nî-l'i dedirî, aua va-s l'i fîţem, pi tuţ." (O sărmanii mei fraţi, toţi anii cîţi ni i-au dat, aici o să-i facem pe toţi.) Apoi, după o altă slomnire, tot în osul spatei: „Iuvà, multu diparti di noi, si-vearsî sîngi", adică: undeva, departe mult de noi, se varsă sînge. (În Coreea se ducea război.) „La noi nu pari sî-agiungî", adică: la noi nu pare să ajungă. Stam în jurul merindelor şi-ascultam cu toţii, miraţi.

Eram de faţă: Costa Vlahbei, solomonarul; Vasili Gima, cel lat în spate, uşor îndepărtat din picioare, potolit ca toţi oamenii dotaţi cu o forţă neobişnuită; Vangheli, un tînăr ager, subţirel şi cuminte ca o fată mare; Uscătură, un alt tînăr, guraliv, dar bun la suflet; bătrînul întunecat şi liniştit Sturnara; Barzavan, alt bătrîn resemnat într-o bărbătească jale, fost mare chihaie cîndva pe drumurile Greciei; Ciunga cel înalt, lent la vorbă şi legănat în mers: Bucuvala, cel cu părul argintiu ca suflat cu pulbere de pe drumurile călcate de înaintaşii săi cărvănari, cu ochi albaştri întredeschişi ca să scruteze depăr-

tările, Popescu cel foarte cumpătat și cumpănit la vorbă (nu știu de ce și-a modificat numele la modul acesta trivial?!), răbduriu și foarte darnic; și în sfîrșit eu, pierdut între ei.

De atari festinuri n-aveam să ne mai bucurăm. Șuruburile se strîngeau, măsurile erau din ce în ce mai severe, sistemul de spionare se perfecționa. (De la București veneau dispoziții din ce în ce mai prețioase împotriva noastră.) Nu mai puteam crîcni. De îndată ce se întîlneau doi și-ncercau să-și vorbească, un al treilea se înființa ca din pămînt alături, trăgînd cu urechea, căutînd ceva pe jos, fluierînd într-o doară. Am început să ne suspectăm și propria noastră umbră.

Venise și la mine cineva cu un pachețel, un fost elev din Bistrița, originar din Cernavoda, pe nume Vena Cornel, dar l-au alungat de la poartă cu sudălmi și amenințări. Elevul mă zărise într-o zi, din pragul unei barăci, cînd treceam prin fața ei cu brigada. L-am observat. El pe mine nu. Se uita milos și speriat la spectrele încolonate care treceau prin fața lui parcă spre moarte. Cuprins de-o mare bucurie, nu m-am putut abține și l-am strigat copilărește. Vena m-a zărit... și îndată și-a acoperit ochii cu coatele ca să nu mai vază teribila vedenie, întorcîndu-se în altă parte. Arătam jalnic în mantaua aceea atîrnînd ca o zdreanță pe mine, desculț, în niște pantaloni de pijama, cu plăgi de arsură pe față, costeliv, livid și adus din spate, cu privirea dilatată de-o bucurie bruscă.

Eu am fost avertizat imediat cu vîrful țevii îndreptat spre mine de către un soldat secui din cordon, iar lui Vena Cornel plutonierul i-a zis ceva despre Dumnezeu.

Vena totuși s-a înfățișat duminică la poarta coloniei împreună cu taică-su. În mînă duceau un modest colet pentru mine. S-au rugat de domnii ofițeri să mi-l deie: „E profesorul meu, un om foarte de treabă, îi datorez foarte mult, vă rog să-i transmiteți această mică atenție din partea mea". Așa a vorbit Vena Cornel, iar ofițerii l-au stropșit cu vorbe murdare și l-au alungat Pe tatăl său l-a poftit în birou ofițerul politic și l-a amenințat că, dacă nu dă copiilor o educație sănătoasă, o să aibă de-a face cu el. „Ce, nu ți-i bine, banditule? Cară-te de-aici imediat, să nu-ți rup oasele", așa a vorbit ofițerul politic. După cum se poate vedea, toți cetățenii țării deveneau, rînd pe rînd, bandiți.

Și Vena Cornel n-a mai apărut în cale-mi.

De lîngă fabrica de ciment, brigada noastră a fost plasată la cariera de piatră, dincolo de podul cel mare. Aici, eu şi cu Augustin Şora dam găuri în stîncă cu baraminele, un fel de rîngi din oţel cu tăiş la vîrf, foarte grele.

Gusti era un băiat minunat. Lucra încet, cu treabă bună, ardelenească şi cu spor. Unde punea el mîna îşi aşeza Dumnezeu mila. Era tăcut, chiar ursuz şi morocănos uneori. Avea căutătura aspră şi ura din rărunchi tot ceea ce era neomenie. Disprețul lui de om simplu era absolut şi total. Gealaţii simţeau acest dispreţ, dar n-aveau ce face. N-aveau motive să se lege de el. Muncea cît trei şi tăcea cu înverşunare. Acea tăcere zăcută, încruntată le provoca nelinişti, dar lui Gusti puţin îi păsa. Vorba lui: „Mă doare-n cioareci de ei". Era fiu de ţăran din părţile Zalăului, orfan şi crescut în umilinţe de către nişte rudenii şi n-avea nici o meserie. Aici la canal a deprins el ceva zidărie, niţel cioplit în piatră, iar, după ce a scăpat de temniţă, a învăţat tapiţeria. Trăia din muncă grea şi cinstită, credea în Dumnezeu, nu credea în şefi, ura şi disprețuia haiduceşte.

Îi plăceau cîntecele şi poezia. Începuse chiar să compună în taină versuri. Mă iubea — simţeam acest lucru — şi eram fericit că mă iubeşte un asemenea om. Cînd toţi cunoscuţii se lepădară de mine şi mă ocoleau ca pe unul aducător de primejdie, Şora a rămas acelaşi prieten devotat şi-acelaşi om de omenie.

De cîte ori n-am mers alături, ţinîndu-ne de braţ, prin noroaiele pînă peste gleznă, sub ploi şi viscol, la fel de flămînzi amîndoi, cu neodihna sălăşluind în oase ca un cancer, încurajîndu-ne unul pe altul, răzimîndu-ne unul de altul, îngînînd colinzi şi alte cîntece de demult:

„La fereastra amintirii ne-adunăm,
Cîntecul de altă dată-l colindăm.
Şi-a cernit un înger florile-i tiptil,
Peste fruntea mea senină de copil.
Mamă, mamă, cresc nămeţii, suferim,
Cad pe gene flori de gheaţă, Velerim!"

Acesta era textul unei colinzi scrise-ntr-un lagăr din Rusia de către un învăţător român, ofiţer de rezervă, căzut prizonier, şi cîntată de prizonierii din Siberia. Gusti o învăţase la

Aiud, în celulă, și-i plăcea s-o fredoneze-n clipe grele. Îmi plăcea și mie, dar nu atît de mult ca pe cele care le-am cîntat în copilărie, cînd umblam cu steaua, în nopțile înzăpezite și înstelate ale Turiei.

Așadar izbeam noi cu baramina-n stîncă, scoteam praful din gaură cu-o linguriță aninată de-o sîrmă lungă, apoi turnam apă-n gaură ca să se înmoaie piatra și iarăși izbeam cu baramina. Deseori se întîmpla să trecem cu baramina dincolo de rocă, într-un strat de pămînt. Atunci ne prefăceam că perforăm, odihnindu-ne de-a binelea... Priveam peste cîmpia Călărașilor, urmăream înaintarea cețoasă a Dunării spre mare, beam la răstimpuri apă ca să ne înșelăm foamea, glumeam discret, povesteam, avînd grijă să nu observe leprele că tragem chiulul. Perforatul cu baramina era considerată o muncă grea, dar în fond avea un mare avantaj: că nu stăteai în picioare, că puteai să te mai și așezi.

Un soldat din cordonul de pază exterioară, ardelean, privindu-ne și ascultîndu-ne, înțelegînd că sîntem din Transilvania, aprindea țigara, trăgea unul sau două fumuri dintr-însa și-o azvîrlea cu mare băgare de seamă lîngă noi. Apoi schimba locul de pîndă, atent să nu-l observe vreun guzgan. Uneori ne arunca și cîte un sfert de pîine. Dacă l-ar fi prins era vai și-amar de trupul lui.

Cînd veneau seara artificierii, cu un șef după dînșii, care măsura și stabilea adîncimea găurilor ce însemnau îndeplinirea normei noastre de muncă, civili fiind dînșii, priveau cu simpatie discretă înspre noi, din coada ochilor, cercetau găurile bătute de noi, vîrînd în ele un fel de suliță gradată și, pe cînd să dicteze pontatorului nostru metrajul — norma pe-o zi era de trei metri și jumătate gaură-n stîncă —, dictau patru metri și ceva, deși în realitate noi nu făcuserăm mai mult decît un metru și optzeci, mai mult fiind cu neputință în modul acela rudimentar de lucru.

Traiul oarecum mai omenesc de-aici de la Cernavoda, cu toată ticăloșia lui Gujbă și-a altor lepădături ca el, pușì pe reabilitare, în ciuda muncilor grele, avea să se curme în curînd, o dată cu mutarea noastră la Valea Neagră.

Cei mai slabi dintre noi au murit în primele zile. Unul s-a aruncat în Dunăre. Era dintr-o comună de lîngă Cluj, tată a doi copii. Îl arestaseră și-l condamnaseră la cinci ani închi-

soare pentru crima de-a fi găzduit într-o seară, în casa lui, pe un trecător care-a cerut adăpost. Muncea întruna, într-o tăcere primejdioasă, din care se putea naște orice. Muncea așezat pe treabă, ca țăranul ardelean. Nu vorbea cu nimeni, nu se-mpăca deloc cu peisajul și nici cu climatul de-aici. Ciorbele și cafeaua neagră le înghițea în silă, la repezeală. Era grăbit... Pîinea în schimb o mînca cu evlavie.

Am încercat să mă apropiu de el cu vorbă părintească... M-a respins cuviincios. Un demon pusese stăpînire peste gîndurile sale și-l împingea încet spre întuneric.

Era pe la orele 11. Lucram la niște săpături, lîngă Dunăre. Din clipa cînd a început lucrul și pînă atunci, trăsese din tîrnăcop și din lopată, necontenit, spre încîntarea brigadierilor care nu conteneau cu laudele la adresa lui, dîndu-l ca exemplu, mai ales nouă, „intelectualilor". El nu dădea nici doi creițari pe vorbele brigadierilor. Își vedea numai de treabă. I-ar fi pălit cel mult cu unealta-n cap.

Soarele, ridicat perpendicular pe creștetele noastre, bătea cu ne-ndurare.

În văzduh, mîinile, uneltele, văpăile soarelui și vîntului se-nvălmășeau laolaltă într-o înfricoșătoare încăierare. Din cauza pulberii, nu deslușeai brațele oamenilor de coada uneltei de lucru.

El săpa și transpira întruna. Săpa într-o tăcere mînioasă.

— Bravo, bravo, ia uitați-vă la el! Iată un colonist adevărat! Iată unul care nu mănîncă degeaba pîinea pe care i-o dă republica! Luați exemplu, voi profesorii, avocații, doctorii, prefecții, de la el. Îl vedeți?, striga Slăvog, un alt brigadier, fost sergent de stradă la Iași, condamnat ca și colegul său Gujbă tot pentru crimă împotriva umanității. (Omorîse niște evrei și niște țigani, cu același devotament cu care ar fi omorît acuma pe doctori, pe profesori, pe avocați. Se bucurau acuma de un regim de favoare, iar la ieșirea din închisoare au fost numiți: primul președinte la cooperativa invalizilor, iar al doilea, director de sală într-un restaurant. Nu se poate spune că dictatura, indiferent de denumire, nu-l promovează pe om.)

Soarele lovea ca un baros încins deasupra noastră. Praful intrat pe nări, în plămîni, o dată cu aerul, ardea. Brigadierul lăuda pe omul nostru și ocăra pe domni. Uneltele lătrau ca pe marginea unei întunecate genuni.

Brusc, țăranul din Ardeal a aruncat cît colo unealta cu mî-

nie răbufnită, a răcnit din rărunchi o sudalmă şi-a luat-o la goană. Dunărea, numai la zece paşi. Pe malul ei, soldaţi cu pistoale automate.

— Soarele cui v-o făcut încă, de gunoaie! Nu vă rabde pămîntul Da' ce-aveţi mă, traiste-n băţ, cu mine? Ce v-am făcut eu mă? ha, mă, gunoaie? Na-vă sărăcia de tîrnăcop şi săpaţi-vă groapa... Şi-a azvîrlit cu izbire tîrnăcopul în lături. Mă duc să-mi văd copiii. Şi: plosc, bîldîbîc în Dunăre. În aceeaşi clipă pistoalele au detunat şi l-au prins cruciş, încă din aer, iar omul, în loc să se înece, a rămas răsucit de gloanţe, cu burta la soare, pe valuri.

S-au repezit după el, ca nu cumva să-l piarză... Trebuia decontat. L-au scos la mal, l-au întins la umbră, sub sălcii, ca să nu se împuţească prea tare. Stătea cu gura căscată, ca-ntr-un ultim strigăt de iubire ori de sudalmă.

Ochii-i zîmbeau larg deschişi. Parcă-şi striga copiii. L-au ţinut acolo pînă după-masă la orele şapte, cînd înceta lucrul. La acea oră l-au înghesuit într-o roabă, cu mîinile, picioarele şi capul atîrnînd pe dinafară şi-am pornit încolonaţi, cu mortul înaintea coloanei cu zece paşi, ca pe un trofeu, spre colonie. Tărăboanţa cu trofeul o purta un vlăjgan crăcănat şi scîrţia al naibii de sinistru, încît trecătorii întîlniţi pe drum se fereau în lături, făcîndu-şi cruce înfricoşaţi. Cei doi soldaţi care-au tras, salvîndu-l de la înec, scutindu-l de un drum pînă acasă, au fost decoraţi cu ordinul muncii şi trimişi în concediu pe 20 de zile. Au vîrît în buzunar şi-un plic c-o primă de merit.

Iar chipul lui Avizuha ne zîmbea dintre pulberi, acolo, pe panoul de pe coama dealului.

2.

Cum a fost, cum n-a fost, a trecut şi asta. La Cernavoda nu se poate spune c-am fost puşi la un regim de exterminare radicală. Au murit numai cei slabi. Cei rezistenţei au scăpat. În timp de-o lună au murit, din vreo trei sute cîţi eram, vreo douăzeci.

Cîrjan sau Cîrlejan, comandantul coloniei de la Cernavoda, era un om cu bun simţ, un naiv care credea cu sinceritate-n construirea canalului, ca şi-n cea a socialismului. Acest lucru nu se poate face, gîndea el, decît cu braţe şi minte omenească, deci trebuiesc îngrijiţi cei ce le poartă, adică oamenii. Greşeală politică de neiertat! De această gravă greşeală ce-o săvîrşea Cîrjan mi-am dat seama, amarnic de limpede, în iarna imediat următoare, într-o zi de neuitat.

Trei brigăzi lucrau la descărcări, pe „Mustaţă" (aşa se numea acel punct al şantierului). Pămîntul care trebuia descărcat din vagoane era cleios, înfundat într-însul cu bolovani, îndopat cu pietriş. De sus ne ploua şi ne ningea; din părţile laterale ne secera vîntul; din jos, pînă peste glezne, ne mîncau noroaiele, iar din lăuntrul nostru ne rupea foamea, istovirea, deznădejdea.

Izbeam cu tîrnăcoapele în peretele de pămînt ca bitumul moale şi, cînd să tragem de ele, tîrnăcoapele rămîneau împlîntate-n masa cleioasă, iar noi cădeam opintiţi pe spate, sau în faţă. De-atîtea căderi mîinile ni se umpluseră de noroaie, încît nu mai arăteau a mîini omeneşti.

Vîram lopata-n molozul bituminos cu chinuitoare apăsare, o ridicam icnind şi, cînd să aruncăm conţinutul din ea la vale, lopata ne trăgea după dînsa şi iarăşi cădeam în noroaie, împleticiţi. Izbeam cu mînie tîrnăcopul în grămada de moloz şi nu izbuteam să smulgem decît doar o unghie de clei. Picioarele se îndoiau la tot pasul din genunchi, dar rămîneau fixe de la glezne-n jos, încleştate-n noroaiele de gumă păstoasă, umplute cu pietriş.

Şi peste trupurile noastre zdrenţăroase ploua, ningea, bătea vîntul şi urla deznădejdea. I-am zărit pe unii cum încep să plîngă cu amar, pe alţii i-am auzit blestemîndu-şi părinţii şi ziua-n care s-au născut, pe alţii i-am auzit răcnind împotriva lui Dumnezeu (eu tăceam autoosîndindu-mă), iar nişte penticostali cîntau imnuri de slavă lui Iahve. Alţii scînceau cu privirile împăienjenite şi înveninate. Izbeam cu tîrnăcoapele din ce în ce mai tare, şi din mînie dar şi ca să ne încălzim, dar tîrnăcopul de-abia dacă scobea nişel sfîrc din blestematul pămînt cleios şi îmbibat cu pietre. Ploaia, zăpada şi vîntul se învălmăşeau necontenit asupra noastră.

Brigadierul Slăvog, cel condamnat pentru ucidere de oameni nevinovaţi, vîrît într-un cojoc confiscat de ofiţerul po-

iitic de la alții, vîrît de asemenea în bocanci și pantaloni vătuiți — tot confiscați și aceștia și dați lui Slăvog să nu cumva să răcească —, vîrît pînă-n gît cu capul într-o căciulă rusească, pe care și-a făcut-o singur el dintr-un alt cojoc, confiscat și acesta, tăiat, cu mîinile vîrîte în niște mănuși tot confiscate, ca obiecte de lux, de la alții, bine ghiftuit atît de la cazan cît și din pachetele altora, foarte bine odihnit și întruna atițat de pofta de muieri, mai avînd peste dînsul, pentru o ultimă protecție, și-un fel de fulgarin care-l acoperea pînă la călcîie, zăcînd dospit în miazmele-i proprii..., stătea cocoțat pe-un pietroi, de unde privea la noi cu rînjet unsuros, pînditor.

Deodată, nu știu ce streche l-a mușcat; întinzîndu-și ari pile, fîlfîind alene din ele, pornește a croncăni de zor: „Hai băieți, hai băieți! Mai repede, n-auzi?... Ptiu, să nu le fie de deochi, că nu le pasă de frig!"... Apoi, schimbînd brusc cali-mera: „Mișcă, putoare, mișcă, domnule profesor, n-auzi, domnule profesor, domnule deputat, părinte dragă, mișcă, băga-te-aș în pizduca mă-ti".

Ce se întîmplase de l-a apucat deodată acest delir? Intraseră pe șantier comandantul Zamfirescu, un urs de om, fost hamal în portul Constanța, dur pe dinafară dar cinstit în cuget, însoțit de politruc, tovarășul Chirion, cel cu doi dinți ieșiți afară ca la mistreții mlaștinii, cu cele cinci colțuri ale căciulii țuguiate bine, ca să se vadă, cu steaua — tot cu cinci colțuri, ca și căciula — în frunte, deasupra cozorocului micuț, cu o gură tăiată-n lung, ca la broaște, leit figurile de bolșevici reproduse-n zeitungurile hitleriste de propagandă anticomunistă, din vremi nu prea depărtate.

Îl cunoșteam de la Cernavoda. Era același. Avînd nivel ideologic ridicat și temeinic, el a avansat în grad, în timp ce Cîrjan, considerat a fi un mic-burghez ca mentalitate, a înfundat pușcăria. Era acest Chirion ins ager la minte; știa adică să deosebească lămurit între ceea ce trebuia să se spună că se face și ceea ce trebuia a se face cu adevărat.

Erau îmbrăcați amîndoi în cojoace, nu ca al lui Slăvog, ci ca al unui Slăvog-boier. În picioare aveau cizme birghere, nu boconci ca Slăvog; aveau căciuli rusești în cap, dintr-alea de mareșali sovietici, iar peste cojoace purtau pelerine, pelerine kaki, cu glugi, pentru a proteja pielea cojoacelor din miel merinos, de intemperii.

Glop, glop, prin noroaie cu cizmele, groh, groh din pieptu-rile ghiftuite, de grași și „obosiți" ce erau; au ajuns, trecînd în inspecție locul de muncă, în dreptul grupei mele. Se opresc în loc cu mîinile în buzunare și piepturile scoase măreț afară. Chirion ținea rîtul în pămînt, ca hienele, și avea spinarea arcuită, ca un om al ideologiei aplicate ce era. Privesc: Zamfirescu încruntat, ca să-și ascundă gîndurile înaintea lui Chirion, iar acesta spionîndu-l cu rînjet bălos. Zamfirescu zice: „Tovarășe locotenent, să trimitem brigăzile la barăci, să se odihnească..., să muncească mai cu spor mîine, cînd va fi timp mai frumos", apoi, dînd-o pe șagă, deoarece Chirion începuse a mîrîi dinlăuntru: „Asta-i mizerie, nu muncă, frecangeală".

— Lasă, lasă, tovarășe comandant, îi retează vorba Chirion, răsucind anevoie gîtul către el. Avem și-un scop politic aici cu acești bandiți, nu doar să facem (a rînjit, juisînd) canalul.

Din clipa aceea am știut limpede pentru ce am fost adus la canal și m-am hotărît să nu le ofer nici cel mai neînsemnat concurs la atingerea țelurilor politice pe care și le fixaseră în legătură cu soarta noastră. Dacă ei s-au gîndit că fericirea clasei muncitoare depinde de omorîrea noastră prin canonire, atunci eu am datoria să nu le vin într-ajutor, orice s-ar întîmpla. Oricît de abjectă în sine ar fi viața aceasta, eu n-am dreptul să-i ajut s-o facă și mai abjectă. Nu voi mai munci. Nu mă voi lăsa umilit, nu terfelit în această cloacă a sadismului troglodit. Îți mulțumesc, tovarășe Chirion, scuipatule pe tîrtiță de-o codoașă, pentru că mi-ai spus adevărul și că de azi încolo știu ce anume am de făcut. Iată, mi-am fixat și eu o lozincă, pentru mine: *de azi încolo, decît sub pămînt, mai bine sub normă*... Și din ziua aceea n-am mai muncit decît numai așa ca să treacă vremea... Și zău, era infinit mai bine și mai demn să stai la carceră, să urle asupra ta, ca niște guri de balauri, brigadierii, să-ți returneze pachetele de-acasă etc., decît să dai din tîrnăcop, din lopată, din baros, baramină, din rangă, săpîndu-ți singur mormîntul hotărît de ei. Nu! Toată conștiința mea, întreagă ființa mea n-au fost decît un teribil și implacabil NU!

N-au decît să mă omoare cum le place, dar fără concursul meu; perversitatea cea mai oribilă față de om: să-l pui să-și sape singur groapa înainte de a-l strivi. Din clipa aceea i-am

băgat — asumîndu-mi toate riscurile —, vorba românească, în cloaca mamii lor. Și-acolo-au rămas, pentru mine, pentru vecii vecilor.

Plecaserăm din Cernavoda bucuroși, bucuroși că plecăm nu importă unde, că plecăm. Nenorociții așteaptă totdeauna ceva și-i bucură orice schimbare, indiferent de ce urmează. Aruncați ca niște camioane hodorogite, am fost duși, prin pulberi hunice, și aruncați peste dealurile sterpe, arse, tătărăști de la Valea-Neagră.

(La plecare, Cîrjan s-a uitat lung după noi... Nu i-am răspuns cu un salut de simpatie, după cum ar fi meritat: ne temeam să nu-i facem rău. Ne uitam la el ca vitele după stăpîn atunci cînd negustorii le pornesc spre nu se știe unde, cu aerul acela imens de trist, tîmp, acoperit de-o animalică jale. Nu știam ce ne așteaptă și că vom tînji amarnic, curînd, după zilele cînd se îngrijea de noi Cîrjan. Chiar dacă — să spunem — dispozițiile ar fi fost altele cînd ne aflam la Cernavoda, Cîrjan rămîne totuși un om, pentru că, prin firea moștenită de la părinți, punea în comportarea sa, mai presus decît doctrina și dispozițiile prețioase ce veneau de la București, OMENIA, și oamenii adevărați se cunosc atunci cînd sînt puși să execute ordine criminale, cum erau cele hitleriste ori, și mai rău, cele staliniste.

Chirion s-a uitat și el după noi, dar, firește, rînjind cu capul în pămînt ca hienele. Zicea în gîndul său: „Tot pe mîna mea ajungeți voi... Să nu credeți c-ați scăpat..."

Pînă la urmă, bine nu i-a fost. Cîrjan a scăpat și cu viață și cu sufletul curat, cinstit, chiar dacă l-au maltratat și l-au pedepsit pentru omenia lui. Chirion însă și-a pierdut viața, după ce și-a vîrît mîinile-i păroase, lungi, cioturoase în sînge de om năpăstuit și după ce și-a terfelit sufletul (?!) în putreziciunea din el. Pînă la urmă a primit 25 de ani temniță grea, pentru „abuz de putere", adică pentru că a executat întocmai ordinele care veneau pe linie de partid, fie verbal, fie telefonic, fie șoptite la ureche.

Cei care i-au poruncit să schingiuiască și să ucidă, miloși și înțelepți din fire, la scurt timp după condamnarea la 25 de ani temniță forțată, l-au și lichidat... De ce să sufere omul atîta amar de ani și de ce să trăiască și să sufere, o dată cu el, și toate secretele pe care le cunoștea?! Mai știi ce se poate

întîmpla? Cunoașterea este sursa marilor păcate, iar necunoașterea temeiul liniștii și-al fericirii. Acest adevăr a fost spus de cînd lumea și nu numai de către înțelepți... Chirion a scăpat ușor, cu un glonț în ceafă.)

Ne-au aruncat deci pe-o ridicătură de stepă, nu departe de țărmul mării. Ne aflam nu într-o colonie, ci pe locul unde trebuia să ia naștere de-acum o nouă colonie. Terenul deșert era îngrădit cu sîrmă ghimpată, iar din cincizeci în cincizeci de metri jur-împrejur distanță erau înălțate posturi de santinele, cu toacă de metal și tălăngi, pentru ca prin sunetul acestora soldații să comunice mereu între ei și să se mențină în stare de veghe.

Gardul de sîrmă ghimpată încercuia o suprafață de mai multe hectare. Peste aceste hectare de dîmb avea să se ridice faimoasa colonie de muncă (nu i se spunea lagăr, ci colonie... Comuniștii sînt, se vede, filologi mai subtili decît fasciștii, frații lor mai puțin norocoși) „Peninsula Valea-Neagră". Pe locul unde ne-au basculat nu se zărea nimic altceva decît scaieți, ciulini răzleți, cîteva fire de grîu scunde și rare, pir, lăptuci, șoareci de cîmp, mici păsări cenușii, emițînd chiote săgetătoare-n moarte, popîndăi și șerpi, iar peste toate adia întruna cînd răsufletul termal al stepei, sec și leșios, cînd suflarea salină, răcoroasă a mării.

Nu izbuteam a deslușì ce anume se întîmplă cu noi, de ce ne-au aruncat în acest țarc imens... Ca să ne dumirim, conducerea de-aici ne-a încolonat de urgență și ne-a dus să ne dea de lucru, ca nu cumva să fi mîncat în acea zi sfertul de pîine fără a fi muncit pentru el.

Un deținut avea voie să facă și să obțină orice: să muncească pe brînci, să stea flămînd întruna, să-ndure năprazna continuă a frigului, să stea la carceră, să fie înjurat, să fie bătut, să fie tras de limbă și dat pe mîna ideologului, să fie împușcat, și nu oricum, dar nu avea în nici un caz dreptul să se simtă om; această criminală abatere de la programul partidului era savant și drastic pedepsită.

Nu ne dădeam seama că sîntem întemeietorii unei ilustre întocmiri omenești, pionerii unei noi lumi, cea mai înaintată dintre toate cîte ar fi posibile sub soare, bazată pe pace, progres și bunăstare... continuă, după cum bine se va vedea.

Locul unde am fost aduși pentru a începe munca se nu-

mea „Peninsula". Aici era celălalt capăt al canalului, altul aflîndu-se la Cernavoda. (Am avut cinstea să pun piatră de temelie la această măreață construcție, atît acolo unde începea cît și aici unde se termina, în ghiolul Mamaia...)

Canalul era deja săpat pînă la 15 metri adîncime și pe o lungime de cîteva sute... și era nespus de plăcut să împingi roaba, flămînd și istovit de puteri, toropit de caniculă, încordat din ultimele răsputeri, pe niște blănuri de scîndură groasă, care conduceau în sus, din groapa săpăturilor, pe o distanță de 50 de metri în suiș, iar apoi alte cîteva sute pînă la locul de descărcare, impulsionat și încurajat de vîrful cizmelor brigadierului, de pumnii și pietrele cu care azvîrleau în tine brigadierii aceia — arhetipuri ale socialismului, așa cum înțeleptul în antichitate și cavalerul în evul mediu erau arhetipurile acelor perioade din istorie — troznind de vitalitate și de-o mulțumire de sine obeză, grohăitoare.

Seara te dureau îngrozitor toate oasele, mai ales picioarele, și te durea fără putință de grai sufletul, momîia aceea mizerabilă ascunsă-n năpăstuirea noastră. Îmi resimțeam trupul ca pe-un tenebros șantier plin de răni și de cangrene, dureros prins în belciuge, lacăte și druguri de tot felul.

La cină, dărîmați de foame și trudă, ni s-a servit în gamele un fel de lături din deșeuri de arpacaș, un lichid cenușiu, de culoarea mehlemului sau a mucozităților, în care alergau sperioase cîteva boabe de orz decorticat și care a fost nespus de gustos, dar mai ales nespus de puțin, iar după asta, ca niște buni și conștiincioși coloniști ce eram, beneficiarii marei și proverbialei mărinimii rusești, ne-am și apucat numaidecît de lucru, de data aceasta din propriu îndemn, în mod voluntar, pentru amenajarea terenului și așezarea barăcilor ce urmau să fie fericitele noastre lăcașuri.

Dormeam patru pînă la cinci ore pe noapte, iar, dacă am adăuga la acestea și timpul pe care-l iroseam făcînd de plantoane (n-am priceput pentru ce, decît atunci cînd Chirion s-a scăpat și-a divulgat adevărul fundamental despre construirea canalului), nici atîta măcar.

De fapt nu știu bine dacă dormeam cu adevărat sau mă zvîrcoleam în insomnii crîncene din cauza oboselii, ca un șarpe zdrobit cu toiegele și care se zbate întruna pînă la scăpătatul soarelui.

Timp de un an și ceva cît mi-a fost dat să lucrez la construirea canalului Dunăre—Marea Neagră, cam acesta era regimul de lucru: douăsprezece ore efective de muncă pe șantier, iar dacă era nevoie se prelungea după voia brigadierului și-a circumstanței; se adăugau la acestea drumurile de la și pînă la locul de muncă, după care urmau alte cinci sau șase ore benevole, din care se nășteau barăcile: clădit, săpat fundație, acoperit, șipcuit, tencuit, podit, împodobiri pe dinafară cu ronduri de flori-lozinci și fetișuri felurite, săpat apeducte, instalat de apă și lumină, săpat veceuri, amenajat birouri pentru domni, amenajat șoproane, pivnițe, magazii, carcere, adăposturi subterane bune la orice, descărcări de felurite materiale etc. În total lucram 17 ore din 24, la care se adăugau cele două de planton...

Dimineața ni se servea un polonic de cafea neagră din orzoaică, foarte discret îndulcită, și un sfert de pîine spongioasă. La prînz, un polonic de varză fiartă cu apă și sare sau de arpacaș, iar seara un polonic de arpacaș sau varză, cu același sfert de pîine.

Brigadierii, pontatorii, șefii de grupă, turnătorii o duceau foarte bine, mai bine decît acasă. Primeau mîncare la discreție de la bucătărie, dar mai ales se hrăneau din pachetele confiscate ale „domnilor", cele cu bunătăți alese, concentrate-n proteine și glucide, nu ori și ce, și leneveau ca porcii. O duceau destul de bine și spărgătorii de norme — tot un gen de turnători —, care aveau dreptul la pachete mari de-acasă. Lucrau de zor cîteva săptămîni pentru a ridica normele de producție, după care avansau pe posturi de șefi.

Pachete primeau și restul coloniștilor, dar mai mult pentru a fi confiscate și distribuite la „băieți".

Brigadierii și supraveghetorii de tot felul se îngrășaseră ca taurii și nu duceau lipsă de altceva decît de muieri, dar cum acești privilegiați ai regimului aveau dormitoare separate, dormind ei între ei, se înfemeiau nuntindu-se în devălmășie. Aveau cefe de tăurași și crupe de armăsari. Unii dintre dînșii au făcut fese și șolduri grele, de vădane năbădăioase. Nu-i de mirare: de hrănit erau hrăniți, odihna îi făcea nestîmpărați și fugoși, aerul liber venind dinspre mare, salin și iodizat, îi euforiza... Cum dracu' să nu se-ngrașe, să nu zburde,

să nu treacă cu copitele peste trupurile noastre, triumfători, mugind, răgind, rîgîind, beşindu-se zguduitor, schelălăind, urlînd, lătrînd, behăind gros, mieunînd isteric prin culcuş, grohăind... Cum dracu' să nu poftească fătăciune? Voia lor cea bună n-avea astîmpăr, glumind necontenit între dînşii sau pe seama noastră, cu viţuri triviale.

Pop Răchită, maramureşeanul, era cel mai pur şi mai copilăros dintre brigadieri, singurul om dintre ei. Considerîndu-l ţăran prost, de la munte, şmecherii: foşti gardieni, foşti jandarmi sau pungaşi şi ucigaşi de Bucureşti nu-i dădeau din pachetele jefuite şi lui. De altfel Pop Răchită nici nu ţinea să mănînce din „pochetele" domnilor, şi din jenă, dar şi dintr-un fel de scîrbă. El avea „vidăra" — nu glumim deloc —, „vidăra" lui, pe care o umplea cu zamă de varză, arpacaş, murături, spanac sau chiar cartofi uneori — cu ce se nimerea —, dumica înlăuntru vidărei vreo şase calupuri de mămăligă ori şase fărtaiuri de pîine, pînă ce vidăra (găleata) se umplea de tot, mesteca bine cu linguroiul conţinutul astfel obţinut şi, apucînd vidăra cu nutremînt între genunchii lui de ţapinar, de cosaş, mîntuia „fofoloaca" din vidără pînă la ultima picătură de sorbală şi ultima firimitură de mămăligă ori pîine.

Dispunea de-o forţă herculeană. Avea înfăţişare de Strîmbă-Lemne. Îi fugărea pe bieţii „domni" ca pe nişte iepuri pe şantier cînd aceştia dădeau dovadă de neputinţă sau nevoinţă, iar cînd munca nu mergea „nicecum", Pop Răchită se mînia foarte, îi lăsa pe domni în plata Domnului (Răchită era tare credincios) de-o parte şi, apucînd lomul în mîinile lui de Strîmbă-Lemne, dintr-o singură opintire azvîrlea linia ferată la doi „metări" distanţă, ca pe o nimica toată. Noi, grupa-ntreagă, de-abia o deplasam cu răngile pînă la cinci, zece centimetri. Cît ripam noi în zece minute, Răchită ripa dintr-o smucitură, singur.

Colonia Valea-Neagră avea mai multe şantiere sau locuri de muncă; „Peninsula" fiind cel mai apropiat şantier de colonie — cam şase sute de metri — începea prima lucrul. Urma punctul „Mamaia", unde se muncea la încărcat şi descărcat vagoneţi, într-un ritm infernal. Se încărcau vagoneţii cu o iuţeală de apucaţi învîrtejiţi în pulbere şi vînt — uneltele hîrîiau surd şi insistent ca sub talpa iadului —, se împingeau de zor, în pas grăbit, pînă la marginea ghiolului, unde se de-

pertau rapid, se întorceau la locul de încărcare în pas alergător, se încărcau grăbit și iarăși se alungau spre locul de descărcare și iarăși și iarăși, timp de 12 ore neîncetat, minus ora de prînz.

Spectacolul acestui dute-vino în grabă cu vagonetii părea să se petreacă într-un tărîm nelumesc, unde niște cadavre vii, îmbrăcate pestriț, împingeau — împinse la rîndul lor de niște demoni nevăzuți — niște vagoneți-fantome.

Și pentru ca dialectica vieții să nu fie știrbită, factorul antitetic al acelor schelete: brigadierii, pontatorii, șefii de grupă și turnătorii, se prezenta din cale afară de prosper și de viguros.

Al treilea șantier se numea „Mustața", un sistem mobil de linii ferate, unde se descărca materialul săpat în alte părți, pentru a nivela adîncitura dintre două dealuri. În felul acesta se împușcau doi iepuri de-o dată: construirea canalului și obținerea de terenuri noi pentru diverse culturi.

Urmau șantierele: „Canarà", carieră de piatră unde se excava, se încărca, se spărgea, se concasa — cu barosuri și ciocane — și se cioplea piatra răscolită; „Ring-Creastă", șantier la mare distanță de colonie, unde se săpa pămîntul care, risipindu-se-n vînt, ne învăluia ca-ntr-o viitură din pustiurile Asiei și unde puteam vedea, ca-ntr-o nălucire, nu departe de mine, o turmă de oi fărșerotești ce-mi împodobea frumos sufletul cu plîngeri mute; „Năvodari", unde coloniștii se luptau cu nisipul mării, adunîndu-l cu lopețile și aruncîndu-l în camioane..., precum și altele unde se făcea zidărie, grădinărit, dulgherie, cioplitul și fasonatul pietrei, la toate acestea din urmă, numite *munci speciale*, neavînd acces decît cei „harnici" și „disciplinați".

Dacă, din cauza vreunei defecțiuni tehnice sau, cum se mai întîmpla pe „Mustață", din cauză că nu soseau la timp vagoanele de descărcat, pentru ca nu cumva, în situația aceasta, banditii să n-aibă ce lucra și să steie degeaba — ferească sfîntul! — să se odihnească..., brigadierii atunci ne obligau să mutăm o grămadă de piatră spartă de aici acolo și de acolo iar aici sau niște moloz, de la un loc la altul și iarăși la locul dintîi... Dacă arta în comunism are mesaj în afara ei, munca în schimb este scop în sine. Altă revoluție! De aceea se muncește cu atîta sîrg acolo...

3.

Situația mea nu era dintre cele mai rele, deoarece alții, cei bolnavi, bătrîni sau cei din brigăzile de pedepsiți, erau de-a dreptul și definitiv nenorociți.

Ce erau brigăzile de pedepsiți (sau educative)?...Așa cum cei din temniți, din lagăre și mine, supuși la moarte lentă prin foame, bătăi și muncă forțată, constituiau un fel de sperietoare pentru cei de-afară, așa-numitele, idilic, „brigăzi educative" constituiau pentru noi, aceștia dinăuntru, un permanent spectru al groazei, deci o mereu prezentă stimulare de muncă și disciplină. Metoda era strict științifică și riguros pavloviană, dînd rezultate excelente.

Cum s-au creat brigăzile educative?... Exact așa cum s-au creat afară loturile de contrarevoluționari, deferite apoi justiției spre condamnare.

Intîi erai provocat, atras într-o cursă, prins, anchetat, adică trecut prin toată gimnosofia schingiuirilor, judecat și condamnat nu după gravitatea faptei comise, ci după cît și ce anume însemnai ca om. Cu cît se dovedea că ești mai om, cu atîta pedeapsa care ți se aplica era mai dură.

Așa se proceda afară. Aici, înăuntru, se proceda cam la fel. Ajunși la Valea-Neagră, rețeaua de agitații și provocări a politrucului a intrat în acțiune. Cloțanul se gudura pe lîngă tine chițăind duios, ți se strecura în suflet, acolo începea să-ți cînte-n strună, te servea chiar „pe ascuns" cu țigări și informații, apoi îți propunea în mare taină să scrii de pildă un bilet către ai tăi, căci el are un cunoscut printre civilii care lucrau prin vecinătățile șantierelor noastre, cu care va aranja ca biletul să ajungă la destinație, acasă, și să-ți trimeată cel de-acasă pachet. În atari situații, naivii și săracii cu duhul cădeau ușor în capcană. Prin punerea în aplicare a acestor procedee — experimentate cu succes în U.R.S.S. —, s-au strîns o mulțime de asemenea corpuri delicte: scrisori trimise de bandiți celor de afară, delicte ce se considerau adevărate crime împotriva noii orînduiri și erau pedepsite exemplar. Bandiții scriau în acele bilete, închipuiți-vă, că sînt sănătoși și că-i roagă să le trimită un pachet cu alimente și ceva haine mai groase pentru iarnă.

O dată centralizate toate aceste dovezi, politrucul anunța triumfător Onor. Ministerul, Direcția Canalului, iar a doua zi apărea, dis-de-dimineață, la Valea Neagră unul dintre mulțimea de directori, pe nume Albon, ceaprazarul din Turda, mic ca un păduche și turtit la mutră, și mai tare pocit la față (?) de șapca leninistă, trasă hoțește pînă peste ochii pe care nu-ndrăznea să-i ridice spre oameni — leit Kalinin în versiune turdeană —, aduna pe toți vinovații care săvîrșiseră abominabila crimă de-a scrie la ai lor acasă pe platoul coloniei și, după ce-i constituia personal în brigăzi de pedepsiți, adică „educative", îi dădea pe mîna lui Matei, Zubrinski, Gherman sau Griga, cu următoarea poruncă: „Matei, Zubrinski, Coriolane (așa se numea, pe numele mic, Gherman), Griga, numărați-i bine!"... Aceștia numărau cu mare atenție și sîrg:

— O sută, domnule ministru!

— O sută?... Peste o săptămînă, cînd mă reîntorc aici, să găsesc numai treizeci. Ați înțeles, Mateiule, Zubule, Cori, Grigule?, căci îi și alinta, cu drag.

— Am înțeles, să trăiți, domnule ministru, răspundeau cu fețele-n transă brigadierii de elită. În două, trei săptămîni, luîndu-se dînșii în întreceri socialiste, mai mult decît jumătate dintre sărmanii vinovați erau morți, mai exact omorîți în eforturi și bătăi.

Cine erau acești brigadieri de nădejde?...

Matei era un tip lombrozian, condamnat pentru crime împotriva umanității. Era chipeș, cretin și a omorît cu zîmbetul pe buze evrei, dezertori, țigani și alți inși fără apărare, în timpul războiului, în calitate de jandarm. Dar a și tîlhărit..., în numele legii, a și bătut și-a și...

Zubrinski a fost subofițer în armata română și era și el condamnat pentru crime împotriva umanității. Era congestionat la față, avea burtă ca o tobă, pe care o purta cu semeție peste picioarele scurte și subțiri. Cînd striga la bandiți parcă pleznea cu un bici de foc. (După eliberare, a primit posturi de răspundere, a condus diverse gestiuni de bunuri obștești, iar la cîțiva ani după aceea a plecat cu pașaport în America, unde trăiește-n pace și prosperitate!!! Vai, vai, sărmană omenire! Bravo, Zubrinski! Bravo Baraba!)

Gherman Coriolan, zis Cori, era un șarlatan sadic, cu remarcabile virtuți de asasin, cică student la medicină, care,

după eliberare, a ajuns director adjunct la Teatrul Național din Cluj și apoi la O.J.T.

În sfîrșit, Griga Ion, fostul meu elev de la Bistrița, condamnat pentru trecere frauduloasă de frontieră, era un ambitios demențial, gata să-și tortureze și pe mă-sa dacă Albon sau Chirion i-ar fi cerut-o.

— Știți ce aveți de făcut cu acești bandiți, nu? relua Albon-ploșnița.

— Știm, să trăiți, domnule ministru, zîmbeau și răspundeau cu sfială de fecioare și zel de stahanoviști frumoșii brigadieri.

După ce se constituise prima brigadă educativă, celelalte n-au mai ridicat probleme de constituire prea dificile: prietenii celor aruncați în groapa morții — căci groapă a morții erau brigăzile date pe mîna lui Matei, Zubrinski, Gherman sau Griga — cădeau ușor în plasa turnătorilor care veneau la dînșii să ceară cît de cît ceva pentru nenorociții de la brigăzile de pedepsiți. Cum să refuzi să ajuți pe un prieten? (Clienții preferați erau legionarii și, în genere, oamenii naivi, credulii și de atitudine demnă.) Dădeai o felie de pîine, două bucăți de zahăr, o bucățică de slănină sau o țigară cloțanului pentru a ajunge la prietenul năpăstuit, dar micile daruri ajungeau la politruc.

Acesta le strîngea grămadă, anunța iarăși Onor. Ministerul de Interne, Direcția Canalului, pe Albon despre prăzile dobîndite și iarăși sosea a doua zi ceaprazarul Kalinin, îi constituia pe infractori în brigadă educativă și-i încredința unui brigadier destoinic, zicîndu-i:

— Îi vezi? Numără-i bine. Sînt o sută?... Data viitoare, cînd mai vin pe-aici, să găsesc numai șasezeci. Ai înțeles?

— Înțeles, să trăiți, răspundea brigadierul cu hotărîre înflăcărată.

Cînd apăreau pe platou, la efectuarea numărării, ca din pămînt, din morminte, din adîncul platoului, într-o tăcere grea, spectrală, te pătrundea groaza. Cînd trecea pe lîngă tine, brigada disciplinară răspîndea un miros pătrunzător de cadavre. Tăceau ca învăluiți într-un blestem. Treceau pe lîngă tine tăcuți, tîrîș, cu privirile prăbușite-n nu știu ce anume căutare vagă, cu fețele uscate, palide, cu frunți cadaverice și cu enorme pungi negre — edemuri ale foamei, teribile — atîrnînd de sub ochi pînă peste colțurile moarte ale buzelor. Erau pe

jumătate, dacă nu chiar mai bine, morți, căci miroseau a stîrv.

Pe platou, la numărătoare, acolo mumifiați, pe locul lor, parcă însăși moartea stătea prezentă între noi, iar alături de ei Zubrinski sau Matei sau Cori stăteau cu piepturile scoase afară, vînjoși și crăpînd de bunăstare și vitalitate, ca niște adevărați eroi. Eroii construirii socialismului. Exemplare umane superlative ale datoriei împlinite.

Reeducabilii aveau regim special: erau hrăniți cu niște lături în porție fixă, ca să nu se ivească nemulțumiri, munceau cîte 12 ore pe zi la „Peninsulă", unde roabele, supraîncărcate, tot mai anevoie se scoteau afară din groapa canalului care se tot adîncea, erau strict izolați, neavînd voie nici măcar să tragă cu coada ochiului spre noi ceilalți (iar, dacă îndrăzneau s-o facă, brigadierii erau autorizați să-i omoare sub tocurile bocancilor; la fel, dacă noi ne uităm la dînșii, riscam să fim omorîți sau, după o bătaie zdravănă, să nimerim între ei), iar în timpul nopții, ca niște strigoi, tăcuți, tîrșindu-și hoiturile după dînșii, vidanjau latrinele coloniei.

Cînd lui Zubrinski îi părea că roaba nu e bine umplută, se suia în ea cu toată greutatea fizică și morală de care dispunea, apăsa și îndesa bine într-însa pămîntul, ca plumbul, și cu vîrf, apoi, pleznind stăruitor și grăbit peste spinarea nenorocitului cu o bîtă, îl convingea să urce mai repede și mai ușor roaba la deal.

Aveau dezlegare să facă tot ce pofteau cu nemernicii de bandiți.

Aceste brute exultau de optimism, străluceau de voioșie, într-atîta erau de mîndri de ceea ce făceau, de încrederea ce li se acorda, de faptul că răspundeau cu loialitate și devoțiune la onoarea de-a fi fost ei și nu alții cei chemați să răspundă de brigăzile disciplinare.

Uitîndu-te la acele brigăzi ale morții ori numai gîndindu-te că puteai foarte ușor să ajungi și tu acolo..., gîndindu-te la nenorociții chinuiți acolo în tot felul..., văzînd acele spectre ce abia se țineau în picioare pe platou, ce se îndoiau sub genunchi în mers, cu două văgăuni sub frunte drept ochi, scormonind și iscodind cu întunericul dintr-înșii întunericul din jur, căutînd mereu ceva neceva, căutînd cine știe ce pe jos..., simțind mirosul de morți atunci cînd treceau pe lîngă tine, îți pierea orice poftă de-a cîrti împotriva sorții, renun-

ţai la orice curaj omenesc, la orice demnitate (de altfel idealul ultim al fascismului roşu este tocmai anihilarea totală a oricărei mîndrii şi demnităţi umane), deci tăceai şi munceai disciplinat şi supus şi convins şi chiar fericit, fără să crîcneşti, ba erai chiar gata să aplauzi orice abjecţie, să aclami orice crimă, să te prosternezi înaintea oricărei excrocherii, să idolatrizezi orice monstru sau orice marţafoi, să-ţi declari fraţii, părinţii, copiii, prietenii drept nişte duşmani ai fericirii oamenilor şi să ceri moartea lor şi nu era chip să spui *nu* acestui flagel savant organizat şi condus, decît dacă dispuneai de un orgoliu dumnezeiesc şi de-o nebunie sublimă. Sinuciderea este unica sfidare la adresa trivialităţilor la care comunismul nu poate renunţa, pentru că dacă ar renunţa ar însemna să-şi nege propria-i esenţă, să renunţe la sine. „Nu da, Doamne, omului cît poate el să-ndure", zice o vorbă românească, dar nici tu, Satano, nu-i da puterea de-a face răul pe cît e-n stare el să-l facă.

Procedînd în felul acesta, conducerea nu avea probleme. Ştiinţa şi arta cea mai avansată în a conduce oamenii era aplicată radical şi dădea rezultate absolute. Marx, Engels şi Lenin puteau dormi liniştiţi, iar Stalin avea toate motivele să se înalţe-n slavă.

Au aruncat şi după mine arcanul, de mai multe ori, ca să mă prindă-n brigada lui Zubrinski sau în a lui Matei, dar nu au izbutit. Puterea acelei biserici căreia i-am fost dăruit la naştere de către părinţi le-a oprit mîna-nainte de-a lovi cu ea.

Din ultimul laţ întins am scăpat datorită declaraţiilor — toate favorabile — ale foştilor mei elevi, vreo şapte la număr, inclusiv bestialul Griga. Acele declaraţii — dar mai ales a lui Griga — au fost inspirate de voinţa Bisericii mele Mumă, Biserica „Toţi Sfinţii" (Aghia Pandi) de la Turia.

O lepădătură a mahalalelor bucureştene, pe nume Petrescu, fost căpitan de grăniceri, condamnat pentru matrapazlîcuri de contrabandă, acum ciripitor harnic, îmi cere într-o zi să-i dau şi lui din nişte ţigări ce le primisem de la un compatriot de-al meu, elevul Economu.

— Ţie nu-ţi dau nici să te văd crăpînd, îi răspund.

— Las' că te aranjez eu, banditule, răspunde el, şi iese din baracă mînios.

S-a dus la ofiţerul politic şi m-a pîrît cum că aş avea

legături dubioase cu brigada de studenţi şi cea de elevi (căci la construirea canalului a luat parte toată suflarea naţiunii, de la septuagenari la elevii de liceu), că pun la cale o evadare cu mai mulţi dintre ei, că mă consult în secret cu dînşii, exercitînd asupra lor influenţe primejdioase, etc.

A doua zi, cînd să ies pe poartă cu brigada, politrucul ne opreşte-n loc şi-ntreabă: „Care eşti Mihadaş?“... Am tresărit cu teamă. Mă dă, zic, pe mîna lui Gherman, la reabilitare, ori pe mîna lui Zubrinski, la... reeducare.

— Ia vino-ncoa', reia politrucul Chirion, făcînd semn brigăzii că poate să plece. Mă tîrăsc anevoie după dînsul. Intrăm în birou. El se aşează confortabil pe-o canapea, eu rămîn în picioare, cu mîinile împreunate pe pîntece, precum călugării.

— Ia spune, ce legături întreţii cu brigada de studenţi şi cea de elevi?

— La amîndouă brigăzile se află nişte elevi de-ai mei, răspund, şi din cînd în cînd vin să mă caute... Cu acest prilej îmi aduc cîte un colţ de pîine şi nişte ţigări.

— Nu ţi-e ruşine să le mănînci mîncarea şi să le fumezi ţigările?, trîntor şi bandit ce eşti! Dă dovadă prin muncă şi disciplină că eşti vrednic să primeşti şi tu pachet de-acasă, nu să haleşti mîncarea altora.

— Într-adevăr, mi-e ruşine de starea în care mă aflu, dar nicidecum de faptul că elevii mei vin la mine cu pîine şi ţigări. Înseamnă că am fost un profesor bun şi că elevii mei mă iubesc şi astăzi. Acest lucru mă bucură.

— Lasă iordanele şi spune-mi cîne-au fost cei cu care ai vrut să evadezi?

— Vă rog să mă credeţi: oi fi eu naiv, dar nicidecum cretin. Cel care v-a informat despre aşa ceva, el este cretinul. Ar fi cazul să-l verificaţi în sinceritatea şi onestitatea lui, cît de cît..., pe domnul căpitan Petrescu. Ar trebui chiar să-l sancţionaţi.

— N-ai să mă-nveţi tu pe mine ce să fac, banditule! Ia vino-ncoa'... Şi mă duc supus la el. Străbatem un coridor rece şi obscur, ajungem în faţa unei uşi, el scoate din buzunar nişte chei, deschide şi mă vîră-ntr-o carceră, vîrîndu-mi şi un pumn după ceafă.

La scurt timp după ce am rămas singur, a început să mă cuprindă un sentiment de părere de bine. La urma urmei,

îmi ziceam, este mult mai bine aici, la răcoare, chiar şi-n picioare, decît pe şantier, unde trebuie să dai din tărnăcop, flămînd, lovit de caniculă şi de brigadieri, aducînd chiar foloase bestiilor.

A doua zi mi-a dat drumul. Eram odihnit. Dormisem de-a-n picioarele, în carcera ospitalieră.

Chemaţi fiind pe rînd să mărturisească despre mine, foştii mei elevi au declarat la unison, inclusiv omul lor de încredere, Griga, a cărui declaraţie era hotărîtoare, cum că am fost un profesor foarte bun, iubit de toţi elevii, că le eram un fel de prieten ceva mai în vîrstă, că mă apropiam de ei cu simpatie şi-nţelegere, că la examenul de bacalaureat le-am aruncat pe geam fituici cu subiectele de la latină, franceză şi chiar matematică..., au mai declarat că atunci cînd se-mbolnăveau de vreo boală ruşinoasă veneau la mine să-mi spună, iar eu îi duceam urgent la medicii mei prieteni cu poruncă aspră să mi-i vindece rapid..., că le scriam chiar scrisori de dragoste, foarte dibaci ticluite, atunci cînd treceau prin vreo criză de iubire neîmpărtăşită, iar partenera îi trata cu indiferenţă amabilă..., că şi acum, aici, nu le spuneam decît lucruri bune: să fie disciplinaţi şi răbdători, fiindcă nu există altă scăpare decît prin noi înşine, prin seriozitatea noastră care trebuie să fie-n stare pînă la urmă să-nduplece orice prostie, oricît de înverşunată. Astfel încît nu numai că nu m-au vărsat la brigăzile de pedepsiţi, dar atît Zamfirescu cît şi chiar Chirion au simţit că se naşte-n inima lor de gealaţi o undă oarecare de simpatie, de indulgenţă faţă de mine.

Brigada de studenţi se numea „de reabilitare" şi era condusă de Griga ca brigadier şi de Cori Gherman ca pontator. Cea de elevi rămînea una obişnuită, aceştia, mai inocenţi cu mult de cît studenţii, arătînd o conduită mult mai demnă şi mai curajoasă.

Gherman, cel care n-a ajuns precum Zubrinski cetăţean american după eliberare, ci director-adjunct al Teatrului Naţional din Cluj, era un exemplar rarisim, aş îndrăzni să spun „renascentist", adică se pricepea la toate, pe toate îndeplinindu-le dintr-un mare îndemn umanist. Ştia de toate, era de toate, avea de toate... Era cînd profesor de limba franceză, de care habar n-avea, cînd de engleză, pe care o citea *ad litteram*, cînd doctor chirurg, cînd neurolog, cînd inginer, cînd

teolog, cînd şef de protocol la nu importă care minister, cînd ghicitor în palmă ori cafea ori în horoscop, cînd doctor ginecolog (această specialitate plăcîndu-i în mod deosebit), dar în fond nefiind decît o trivială secătură, o abjectă unealtă în mîna securităţii, nevrednic dovedindu-se el de încrederea acordată, altfel cum dracu' s-ar fi aflat printre noi; sau poate că se afla tocmai în virtutea excepţionalei sale competenţe şi politehnii?!

Fusese trimis la Paris, într-o misiune oarecare şi, ajuns acolo, libidinos cum era, dînd de o altă viaţă, galică, avînd ceo alb, cam uitase de obligaţiile ce îi reveneau ca trimis special şi se dedase la petreceri ruseşti, aici în capitala Franţei.

Această brigadă de studenţi, zisă de reabilitare, era o prelungire pînă la canal a teribilei şi faimoasei campanii de reeducare prin tortionari, făcută de deţinuţi asupra deţinuţilor. A fost creată în puşcăria de la Piteşti, ca urmare logică a convenţiei secrete dintre Ana Pauker şi profesorul legionar Pătraşcu. Comuniştii, neavînd în acea vreme decît ici-colo cîte o rîză de membru, s-au hotărît să-i atragă-n tîrla lor pe legionari, luptători încercaţi şi care nu se deosebeau ca structură revoluţionară de comunişti decît prin aceea că erau nişte comunişti sentimentali, mistici şi impulsivi. Ana, aşadar, intenţiona să înfăptuiască comunismul în România prin folosirea legionarilor. Dar mai intenţiona să-i şi compromită radical, să-i facă odioşi, asmuţindu-i pe ei înşişi asupra lor înşişi sau asupra celorlalţi deţinuţi. Pătraşcu, pe de altă parte, naiv şi iresponsabil, credea că o dată instalat în casa comuniştilor va putea să-i mineze într-o bună zi şi să le ieie locul la conducere. A dat deci ordin să se înscrie toţi legionarii în partidul comunist. O dată intraţi aici, băieţii au început să se organizeze şi să activeze în secret ca legionari. Au fost uşor demascaţi de către agenţii recrutaţi chiar din sînul lor, judecaţi şi condamnaţi sau obligaţi să execute în continuare pedepsele primite în timpul guvernării Antonescu.

Au fost puşi astfel legionarii în situaţia de a se tortura ei între ei, devenind odioşi în propriii lor ochi, odioşi şi fioroşi în ochii tuturor condamnaţilor, odioşi în conştiinţa tuturor celor din afara sau din lăuntrul închisorii. Fără doar şi poate, Ana a dat o strălucită lovitură politică: i-a şi folosit, dar i-a şi pedepsit la modul parşiv pe verzi.

Prin agenţi de teapa lui Gherman sau a lui Griga, politrucul răspîndea printre studenţii legionari ideea că ei sînt nevinovaţi, că au fost induşi în eroare, că statul comunist are grijă de ei şi doreşte reeducarea lor, că-i va pune curînd în libertate, creîndu-le apoi condiţii optime de studiu şi afirmare, dar cu o singură obligaţie din partea lor, anume de a-i demasca pe aceia dintre legionari care persistă-n poziţia lor şi de a-i obliga pe alţii să mărturisească şi ceea ce au omis la anchetă, ceea ce ascund încă... Aşadar, pe scurt, să-i descoasă pe bandiţi, să-i dibuie, să-i demaşte pe cei ce refuză darul reabilitării, să afle de ce refuză oferta atît de generoasă a partidului, să fie aduşi în situaţia de a nu mai refuza, pe orice căi şi cu toate mijloacele posibile, asiguraţi fiind ei de tot sprijinul şi toată bunăvoinţa administraţiei închisorii.

Primul care s-a oferit să fie reabilitat şi să reabiliteze apoi şi pe alţii la rîndul său a fost Ţurcanu, urmat de fraţii Livinski, şi apoi de alţii, şi astfel a început faimoasa operă de reeducare în puşcării şi la canal.

Li s-a dat acestor pionieri un birou al lor, un fel de cameră de anchetă (citiţi cameră de tortură), fiind sever supravegheaţi de omniprezenţii Ghermani, Grizi şi alţii. Apoi au purces a face noi convertiri la cauza reeducării, printre deţinuţii cei tineri, anchete suplimentare printre cei vîrstnici, anchete atroce printre cei ce refuzau să-şi supună grumazul sub reeducare, joacă de-a schingiuirea cu toţii, fără deosebire de vîrstă. Proba de primire în această confrerie era, la început, o scurtă lecţie teoretică asupra avantajelor reabilitării, după care urma, brusc, o bătaie zdravănă. Dacă şi după proba practică stăruiai în a refuza oferta (căci se întîmpla şi aşa ceva, în ciuda adevărurilor behaviorismului pavlovian), intrai într-un alt sistem de probe şi lămuriri ca de pildă:

a) După ce te tăbăceau bine din pumni şi picioare, din bîte şi pulane (cel care lovea era obligat să lovească cu zel, din toată inima, căci era urmărit cu atenţie, iar dacă nu dădea cu vrednicie era vai şi-amar de oasele lui, căci ajungea imediat el victima), se aducea de la bucătărie o gamelă plină cu ciorbă clocotitoare. Te legau cu mîinile la spate şi, rugîndu-te să serveşti, cu vorbă amabilă: „Aşa că ţi-e foame?“, „Serviţi, vă rugăm“, te prăvăleau din cîteva lovituri puternice pe burtă, la pămînt, înaintea gamelei şi, cu capul înălţat deasupra ei ca o reptilă nenorocită, te obligau din vîrful cizmelor în

fund şi ghesul pumnilor după ceafă să introduci gura-n gamela fierbinte şi să mănînci astfel. Dacă refuzai să ospătezi se suiau cu picioarele peste tine, iar unul mai vînjos şi mai hotărît te apuca de după gît şi-ţi vîra mutra-n ciorba din gamelă completînd: „Nu vrei să mănînci, ai? Faci greva foamei? Refuzi darul nostru?... 'Tu-ţi grijania cui te-a născut!"

Unii făceau pe dînşii de-atîta bătaie şi-atunci misionarii reeducării, cu promptitudine, îi obligau să-şi mănînce scîrna.

— Mama ta de bandit..., noi ne străduim să te facem om, iar tu te opui?..., după care altercaţie urmau alte lovituri, aplicate oriunde, şi alte probe menite să te ducă-n starea de-a accepta fericirea.

b) Aduceau, la această a doua probă, de la infirmeria dreptului comun (căci numai hoţii şi ucigaşii aveau drept la asistenţă medicală) pe cel mai ramolit dintre bolnavii de tuberculoză, ai cărui plămîni se destrămau şi se expectorau întruna, de preferinţă un ţigan, îi provocau, prin gîdilare sau printr-o inhalaţie de fum din trei ţigări deodată aprinse, o tuse violentă, iar cînd gura i se umplea de abundenta flegmă rozată o arunca întreagă-n gura căscată cu forţa a victimei, obligată astfel să suporte fericirea reabilitării.

c) Unuia, care nu a vrut să-ntindă mîinile ca să fie legat (pentru că nelegat deveneai nereceptiv la „adevăr") ori a îndrăznit să le smulgă cu indignare dintr-ale lor cînd aceştia îl plezneau în palmă ca la şcoală pe copiii nesupuşi, i le-au rupt pe loc, izbindu-i-le de genunchi cu putere, aşa cum rupi o crenguţă prea lungă pentru a încăpea la vatră, pe foc, în sobă.

E de groază cîtă fantezie lombroziană zăcea-n mădularele acestor tineri şi ce zăcăminte de zel pentru a-şi torţiona semenii, în scopul de a le fi lor bine în viaţă, ca nişte valori necesare progresului şi umanismului ce erau.

După atîtea probe — una mai edificatoare decît alta —, clientul se lăsa convins — cu excepţia acelora (căci erau şi dintr-aceştia!) care puneau mai presus decît instinctul conservării pe cel al demnităţii şi renunţării la o viaţă astfel trăită — şi intra-n confreria reeducării.

În noua sa calitate urma să fie supus la noi examene: se aducea-n biroul bandei de pedagogi şi profesori un deţinut — un neofit candidat la intrarea-n noua şcoală —, de regulă un legionar sau, în genere, un element refractar, cu „perso-

nalitate", și, înainte de a fi supus unei anchete suplimentare, la un semn al unui Țurcanu, Livinski, Griga sau Gherman, cel recrutat deja trebuia să se năpustească asupra lui și să-i gheboșească-n pumni, bîte, picioare...; să te fi pus naiba să nu dai din toată inima și puterea mîinilor..., să te arăți șovăitor, milos! (Așa se formează caracterele tari.) Ceea ce te aștepta întrece orice închipuire omenească în materie de traducere-n practică a unor principii educative!... Așa că loveai cu convingere și elan, căutînd să lovești mai tare decît celălalt, căci erai observat clipă de clipă de ochiul ciclopic, atoatecuprinzător al domnilor pedagogi instalați bulibășește la biroul de comandă, pe fotolii, și loveai năpustit, ca un erou, ca un iluminat, ca un zeu, ca un adevărat revoluționar: în taică-tău, în frate-tău, în prietenul sau colegul tău, în iubita și mama care te-a născut, la o atît de înălțătoare conștiință revoluționară ajunseseră băieții noștri, ca și cei care-i inițiaseră-n această artă și știință a conducerii oamenilor, cea mai desăvîrșită și mai înaltă din cîte cunoscuse lumea pînă atunci.

Din rîndurile acelor tineri, astfel recrutați și reabilitați în închisoarea de la Pitești mai ales, s-a format brigada-școală de la canal, brigada-model care descălecase la Valea Neagră ca să dea exemplu de muncă și abnegație, să opereze supraanchetări, să recruteze alte elemente valoroase, să-și ducă la capăt nobila acțiune începută, prin grija părintească față de oameni a noii orînduiri, în închisori, din inspirația și sub directa îndrumare a tovarășei Ana Pauker și a pinguinului care gîndea și acționa de sub poalele ei, Teohari Georgescu.

Majoritatea erau studenți. Elevii — căci exista și o brigadă de elevi — s-au ținut mai demni și mai tari față de acea nobilă ofertă de reeducare. Probabil că nu s-a apăsat în cazul lor prea tare pe pedală. Oricum, elevii s-au comportat mult mai demn: marile instincte ale afirmării nu se treziseră-n ei încă. La studenți în schimb, a bate, a schingiui, a face anchete suplimentare, a face convertiri silnice, a batjocori, a terfeli pe oameni fără apărare devenise un fel de viciu progresiv: de ce schingiuiau, de-aceea ar fi schingiuit tot mai mult, în doze mărite, ca morfinomanii. Îi apuca precum strechea pe boi, precum aprinderea mădularelor în perioada de rut la animale, precum... epilepsia.

Dacă se întîmpla să treacă niște zile fără să fi „lămurit" pe cineva, îi apuca o stare de nervozitate și neastîmpăr veci-

nă cu isteria, cu turbarea. Să te fi ferit Dumnezeu să cazi în mîinile lor după o asemenea funestă pauză!

Cei ce se dovedeau mai vrednici, mai eficienți, mai devotați, mai meșteri în ale torționării, deveneau numaidecît brigadieri, pontatori, șefi de grupă sau alt soi de șefi.

Brigada de studenți se bucura de un regim special, de excepție. Dimineața, cînd celelalte brigăzi ieșeau pe poartă gîrbovite de foame și trudă, studenții făceau, cu dezinvoltură, pe platoul coloniei, gimnastică suedeză..., adică se înviorau neastîmpărați, în chiloți și maiouri felurit colorate. De-acasă primeau pachete cu nutremînt la discreție, iar de la cazanul coloniei, supliment cît le poftea inima. În cazul că nu se săturau nici așa, le stăteau la dispoziție coletele cu alimente confiscate de la cei nedisciplinați, care nu vroiau să muncească.

Cu dînșii se vorbea frumos, delicat... Erau, doar, brigada fruntașă-n colonie! Ei, de pildă, lucrau fie în galop, fie în trap, indiferent dacă împingeau la roabă, la vagoneți sau purtau pe schele targa. Erau un exemplu eclatant pentru ceilalți coloniști. Te fascinau, nu altceva!

Dacă ofițerul politic — inginer de dosare — aprecia că trebuie să te întinerească — și cine oare n-ar dori așa ceva! —, te transfera la brigada de studenți pentru întinerire prin muncă-n galop sau la trap.

Aducerea de la o altă brigadă la cea a studenților se făcea după un ritual precis. Pe la orele unu ori pe la două noaptea, intrau în baraca brigăzii, tiptil, trei... Șopteau ceva, la ureche, plantonului... Plantonul indica discret un anume loc, după care cei trei crai se apropiau de locul unde dormeai dărîmat de oboseală... Te loveau — mai bine zis te atingeau — gingaș de tot cu buricul degetului arătător, pe talpă... Tu te trezeai, deschideai ochii, te dezmeteceai abia..., ridicai capul... și zăreai ca-ntr-o pulbere spectrală chipurile surîzătoare, tăcute și smerite ale trimișilor lui Avizuha. Ei îți făceau atunci, în mare taină, un semn, tot cu arătătorul, ca să te ridici și să-i urmezi... Același arătător se așeza vertical peste buzele lor, arătînd semnul tăcerii desăvîrșite, că *trebuie* să taci. Te duceai după ei tîrîndu-ți după tine nădragii — căci dormeam îmbrăcați —, buimac și hipnotizat, așa cum se duce broasca-n gura șarpelui de pe marginea apei. Intrai în biroul domnului Gherman Coriolan. Ușa se închidea după tine fără

s-o simți. (Băieții aveau insomnii și căutau a-și petrece vremea și a-și înșela urîtul.) Lîngă domnul Gherman stăteau domnii Griga, Băncilă, Bogdănescu și alți bogdani... În continuare, la dreapta și la stînga, așezați pe scaun ca pe jilțuri, stăteau în așteptare, cu instrumentele de cîntat în mîini, gata să-nceapă cîntarea, instrumentiștii. (Studenții mai aveau drept să primească de-acasă și astfel de obiecte, nu erau destul cîntatul din gură.) Aveau ghitare, mandoline, viori, banjouri, chiar trompete... La ușă, în stînga și-n dreapta ei, misterioși și atenți, cu mîinile ascunse la spate, se arătau alții.

— Avem onoarea să vă salutăm, domnule ministru, profesor, doctor, părinte, jupîne etc., omagiile noastre, te întîmpina politicos și binevoitor, de la locul său, domnul Gherman. Ceilalți bogdani, aidoma unor generali de stat major înaintea generalissimului, zîmbeau admirativ către Gherman: cum dracu' poate fi atît de deștept!, își ziceau în gînd sau mai degrabă păreau a zice...

— Am auzit că vă place muzica (rîs bestial către ceilalți) și, cum noi nu vrem să privăm pe oamenii fini de plăcerile ei, v-am poftit aici la noi, să vă cîntăm ceva. Ce gen vă place? Simfonică, de cameră (iarăși rîs), ușoară sau populară?, continua Gherman aserțiunea, juisînd și pe dinafară și pe dinlăuntru de importanta stare-n care se afla distinsa și autoritatea sa personală.

Nedumerit, dădeai din umeri și nu știai ce să-i răspunzi. Nu apucai să te aduni, să te concentrezi, căci fulgerător, la un semn al lui Gherman, te adunau și te concentrau ghem, cu bîtele, misterioșii din dreapta și din stînga ușii, cei cu mîinile ascunse la spate.

Dar, ca să nu se audă afară țipetele, gemetele, vaietele nenorocitului — sau ca spectacolul să fie mai complet (nu degeaba Gherman a ajuns după aceea director de teatru național) —, instrumentiștii treceau și ei de o dată la atacarea unei tarantele, a unei sîrbe, ori a unui cazacioc.

După ce se potoleau — și se potoleau foarte greu —, pe deplin satisfăcuți, te înfășurau într-o pătură și te duceau — tăbăcit și sfărmat — să te așeze cuminte în locul de unde te-au ridicat.

Ieșeau, zîmbind plantonului... Plantonul era obligat să zîmbească, la rîndu-i, și zîmbea.

După o oră și jumătate, umflat și boboșat, cu oasele înmu-

iate, cînd să ieşi la lucru cu brigada pe poartă — pentru că, în orice caz şi-n orice situaţie, la lucru tot trebuia să ieşi —, te înfăţişai, dacă erai naiv, înaintea comandantului, să te plîngi pentru cele pătimite peste noapte şi să ceri să fii lăsat la baracă pentru refacere... Comandantul îţi izbea la rîndul său cîteva picioare în fund, zbierînd cu vocea-i groasă, ca s-audă politrucul: „Auuo, la muncă! la muncă, trîntorule!"

În cazul cînd clientul trecut prin deliciile orchestrei se afla a fi un ins mai deosebit, atunci îi făceau hatîrul de-a-l opri între dînşii, la brigada de studenţi. Îl întinereau, îl făceau student. Aici era încredinţat celui mai vrednic la muncă, iute, silitor şi chiar hazliu. Uneori, favoarea întrecea limita: însuşi brigadierul se oferea să fie coechipierul candidatului la întinerire. Bineînţeles, numai pentru cîteva minute, demonstrativ, deoarece a lucra mai mult însemna să se degradeze, să obosească...

Studentul apuca o targă şi, împreună cu cel candidat la reabilitare, într-o goană hilară, încărcînd targa, fugind cu ea pe schele, descărcînd-o grăbit, iarăşi fugind spre locul de-ncărcare şi iarăşi gonind, tîrîndu-te după targă spre hazul celorlalţi, ţin-te dacă poţi după el! Targa se încărca bine, cu vîrf, şi fuga cu ea peste schele ori peste terasament, era un dute-vino-n pas alergător timp de mai multe ore.

Cînd demonstrantul ostenea — pentru că ostenea repede —, după vreo două, trei ture, se repezeau alţi amatori dintre studenţii spărgători de norme ca să lucreze la targa cu victima.

La ora prînzului, ei mîncau şi din sacul lor de merinde şi din cazanul comun — parte grasă, de la fund —, în timp ce neofitul primea un polonic de ciorbă chioară, şi acesta numai dacă se comporta la-nălţimea datoriei.

În cazul că zeama din ciubărul comun nu le plăcea — şi acest moft se-ntîmpla des, dată fiind ghiftuiala lor continuă —, băieţii o aruncau cît vezi cu ochii, spre jalea celor care ar fi servit-o cu nesaţ, dar nu le-ar fi dat-o lor, ca să nu fie bănuiţi de simpatie faţă de bandit sau pur şi simplu din sadism, sadismul şi laşitatea făcînd, după cum bine ştim din istoria contemporană sau din alte perioade ale ei, casă foarte bună laolaltă.

În cazul că nu ţineai pasul cu coechipierul fruntaş, primeai numai 150 de grame de pîine la zi, raţia din penitenciar. Şi era cu neputinţă să ţii pasul timp de 12 ore. Osteneala sau

nemulțumirea cît de vagă atrăgeau după ele tăierea rației de pîine, atrăgeau pedepsirea fără șovăire.

Iată o lume-n care n-ai voie să obosești, nici să te arăți nemulțumit! Iată raiul lui Stalin! Ca să nu te faci vinovat de oboseală sau de nemulțumire, n-ai decît să te străduiești — și nu e greu — să ajungi șef.

În practicarea unei astfel de inițieri în secretele mari ale muncii și reabilitării intra și complotul tăcerii. Probabil pentru a elimina din ritmul muncii timpii morți, pentru a te face și mai jalnic, și mai de rîs, și mai oropsit, și mai apt pentru a primi darurile inițierii, nimeni nu vorbea cu tine, nici ziua, nici noaptea, nici chiar atunci cînd te aduceau la audiția unui concert de muzică antrenantă.

De altfel toți aceia care nu-și îndeplineau norma de muncă — și nimeni nu știa precis care era norma legală — munceau cu rația de hrană din închisoare: un sfert rusesc, de pîine, un polonic de cafea neagră, amară, ca să-ți deschidă apetitul, și alte două polonice de ciorbă din te miri ce, iar în timpul nopții erai bătut, orchestrat și erai supus la fel de fel de corvezi: șurluitul podelelor, curățatul bocancilor, spălatul rufelor, starea de planton..., iar în cursul zilei următoare același regim de muncă, în pas alergător, pe schele ori pe terasamente, alături de Griga (Gherman se cruța) și alți fanatici ai muncii ca el.

Într-o săptămînă, maximum două, erai complet reabilitat... Cei mai mulți se aruncau în cordonul de pază ca să fie împușcați de către soldați M.A.I. (administrația se bucura de acest accident și răsplătea cu un plic de sutare și cîteva zile de permisie pe soldatul care și-a făcut datoria), așa cum s-a întîmplat cu fostul ministru al sănătății din timpul scurtissimei guvernări Goga, Simionescu sau așa ceva, iar restul mureau de moarte naturală. (La Salcia înghețaseră sloi, într-o noapte, vreo 200 de chiaburi și-au rămas așa, pe cîmp, pînă ce, după o lună, a venit doctorul legist cu procurorul și au constatat moartea, după care chiaburii au fost îngropați.)

Comandantul Zamfirescu, binevoitor față de mine de cînd cu ancheta întreprinsă printre elevii mei, i-a sugerat lui Griga ideea de-a mă primi sub ocrotirea sa la brigada pe care el o conducea. Ajunsesem o problemă a coloniei. În toate brigăzile prin care am trecut eram considerat drept unul care refuză să lucreze și care clocotește de ură și otravă în sinea sa

împotriva regimului. (Nici nu greșeau.) Mereu eram reclamat la administrație, unde se cerea adoptarea de măsuri rapide și drastice asupra mea.

Zamfirescu însă — poate că însuși Chirion —, sfătuit fără să-și dea seama de sfinții cărora am fost hărăzit la naștere, manifesta față de mine, de la data cînd s-au pronunțat asupra mea așa cum s-au pronunțat elevii, discernămînt și slăbiciune. O dată, de pildă, cînd brigadierul Zlăvog m-a înfățișat înaintea lui Zamfirescu, în biroul acestuia, zicînd mînios: „Să trăiți, don' comandant, banditul acesta de profesor nu vrea să lucreze; din cauza lui brigada nu-și îndeplinește norma, alege lopata cea mai mică"..., comandantul, după ce a urlat la mine că să nu calc pe covor, ci alături, i-a răspuns lui Zlăvog: „Lucrează omul cu unealta care-i convine, și cît poate, ce-ai cu el. Lasă-l în pace". Și ne-a dat la amîndoi drumul pe ușă-afară. Zlăvog, aplecînd capul ca hiena și schițînd un rictus de jenă perfidă, a înghițit hapul, urzind în mintea lui de tîrfă criminală răzbunări atît asupra mea cît și chiar asupra lui Zamfirescu, prin patronul său, Chirion, politrucul.

La recomandarea lui Zamfirescu, Griga, precaut, temîndu-se să nu-și creeze situații dilematice-n brigadă, nevrînd nici să mă supuie la chinuri deosebite, dar nici să mă cruțe sau să lase impresia că mă cruță cumva, a refuzat să mă primească-n brigada sa, cu tact și diplomație, și așa se explică de ce am scăpat eu de fericita ocazie de-a mă reabilita, de-a redeveni om... „Dați-l mai bine pe mîna lui Matei, Zlăvog, ori Botaș", a încheiat rînjind onctuos Griga convorbirile.

Mai sus-numiții erau cei mai duri dintre brigadierii de la Valea Neagră. Am trecut, pe rînd, prin mîna fiecăruia, primind de la fiecare ceea ce era de primit.

Matei era fiara. Zlăvog hiena, Botaș vulpea. Matei o brută, Zlăvog un lingău feroce, Botaș era lașitatea cuviincioasă. Matei era un cretin de tip lombrozian, Zlăvog un Pristanda, dar de structură slavă, gata să comită din servilism zelos abominabile crime. Botaș un țăran parșiv, știind a-și ascunde instinctele bestiale cu firească dibăcie. Matei profesa o slugărnicie devotată, am putea spune chiar demnă; Zlăvog una hidoasă, abjectă; Botaș în schimb se folosea de una de țăran cuviincios, blajin, de om de omenie.

Matei omora prompt, cu hotărîre; Zlăvog, tremurînd de frică să nu fie cumva și el omorît după-aceea; Botaș omora din

întuneric, pe la spate, fără să se observe... Am cunoscut pe deplin personalitatea fiecăruia. Slavă, deci, lui Baraba!

După aceeași metodă de aducere, în același birou cu orchestră și cascadorie, a nimerit într-o noapte, pe la primul cîntat al cocoșilor, un ins mai deosebit. Era o namilă de om, jurasică, cu barbă roșcată, țepoasă, privirea de culoarea stepelor, osos ca o mulă, cărămiziu la față, îmbrăcat în niște haine tot cărămizii, ars de soare, numai fibră, acest țăran dobrogean era un soi de sarmați ori tribali... ori trac dintr-aceia din care s-a plămădit stihia lui Spartacus sau a lui Ețiu... și care mînuia lopata cum alții mînuiau lingura, lucra cu ranga cum ai lucra tu cu un toiag, purta roaba cum ai purta un cărucior-jucărie pentru copii, iar tîrnăcopul îl manipula ca pe-un ciocan de bătut cuie în lemn..., care realiza cîte șapte norme de muncă pe zi ca pe-o nimica toată (primea săptămînal pachete cu nutremînd de-acasă, satul lui fiind nu departe de colonie, iar el, temutul spărgător de norme), dar care era din cale-afară de disprețuitor față de brigadieri, nedîndu-le nimic din ce primea de-acasă decît ocări și sudălmi, și care înjura neabătut administrația și pe bolșevici, amenințînd cu belirea pe viu a leprelor și vînduților în cazul că s-ar fi întors roata: „Am să vă arăt eu vouă, gunoaie, gorobeților, ce-nseamnă fericirea și dreptatea voastră".

S-a hotărît atunci, la nivelul conducerii coloniei, reabilitarea lui nea Hangiru. Nu era suficient să fii fruntaș în muncă, mai trebuia să fii și disciplinat, adică nu să taci din gură și să-ți vezi de treabă — atitudinea aceasta fiind considerată dușmănoasă —, ci să te pui bine cu brigadierii, să-i îndopi cu bucate din pachetele primite de-acasă, să ajuți conducerea în tot ce intenționa ea să facă, să-ți iscodești tovarășii de muncă, să-i tragi de limbă și să-i dai pe mîna politrucului spre reeducare..., să fii mereu vigilent față de dușmașii de clasă.

Nea Hangiru însă fusese pus în temă, înainte de-a fi chemat cu degetul de la locul său de odihnă, de către emisarii lui Makarenko; marinarul Nicolau (un puturos fără pereche, grăsun ca o vădancă, care nu era în stare nici măcar să se apere de muște, atîta era de leneș, informator din primele zile ale deschiderii coloniei — era și firesc, dată fiind starea sa de lene imponderabilă — al lui Gherman, alimentat copios, din milă, de către nea Hangiru din bucatele ce-i soseau de-acasă), au-

zind el ce se pune la cale împotriva bunului om, căci avea ureche iscusită la toate, l-a înştiinţat la timp. Nicolau deci ştia că lui Hangiru îi venea rîndul la fotoliul de orchestră. Cum dracu să nu ştie?: chiar el îl pîrîse de mai multe ori ca reacţionar. Cu mintea lui de marinar, dar şi de grec totodată, Nicolau însă înţelegea că-i bine să te pui bine şi cu Hangiru, care-i dădea pîine, slănină, brînză şi ţigări, dar şi cu Gherman, care-l scutea de eforturi şi-i dădea suplimente din zeama cazonă şi promisiuni de viitor. Nicolau, marinarul, mai beneficia de onoarea de-a se număra şi el printre „studenţi".

— Mă nea Hangirule, ăştia vor să te bată ca pe hoţii de cai. M-au pus să te pîrăsc. Am auzit cu urechile mele, îi şopteşte el, morfotind în gură un dumicat gras, din traista lui Hangiru.

— Pă mine, mă?... Uite, vreau s-o văd şi p'asta!, a zis tracul din stepele Sciţiei Minor.

Aflînd, deci, el ce-l aşteaptă, a făcut ce-a făcut şi şi-a procurat o bucată de fier, intrînd în magazia de reparat uneltele de pe şantier, chipurile ca să-şi tocmească tîrnăcopul sau lopata, şi-n cîteva răstimpuri dintr-acestea şi-a confecţionat un enorm satîr, aidoma săbiilor dacice, de toată frumuseţea. Îl ţinea ascuns, vîrît cu străşnicie în brîul lat şi roşu care-i cuprindea strîns mijlocul.

În noaptea cînd au venit studenţii ca să-l invite în taină la concert, la palpatul cu buricul degetului arătător peste talpa piciorului, tracul s-a trezit — era de mult treaz şi aştepta — şi-a spus: „Da, numaidecît"! şi i-a urmat cu supunere mare.

— Da ce treabă-aveţi cu mine chiar acum în crucea nopţii?, întreabă uriaşul trac rătăcit în această lume a progresului, păcii şi bunăstării. Cuţitul-piron parcă începea să tremure sub brîu.

— Ei acuma şi dumneata, prea multe vrei să ştii. Uite-aşa, ni s-a făcut cu dor de mata... şi ne-am gîndit să stăm niţel de vorbă, cu un om simpatic, fruntaş în muncă.

— Bine, dragilor, bine.

Au intrat în birou. În birou, acelaşi aranjament: Gherman la masă, asistat la dreapta şi la stînga de către primii săi aghiotanţi, mai la dreapta orchestra, iar de-o parte şi de-alta a uşii, cascadorii mardeiaşi.

Cum a intrat în cameră, Hangiru s-a tras brusc spre peretele liber, în aşa fel încît să-i aibă pe toţi în faţă, iar spatele să-i fie apărat; în acelaşi moment a tras hangerul de la brîu:

— Acuși vă belesc ca pe porci, grijania voastră de spurcăciuni și derbedei! Poftiți. Săriți și dați!... Săriți, bă, n-auziți? Săriți mă, căcăcioșilor, ce-ați rămas așa ca momîile? Săriți, mă, odată, dumnezeul și vascrisul tîrfei care v-a scuipat pe lume. Vă tai pe pragul ușii ca pe miei (doamne iartă-mă, în gîndul său) și vă belesc atîrnați de pragul de sus, scăpăilor!

Băieții încremeniseră, Gherman a îngălbenit tot și-a căscat ochii ca-n fața morții. Orchestranții și cascadorii rămaseseră cu privirile ațintite asupra lui, așteptînd în resemnare lovitura de moarte a tracului.

Tracul însă a izbit în scîrbă cu talpa-i de uriaș în biroul la care stătea Gherman, răsturnîndu-l peste el, spre și mai marea lui înfricoșare, a scuipat asupra biroului și-asupra căpcăunului ajuns sub el, apoi a mai scuipat o dată, ca pentru toți, peste podele, a deschis ușa și s-a dus cu pași liniștiți la locul său de odihnă, în baracă, după ce a făcut un scurt ocol cu o scurtă zăbavă la spălător, să-și astîmpere cu nițică apă rece mînia de care era cuprins.

4.

Exact în aceeași perioadă de timp, Augustin Șora l-a izbit din pumni pe brigadierul său, pentru că l-a înjurat de mamă nu știu a cîta oară, iar eu, în noaptea aceea, la cariera „Canară", l-am aruncat, dintr-un pumn, între bolovanii uriași de piatră pe grecul Vuiugas, brigadier la altă unitate, și el, care, aținat de vicleanul Botaș, a venit tam-nisam pe la spate asupra mea și mi-a dat o palmă, înjurîndu-mă „de cruța mă-ti". Avea o palmă micuță și scurtă, amănunt care m-a iritat și mai tare. Luasem poziția să mă arunc asupra lui și să-l zdrobesc sub picioare, trîntit cum se afla între arocament a-ntîia și cu ochii deschiși a groază, și era gata-gata s-o fac în răbufnirea ce mă stăpînea, dacă nu mă oprea prietenul Cîrja Făgădaru, acest catîr de om ardelean osos, care trăgea din lopată necontenit, în ritm egal, timp de 12 sau 14 ore, cu o perseverență și-ntr-o liniște înfricoșătoare. Era întruchiparea an-

tropomorfică a răbdării de neclintit a românului translivan. Figură de pionier uriaș! Această virtute, însă, friza, la o anumită limită a ei, o lașitate, lucidă virtute tot atît de redutabilă, dacă-i dublată de puterea de-a răbda și-a aștepta.

— Teohar, ai înnebunit de-a binelea. Ce-i cu tine? O asemenea cutezanță te poate costa viața. Nu fi nechibzuit, fărșerotule, m-a dojenit, trăgîndu-mă îndărăt de la fapta spre care mă avîntasem ca viforul, Cîrja Făgădaru.

— Cum mă, răspund eu clocotind, nu mi-au umilit părinții acolo în Grecia, destul? Nu i-au ucis pe ai mei? Trebuie să rabd să mă lovească și aici, în țara românilor?...

Am fost prins numaidecît de vreo cinci, dat pe mîna unui gardian care la rîndul său m-a predat spre păzire unui soldat din paza securității.

A doua zi, întorși la colonie, urma să fiu preluat de politruc et comp.

Cît timp am stat lîngă soldatul acela — binecuvîntați să-i fie părinții —, nu mi-a mers rău. Întîi și-ntîi, m-am odihnit. În al doilea rînd, omenosul oștean — era de prin părțile Zalăului — m-a hrănit cu pită și „mormoladă" și m-a omenit și cu țigări, pe care mi le-arunca la picioare cu mare grijă să nu fie văzut.

Și iarăși mi-a surîs norocul: pe la orele trei noaptea s-a stins lumina pe șantierul „Canară". Defecțiune. A sosit îndată Țambalis, un grec prieten cu Zamfirescu de pe vremea cînd unul era armator în portul Constanța, iar celălalt hamal. Era și el condamnat pentru niscaiva spionaj, dar, fiind omul lui Zamfirescu, se bucura de-un regim special, fiind totodată electricianul, instalatorul și maistrul bun la toate în colonia Valea Neagră. Cînd să intre-n raza carierei, a dat cu ochii de mine: „Țe-i cu tine?", mă întreabă ridicînd nedumerit din sprîncene. Soldații care-l însoțeau i-au dat ghes să-și vadă de treabă. Am apucat doar atît să-i răspund: „Aa, nimic... Vuiugas ăla...

Țambalis s-a interesat numaidecît de mine, după ce a reparat defecțiunea la lumină, a aflat totul, s-a dus la Vuiugas și l-a stropșit cu vorbe de ocară, cu grecească iritare: „Baga-te-as la pizda mo-ti, nenoroțitule, nu eu te-am făcut-o brigadero, vre keratà si porc țe esti, si tu acuma ai luat la capo si lovesti la patrioții nostri? Magar raios țe esti. Lasa ca te

aranzezo eu pe tine, cacat de grec, te baga iarasi la lopata, greca impuţit si beţiznico".

Şi Ţambalis a făcut ce-a făcut, a intervenit pe lîngă Zamfirescu, iar eu, în loc să fiu dat pe mîna lui Chirion (grec şi acesta la cine ştie a cîta verigă din lanţul său genealogic), am rămas la locul meu, nepedepsit, ba chiar odihnit niţel.

După aceste trei accidente, petrecute cam în acelaşi timp, comandantul a convocat pe toţi brigadierii şi pontatorii la o şedinţă de lucru şi le-a spus: „Nu mai bateţi oamenii, nici pe şantier nici la bărăci, deoarece, dacă vă omoară, eu nu le pot face nimic altceva decît să le dau şapte zile de carceră, după cum îmi permite regulamentul (în sfîrşit şi-a adus aminte de regulament!), şi să anunţ procuratura ca să vie să le facă formele de dare-n judecată pentru crimă de omor".

În acest fel au încetat întrucîtva (zic întrucîtva, deoarece bătăile cu substrat şi finalitate ideologică, conduse direct de către politruc, au continuat să funcţioneze) buşelile din partea brigadierilor la Valea Neagră.

Văzînd că-mi returează pachetele trimise de Zoe, că-şi bat joc nu numai de mine, ci şi de grija ei pentru mine, înţelegînd că sîntem aduşi la canal pentru a da un exemplu celor liberi şi pentru a fi exterminaţi în mod lent — după cum a reieşit clar din spusele lui Chirion din ziua aceea infernală: „Noi avem şi-un scop politic aici cu aceşti bandiţi" —, m-am lăsat cu încrîncenare pe tînjală. „Decît să mă omoare ei prin muncă silnică, înfometare şi schingiuiri, mai bine mă sinucid lent şi cum îmi place mie", îmi ziceam.

Lucram, spre exasperarea furibundă a brigadierilor, atît cît să treacă mai uşor timpul. O... „frecam", cum se spunea în jargonul de la Valea Neagră. Îmi băteam joc pur şi simplu, sfruntător, şi de ei şi de canalul lor. Mă durea-n izmene sau mi se rupea-n paişpe, după acelaşi jargon.

Îmi formulasem în taină şi nişte lozinci proprii: „A nu se accelera în muncă pulsul, nici respiraţia". (Nu-mi dădeam seama că prin această formulare acreditam o lege fundamentală pentru regimul socialist.) „Decît sub pămînt, mai bine sub normă". „Plăcerea lor, ruşinea ta, interesul lor, batjocura ta". Şi m-am conformat, cu toată rigoarea posibilă, acestor imperative. Stăteam, în schimb, în carceră mereu, primeam hrană de închisoare, făceam mereu de planton schimbul doi sau trei, dar nu mă abăteam nici în ruptul capului de la regu-

file catehismului pe care mi-l impusesem. Oricum, eram mai cîştigat şi mai mulţumit şi mai odihnit decît să-mi fi sfărîmat oasele-n pustiu, lucrînd şi-mplinind norme, flămînd şi batjocorit. Cei care-au crezut în cuvîntul lor şi-au luat în serios munca silnică s-au îmbolnăvit, s-au tuberculizat, au pierit. Tuberculoza însă am făcut-o şi eu şi s-a vindecat de la sine, la Mărgineni. O cavernă la plămînul stîng am izbutit să fac şi eu, dar, ca prin minune, datorită excesivei mele vitalităţi, a scoaterii de la muncă sau datorită mai degrabă aceloraşi puteri supranaturale ce mă ocroteau de la naştere, s-a blocat de la sine. (Avea să reapară tîrziu, după moartea lui Zoe.)

Începuseră să strige asupra mea pînă şi coechipierii: „Dă, mă profesore, ce dracu, vrei să-ţi facem noi norma? Nu ţi-i ruşine, coşcogemite atlet, să nu-ţi faci datoria? Noi ne omorîm, iar tu-ţi baţi joc de munca noastră“ ...

Nu le răspundeam. Lasă-i, îmi ziceam, au şi ei un cal de bătaie, un ţap ispăşitor... Au împotriva cui să strige. Ei se temeau, printre alte motive, să nu-şi piardă dreptul la pachete. Pe mine în schimb mă durea exact în coate de acele pachete pe care Zoe trebuia să le trimeată din banii pe care nu avea de unde şi cum să-i cîştige, din moment ce nu primea nici-o slujbă nicăieri, şi-apoi, chiar dacă ar fi dispus de bani, de ce să-mi rup eu oasele la canal pe munca şi cheltuiala soţiei? Mai ales că, dacă mi-ar fi sosit atari pachete, mai mult ca sigur că ofiţerul politic le-ar fi returnat, drept pedeapsă, iar Zoe ar fi suferit, primindu-le înapoi stricate, făcîndu-şi cine ştie ce gînduri.

Eram reclamat mereu brigadierului de către colegii de muncă. Acesta mă ameninţa, făcînd spume la gură, cu moartea, şi-i instiga mai tare pe oameni împotriva mea, spunîndu-le că numai eu voi fi vinovatul în cazul că li se va ridica dreptul la pachete şi vorbitor. Dar cînd se apropia mai tare de mine, vociferînd şi spumegînd de mînie (ceea ce aştepta dînsul era ca oamenii să sară asupra mea şi să mă ucidă), îndreptam înspre el tîrnăcopul sau lopata în poziţie de lovire şi-l priveam fix, cu întuneric în ochi.

— Domnilor, mă adresam coloniştilor conştiincioşi, dacă nu vă convine să lucraţi în echipă cu mine, cereţi cerberului să-mi dea de lucru separat.

Apoi, către brigadier şi pontator: „Cît voi face, atît să

treceți pe foaia de pontaj, dar să nu vă mai legați de mine... atît".

Am lucrat cîtva timp de unul singur, izolat de restul deținuților organizați în echipe. Cu acel prilej am comis o mare greșeală: într-una din zile, nu știu ce furii s-au dezlănțuit în mine, ce demon al furtunii, că am lucrat cu disperare dezinvoltă toată ziua, spre stupefacția tuturora, realizînd un record pe care numai Buda și cu Lelea, cei doi țărani români din Banatul sîrbesc, l-au depășit: 17 m. cubi de pămînt, săpați, încărcați, cărați, descărcați și nivelați...

— Ptiu! să nu-ți fie de deochi, scuipa și se crucea parșiv brigadierul Zlăvog. Vezi că poți?..., dar nu vrei, domnule profesor, și republica îți dă de mîncare, te păzește... Ieri ți-a dat fasole!... Și rînjea hidos pe dinlăuntru, lingîndu-și pe dinafară, ca un șacal ghiftuit, buzele cărnoase.

La numai cîteva zile după această performanță, am bătut un alt record, de data aceasta la limita opusă, record pe care n-a fost în stare să-l întreacă nici măcar marinarul Nicolau, cu toată lenea sa planetară. Am făcut, nici mai mult, nici mai puțin, 0,25 m. cubi de pămînt, săpat, încărcat, cărat, nivelat, descărcat..., nici măcar jumătate de roabă.

Era mai mult decît batjocură. Nu mai puteam obiecta la acuzația că pot dar nu vreau să lucrez, ceea ce era perfect adevărat.

Puteam fi ușor spărgător de norme, dar mie numai de așa ceva nu-mi ardea. Pînă la urmă, pe bună dreptate din punctul lor de vedere și după logică, atîta cîtă o aveau — căci logica acceptă orice monstruozitate, iar monstruozitățile lor se bazau pe-o logică extrem de riguroasă —, neputînd s-o scoată la capăt cu mine, m-au trecut pe lista incorigibililor, pe lista neagră, de unde, după ce se împlineau niște soroace: anumite cercuri concentrice făcute cu negru în jurul numelui tău de pe listă, erai scos într-o noapte din baracă, între sîrme, și acolo primeai un glonț după ceafă — celebrul glonț rusesc! —, și apoi erai oferit drept sperietoare și avertisment celorlalți, între sîrme, timp de mai multe zile. Adică, legal vorbind, ai încercat să evadezi și... etc.

Acest lucru se săvîrșea după metode științifice: se înscena mai întîi o evadare — altfel cum să te omoare fără un motiv legal? —, iar după asta erai condus pînă între sîrme, lîngă turela de pază, unde-ți scuipa după ceafă glonțul preotul Ma-

dan, gîdele lui Chirion, condamnat numai la 20 de ani temniță grea pentru niște crime împotriva umanității, săvîrșite în Basarabia.

Lucram îmbrăcat în niște pijamale — hainele mi le-am vîndut pe țigări la Aiud, în așteptarea americanilor — și-n picioarele goale. Bocancii-i păstram pentru iarnă, de asemenea mantaua. Americanii nu mai veneau. (Astăzi și mereu îmi este și-mi va fi rușine de această hazlie credință.) Pe tălpi și-n pălmi mi se făcuseră niște bătături atît de dure, adînc crăpate pe-alocurea, încît aveam senzația că sînt copite. Călcam peste grămada de piatră concasată fără să simt nimic, ca peste covoare. Iar cînd călcam peste spini, ghimpi ori cuie rătăcite pe șantier, acestea pîrîiau sub apăsarea aspră, necruțătoare a bătăturilor mele, dar nu răzbeau în talpă.

Pălmile erau ca labele ursului. Orice apucam într-însele se sfărîma fără ca eu să simt cît de cît ceva. Mîncarea pe care ne-o da republica populară era o sadică batjocură. Ca să vă dați seama cît era de consistentă, îngăduiți să amintesc acest amănunt: în iarna lui '50—'51, în lunile ianuarie, februarie, martie și jumătate din decembrie, nu ne-au dat altceva decît ciorbă de murături — prînz și cină — (probabil pentru vitaminizare), iar după asta — probabil ca să ne refacem — ne-au dat, prînz și seară, ciorbă de spanac. Îl aduceau în căruțe și din căruțe îl descărcau cu furcile direct în cazane, unde, după ce fierbea — adică dădea de cîteva ori în clocot —, îi puneau sare și ni-l serveau cu polonicul. Primii douăzeci, să zicem, ce-și primeau porția nimereau în gamelă niște frunze de spanac, următorii însă nu nimereau nimic altceva decît un polonic de lichid verzui cu un pumn de țărînă la fund. Murăturile erau conservate în niște bazine de beton. Peste zarzavaturile și legumele de tot felul aruncate-n apa din bazin cu furcile, se turnau niște saci cu sare, iar după ce se murau bine, acrite zdravăn ca să fie cît mai sățioase și sărate, ca să fie cît mai consistente, erau scoase cu gălețile, pe niște scripeți, din bazin și vărsate-n cazanele de la bucătărie, unde erau transformate-n hrană pentru constructorii canalului. (Afară, cei „liberi" construiau socialismul cu un fel de hrană obținută pe puncte.)

Am suportat foame — ea urla în mine neîntrerupt, din văgăunile iadului, se convulsiona ca lava care-și caută cra-

terul, se zbătea ca balaurul lovit, se arăta-n felurite înfăţişări, ca o fata-morgana înaintea ochilor albiţi după atîta aşteptare, în loc de stele, flori, păsări nu vedeam decît vedenia unei pîini, a unei hălci de carne, a unei căpăţîni de caş, a unui blid mare plin cu fiertură —, am suportat frig, înjurături, carceră, corvezi de tot felul, dar nu am fost bolnav nici-o zi, n-am strănutat măcar o dată, cu toate că tuberculoza se lupta-n tainiţele alcătuirii mele cu mine, aliata fără sorţi de izbîndă asupra mea, a nepoftiţilor cerberi şi stăpîni.

În două situaţii am scăpat ca prin minune de la moarte. (Aşa au vrut sfinţii mei protectori.)

Prima. Era în august, la amiază. În fundăturile carierei „Canară", ne mişcam ca-n nişte crematorii. Încărcaserăm nişte vagoane cu pietroaie arocament a-ntîia, şi-acuma, cîte doi de fiecare vagon, unul la dreapta-n spate, altul la stînga, îl împingeam cu umărul, spre cuplare cu celelalte. Eram desculţ. Împingeam alene cu umărul, gîndindu-mă cine ştie unde. Într-o clipă, îmi apare-n drum o grămadă de piatră spartă. Instinctiv, o ocolesc, fiind desculţ. În aceeaşi clipă, peretele rabatabil al vagonului cedează sub presiunea bolovanilor care au pornit a se rostogoli la un centimetru lîngă mine, exact distanţa ce-am cîştigat-o prin ocolirea grămezii de piatră spartă ce-mi ieşise-n cale cu o fracţiune de secundă înainte de a fi prins sub ei.

A doua. Pe podul volant, aruncat peste două dealuri, veneam cu vagoneţii încărcaţi, să-i deşertăm în abis, ca să fixăm stîlpii înfipţi acolo pentru susţinerea viitorului pod. Cel de-acuma era un pod mişcător, pentru descărcări. Îl împingeam treptat înainte, pe măsură ce se îngrămădea prea mult material sub el, aşa cum făceam şi cu liniile ferate mobile, ripîndu-le pe terasament, pe măsură ce avansa lucrarea.

Era prin octombrie şi cernea mărunt cu ploaie rece. Eu, desculţ şi-n pijamale. Un avocat din Călăraşi, om înalt şi mărinimos, văzîndu-mă dimineaţa pe platou, la numărătoare, zgribulit în pijama, aleargă repede-n baracă şi-mi aduce o bluză impermeabilă, din foaie de cort german, cu mare atenţie, să nu fie observat cumva că mă ajută. (Emisar al puterilor mele ocrotitoare, acest avocat, binecuvîntat fie-i neamul şi casa!)

— Domnule profesor, zice el, luaţi asta pe dumneavoastră... Vă fereşte cît de cît de ploaie.

I-am mulțumit și-am reținut bluza. Nu ținea cald, dar mă proteja împotriva ploii. Am ajuns pe șantier. Am încărcat vagonetul l-am împins deasupra podului și l-am descărcat. Eram un fel de cap de coloană. Am descărcat pe-al doilea, al treilea... Cînd să-l descarc și pe-al cincilea, mă pomenesc izbit din spate de următorul vagonet, care nu fusese frînat la timp, îmi pierd echilibrul, rezimat cum mă aflam peste piciorul drept, și mă prăvălesc peste pod. Vizionare rapidă a tot ceea ce mi-a fost drag în viață!... În loc să mă sfarm peste pietroaiele din vale, însă, mă pomenii agățat de un stîlp, anume de prelungirea de fier a stîlpului, ascuțită-n chip de harpon, care-a prins bluza mea de mușama într-un anume fel ca să nu-i scape, a trecut tangențial de-a lungul gîtului, cu grijă ca să nu-l smintească, să nu intre sub falcă, și unde nu mă pomenesc aninat de stîlp, ca prin minune. Pentru ca să nu scap din cuierul miraculos și să cad în prăpastie, printr-un act reflex, am cuprins între picioare și-n brațe stîlpul, cu strășnicie.

Lumea se uita la mine uimită. Aș fi coborît tîrîș de-a lungul stîlpului, dar asta putea fi considerată tentativă de evadare și santinelele ar fi tras prompt în mine. Am alunecat, cu grijă, numai atunci cînd și-au făcut apariția jos, la baza stîlpului, soldații din cordon, împreună cu ofițerul, care m-au preluat și m-au condus pînă pe terasament, privind la mine cu mirare și simpatie. Unul mi-a strecurat chiar o țigară-n buzunarul de la pijama, risc ce putea să-l coste mult. Matei, bestia — pentru că eram dat disciplinar la brigada sa —, a fost și el mișcat în plămada lui de țăran superstițios și, înjurîndu-mă plutonierește, din rărunchi, m-a poftit să stau și să mă odihnesc toată ziua „-n mă-ta", dîndu-mi un sfert de pîine, marmeladă și țigări, cu aceeași politicoasă invitație: „Na, crapă-n mă-ta și dormi acolo..., de te satură. Stai acolo cînd îți zic, să nu mă sui cu bocancii peste tine, 'tu-ți aia-mătii de bandit"! Așa a zis Matei-Bestia, brigadier la Valea Neagră.

Pe avocatul acela care mi-a dat bluza l-am umilit, rănindu-l cu privirea, la un 23 August, ziua eliberării de sub... În ziua aceea ne-au hrănit cu supă de carne, friptură cu sos și piure de cartofi. Ne-au strîns pe platou și, după ce un puțoi cretinoid, activist pe linie de „propagandă" și „cultură", a dat citire anevoioasă unui text inept despre colosala însem-

nătate a zilei de 23 August, cele 32 de brigăzi, inclusiv cele de pedepsiţi!, mai cu seamă studenţi, au izbucnit în urale scandate: „STÀLIN! STÀLIN! STÀLIN! Peda-gogul, nostru e"; „STÀLIN! STÀLIN! SLAVĂ! SLAVĂ! lui STÀLIN"; „Bastionul păcii e: U.R.S.S."; „Stalin şi poporul rus libertate ne-au adus!"; „Stalin şi poporul rus fericire ne-au adus!»

Brigadierii şi pontatorii şi şefii de grupe, în frunte, strigau disperaţi de atîta ardoare, dînd ritmul cu mîinile... Turnătorii trăgeau cu coada ochiului să vadă cine nu strigă, cine strigă numai de formă, cine se face numai că strigă. Am plecat capul în pămînt, prăbuşit de ruşine, prăbuşit în mocirla ruşinii omeneşti. Clocoteam de ruşine şi-aş fi vrut să plîng cu hohote.

Cînd mi-am ridicat privirea, am dat de ochii domnului avocat care se uita la mine. Striga şi el: „Stalin! Stalin!", roşu la faţă de jenă, încercînd un zîmbet chinuit, implorîndu-mi iertare parcă pentru ceea ce făcea. Ori de cîte ori îl întîlneam în cale, mă întîmpina cu acelaşi zîmbet jenat, vrînd parcă să-mi spună: „Iartă-mă, n-avem ce face, asta e soarta noastră". Bietul avocat, care mi-a salvat viaţa oferindu-mi bluza ceea din foaie de cort germană!

Lucram la „Mamaia", la încărcat şi descărcat vagoneţi. Se lucra într-un ritm infernal. Prin pulberea stîrnită, uneltele păreau mîini apucate ale dracilor din iad. Împingeam de zor — uneori chiar în pas alergător — vagoneţii, cîte doi deţinuţi la unul, pe o distanţă de aproximativ 400 de metri, pînă la marginea ghiolului, unde-i descărcam. Întoarcerea la locul de-ncărcare se făcea, în mod obligatoriu, în pas alergător. Păream nişte schelete vii, ţopăind în urma unor maşini umblătoare pe roţi.

Partenerul meu era un fost jandarm, basarabean la origine, Chircă pe nume dacă nu mă-nşel, care nu a reuşit să se pună bine cu politrucul — sau n-a vrut, cinste lui! —, aşa cum au procedat toţi cei de-o carieră cu dînsul. Era lungan, adus din spate, deşirat şi taciturn. Nu vroia să vorbească sau n-avea puterea necesară... Am lucrat cu el cinci zile la rînd. N-a scos o vorbă. Împingea la vagonet, mişcîndu-se după el mecanic. Nu primea pachete cu hrană de-acasă — or, canalul se făcea cu hrană de-acasă —, era mereu bătut, era dezbrăcat, nu cerea de la nimeni nimic şi lucra întruna, cu ură, ca o eliberare de nu ştiu ce înainte de moarte.

În ziua aceea am simțit că s-a scurs din el ultima picătură de vlagă. La săpat, hîrletul îi scăpa din mînă. Genunchii i se îndoiau, fără voia sa, la dese răstimpuri. Brigadierul Matei se arunca asupra lui cu pumnii și picioarele: „Dă, futu-ți crucea mă-tii de tembel, dă, n-auzi?..., că te omor, lepră". Și iarăși izbea-n oasele lui Chircă, cu pumnii și picioarele. „Nu vezi că stă întreaga garnitură din cauza ta?... Dă, n-auzi?!"... Și iarăși îi dădea-n coaste cu pumnii și-n burtă, cu picioarele. Sărmanul meu coleg de muncă nu zicea nimic, nici măcar nu icnea la primirea loviturilor. Își vedea de treabă, cum putea, în tăcere.

Am pornit cu vagonetul. Simțeam că toată greutatea împinsului se lasă pe mine. Chircă mai mult se tîra, aninat de buza vagonetului, decît împingea.

La jumătatea drumului s-a prăbușit deodată peste șine. Matei a năvălit cu turbare asupra lui, l-a bătucit bine sub bocanci, apoi, înjurînd crîncen, l-a tîrît de o parte, aruncîndu-l într-o tufă de ciulini. I-a luat locul el lîngă mine, în spatele vagonetului. Aveam mare onoare să-mpinș vagonetul alături de un brigadier, și încă unul dintre cei mai vrednici. Transpirase imediat tot ca un nemernic, iar sudoarea îi puțea îngrozitor. Gîfîia de gras ce era — gras ca un adevărat șef — șiroaiele de sudoare de pe dînsul se scurgeau puturoase, împuțind văzduhul. Grăsimile, în descompunere, risipeau otrăvitoare gaze, de îmbuibată beșniță. Parcă mai mirosea și-a țap pîrci, a mîrlan în perioada de rut. Era stătut. Era zăcut. Era și ceea ce se făcea cu dînsul o crimă, să-l ții bine și să nu-i dai muiere. Era o crimă sadică.

La întoarcere s-a abătut pe la colegul său de altădată, jandarmul, să vadă ce „mă-sa" mai face. Dar Chircă nu mai făcea absolut nimic.

— Scoală, tembelule, îl izbește Matei cu vîrful bocancului în șold. Celălalt, însă, îl privea fix, cu un duios surîs pe buze. Din ochii lui Chircă nu rămăseseră decît două zări albe, reci, imobile. Matei s-a cutremurat, pentru o clipă, apoi și-a văzut de slujbă.

De la o vreme, eu lucram mai cu ușurință. Nu primeam pachete cu hrană de-acasă, dar eram sătul. Hrana de la cazan era din lături. Dar eu eram bine hrănit. Pe scheletul meu au

început să reapară mușchii. Cu munca nu prea mă omoram. Eram însă hrănit din belșug. Doar era sezonul șerpilor.

Îi prindeam cu o dexteritate de hindus și erau foarte mulți, foiau tufișurile de ei. Deprinsesem meșteșugul de la alții, mai ales de la un italian, Giacomelli, și de la țiganul Andronescu.

Șerpii stăteau dimineața peste șina ferată ca să-și încălzească mădularele reci. Uneori se arătau mai mulți în șir. Șina era fierbinte și le plăcea. Îl călcam cu piciorul pe gît, șarpele se trezea și înălța capul ca să muște. Eu îi introduceam atunci repede în gura căscată o batistă... El prindea batista, iritat. Eu trăgeam brusc batista din gura lui și mă uitam la ea: dacă dintele, smuls, se vedea rămas în batistă, atunci prindeam șarpele, îl adunam ghem și, mulțumit, îl vîram în buzunar. Dacă dintele nu se rupea de la prima smucire, repetam figura pînă ce izbuteam. Iar dacă nu reușeam nicicum, îi retezam cu o unealtă capul la repezeală, ca să nu observe ciripitorii, și tot în buzunar îl vîram. Atîta numai că șerpii astfel sacrificați nu aveau gust de prospătură.

Seara, după număr, simulînd că fierbeam în gamelă apă pentru a spăla vreo batistă ori vreo cămașă, noi fierbeam șerpii — fără cap — și-i serveam cu sare, adică rasol. Erau delicioși, ca păstrăvii, și foarte hrănitori. Unsoarea care rămînea pe fundul gamelei o ungeam dimineața la cafeaua neagră peste sfertul de pîine. Cum să nu ți se pară munca ușoară după o asemenea hrană, bogată și consistentă? Cum să nu te-ngrași, cum să nu prinzi puteri?

Am fost dibuiți și pîrîți politrucului... Într-o seară, cînd să intrăm cu brigada-n colonie, toată ștabimea se afla la poartă. Percheziție! Percheziție!... Ne-a prins frica: sacii noștri de merinde, buzunarele erau pline de șerpi, mulți dintre ei vii. Ce-i de făcut? Norocul șerpilor... I-am slobozit discret de unde se aflau și le-am dat drumul pe jos, printre picioarele oamenilor și, vai!, ale șefilor.

Nouă, deținuților, puțin ne păsa, dar cînd au ajuns între picioarele tovarășilor din conducerea lagărului, cu toate că aveau cu toții cizme birghere, s-au speriat strașnic, simțindu-și viața și sănătatea amenințate!

Zamfirescu ne-a înjurat grosolan și ne-a izbit din pumni și din cizmă.

Apoi ne-a dat la munci grele, la cariera de piatră, în schimbul de noapte.

Ofițerul politic, în schimb, ne-a ținut o alocuțiune despre demnitatea umană și despre rușine: „Să vă fie rușine, se indignă dînsul, voi, intelectualii, să vă demiteți pînă-acolo încît să mîncați șerpi. N-aveți un pic de demnitate“ ... etc. etc. Nu e cazul să mai reproducem.

Ne-a dojenit, cum s-ar zice, și pe bună dreptate: nu el era cel care răspundea de viața noastră? Nu el era preotul nostru duhovnic? Nu el se îngrijea zilnic de hrana noastră, de cafeaua neagră, de ciorbele de arpacaș, murături, spanac, varză și alte bunuri alimentare bogate-n proteine, hidrocarburi și vitamine? Nu el era acela care știa foarte bine că aveam de atins un scop politic aici și nu să construim canalul? Nu el conducea înfometarea noastră acolo? Avea deplină dreptate omul să ne certe și să ne moralizeze.

— Cum adică, se indigna el mai departe, nu vi se dă hrană suficientă? Se poate să vă degradați în asemenea hal barbar?

Cam în felul acesta s-a încheiat predica politrucului, după care, am fost supuși, timp de două săptămîni, drept pedeapsă venind de la el, la regim alimentar de penitenciar, adică: un sfert de pîine rusească la zi și două polonice de zeamă.

La început, pachetele trimise de Zoe au fost, fără excepție, returnate. Un funcționar, însă, sau funcționară de la poșta din Constanța, nu știu din ce considerente (probabil dintr-acelea care te fac să crezi că merită să trăiești între oameni), le retrimitea, cu obstinație, din nou la colonia Valea Neagră. Intrigat, Gujbă, responsabilul cu coletele, a raportat cazul lui Chirion, sugerînd ideea că banditul de funcționar simpatizează cu deținuții și c-ar trebui dat pe mîna securității; apoi, ca să rezolve pentru totdeauna problema coletelor mele, le confisca, fără să fiu înștiințat nici eu nici Zoe, și le împărțea leprelor și javrelor ciripitoare.

Zoe, fiind sigură că mă aflu la Valea Neagră — de vreme ce pachetele nu se mai returnau —, după ce bătuse pînă atunci la porțile tuturor închisorilor din R.P.R. și după ce-a călcat stăruitor sub picioare toată Dobrogea, tot întrebînd, tot iscodind, tot așteptînd, ca o altă Vitoria Lipan, stăruind pe urmele mele ..., după ce peste tot i s-a răspuns că nu au cunoștință de mine, că nu m-au văzut, nu m-au cunoscut, că nu mă aflu la dînșii ..., după ce pînă și comandantul coloniei Valea Neagră, unde lucram de luni de zile și unde ea se înfățișase de trei ori

la rînd, i-a răspuns că nu mă aflu acolo, se arătă pentru a patra oară la porțile coloniei, într-o duminică de dimineață, pe-o ploaie torențială.

A stăruit cu atîta seninătate-n vorbă și înfățișare ca să-i primească coletul, cel cu haine măcar, stînd în ploaie ca paparudele, fără să se tînguie, amenințînd cochet că nu va părăsi poarta nici în ruptul capului, nici dacă o-mpușcă, încît, neputînd s-o scoată la capăt cu plăianca de la Țibleș, i-au primit pachetul și, ca să-mi deie mie o lecție, să mă oblige la o schimbare de comportament, ne-au și înfățișat unul înaintea celuilalt.

Au întristat-o spunîndu-i despre mine că sînt cel mai ticălos și mai netrebnic colonist. Că nu vreau să lucrez și că nu merit să se mai intereseze de mine, că sînt un bandit, o lepră, un ingrat.

Zoe însă stăruia:

— Lăsați-mă să-l văd... poate că după asta se va-ndrepta, am să-l rog s-o facă pentru mine.

Ei: „Uite, o să ți-l aducem, să-l vezi în ce hal arată, să te convingi de ticăloșia lui, dar cu o condiție: să nu scoți o vorbă, să nu-i întinzi mîna, să nu..."

— Păi, ce fel de vorbitor este acesta, dacă n-am voie să-i vorbesc? Cum să-nțeleagă ce vreau să-i spun spre binele lui?, s-a sumețit Zoe cochetînd, bănuind totodată gînd ascuns și viclean în spusele comandantului. „Nu cumva a asurzit din cauza bătăilor?, nu care cumva a mutit din cauza torturilor la care-a fost supus?"..., își zicea în sine biata Zoe, stînd în așteptare, acolo, în camera vorbitorului, plouată ca o mîță, cu pantofii în mînă, pentru că o răniseră, fericită totuși că și-a atins ținta.

În ăst timp eu zăceam cotropit sub pătură, ascuns bine ca să nu-mi vadă nimeni jalea și ca să nu le văd nici eu bucuria. (Stăteau toți aplecați asupra pachetelor, mîncau, fumau și glumeau mulțumiți.) Era duminică. Bine că nu m-au dus la vreo corvoadă. Afară ploua mereu. Noroaiele te trăgeau pe nesimțite-n pămînt. Nu era altceva de făcut decît să te aduni sub pătură ca șarpele, dezbrăcat de orice speranță, și să-ncerci să amorțești. Parcă mi se umezeau, încetul cu încetul, ochii, exact în clipa cînd bocănește cineva din cizme prin baracă: „Cine ești ăla Mihadaș aici?" Ceva ca o spadă ruginită a trecut parcă

prin mine. Oare, cine? Unde mă cheamă? Ce m-așteaptă? Vreo bătaie?

Era tîrziu, către scăpătat. Hărmălaia vorbitorului se potolise, lăsînd în urmă-i o grăitoare, sfîșietoare pustietate. Ies de sub pătură și mă ridic într-o rînă: „Eu sînt", răspund...

— La vorbitor, repede.

Nu-mi venea să cred. Cel care-mi făcea invitația era sergentul major Cazan, cel care pe șantier pîndea momentul cînd cineva se îndepărta doi pași numai de grupă, ca să tragă-n el.

Nu-mi venea să cred. E un truc, îmi ziceam..., și-am pornit, desculț cum eram, spre ușă, cu mantaua cafenie strîmb aruncată peste umeri.

— Ia-ți ceva-n picioare, unde te duci așa, m-au dojenit binevoitor cei din baracă, „ia, na", au sărit mulți deodată spre mine cu felurite încălțări, bucuroși de bucuria mea.

În timp ce străbăteam platoul, cu genunchii înmuiați de emoție, Cazan mi-a atras atenția, la modul ursuz, nu care cumva să scot vreo vorbă:

— Vă uitați unul la celălalt, vă întindeți cel mult mîna, primești coletul și atît. Ai înțeles?

— Da, am răspuns, zăpăcit de fericire, dar și de-o tenebroasă tristețe.

Fața îmi era arsă, uscată. O eczemă fioroasă îmi atacase bărbia și falca dreaptă. N-aveam cu ce s-o tratez. Atît doar că mă spălam pe față, ca să nu se extindă, dar tot se extindea, prin sudație. (Pînă la urmă am lichidat-o cauterizîndu-i marginile cu țigara aprinsă, folosind apoi drept unguent nicotina extrasă din spițurile acelora care purtau asupra lor astfel de ustensile.)

Pe frunte și pe pomeții obrajilor se cunoșteau încă urmele arsurilor solare. Sub ochi, atîrnau, negre și prelungi, ca la canguri sacul matern, edemurile foamei, pungile revărsate. La extremitățile ochilor, multe și mari crestături de laba-gîștii. Cam așa mă înfățișam înaintea Zoiei și cu o manta dezordonat aruncată peste niște pijamale murdare, uzate, rupte. Eram tuns în cap, nebărbierit pe fața năpădită de eczemă și edemuri și arătam oribil. Totuși, Zoe a surîs de fericire, ca-n fața soarelui, dimineața. Pentru ea eram mai mult decît frumos. Ochii ei mă chemau la ea, plîngînd în adîncul lor de bucurie. Un nimb de durere reținută îi împodobea, ca-ntr-o biserică, fața. Am uitat de tot de angajamentele luate, eu față de sergentul-ma-

jor Cazan, ea față de comandantul și ofițerul de serviciu al coloniei... Ne-am cuprins mîinile printre gratii. Zoe se tot îndemna din adîncuri să-mi vorbească, dar cuvintele îi mureau pe buze înainte de-a le rosti. M-am tot uitat la ea. Nu i-am spus nici măcar: „Ce faci?" Mă uitam...

Mi-am luat în primire lucrurile: pantalonii groși, pulovăr, ciorapi, mănuși, șapcă..., o franzelă și-un kg. de zahăr. M-am uitat cu o jale imensă la franzelă și la zahăr. Zoe a înțeles de ce și-a durut-o. (Nu credea c-o să reușească să vorbească cu mine. Venea la-ntîmplare, ca-n atîtea dăți.) Ne-am despărțit, unul mai fericit decît celălalt. Cum a juns acasă, a expediat rapid un colet de cinci kg. alimente consistente. M-a chemat Chirion la dînsul în birou, ca să mi-l înmîneze personal. În colet se afla și-o scrisoare, în care Zoe înșira, în felul ei laconic și discret, cîteva rînduri, unde-și amintea de ziua aceea, cînd ne-am cunoscut... Se împlineau cinci ani de-atunci, și Zoe își aducea aminte... Chirion o citise.

— Știi, mi-a zis, că n-ai voie să primești scrisori.

— Știu, am răspuns, și, adunîndu-mi lacom lucrurile, am pornit grăbit spre ușă, ca nu cumva să se răzgîndească și să mi le rețină.

— Ia stai nițel, zice el.

Mă-ntorc. El se uită lung și iscoditor la mine. Ezită. În el se dă o luptă, între om și bruta politică. Ochii îi licăresc de lumina unui gînd bun triumfător. Se bucură parcă. Se surprinde, poate pentru prima oară-n viața lui, om. Se bucură vădit. Îmi surîde. S-a schimbat la față. Este om. Îmi zîmbește-n tăcere și-mi întinde scrisoarea:

— Ține-o, dar să nu te observe nimeni cînd o citești... Ai înțeles?

M-am uitat adînc în ochii lui: „Vă mulțumesc", am îngînat din toată ființa mea. Dumnezeu să-l ierte pe acel politruc Chirion, estropiat din naștere.

Pe Zoe nu aveam s-o mai văd pînă-n ziua eliberării, la închisoarea din Pitești, în 1956. Eu am rămas același. Continuam să fiu clientul brigadierilor și-al tuturor turnătorilor care profitau de naivitatea, de firea mea deschisă, de încrederea-n oameni, de felul impulsiv de-a trata cu neadevărul, de orgoliul din mine.

Sfidam și disprețuiam cu ferocitate mută toată rînduiala aceasta, bazată pe brutalități și minciună. De fapt, în nesăbuita

mea sfruntare, eram cel mai înțelept dintre deținuți, și cel mai bărbat. Zeloșii, credulii, supușii, lingușitorii au ieșit de-acolo cu sănătatea, fizică și morală, zdruncinată. Eram cel mai cîștigat, sub toate aspectele umane ale situației, și cel mai eu însumi.

Cu hainele aduse de Zoe și cu mantaua mea cafenie, am înșelat iarna, chit că, timp de trei luni de zile, mantaua nu s-a dezghețat niciodată.

O așezam în antreul brigăzii ca pe-un clopot, ca pe-o umbrelă monstruoasă, iar dimineața iarăși o luam peste mine, ca pe-o scoarță de gheață. În noiembrie a plouat bine, după masă a bătut vîntul și-a înțepenit-o, apoi a rămas așa înțepenită pînă pe la sfîrșitul lui martie. În pachetul trimis de Zoe am dat și peste trei calupuri mari de glucoză, dar, crezînd că-i săpun de spălat rufe, le-am împărțit prietenilor, care-au rîs de mine.

Era într-o diminică de august. Împreună cu poetul Ion Caraion, am fost obligați să facem muncă voluntară, adică să răsădim arpagic pe terenul de lîngă bărăci, în incinta coloniei. Cu un bețișor în mîna dreaptă, vîram în pămînt arpagicul scos cu stînga dintr-un săculeț. Înaintam foarte încet, spunîndu-ne versuri din Blaga, Voiculescu, Barbu, Arghezi... De pe linia dealului din fața noastră, ca ieșind direct din pămînt, curgeau spre colonie, la vorbitor, bărbați, femei și copii, în căruțe sau pe jos, acoperiți de pulberile verii și-ale stepei. Ieșeau necontenit, nu se mai terminau... Adevărată bejenie.

Tot recitînd versuri, simt că vorbesc în pustiu, că am rămas singur. Răsucesc capul: Caraion rămăsese în urmă cu cîțiva pași și, drept ca un lar, privea spectacolul acelui exod, cu ochii înlăcrimați. Mă duc la el:

— Ce-i cu tine, Ioane? îl întreb.

— Țara mea, măi Mihadaș, țara mea, îmi răspunse el, arătînd cu mîna tremurîndă înspre zarea de unde apăreau necontenit valuri de oameni.

(Consemnăm aici, în paranteză, încă o întîmplare, un fel de-a se răzbuna al țăranului român. Un țăran din Banat vede, într-o duminică, pe cineva umblînd hienește prin colonie, gîrbovit, flămînd, oropsit. Se duce la el. Îl recunoaște. Se întoarce în baracă, ia cu sine o bucată de pîine, una de slănină și se

întoarce la năluca de ins care rătăcea printre barăci, doar-doar va găsi ceva...

— Să trăiți, domnule președinte, se înclină țăranul, faceți bine și primiți. Și-i întinde darurile.

— De unde mă cunoști?, ridică capul din pămînt președintele.

— Amintiți-vă, domnule președinte, răspunde țăranul: pentru că am dat cuiva, unui om, o bucată de pîine și una de slănină și niște țigări, mi-ați dat șase ani de închisoare... Iaca, m-am gîndit să vă întorc darul.)

5.

Din cînd în cînd, după cum recomandă învățătura marilor dascăli ai fericirii oamenilor pe pămînt, Marx și Lenin, cunoștințele primite pe căi teoretice trebuiesc verificate practic, ca să se constate în ce măsură activitatea ideologică a devenit realitate. Iată cum se proceda, cel puțin aici, la canal.

Pentru a se convinge că într-adevăr merită să fim oameni liberi, că ne-am însușit noile credințe, noua mentalitate, noile sentimente (?!), lansau prin potăile administrației: lingăi de toate speciile, javre, jigodii, coioți, șacali, hiene, cloțani, dihori, șerpi de gunoaie, gorobeți, lepădături omenești..., tot felul de zvonuri aiurătoare, instigări, ademeniri: ba că au debarcat americanii și vin numaidecît, că au debarcat la Varna, Medgidia, Caracal, Mangalia, Urlați..., ba că a început războiul, c-au început mișcări în țară împotriva regimului, că rușii sînt înghesuiți rău și că-n curînd vom fi liberi, noi și toată țara. Ba că s-a-ntors în țară regele și că l-a însărcinat pe Iuliu Maniu cu formarea noului guvern, că Maniu a lansat o proclamație către toți românii să se unească și să sară împotriva ocupanților și-a slugilor lor, că mîine, în sfîrșit, vom părăsi închisoarea, mîine-n zori va veni procurorul să ne deschidă porțile... Că au fost lansate cu parașutele divizii întregi de soldați pe teritoriul României, că soldații români își împușcă ofițerii și se atașează armatelor eliberatoare..., că la Salonic a debarcat

armata a VII-a britanică din Africa și că înaintează victorioasă prin Serbia și Bulgaria, și așa mai departe.

În vijelia acestor zvonuri, unii le luau drept adevărate, sărmanii!, o bună parte șovăia, iar cei mai puțini — dar și cei mai lucizi — își păstrau cumpătul, rîzînd în sinea lor cu amar.

Într-o zi, pe la orele nouă și jumătate, în toiul muncii, apar inspre „Peninsula" trei călăreți, pe cai albi, doi îmbrăcați kaki, celălalt în vînăt. Înaintau spre șantier vajnic și grăbiți, agitînd ceva în aer. Ne-am oprit cu toții, brusc, cu uneltele-n mîini, vrînd parcă să salutăm, cu frunțile-n soare, pe frumoșii vestitori. Brigadierii, pontatorii și toată liota de lepre din jurul lor au pălit, ca loviți de un cuțit de gheață. Heralzii călări au sosit. S-au oprit. Cîtva timp au rămas enigmatici, în așteptare. Apoi au chemat la dînșii pe brigadieri, le-au poruncit ceva în taină, au făcut stînga-mprejur și s-au dus, tot vajnic și grăbiți, așa cum veniseră, fluturînd din cozile cailor prin văzduh.

— Încolonarea! Încolonarea!, răcnirăbrigadierii... Nu-ncăpea nici-o îndoială că ne aflam numai la cîțiva pași de libertate! (Jur-împrejurul nostru, soldații stăteau însă cu degetele pe trăgaci, așijderea și gardienii țineau mîinile-n buzunare, tot cu degetul pe trăgaci.)

— Direcția colonia, înainte, marș! răcnirădin nou aceleași glasuri știute. Parcă ne crescuseră aripi. Dispăruse ca prin miracol orice oboseală. Trupul începea să salte, sufletul să se lumineze și să cînte. Ne facem apariția pe dunga coloniei, din toate zările, pe cîmpuri, pe terasamente, pe drumuri, brigăzile toate zoreau grăbite spre barăci.

— Mai te-ndoiești și-acum, domnule profesor, mă apostrofează radios Antonaru, ziarist liberal, pe cît de mare-n oase, pe atîta de credul. Mi-era milă de bucuria lui. A început să fredoneze cu cîntec și, la răstimpuri, se lingea pe buze ca-n fața unui copios festin.

— Să vedem, să vedem, răspund eu, cu supărătoare necredință, și simt cum din adîncuri abisale începe să se înfiripe o palidă năzuință de-a cînta. O, cîntecul acela!

Brigăzile toate se strînseseră pe platoul coloniei și așteptau cu sufletul la gură. Se aliniau în pas grăbit ca-n curtea cazărmilor, mînate de-o veselie generală și legitimă...

Ofițerii alergau încoace și-ncolo, cu tot soiul de hîrtii în mînă. Gata, ce mai... La un ordin șoptit al politrucului, briga-

dierii se risipiră prin brigăzi ca potîrnichile. Oamenii tăceau, așteptau în liniște, siguri de ei.

Încep a ne număra... Între timp, din baraca nr. 4, brigadierul Avram apare, aducîndu-l de guler pe Halescu, ăla care avea un unchi în nu știu ce minister și care, pe chestia aceasta, își permitea tot felul de libertăți, care, lihnit de foame, cobora noaptea în groapa cu hazna, aducînd de-acolo alimente stricate, ca să le mănînce. Pînă la urmă s-a pus în serviciul politrucului și-a avut hrană destulă, dar dintr-altă hazna.

Avram îl tîra după sine pe Halescu, înjurîndu-l de zor. Ce se întîmplase? Pe Halescu, după ce umblase noaptea prin locurile cunoscute numai de el și după ce se ospătase copios, l-a cotropit somnul. Atunci, ca să poată dormi în voie, s-a strecurat sub pat și-a adormit buștean, ca omul sătul și trudit.

Ofițerii, făcînd mai tîrziu socoteala numărătorii pe hîrtie, au constatat cu disperare mare că un deținut lipsește... De aici toată tărășenia. Halescu a fost introdus la carceră, iar brigăzile, frînte și veștejite, s-au reîntors pe șantiere.

Altă dată, însă, chestia a fost mai serioasă: o înscenare în toată regula, ca aceea care-a dus la rebeliunea maghiară din 1956, dar care, avînd în vedere firea sceptică și precaută a românului, nu s-a soldat cu un dezastru, ci doar cu doi, trei morți și niște schingiuiri.

Întîi s-a zvonit că Maniu a preluat puterea, că regele a fost rechemat în țară. Că americanii au adresat un ultimatum rușilor să elibereze imediat popoarele din Europa și că rușii, de frica bombei atomice, s-au retras acasă la ei. Zvonul a fost lansat dis-de-dimineață.

În tot timpul, soldații au patrulat demonstrativ și semnificativ încoace și-ncolo. Nu de altceva, dar ca să nu asalteze cumva, în astfel de situații, civilii colonia... Zvonul se întețea. Se comenta. Alaiuri întregi de iluzii invadaseră colonia, umpluseră platoul, barăcile, apăreau de după toate colțurile și-n toate ungherele, te urmăreau de peste tot ca iriniile.

— Ce facem, domnule profesor, mă-ntreabă un croitor bănățean, prieten cu Gujbă, servindu-mă cu pîine și slănină, stăm așa cu mîinile-n buzunare?

— Stăm, îi răspund — în loc să-i arunc un pumn în mutră —, căci altceva mai bun de făcut nu se arată.

În cursul nopții scurse s-au auzit detunături de armă-n jurul coloniei.

Probabil mici ciocniri între civilii care asaltau colonia, ca să ne elibereze, și între paznicii legali încă ai coloniei.

Oamenii se perpeleau în paturi. La orele patru, de obicei suna trompeta de deșteptare. De data aceasta însă nu a sunat nici la cinci, nici la șase, nici chiar la opt. Ni s-a servit în schimb cafeaua, cu supliment, primii invitați la acest plus de hrană (!) fiind, firește, cei care pînă atunci nu primeau decît pumni și ocări. Desigur că am fost poftit și eu, dar am refuzat cu politețe. A fost poftit și profesorul Gerota, cel frumos ca un intelectual, care se ungea pe obraji cu tot felul de unguente ca să se bronzeze cum se cuvine (dracul știe cum procura alifiile), cu zîmbetul său serafic, cel care, cînd trecea pe lîngă ciubăr ca să-și primească porția de ciorbă, după ce brigadierul-polonicar îi vidaja polonicul în gamelă, el, cu o repeziciune uimitoare, de mangustă, rădea de pe polonic frunzele de spanac rămase lipite acolo sau rămășița dinlăuntru.

Cel care, în drum spre șantier, ne istorisea întîmplări galante de pe timpul cînd studia dreptul la Paris, despre felul cum trebuia să procedăm cu partenera în intimitate erotică, dacă dorim să-i devenim „en efet" un amant.

Ambilității parșive a lui Zlăvog, Gerota îi răspundea cu una elastică, voalată, cochetă.

— Cred că ne-am împăcat și vom uita ce-a fost între noi, domnule profesor, rînjește unsuros înspre mine Zlăvog, așa' că nu-mi porți mînie?...

Apoi, către brigadă: „Macedonenii ăștia sînt răzbunători. Nu te iartă. Bagă-n tine cuțitul ca-n berbece. Dar sînt băieți buni", și iarăși către mine: „Hai, poftește la supliment, domnule profesor, la cafea, la cafeluță, cafeluță dulce... Dați-i la domnul profesor și-o țigară... Cafea fără țigară nu merge".

Mi-am cîrmit alene corpul într-altă parte, continuînd să rup cu dinții din sfertul de pîine, care, nu știu din ce cauză, îmi părea totdeauna nespus de mic.

S-a făcut ora nouă. Nimic. Nici-o mișcare. Oamenii au început să se agite. Cei cu alimente prin lăzi și geamantane le-au scos la pomană. Leprele nu pridideau cu aițîțările. Unii deținuți, cam pripiți, i-au strigat lui Gujbă, tartorul de la pachete, să-și aleagă stîlpul de care dorește să fie atîrnat.

Unii au ticluit și-o scrisoare către politruc — de unde naiba creion și hîrtie?! — pe care ne îndemnau s-o iscălim și în care-l întrebau pe acesta cum anume dorește să fie belit: de sus în

jos ori de jos în sus?..., de viu sau de jumătate mort în chinuri?..., după ori înainte de-a fi beliți brigadierii?... Cei care-au refuzat să iscălească documentul au fost tratați de lași, de nehotărîți și fleți.

Oamenii cinstiți tăceau. Se uitau spre mine și, citindu-mi tăcerea, se bucurau și nu, stăpîniți cu toții de vedenia libertății. În cazul c-am fi făcut cea mai mică mișcare, ne-ar fi căsăpit exemplar. Asta și așteptau.

Consilierii ruși stăteau, cu desăvîrșită competență, la cîrma acțiunii. Disperați de cumințenia noastră, ne-au întins o ultimă cursă: pe la orele zece, apare-n mijlocul platoului comandorul Protopopescu, fluturînd în mînă un ziar — tras fără îndoială-n tipografia ambasadei ruse — și strigînd cît îl țineau plămînii: „Fraților, sîntem liberi, liberi! Iată proclamația lui Iuliu Maniu către țară!"

Unii s-au repezit și s-au uitat: era într-adevăr o proclamație către cetățenii țării, semnată de Iuliu Maniu, cu litere de-o șchioapă.

— Ce facem, domnule profesor, stăm așa... întrebau iarăși unii.

Vlahbei, vlaho-machedonul meu rătăcit prin Dobrogea, se apropie de mine cuminte și mă-ntrebă:

— Ci-s hibi-aestî, lai Thiuhari? (Ce să fie asta, măi Teohari?)

— Curcubeti hiarti, îi răspund, adică: dovleci fierți. De-aței groasili, adică: dintr-acelea groase, răsunătoare.

Unii s-au manifestat... Au fost zdrobiți în bătăi. Alți cîțiva și-au găsit moartea. După cîteva zile și nopți, în care timp brigadierii au lucrat din răsputeri, lovind și schingiuind, parcă se îngrășaseră cu încă cîteva chile de bine ce le-a tihnit munca.

Pe la orele 11, în sfîrșit, lucrurile s-au limpezit: a sunat trîmbița.

De pretutindeni se auzeau răcnind brigadierii: „La muncă, la muncă"...

Cînd să ieșim din colonie, în dreapta porții, comandantul Zamfirescu și cu Chirion rînjeau surîzător, mulțumiți de felul perfect în care s-a desfășurat jocul, primul repezindu-și înainte burta cu aere de mareșal sovietic, iar celălalt rîzînd cu capu-n lături. (Se poate citi și-n lături.)

6.

Celor evidenţiaţi în muncă, celor foarte vrednici, adică celor mai disciplinaţi, mai devotaţi, mai de încredere, li se acorda favoarea vorbitorului familiar, adică dreptul la trupul soţiei, acolo, în colonie.

Fostul birou al ofiţerului de gardă, imediat la stînga cum intrai în marele ţarc al lagărului, a fost transformat în cameră de primire a victimelor. Acolo se aflau: un pat de scînduri, un lighean, o găleată cu apă, un scaun şi-un ştergar — acelaşi pentru toate femeile — peste speteza scaunului.

Lîngă uşă, în partea din afară a camerei, un alt scaun, pe care sta, cu arma-n mînă, un gardian. Acel gardian trebuia să aibă ochi, dar mai ales urechi foarte agere.

Soţia, anunţată print-o scrisoare specială, sosea într-o bună zi la „Colonie". Venea de cine ştie unde, din coclauri de ţară îndepărtată, făcînd sacrificii şi eforturi, trăgînd de la gura copiilor, ca să te ajute pe tine, să te bucure...

Era introdusă-n camera cu pricina, şi bestia, adică soţul, înainte de-a întreba de gospodărie, de casă, de copii, tremurînd de pofta posesiunii, se arunca asupra soţiei obosite de drum, o răsturna-n patul acela comun şi... se potolea. Afară, la uşă, pe scaun, gardianul, ştiind bine ce se petrece înlăuntru, se mişca agitat de pe-o bucă pe alta, cu faţa scăldată-ntr-un rîs tîmp. Uluită, luată prin surprindere, femeia se ridica de sub bărbat, scuturîndu-se şi potrivindu-şi ţinuta, ruşinată, uneori plîngînd. Unele se spălau în ligheanul infect, altele se ştergeau cum puteau.

Urma alta la rînd. Iar celelalte aşteptau, tot la rînd, la coadă, afară. Această oroare se chema vorbitor familiar. Un lucru mai de ruşine nu cred c-a fost în stare să inventeze vreodată mintea omenească. Dar nu era o ruşine, ci o *favoare*.

Aşteptau pe două rînduri: unul de femei, altul de bărbaţi.

Femeile ieşeau ruşinate, descumpănite, aranjîndu-şi părul, hainele..., în timp ce ei, evidenţiaţii, le urmau, uşuraţi, semănînd în urma lor cuvinte de ruşine, măscări de tot felul, drept răspuns la întrebările insidioase ale acelora care îşi aşteptau rîndul la vorbitorul familiar.

— A fost caldă blăniţa? Asudată? Nu cumva s-a strîmtat

între timp ori au avut grijă alții să nu se strîmteze?... Era desțelenită?...

— A mers repede, ca la vrăboi. A fost bun, dar puțin. Parcă de-acum m-aș apuca de treabă ca oamenii. A fost un mizilic. Nimica toată. Nițică safaladă. O îmbucătură de gogoașă caldă și gata..., răspundea celălalt.

Cel care a făcut safteaua vorbitorului familiar a fost grecul Țambalis, mic, gras, îndesat și cu picioarele în X. Mereu bine dispus. Tehnician responsabil cu toate muncile de întreținere din interior, prieten vechi cu Zamfirescu, ursul.

Apoi a urmat evreul Fux care, burlac fiind, a chemat de la București pe o fostă prietenă de amor, care a și venit numai-decît.

— Mișto hazaică, apreciau invidioșii.

Prietenia dintre politruc și Fux era serioasă și temeinică. După trei, patru zile însă, bietul Fux a descoperit cu mirare că bucureșteanca îi dăruise o blenoragie, din aia verde la culoare. În aceeași cameră, pe același pat, în același lighean, cu același ștergar au fost „alduite" toate celelalte soții care au așteptat la coadă ca să le vină rîndul, așa cum se stă de altfel la carne, la lămîi, la drojdie, la fructe, la unt, ouă, lapte, iar mîine-poimîine, la arpacaș, la paste făinoase, la marmeladă, la apă, la aer etc. Ordine nu glumă.

I-au acordat un astfel de vorbitor familiar și lui Vangheli, țințarul, pentru silință la muncă, disciplină și supunere. Cînd să închidă gardianul ușa după dînșii, Vangheli l-a oprit cuviincios: „Vă rog, domnule sergent, să rămîie ușa deschisă. Ceea ce am de discutat cu soția mea se poate discuta și cu ușa deschisă. Vă rog frumos, nu vă supărați".

Și-a discutat omul cu soția, stînd față-n față pe marginea patului de scîndură, amîndoi cu ochii înlăcrimați, ea mai mult decît el, despre ale casei, despre copii, despre greutăți...

Gravă ingratitudine! Un bandit sfidează darul partidului și-al republicii!

— Disprețuiești și refuzi, ai? Dumnezeii și Hristoșii tăi de bandit!

L-au frînt în bătăi și l-au mutat la brigada de pedepsiți, pentru reeducare pe săracul Vangheli. De necrezut, dar s-a întîmplat tocmai așa, iar noi avem datoria s-o spunem, chiar dacă-i de necrezut...

7.

Pe băiatul acela înalt, frumos, inteligent și cuminte, cu inima largă, de voie bună, cuviincioasă, bun din născare, șoferul din viața liberă, pe care o fată de general l-a preferat oricărui galonat ori titrat — știa dînsa de ce — de soț, l-au omorît după toată savanta lor rînduială.

Datorită relațiilor mai vechi cu Zamfirescu, de pe vremea cînd Zamfirescu era hamal de omenie-n portul Constanța, iar Dumitrache era conducător auto, a ajuns, ca și Țambalis, alt prieten al Comandamentului, să fie brigadier. Brigada lui Dumitrache era jinduită de toți deținuții.

Acolo nu se înjura, nu se bătea, nu se pîra, acolo se lucra omenește, chiar cu oarecare voie bună. Brigada era fruntașa coloniei, și oamenii, mulțumiți și lăsați în pace, lucrau cu tragere de inimă. Dar tocmai pentru că nu se înjura, nu se pîra, nu se bătea, nu se lucra în slinicie, adică pentru că era bine, nu convenea deloc politrucului, care avea cu bandiții și niște scopuri politice (!!)

Ce n-aș fi dat s-ajung și eu acolo. Aș fi renunțat la îndărătnicie, aș fi trecut peste ura și indignarea care mă chinuiau întruna, peste sfidarea de neîmblînzit, peste refuzul feroce de-a face cît de cît ceva pe placul lor, numai și numai de dragul acelui om, de dragul ambianței omenești ce-o crease-n brigada sa — atunci m-am convins definitiv că nu ideea, ci omul dă valoare vieții —, și-aș fi devenit și eu „un bun colonist".

Dar, așa cum am mai spus, tocmai de aceea nu era bine, pentru că totul mergea bine în brigada lui Dumitrache.

— De ce, domnule, nu ne creează condiții minime măcar de existență și muncă?, a întrebat într-o zi profesorul Gerota.

— Pentru c-ar fi bine, a răspuns țăranul Tăut, din Valea Rebrei.

Așadar, pentru că în brigada condusă de Dumitrache oamenii se simțeau bine, iar treaba mergea foarte bine, Dumitrache devenea — iucrul era limpede — un element periculos, dușmănos, suspect.

Cum să nu fie periculos, cînd nu numai că a îndrăznit să transforme niște monștri de deținuți politici în oameni, dar s-a

împrietenit și cu un ciine al nimănui, rătăcitor prin stepă, flămînd și părăsit?

I-a vorbit frumos, l-a chemat frățește la dinsul, i-a dat de mîncare, l-a introdus în colonie, unde a descoperit bucătăria, dar mai ales rămășițele de la masa tovarășilor ofițeri, au devenit prieteni nedespărțiți și astfel bietul ciine al nimănui și-a găsit și el un rost în viață, un prieten.

Responsabilul cu disciplina și educarea, ofițerul politic Chirion, vigilent nevoie mare, a trecut decis și cu tact la lucru. Ar fi vrut să-l prindă el în capcană și pe Zamfirescu, care i-a dat lui Dumitrache comanda de brigadier, dar deocamdată situația de față nu îngăduia amînare, binele amenințînd să se extindă, iar Dumitrache trebuia lichidat. Întîi i-a luat comanda. Apoi, ca să-i cadă mai ușor în cursă, i-a făcut o favoare. Nu l-a dat la lopată, adică la munci grele, ca pe grosul bandiților, ci l-a numit, cu voia lui Zamfirescu, responsabil la magazia de unelte de pe șantierul „Mamaia". În noua sa calitate, era obligat să ia contact cu șoferii civili ce intrau în rezervația deținuților ca să descarce tot soiul de materiale necesare construirii canalului.

O dată cu șoferii civili, însă, a intrat în colonia Valea Neagră — dar mai ales în mădularele lui Dumitrache — ispita diavolului, deoarece printre șoferi se aflau și șoferițe, recrutate, nu de mult, dintre fostele fete de consum de la „Scăricica" sau „Crucea de Piatră" etc.

Una dintre ele era nostimă din cale-afară. O lămuriseră să se lase de prostituție, noapte de noapte, aproape toți ofițerii de la poliție, precum și sfătuitorii lor de mai sus de ei, acceptînd, pînă la urma urmei, fata să trăiască din muncă cinstită.

Era arămie la față, cu ochii verzi, nurlie și șerpească la trup, arzoaie, încît, cînd se uita la tine și te dorea, începea să scîncească și să ofteze că scotea din sărite și pe cel mai nătîng dintre bărbați, pe cel mai sobru. Nu avea mai mult de 24 de ani. Îi plăcea nespus să țină mîna pe volan și-l ținea bine, cu temei.

Deci, dînd ea cu ochii de Dumitrache, i-a zîmbit cu descîntec, parșiv, chemîndu-l parcă înlăuntru, într-însa... Din adîncul bărbățeștilor lui pofte zăgăzuite îndelung, a zîmbit și el. Cînd a intrat în magazie pentru iscălirea documentelor de transport, ea și-a lipit coapsa fierbinte de șoldul bărbatului. Din coapsele ei, năvăleau în stihia bărbatului dogori crîncene. Mă-

duva oaselor lui a fremătat cutremurată. Ea a înțeles... S-a lipit cu tot trupul de trunchiul lui Dumitrache, a închis ochii, a scîncit, a gemut stins și adînc, cerșindu-i, cu un strigăt scufundat departe, sărutarea.

Sărutul a fost năpraznic, tumultuos. Ea l-a sărutat pe pieptul dezvelit, mirosind a sudoare și soare, apoi pe fese, și, cu mare mirare, la locul unde se afla bărbăția: „Ah, cît de mult te doresc", gemu arămia, strivind anevoie în mîinile ei, încă gingașe, cu învăluitor alint, obiectul viu, dur, care palpita ciclopic.

— Nu se poate aici, a bîlbîit Dumitrache.

— Trebuie să se poată, dacă nu aici, într-altă parte, a răspuns ea pierdută. Mor dacă nu.

— Unde-n altă parte?

— Știu eu unde, a oftat femeia, și asta cît de curînd. Ai încredere-n mine, puiule... Ah, chiar mîine. Mîine!

A doua zi puiul era ghemuit între niște lăzi, sub prelata camionului, scos din robia-n care se afla. La un timp, au oprit într-o cîrciumă mărginașă din Cernavoda. Dumitrache aștepta cu nerăbdare nu atît întîlnirea cu femeia cît, mai mult, să se vadă liber, dincolo de frontierele socialismului. Dar nici la femeie nu renunța. Ea fuma liniștită și demnă, precum o persoană care și-a făcut datoria cum scrie la carte. Aștepta, calmă și satisfăcută, nu atît împreunarea cu el, cît întîlnirea cu băieții, care au și apărut, exact în momentul cînd dînșii ridicaseră paharele ca să-nchine-n cinstea dragostei lor. Băieții erau mulți. (De băieți nu ducea lipsă țara și guvernul.) Au intrat rînd pe rînd, ocupînd punctele strategice din interiorul cîrciumii. Dumitrache se uita cu blîndețe pătimașă-n ochii ei verzi, de data aceasta atenți în toate părțile, ca la șopîrle, cînd, deodată, a primit după ceafă o lovitură puternică. L-au lovit cu o rangă scurtă, ce-o aveau la-ndemînă băieții.

Cînd s-a trezit, a înțeles că era legat butuc și azvîrlit într-un colț al camionului, cu căluș în gură și păzit de vreo șapte, înarmați cu pistoale. La volan sta arămia cu ochi verzi, zîmbind biruitor, hoțește sublocotenentului de lîngă ea, care o palpa, cu vechea familiaritate, pe sub chiloți. Erau fericiți. Ea primea o substanțială primă pentru merite speciale-n serviciu, iar el primea o avansare și un concediu de 60 de zile.

La orele 11, camionul intra arogant pe poarta coloniei. A fost anunțat Bucureștiul cum că evadatul era prins. Dumitra-

che a fost aruncat, legat cobză, într-un beci cu cartofi și căpățini de varză, iar după o bătaie infernală, executată de către lepădăturile lui Chirion — care de mult nu mai bătuseră —, l-au scos din beci, l-au legat de-un stîlp, în centrul platoului, exact stîlpul (ce cinste!) de care atîrna, în marile zile: 7 Noiembrie, 23 August, 1 Mai, țîrvenisul (steagul roșu).

După masă a sosit grăbit tovarășul Albon, ploșnița aceea nevricoasă, în cizme de călăraș, cu cravașa-n mînă și cu veșnica-i șapcă leninistă trasă peste foarte puțina-i frunte de ceaprazar din Turda.

S-a oprit înaintea celui legat, a izbit nervos cu cravașa-n tureatca cizmei: „Așa se leagă un bandit, Zamfirescule?!“... Apoi, și mai nervos: „Chirion, Chirioane, să fie ridicat imediat mai sus, să nu atingă cu picioarele pămîntul“!

Pînă atunci picioarele lui Dumitrache se rezemau pe platou și era ceva mai ușor de suportat, dar de-acum, la porunca lui Albon, om exigent, Dumitrache avea să atîrne de stîlp, cu greutatea-i toată-n brațe susținută, aidoma tîlharilor din dreapta și stînga lui Isus. Sărmanul înclina capul cînd spre dreapta cînd spre stînga. Cu tot chinul pe care-l îndura, nu-și pierduse umorul. Seara, de pildă, cînd brigăzile s-au strîns pe platou pentru numărătoare, cînd brigadierii, luînd poziția de drepți, raportau ofițerului de serviciu numărul de bandiți ai brigadei, Dumitrache, în clipa cînd ofițerul de serviciu, însoțit de un întreg grup de alți ofițeri, a ajuns în dreptul său, el a simulat că ia poziția de drepți și-a raportat: „UNU“.

Momentul de neuitat însă a fost apariția cîinelui, prietenul lui Dumitrache. După ce l-a căutat cu disperare, avînd presimțiri negre, pe toate șantierele, după ce a schelălăit a pustiu și-a ne-mpăcare, după ce a lătrat chemîndu-l pe la toate răscrucile stepei, amărît din cale-afară, a intrat în colonie. S-a dus glonț la baracă... Nu l-a găsit. I-a adulmecat urma către administrație... Nu l-a găsit. S-a răsucit brusc și-a săgetat spre stîlpul de care atîrna prietenul și salvatorul său.

S-a gudurat de fericire că în sfîrșit l-a găsit, apoi, băgînd el de seamă că prietenul este imobilizat, s-a suit cu labele din față pe el și, scîncind de bucurie dar și de supărare, a început să-i sărute mîinile legate, să i le lingă și să plîngă peste ele.

Brigăzile au lăcrimat. Eu am plîns și plîng mereu, ori de cîte ori mi-aduc aminte de cei doi prieteni.

Chirion însă a considerat gestul cîinelui deplasat, amintind

de mentalitatea mic-burgheză a oamenilor, l-a tîrît cu forța, înjurîndu-l, pînă-n spatele bărăcilor — cîinele se tînguia amarnic —, nu departe de locul unde avea să fie ucis peste cinci ore și Dumitrache, și l-a împușcat în cap.

I s-au acordat, totuși, cîinelui două favoruri: prima, că nu l-au zdrobit în bătăi înainte de-a-l împușca, a doua, că l-a omorît însuși Chirion și nu preotul Madan, gîdele coloniei.

(De consemnat un amănunt: în clipa cînd cîinele urcat cu labele pe Dumitrache îi săruta acestuia mîinile legate, peste deșertul Dobrogei apunea soarele. Înainte de-a intra-n ape sau în pămînt, acesta i-a cuprins pe amîndoi, ca-ntr-o efigie, în discul său de foc și i-a dus cu sine, departe.)

După terminarea numărătoarei, Dumitrache a mai rămas pe platou, singur..., ca să se purifice, în ultimile lumini ale asfințitului amestecate cu pulberea serii.

Apoi l-au dus din nou în groapa aceea cu cartofi și căpățîni de varză, unde băieții i-au tras o ultimă cafteală, uzînd de ultimele lor energii și talente. Dădeau cu voluptate eroico-erotică. Erau foarte bine hrăniți și simțeau nevoia să se afirme, să-și valorifice personalitatea. I-au rupt, în acel elan nestăvilit, și coastele și fluierele picioarelor. Băieții erau după cină. Se hrăniseră bine, cu bucăți de pîine tăvălite-n puținul rîntaș ce se prepara la bucătărie pentru imensele cazane cu ciorbă destinate robilor.

Băieții erau, deci, foarte bine dispuși, plini de optimism. Vorba poetului francez neo-clasic Paul Valéry: „Après avoir mangé, l'homme est meilleur"..., adică: după ce-a mîncat, omul devine mai bun.

S-au întrecut unii pe alții în a izbi-n Dumitrache, trăgînd cu ochiul din timp în timp spre Chirion, care zîmbea cu importanță, ca să se convingă ei dacă-i el satisfăcut... El era.

Chirion era, firește, satisfăcut, din moment ce-și rînjea colții aceia mari, cariați, răzleți, opinți în afară.

Ca să nu fie deranjați de la treabă, să nu-i enerveze eventualele strigăte ale nemernicului, i-au vîrît în gură căluș, l-au legat strîns peste gură și i-au mai izbit și niște pumni în dinți, peste legătură. Astfel s-au amuzat băieții cu banditul de Dumitrache pînă tîrziu, la miez de noapte — mai făceau pauze, fumau cîte o țigară, mai răsuflau —, cînd s-a dat alarma pentreaga colonie. S-au stins luminile toate și nimeni n-avea voie să scoată capul afară din baracă. În ăst timp Dumitrache,

zdrobit, legat butuc și cu căluș în gură, era scuit într-un camion. Camionul a ieșit pe poarta coloniei afară, a înconjurat de trei ori gardurile de sîrmă ghimpată, — nu înțeleg de ce aceste manevre —, după care a reintrat în colonie. Camionul a înaintat încet pînă lîngă sîrme, cam în același loc unde a fost ucis cîinele și nu departe de turela santinelei de pază (alibi ingenios), care trebuia să tragă... Dar n-a tras santinela. După ce l-au dat jos din camion, l-au tîrît înspre sîrme și, prompt, aproape nerăbdători, Madan a luat pistolul din mîna politrucului și-a tras după ceafă, exact în punctul acela ajuns proverbial în istoria politică modernă a Rusiei.

Apoi, ușurați, s-au întors la paturile lor, furnicați de-o senzație de răcoare și de tremur ușor. Au servit o gustare cu pîine, șuncă, ceapă, biscuiți cu gem, brînzeturi felurite etc, dar asta nu înainte de-a răsturna o carceră dintr-acelea care stăteau rînduite-n spatele bucătăriei — unde am stat de nenumărate ori și eu —, lăsînd-o jos, cu ușa deschisă, ca să creadă a doua zi medicul legist și procurorul că uciderea s-a întîmplat conform legii, în urma tentativei de evadare a banditului. La ce bun această mascaradă sinistră, această trivială înscenare, cînd aceștia știau pe de rost adevărul, tot așa de bine ca și politrucul, din moment ce totul se săvîrșea în aceeași familie, din ordinul aceluiași unic stăpîn, iarăși n-am priceput.

Medicul legist însă, o femeie a dracului — femeile sînt mult mai curajoase în curiozitatea lor irezistibilă —, venită să facă formele, care de altfel puteau fi iscălite și prin telefon ori prin poștă (tot acolo era), cînd să bată-n cuie capacul sicriului — căci lui Dumitrache i-au improvizat și-un fel de scriu —, dînsa, curioasă și impertinentă, a ridicat basca de pe capul mortului și a zis, vorbind pe nări, privindu-l drept în ochi, a naibii, pe Chirion: „Ați tras bine". Chirion s-a jenat.

Înainte însă de a-l pune-n sicriu, l-au lăsat întins printre sîrme, timp de trei zile, spre înfricoșarea noastră, a celorlalți, și-a tuturor trecătorilor. Doi iepuri de-o dată: au lichidat un bandit și-au întărit disciplina în colonie și-afară..., la cei liberi.

(Toate datele în legătură cu moartea și înmormîntarea lui Dumitrache, cu întocmirea formelor legale de către procuror și medicul legist, mi-au fost relatate, la închisoarea din Pitești, cîțiva ani mai tîrziu, de către un tînăr italian pe nume Giacomelli Fortunato care, fiind foarte îndemînatic la toate, ajunsese un fel de cirac al lui Țambalis și care personal a bătut în cuie

sicriul, asistînd la scena cu femeia obraznică. În septembrie 1955, după apariția decretului de grațiere a deținuților străini, Giacomelli, sigur fiind că se va repatria în Italia, a îndrăznit să-mi destăinuie multe. Pînă atunci însă a tăcut chitic de frică. Nu sînt sigur dacă a ajuns acasă...)

La Poarta Albă însă, pe un colonel care irita, probabil, prin atitudinea sa demnă, nu l-au înjosit lăsîndu-l să stea între sîrme, neînsufleţit, trei zile şi trei nopţi, drept lămurire pentru ceilalţi, ci, după ce Stănciugel, zis Negrul de la Poarta Albă (prim-brigadier, pedepsit pentru tîlhării repetate), l-a bătut pe săturate şi după ce a văzut că-i pe moarte, l-a aruncat, încă viu fiind, într-un cuptor încins. A doua zi, politrucul l-a declarat evadat pe colonel... (Deci, se poate evada şi din temniţele comuniste.)

La scurt timp, Stănciugel părăsea colonia, acoperit de merite şi virtuţi, beneficiind el de aplicarea condiţionalului şi-a altor condiţionări... Dar, n-a ajuns acasă. Pe peronul gării din Constanţa, soţia colonelului, care intrase-n serviciul securităţii între timp (poate şi ca să-şi răzbune soţul), i-a scuipat lui Stănciugel nişte gloanţe-n cap. Ca să-l cunoască, doamna colonel a venit într-o zi la vorbitor, la Stănciugel — cu autorizaţie expresă —, aducîndu-i ţigări străine, şunci, zaharicale şi... vorbe duioase.

Cine ştie cu ce greşise bietul Stănciugel, căci, după eliberare, putea, şi era firesc, să ajungă director de... chiar minister. Ştia însă prea multe.

8.

Omorîrea a cîte unuia dintre noi — dintre cei trecuţi pe lista neagră —, la răstimpuri necesare, devenise ceva ce nu ne mai impresiona, ceva obişnuit.

De îndată ce tovarăşul Chirion trăgea (din informaţiile furnizate de lepre) concluzia că disciplina se înmoaie, iar banditii încep să gîndească (!), să nutrească chiar speranţe de mai bine, cum o întărea la loc, printr-un nou asasinat. Cel ucis astfel era lăsat la vedere timp de trei zile, în scop educativ.

Bănuiam că nu e deloc exclus, nici prea departe, ba chiar indicat să-mi vie și mie rîndul de-a lua loc între sîrmele ghimpate, într-o bună zi.

M-a avertizat chiar prim-brigadierul Neagu, un om de omenie, simpatizînd cu macedoromânii, într-o zi cînd, izolat oarecum de restul brigăzii, îmi omoram vremea și urîtul spărgînd cu ciocanul niște piatră pentru burat linia ferată.

— Ce faci, domnule Mihadaș?, mă-ntrebă el, atent jur-împrejur să nu audă cineva.

— Nimica toată, mulțumesc de-ntrebare... Construiesc canalul, i-am răspuns.

A zîmbit. Se ferea să steie timp mai îndelungat de vorbă cu mine.

— Aveți grijă, zice continuîndu-și drumul, că vă vine rîndul. Ar fi păcat de dumneavoastră. În orice caz, dacă vin noaptea să vă ducă, nu vă lăsați dus. Și faceți foarte rău că vă-ndepărtați de grupă. Stați mereu în mijlocul oamenilor, nu vă izolați nici-o clipă. Dacă puteți, încercați să vă schimbați comportarea. Nu-mi luați în nume de rău cele spuse. Și s-a dus.

Fără îndoială că vorbea sincer. Eu mă întrecusem cu gluma. Într-o săptămînă întreagă eu nu făceam norma de muncă nici cît pentru o zi. A nu prețui munca într-o orînduire socialistă înseamnă a te autocondamna la sinucidere, în afară de cazul că ajungi șef, și ca să ajungi să fii șef trebuia nu să lucrezi, ci să-i lucrezi pe ceilalți, să suspectezi comportarea celor care muncesc, dar, mai ales, să te ai bine cu șefimea în genere și-n speță.

Eu nu numai că nu aveam nici cea mai palidă simpatie pentru munca lor, dar o uram, o detestam, o consideram o umilire și-o crimă.

Nu vorbeam, nu instigam, nu cîrteam, dar tăcerea mea acră, cruntă, saturată de scîrbă și cruzime surdă, îi scotea mai tare din sărite. Eram considerat un monstru incorigibil și nu greșeau. Nici nu scăpam bine dintr-o pedeapsă, că dădeam într-alta și mai dură. Ziua, pe șantier, treceam în revistă defilarea norilor pe cer și-a orelor peste stepa dobrogeană, iar noaptea dormitam prin carcere. În poziția mumiilor ce-ar sta vertical în sarcofage. („Midi le just!", zice același poet francez, Valéry), exact în această poziție, ideală din punct de ve-

dere metafizic, trăgeam pînă dimineața cîteva reprize scurte de somn, și-atît.

Dis-de-dimineață serveam cafeaua neagră — dar numai cafeaua, nu și sfertul de pîine, pe care nu-l meritam, aflîndu-mă sub normă pe foaia de pontaj —, refulam scîrba, foamea și obida, nu se știe unde înlăuntrul meu, și plecam pe șantier, unde îmi reluam activitatea cu iuțeala melcului și cu voioșia ciumei, încît îi cătrăneam pînă și pe cei mai răbdători oameni, darmite pe brigadierii fugoși, toți persoane „gingașe": foști polițiști, foști jandarmi, foști, actuali și viitori asasini de tot soiul, pungași, găinari, șmecheri, studenți isterici și alte podoabe omenești.

O viață dată-n grija acestor lepădături, cîntărită și judecată de ei, fără putință de scăpare decît doar prin degradare, nu are nici-un rost. A o accepta înseamnă să fii o tîrfă. N-au decît să mă-mpuște. Nu e deloc necesar să trăiești cu orice preț și-n orice condiții. Nu mă poate obliga nimic și nimeni să cred în filozofia lui Pavlov despre cîini, nici într-a lui Stalin despre oameni. Nici vorbă să-mi schimb comportarea. Să mă împuște. Refuz să trăiesc o astfel de viață, iar creatorul ei nu e decît o monstruoasă codoașă, o brută perversă. Cel puțin să mor cu mîndria că nu le-am dat nici cea mai mică satisfacție, cît am fost viu. După ce mă împușcă, n-au decît să meargă: politrucul la curve, iar călăii lui să-și cheme muierile la vorbitor familiar. Mor pe legea și pe plăcerea mea. Nu mă schimb. Îmi bag picioarele într-o astfel de viață ... N-au decît s-o trăiască imbecilii și lașii și cei cuminți, leprele și lingăii, otrepele și „oamenii de bine".

Totuși, în orele de taină, instinctul de conservare suna în mine alarma, și, la gîndul că voi sta între sîrme, aruncat drept sperietoare pentru ceilalți, împușcat pe la spate de Madan, preotul-gîde, că mă voi despărți pentru totdeauna de copilărie și locurile ei sfinte, de Zoe care suferea pentru mine, tresăream cu mare frică și mîhnire-n suflet.

Dincolo de instinctul conservării, însă, acționa mai tare sentimentul unei încrederi oarbe, teribile în ideea că nu voi muri, că ursita mi-a hărăzit o altă osîndă, aceea de-a trăi. Îndemnul acestui gînd poruncea mai puternic decît temerile care-mi hăituiau pacea și neodihna.

Pentru orice eventualitate și, mai ales, ca să nu fiu o problemă prea ușor de rezolvat și de pomană, am ascultat de

sfatul lui Neagu nu m-am depărtat de grupă, n-am ieșit noaptea afară din baracă — spre-a nu mă-mpușca, pretextînd te miri ce — și, ca să nu vină să mă ducă la torturi cu muzică studenții lui Gherman, îmi făcusem rost și de un piron zdravăn, ruginit, pe care-l țineam vîrît în pantaloni, iar noaptea dormeam ținîndu-l strîns în mînă, între picioare.

Dormeam încălțat, cu niște bocanci grei, ostășești, pe care mi-i adusese Zoe, ca să-i pot izbi-n mutră atunci cînd ar fi venit să mă ridice, în boașe, în ficat, iar pironul ruginit, de circa 30 de cm. lungime, îi l-aș fi fulgerat în rînză, în grumaz, în ochi, în pîntece, orbește. Eram hotărît să nu mă dau chiar pe gratis, să mă lupt și să pier cu cel puțin vreo trei dintre dînșii dezumflați. Și așa era să se-ntîmple, dacă ursita nu aranja altfel lucrurile pînă la urmă.

Într-o zi de duminică (duminica era considerată zi de odihnă, deși lucram de ne speteam la muncă voluntară; ni se dădea rația de hrană din pușcărie: un sfert de pîine — dintr-aceea despre care „Radio Londra" spunea că englezii vor divulga rușilor secretul bombei atomice cu condiția ca aceștia să le spună lor din ce anume fac pîinea în România —, un polonic de cafea neagră și două polonice de ciorbă), ne-au dus — vreo patru brigăzi în pas alergător, pentru că era duminică — să burăm pe un deșert ars, numai ciulini, arși și ei, o linie ferată. Plutonierului de securitate care conducea cordonul de pază, om iute și cu inițiative, nu știu ce mă-sa i-a cășunat, căci a scos pistolul, l-a ridicat în aer — soldații au apucat și ei balalăicile-n cumpănire ca bersaglierii cînd defilează — și, la un ordin strigat cu iureș, ca pe front, de către plutonier, am pornit a alerga spre locul de muncă, peste niște dealuri pleșuve și dogorîte, ca o turmă fugărită jur-împrejur de lupi apucați, respirînd din greu, gîfîind, scrîșnind la răstimpuri cîte o înjurătură, prin pulberea amestecată cu miresme de graminee și soare a stepei.

Tîrnăcopul de burat linia ferată este o unealtă foarte grea, pentru că e prevăzută la vîrf cu un fel de ghioagă patrată. Stai aplecat și dai întruna, înghesuind vîrtos piatra concasată sub traverse, pentru a le fixa.

Eram toropit de căldura soarelui care stătea ca un țest închis și imobil deasupra țestelor noastre, și de foame îmi tremurau genunchii.

Apa, păstrată, cu zilele, în niște butoaie acoperite cu papură, era un lichid stătut, dizenteric. De-abia mișcam din mîini de oboseală și foame, din cauza ruinării psihice, ceea ce a exasperat pe gingașul meu brigadier, Botaș, care s-a repezit cu pumnii strînși spre mine, înjurîndu-mă, gata să mă lovească. Atunci, ca-nvîrtejit de-o furtună neașteptată — canicula, foamea și setea mă năuciseră —, am ridicat în văzduh tîrnăcopul de burat, cu vîrful bont, umflat precum o cobră întărîtată, și m-am năpustit spre brigadier...

Scîncind de groaza morții, brigadierul a fugit și s-a pitit după un soldat, rugîndu-l să-l apere, „căci am copii acasă", și să tragă. „Trage, trage-n bandit", se ruga el de soldat, tot mai tare tremurînd, pe măsură ce eu mă apropiam de el. Soldatul nu a tras, dar m-a oprit în loc, zîmbind amuzat.

— I-a vino-ncoa', mă cheamă la el plutonierul. Mă duc, mă apropiu.

— De ce, mă, ai vrut să-l omori?

— Pentru că, dacă aș fi reușit, ar fi fost minunat, răspund eu încă întunecat de mînie.

— Culcat!, îmi poruncește el atunci cu energie.

M-am culcat încet într-o rînă.

— Aici ai să stai, în poziția culcat, pînă la plecare. Ai înțeles? Apoi către soldat: Soldat, la cea mai mică mișcare, trage! Înțeles?

— Înțeles, să trăiți, răspunde soldatul cu fermitate.

Să fi vrut să fac vreo mișcare și n-aș fi fost în stare, într-atîta eram de trudit, iar simpaticul plutonier nici că se putea să dea un ordin mai fericit pentru mine! Așa că am dormit buștean, nemișcat, timp de patru ore, în soare, ca-n pîntecele mamei. Cînd m-am trezit, soldatul care-mi supraveghea odihna a aruncat chiar sub nasul meu țigara aprinsă, aproape întreagă.

— Îți mulțumesc, omule al lui Dumnezeu, i-am îngăimat din sufletul pustiit.

El s-a bucurat mult, copilărește și s-a uitat cu atenție-n jur... Iată că, totuși, viața merită să fie trăită, de hatîrul și pentru cinstea acestui soldat, mi-am zis.

A urmat o săptămînă de liniște bizară, de indiferență suspectă. Lucram în continuare de unul singur, pe contul meu, zum s-ar zice. Oamenii mă repudiau, deoarece le era teamă ca

nu cumva din cauza îndărătniciei mele să nu fie ei pedepsiţi cu suspendarea pachetelor şi-a vorbitorului, ca nu cumva să iasă din graţia politrucului. Lucram singur şi era foarte bine. Brigadierului i-am atras atenţia să nu cumva să-ncerce a se apropia de mine, că-i întorc unealta-n cap. Să mă ignoreze cu desăvîrşire, iar pe foaia de pontaj atîta să treacă — nici mai mult nici mai puţin —, cît fac: 20 de m.c., sau zero 20, nu importă. Atît să treacă şi să mă lase-n pace... Dar să nu se apropie.

Ochii oamenilor se-ndreptau misterioşi spre mine. Unii chiar mă compătimeau. După atîta potrivnicie şi sfidare, era timpul să se ia o hotărîre împotriva mea. Un presentiment ciudat îmi da mereu tîrcoale. Noaptea mă trezeam brusc din somn şi oftam. O umbră rece se strecurase-n mine. Mi se arăta înaintea ochilor la răstimpuri şi mă ameninţa. Dar parcă nu părea chiar hotărîtă... Mai mult avertiza decît ameninţa, iar uneori parcă-mi zîmbea cu subînţeles de bun augur.

Sîmbătă seara, după ce ni s-a servit ciorba de murături, brigadierul a ţinut o şedinţă de lucru. Cum brigada noastră ocupa ultimul loc pe panoul întrecerilor socialiste, situaţie care pe mine nu mă interesa deloc, dar care-l interesa foarte serios pe brigadier şi pe-ai săi — pentru că puteau ajunge, din cauza aceasta, ei înşişi la lopată —, Botaş a încercat să-i instige pe oameni împotriva mea, susţinînd că numai eu sînt de vină că brigada ocupă un asemenea loc ruşinos pe panou.

— O să cer să vi se taie dreptul la pachete şi la vorbitor, vocifera el cu ameninţare. Şi asta numai din cauza acestui mizerabil (arată spre mine), banditul de profesor care vă dă exemplu rău... Acest nebun, acest tîlhar... Din pricina lui va suferi întreaga brigadă; numai din vina lui suferim acum ruşinea de-a fi pe ultimul loc la întreceri..., din cauză că el sabotează munca noastră cinstită. O să pierdem pachetele, iar familiile noastre vor bate drumurile degeaba ca să vină să ne vadă. Din cauza lui, toate; numai din cauza lui, a acestui smintit la cap. Mă mir că nu săriţi asupra lui să-l striviţi sub călcîie. (Probabil asta aştepta.) Este o ruşine să trăiască un asemenea tîlhar printre oameni cinstiţi, ca un trîntor..., să muncească alţii pentru el...

Nimeni n-a sărit asupra mea. Au ascultat tăcuţi. Turnătorii însă erau gata...

— Dar, a conchis brigadierul, vă asigur și vă jur pe ce am mai scump în mine (într-însul n-avea decît balegă), jur pe copiii mei că, dacă voi nu vreți să-l lichidați, atunci nu va trece săptămîna și-l voi face eu profesor universitar la cimitirul din Valea Neagră. (Avea umor.) Îi sînt numărate zilele, poate că și ceasurile.

Era aproape de miezul nopții cînd și-a terminat catilinara și-a ieșit din baracă ferm decis...

Mi-am tras pătura peste cap și-am mai tras din pantaloni afară pironul, ca să-l am la îndemînă. Îl țineam strîns în pumn, încercînd un fel de bizară voluptate, aducîndu-mi aminte din Valea Neagră. (Avea umor.) Îi sînt numărate zilele, poate

„Cuțitul meu cu negre mînere,
Între cinci degete strîns,
Între cinci degete strîns!...
Iar dacă cumva nu te iubesc
În inima mea să intri,
În inima mea".

Înainte de a mă răpune, voi rupe eu vreo trei, îmi ziceam, fredonînd grecescul cîntec. Chiar pe gratis nu mă dau. Deși eram frînt de oboseală, mă perpeleam și nu reușeam să dorm. Pașii plantonului sunau pe podea precum bătăile unui sinistru metronom înaintea execuției. Se făcuse aproape ora patru. Starea de toropeală a trupului, cea de terciuire a nervilor mă făceau să nu mai pricep sunetul pașilor așezați pe muchea genunii.

Plantonul trecea parcă dincolo de lumea aceasta și iarăși se apropia de mine și iarăși se depărta dincolo.

Ropot, deodată, de cizme-n hol!!... Cizmele pătrund în baracă. Instinctiv strîng cu înverșunare pironul în pumn și-ncordez piciorul încălțat cu bocanc greu, gata pentru lovire...; m-au trecut răcori. Ei sînt, îmi ziceam. Vin să mă ducă. Mîine seară voi dormi, în sfîrșit, pe săturate, între sîrme. Ce-are a face...

Acuși se vor apropia de locul meu — s-au și apropiat! —, o să mă atingă discret, amical pe picior ca să mă trezească, apoi îmi vor face semn gingaș cu degetul și cu ochiul, ca să mă ridic și să-i... urmez...

Are loc o scurtă convorbire între planton și tenebroșii oaspeți. Trag bine cu urechea: aud limpede numele meu. Da,

numele meu. Sub pătură, calm, ca Leiba Zibal în *Făclia de Paște*, făceam ultimele pregătiri. Mai e poate o clipă, niciatita... Oaspeții misterioși însă au răpăit din nou din cizme și-au ieșit. Plantonul și-a continuat plimbarea, în intervalul dintre paturi și într-acela dintre aici și dincolo. Începeam să mă luminez...

Nu se-ntîmlase nimic din cele visate de mine. (Noi visăm, și altcineva gîndește și hotărăște.) Nimic din cele ce trebuiau să se-ntîmple logic și firesc. Mai trec cîteva minute și strigătul plantonului străpunge prin somnul tuturora, ca și prin bezna din mine: „Deșteptaaareă!"

Mă ridic și eu de sub pătură. Sînt uluit. Parcă am revenit dintr-altă lume. De dincolo. Parcă eram bătucit, înmuiat din toate oasele. Frămîntul și neodihna mă blegiseră de tot.

Intră brigadierul-șef, Neagu, în baracă, cu o listă-n mînă. Citește: „Mișici, Laza, Caravias și Mihadaș rămîn în interior". Era vorba de doi cetățeni iugoslavi și alți doi cetățeni greci. Botaș, după ce brigadierul-șef Neagu a dat citire listei, s-a uitat spre mine zîmbind binevoitor. Deținuții și-au aranjat pe priciuri păturile — erau două rînduri de priciuri —, s-au îmbrăcat care cu ce avea, au servit cafeaua neagră și s-au dus, gîndindu-se cu jind — alții cu compătimire — la soarta noastră, a celor rămași în interior.

„Să mă fi oprit în interior Chirion ca să mă schingiuiască înainte de-a mă omorî, la noapte?; îmi ziceam eu, cu păcat, în gîndul meu. Nu. Acum se vedea limpede urmarea fericită a acelui plus de pedeapsă pe care mi l-a acordat — conștient fiind, firește — președintele Tribunalului Militar din Cluj, colonelul Barbu.

Nu îndrăzneam să mă bucur. Neagu intră atunci din nou

— Cei care aveți asupra voastră efecte sau obiecte de la magazie, poftiți și le predați.

— Domnule Neagu, și eu? Să merg și eu să...?, întreb.

— Desigur, desigur, răspunde el, venind la mine și stîngîndu-mi mîna prietenește.

Am pornit-o spre magazie, ca să predau gamela, căci atîta aveam asupra mea din avutul statului. Platoul era plin de sîrbi și încă niște greci, plus italianul Giacomelli.

Rumoare pe platou: „Fraților, ne repatriază", strigau ca scoși din minți unii. Uitați vasul cu care-o să plecați... (Pe

apele Mării Negre plutea indiferent un vas oarecare, poate de pescuit).

Unii sîrbi erau foarte îngrijorați de-o eventuală repatriere, cei care se simțeau vinovați față de Iugoslavia lui Tito, pe care o trădaseră ca staliniști. Săvîrșiseră crime acolo, după care s-au refugiat în România ca să-și regăsească libertatea, iar acuma, la gîndul că vor fi predați lui Tito, le cam tremura propriu-zisul în ei.

Grecii, explozivi din fire, jubilau zgomotos. Eu pendulam între vagi speranțe și neîncredere.

După două ore, îmbarcați într-un camion acoperit și păzit cu strictețe, părăseam colonia Valea Neagră, într-adevăr și pentru totdeauna.

Botaș a pierdut ocazia de a se dovedi profetul morții mele, iar cimitirul din Valea Neagră-sat se lipsea de onoarea de-a primi în sînul său un „profesor universitar". Iată cum se petrec lucrurile cînd ursita vrea altfel decît evidența.

MĂRGINENII — ÎNCHISOAREA-BABEL

1.

După o scurtă oprire la Poarta Albă (se poate observa clar din acest amănunt toponimic cum în socialism văile sînt negre, iar porţile albe) şi după regretul de-a nu fi cunoscut, în tranzit măcar, Jilava, măcar pentru 24 de ore, ca să fac cunoştinţă cu faimosul reduit (temniţă la 12 metri sub pămînt, deasupra căreia păşteau vacile . . ., unde deţinuţii mişunau ca viermii-n hazna şi ca şerpii, lipiţi unul de altul ca sardelele . . ., cei de jos, de pe ciment (de la şerpărie, cum i se zicea „parterului"), avînd pielea mereu zbîrcită, nu numai din cauza propriei lor sudori, cît şi din cauza sudorii celor de la „etaj", care se prelingea peste ei întruna . . ., unde în afară de un ciubăr enorm, supranumit *tunul,* în care oamenii îşi făceau modestele şi chinuitele necesităţi, şi de un altul, lîngă acela, cu apă, nu exista nimic altceva; lîngă ciubărul-tun a avut onoarea să ocupe loc, mai tîrziu, însuşi tovarăşul Albon, sfios şi nedumerit, peste a cărui faţă oamenii scuipau ori de cîte ori mergeau să urineze, şi mergeau cît de des, şi pe care îl izbeau cu picioarele-n rărunchi şi cu cotul peste mînă, vărsîndu-i ciorba fierbinte peste dînsul (uneori o vărsau pe-a lor, intenţionat, peste mutra teşită a speriatului acum tovarăş Albon), ocupînd el, contrar uzanţelor şi tradiţiei din reduit, după care, noul intrat ocupa loc lîngă tun, iar fostul locatar se făcea mai încolo, cu titlu de drept permanent şi inviolabil acel loc de cinste, unde, ca să nu se veşte-

jească marea lui frumusețe de bărbat, colegii de suferință, recunoscători față de abnegația cu care a slujit cauza partidului în construirea canalului, înainte, îl stropeau invariabil cu urină, scuturînd asupra lui cele care nu mai erau de trebuință la altceva...), am pornit-o cu duba la drum, am fost dați jos într-o gară, depuși numaidecît pe-un platou, străjuit de păduri prăfuite, din dosul gării, înconjurați de milițieni și soldați ca de niște lupi sătui, după care am pornit iarăși la drum și ne-am făcut, în cîteva minute, intrarea triumfală pe poarta închisorii din Mărgineni, fosta mănăstire revoluționată acum în temniță, aproape de Moreni.

Poarta s-a închis după noi cu scrîșnete. Zăvoare, drugi, lacăte și chei și soldați de jur-împrejur și gardieni între noi asigurau buna noastră păstrare aici.

Brusc, a năvălit asupra mea o mare lumină de bucurie! În memoria mea, din adîncurile sacre, se deschidea deodată o altă poartă, și-n vîrtejul de pulberi aurii ce se revărsau peste mine ca-ntr-o euharistie se deslușea, nimbată-n negru, cu ochii mari, de-o hieratică tristețe și singurătate, pierduți în lumina crepusculară a unui transcendent surîs, figura druidului acestui pămînt, vedenia lui Bălcescu... Da. Aici a fost închis Bălcescu. De-acum încolo, aici, nu voi mai fi singur. Calc cu sfială și emoție mare peste praguri, ca și cum aș fi intrat într-o biserică, în momentul cînd se cînta: „Cari pre Heruvim..."

Vedenia Lui mă întîmpină de pretutindeni; o văd stînd în meditație pe lespezile din curte; o zăresc în întîmpinare la intrare; cînd intru în celulă, celula este plină de El și de duhul Lui; apare la fereastră sau se uită la mine de la altă fereastră, în sfîrșit îl văd cu ochii pierduți în lumina asfințitului, cuprins de flăcările imense ale soarelui-apune.

Patul în care m-am întins, mort de trudă, a fremătat deodată ca de muzica unor mirezme, ca o raclă încărcată de odoare sacre și așternută cu cenușii înfiorate. Ce sublimă recompensă! A stat lîngă mine, pe marginea patului, și ne-am privit îndelung, fără să ne spunem nimic, El surîzînd la răstimpuri, din ochii Lui negri, adumbriți de sprîncene negre, cu o dulceață de Crist în ei, eu stînd cu minunare de copil înaintea Lui, prea fericit de darul ce mi se aducea.

Apoi iarăși s-a dus la fereastră și și-a aruncat ochii departe-n flăcările agonice ale asfințitului... Acolo vedea pe Viteazul Mihai dominînd cu albul ireal al frunții sale peste tu-

multul vîlvătăilor, cum își încrucișa încă spada cu căpcăunii, iar cu barda lui de stîngaci sfărîma furtunos vitregiile unei istorii. Am dormit ca scăldat în sfințenie pînă-a doua zi. Chipul Lui priveghea la fereastră ca-ntr-o icoană, iar duhul Lui mă stăpînea cu dumnezeiască blîndețe. Nu mai eram singur. Nu mai eram părăsit. Aveam lîngă mine un Prieten și-un geniu protector. Eram un fericit, un privilegiat. Dumnezeule, îți mulțumesc!

Ce se-ntîmplase de fapt și de drept?... În urma unei decizii a Tribunalului Internațional de la Haga, prin care se interzicea supunerea la munci forțate a cetățenilor străini, decizie valabilă și pentru țările socialismului, așa-zisul guvern de la București a crezut necesar să se conformeze, mai exact spus: a primit altă dispoziție de la Moscova, ca să se conformeze. Și s-a conformat numaidecît.

A adunat, deci, pe toți cetățenii străini de pe traseul canalului, din subteranele minelor, din temniți și beciuri răzlețe, amestecîndu-i laolaltă, în închisoarea de la Mărgineni, închisoare modernă, care se substituia fostei mănăstiri unde-a stat în surghiun Bălcescu.

(Întrucît la cererea mea pentru dobîndirea cetățeniei române, înaintată cu actele în regulă la Ministerul Justiției încă din 1945, Ministerul nu mi-a dat nici un răspuns, considerînd prin consilierii săi politici că-n felul acesta mă vor determina să intru în partid — eu satisfăcusem între timp în mod voluntar și serviciul militar, absolvind școala de ofițeri-rezervă din Bacău, ca orice român —, am rămas pe mai departe în evidența controlului străinilor. Norocul meu!... Mult mai tîrziu, însă, nu Ministerul de Justiție, ci Consiliul de Stat al R.S.R. avea să-mi acorde cetățenia română fără s-o fi cerut, printr-un act de șantaj, ca să rămîn în țară sub grija lor, ca nu cumva, părăsind țara, să mi se-ntîmple, vezi Doamne, ceva rău sau să m-apuc să scriu împotriva... Sărmanii, pînă-acolo-i ducea mintea.

Nu puteau înțelege că nu voi părăsi această țară — această mare iubire a mea — niciodată, decît numai dacă m-ar fi aruncat ei peste granițe cu forța, ceea ce nu se prea putea întîmpla. Țara și limba românească pentru mine constituie obiecte de cult și, cum sînt un fanatic în materie de iubire și cre-

dință, nu înțelegeau domnii dialecticieni că nu mă pot separa de ele, nu le pot trăda.

Iată-mă, așadar, salvat de la moarte printr-o greșeală a lor: că nu mi-au acordat un drept al meu atunci cînd l-am cerut: cetățenia română. Așa precum, tot dintr-o gravă greșeală a lor, s-ar putea să ne reciștigăm pînă la urmă libertatea și demnitatea umană).

A doua zi ne-au scos, pe toți grămadă, în solarul închisorii, unde am stat lenevind la soare pînă-n asfințit. Ce destindere! Ce voluptate! „Là tout n'est qu'ordre et beauté. / Lux, calme et volupté", cum s-ar exprima un alt poet francez, Baudelaire.

Masă destul de bună, mai ales destulă. Ni se servea, necuvenită favoare!, aceeași masă pe care-o primeau hoții. Ne-au pus la regim alimentar de borfași: dimineața, terci dulce (deliciu!), la prînz, fasole cu carne (!!), seara, arpacaș cu marmeladă (!!!) .... Ce mai, ne-au strîns aici pentru ca să ne refacă, și apoi ne vor preda, refăcuți, ambasadelor, aprecia bietul George Delagnes.

Eram priviți, vizibil, cu simpatie, acea simpatie izvorînd din xenofilia caracteristică poporului român. Manea, directorul penitenciarului, cobora des între noi, cu felurite amabilități. Gardienii ni se adresau cu „domnule"!. Cei de pe turela de veghe ne aruncau țigări. Unii făceau glume. Delagnes avea dreptate. Sărmanul Delagnes!

Un tînăr (cetățean rus zicea că este) blond și imberb, cu piele puhavă, gălbuie, ispititoare, iscusit pungaș de buzunare de meserie, a nimerit, de bună voie, între noi. S-a dat drept cetățean străin, rus, și s-a strecurat printre „domni". Cu domnii se pot face șuste mai babane. Obișnuia el să alunece șerpește sub pătura oamenilor și acolo să facă pe muierea. A săvîrșit această nerușine pînă ce-au epuizat domnii toate bunătățile ce le aveau aduse de la canal sau de la mină, cumpărate pe banii cîștigați prin muncă: 35—47 de lei pe un an și jumătate, după care, lămurindu-se pe deplin că între hoți se trăiește mult mai bine în socialism, decît între domni, și-a autodivulgat impostura de deținut politic, cerînd insistent reintegrarea între ai săi, unde, în doar cîteva săptămîni, hoții l-au îngrășat ca pe-o vădancă. Poate că tînărul rus cu trupul de muiere a fost anume vîrît între noi, cu misie secretă.

2.

În solar, îi puteai vedea și distinge pe toți, grupați fie pe naționalități, fie pe afinități simpatetice. Îi puteai recunoaște după înfățișare și apucături. Grupul cel mai numeros era acela al iugoslavilor. Nu prea se apropiau de alte nații. Se simțeau mai bine în vrajba continuă dintre dînșii decît în ambianța care-i obliga la liniște a străinilor. Nici ceilalți însă nu se omorau să se apropie de ei. Priviți de la o anumită distanță, apăreau ca o hidră veșnic întărîtată. Fiecare polip al hidrei era o opinie. Nu se potoleau decît atunci cînd începeau să cînte tărăgănatele lor cîntece de jale și de luptă. Atunci se adunau ca sub o cloșcă nevăzută toți laolaltă. Parcă erau pe jumătate sălbatici. Parcă nu avea nici-un dumnezeu, nici-un crez; n-aveau decît impulsuri și instincte și-un fel de interes pentru egalitate și dreptate împinse pînă la cea mai de jos treaptă a invidiei. Cînd însă posesorul unui plus de bunuri era el, se opunea cu înverșunare, țipînd ca din gură de șarpe, gata să facă crimă pentru o nimica toată, în cazul că te atingeai de bunul și de persoana sa. Nu aveau nici-un crez adevărat, deși erau gata să se sfîșie pentru crezuri diferite, mai bine zis reacții temperamentale diferite, egoiste, fanatice. Fiecare avea o apartenență politică; fiecare avea gărgăunul său și se credea buricul pămîntului, iar toți laolaltă, rațiunea ultimă a universului. Toți erau comuniști, fiecare în felul său, chiar și regaliștii și drajiștii și musulmanii și mihailoviștii și antiștii și titoiștii și chiar staliniștii. Toți aspirau să fie conducători, domni, să trăiască bine și să facă dreptate altora. Erau de fapt niște trotchiști rudimentari, primitivi. Se mîncau între ei ca lupii iarna. Se pîrau toată ziua la ofițerul politic (politițki ufițir), mai mult ca să se pună bine cu el și să-i golească scrumiera de chiștoace, decît din convingeri politice, și ne pîrau încontinuu pe noi cei de alte nații, pe care ne urau grobian, zicînd cum că-am fi fasciști. Îi pîrau de asemenea pe gardieni pentru că ar manifesta simpatie față de „banditi capitalisti, fascisti, francezi, ghermani, talieni, inglezi, magiari" etc. Îi pîrau pînă și pe greci, pentru că ar fi trădat, după opinia lor, revoluția. Deși bieții greci erau, chiar și-a-

tunci, în temniță, de-un ortodoxism stalinist ireproșabil și talnic.

Avea dreptate într-un fel Paul von Schwartz cînd spunea în glumă despre sîrbi că, dacă vrei să-i faci să dispară pînă la unul, n-ai decît să-i înconjuri cu un zid de jur-împrejurul țării lor și-apoi să arunci din afară peste zid arme și muniție...

Aveau, în felul lor de vorbire, trei locuțiuni-proteze pe care le foloseau, le intercalau, invariabil, la distanță de două, trei cuvinte: „ibem-ti", „curaț", și mai ales, „picica materina", acestea constituind uneori argumentul hotărîtor în procesul lor de gîndire. Majoritatea dintre ei erau infractori fioroși. Aveau la activ crime, furturi, abuzuri de putere, comise imediat după instaurarea comunismului în Serbia. Ca să-i reabiliteze — iarăși reabilitare! —, guvernul Tito i-a aruncat peste graniță, în România, ca să spioneze și să se întoarcă cu informații. Dacă se întorceau, erau trimiși din nou, pînă cînd cădeau în mîinile românilor, iar dacă nu se întorceau, cu atît mai bine: n-aveau decît să-i hrănească românii, să le poarte ei de grijă, ca niște staliniști buni ce erau la acea vreme și unii și alții.

Obișnuiau să se laude, cu un calm înfrogzitor, emfatici, cu crimele abominabile ce le-au săvîrșit în timpul partizanatului. Mii de „talieni" prinși de ei, au fost legați și-apoi spintecați, „ibem-ti", cu baionetele, „picica materina", sau cu brișca, „curaț", sau au fost, „ibe-mu maica", arși de vii, spînzurați cu cap jos, „picica materina". Alți niște „talieni", atunci cînd au dat sîrbii peste dînșii, cîntau din mandoline, „ibem-ti picica", și cînd ne-au văzut, „curaț", au zîmbit la noi, „picica-mu materina", și ne-au poftit la petrecere, „ibem-ti"... I-am spintecat, „ibem-ti", pe toți, „picica materina", cu baionetele, „ibe-mu maica", uite-așa, „picica-mu materina"...

Într-un sat de „muzilmani", „curaț", după ce, „ibem-ti", au ars satul, „picica materina", după ce au ucis, „ibe-mu, curaț", pe toți bărbații; după ce, „ibe-mu mater", au smuls din rădăcină și pomii din grădinile oamenilor, „ibem-ti picica materina", au spintecat, „picica-mu materina", pîntecele femeilor gravide, „ibem-ti, curaț", și-au scos, „curaț", din burtă, „ibem-ti", în vîrful de baionetă, „picica materina", copilul afară de-acolo, „ibem-ti picica materina"! Să fi îndrăznit să te arăți nemulțumit de cele povestite de ei! Băteau în ușă și cereau

raport la „politiţki ufiţir", pentru că în celulă „banditi", „fasisti", bat joc de comuniştii jugoslavi.

Aceşti nefericiţi erau aruncaţi peste graniţă de oamenii lui Tito ca să camufleze astfel pe adevăraţii spioni, strecuraţi printre dînşii, căci erau şi dintr-aceştia, puţini ce-i drept, pentru că pe majoritatea — cei mai importanţi — îi apăra şi-i scăpa faimoasa anchetatoare de la interne, sîrboaica Vida din Banat. Aceştia erau, într-adevăr, oameni sobri, serioşi, avînd ceva din gravitatea aulică a funcţionarilor de pe vremea lui Franz Iosef.

(Faimoasa Vida, rafinata sîrboaică de la Bucureşti, de la Interne, avea un fel propriu — maieutic, precum la Socrate — de-a scoate adevărul din mintea clienţilor. Se instala comod în jilţ, încălecîndu-şi picioarele albe şi gingaşe, cu amară ispită în carnaţia lor bine nutrită, în degetele de la mîna stîngă — cu unghii lungi, intens înroşite — ţinea un ţigaret, lung şi acesta şi încrustat cu pietre scumpe, în degetele de la cealaltă — pentru că avea, totuşi, numai două — ţinea, aşa cum dirijorii ţin bagheta, o vergea tremurătoare. Preopinentul era aşezat de către ajutoarele ei ghemuit, cu fundul în aşa fel proiectat mult în sus încît genitoarele, trase afară şi legate osebit, să se arate ochilor ei precum acelea ale porcilor veri. Astfel stînd împricinatul, ea, sorbind din cafea şi ţigară, la răstimpuri, cu buzele ei ca nişte cireşe duios tuguiate, izbea cu voluptate rece, exact şi variat, peste ele, cu bagheta. Omul spunea tot, pînă ce, răcnind, se răsturna într-o rînă şi ameţea fericit. A fost un privilegiu, nu-ncape-ndoială, că n-am ajuns şi eu pe mîinile ei. Sau am fost un nevrednic . . .)

Se mai aflau şi sîrbi din Banatul românesc, comunişti înveteraţi şi aceştia şi şovini înverşunaţi, dar prudenţi şi chibzuiţi în comportare, de parcă primiseră, prin contaminare, de la români aceste calităţi. Erau, în schimb, şi români din Banatul sîrbesc, toţi reactionari, foşti clienţi ai batalioanelor de munci forţate ale lui Tito, răbdurii şi tăinuitori, trăind dincolo de raţiunea politică a lucrurilor, într-una filozofică, a lor.

Aveau aceştia a aplicaţie titanică spre muncă şi pacientă, aşa cum au dovedit-o Buda Traian şi Lelea Vasile, spărgătorii tuturor normelor de la colonia Valea Neagră.

Lelea era un ins mic de statură, lat în spate şi lătăreţ în şale, în stare să sape cîte 18 metri cubi de pămînt, să-i încarce, să-i care, să-i descace şi să-i niveleze, pe zi, iar în timpul nopţii, pentru ca să poată obţine ceva de-ale mîncării: un mertic de

pîine, o bucățică de slănină sau o coțcă de zahăr, spăla, pînă tîrziu, rufăria altora ori făcea de planton în locul lor. Fenomenal! La Mărgineni, unde nu se lucra, ci se ședea frumos în celulă, în decurs de trei ani, acest țăran a deprins șase limbi: engleza, franceza, germana, italiana, turca și maghiara, de la cei care le cunoșteau. Își făcea tăbliță din săpun ori presăra d.t.t. pe fundul gamelei umede și nu stătea locului o clipă, nu-ți dădea răgaz, ci te întreba și te solicita să-i spui cum se zice la cutare, la cutare..., cum se spune atunci cînd .. și-așa mai departe, cînd la unul, cînd la altul, toată ziulica.

Iar Buda, această mașină de lucru infernală, a adus cu sine, acasă, la eliberare, doi saci plini cu tot felul de rîze, procurate la canal și-n închisori, contra pîine, țigări, sau diverse munci pe care le făcea el în locul celorlalți: spălatul tinetei, spălatul podelei, spălatul rufăriei etc. Își oferea sfertul de pîine, gamela de ciorbă — adică viața — pentru o bluză uzată, o cămașă, o bască..., mai multe sferturi pentru o haină, numai și numai ca să nu se întoarcă acasă, la nepoți, cu mîna goală, ca un nemernic, chiar dacă venea din pușcărie.

Deși români, deși au fost puși să joace pe zăpadă, în pielea goală, de către comuniștii iugoslavi, cu întreaga familie, la miez de noapte, cînd au tăbărît peste casa și gospodăria omului tovarășii ca să facă revoluție — adică să-l jupoaie de avere și de hainele de pe dînsul și de pe copii —, atunci cînd a apărut decretul de grațiere a străinilor ei s-au reîntors cu toții la vetrele lor din Banatul sîrbesc, refuzînd să rămînă în țară.

Printre sîrbi se afla și un bosniac, care se trezea noaptea din somn, brusc, și-ncepea să delireze. Patru inși de-abia-l puteau ține-n loc, ca să nu se izbească cu capul de perete ori de fiarele patului. Se înflăcăra, țîșnea din tranșee cu pistolul în mînă ori trăgea la mitralieră, dădea ordine aprinse în toiul bătăliei, vîra baioneta-n pîntecele inamicului, se adăpostea și iarăși debușa năvalnic la un atac imaginar..., apoi se potolea treptat, istovit de puteri.

Cînd își revenea se pomenea inundat de sudori, îl durea îngrozitor capul și cerea rugător o țigară de la gardian: „Edno țigaro, maico milo", o țigară, mamă.

A fost sublocotenent de partizani, după aceea a ocupat posturi de conducere și-n această calitate a comis crime, abuzuri.

BIBLIOTECA CENTRALĂ TRACTORUL BRAȘOV

Era un stalinist irecuperabil. Avea părul roșcat și ochii de un albastru cenușiu, cu firișoare roz irizate-ntr-înșii. Cinstit, prietenos și demn cu colegii din celulă, nu se omora după mîncare, dar ar fi dat orice pentru o țigară.

Mai era unul, un spion adevărat, din cale-afară de corect ca om și de simpatic, pe care toate celulele doreau să-l aibă în mijlocul lor, pentru minunatul său spirit camaraderesc, om micuț de statură și cu niște ochi mari, verzi, foarte frumoși, care avea un straniu obicei: în noaptea de Anul Nou sau alte zile-nsemnate pentru el: ziua de naștere, ziua mamei, a logodnicei . . ., se plimba tăcut și recules, cu fața din ce în ce mai palidă, de la ușă pînă la fereastră, în intervalul strîmt dintre paturi, pînă ce-l apuca dimineața. Ochii lui mari, verzi și blînzi, prietenoși, acum se arătau și mai mari pe fața palidă, dilatați din cauza vedeniilor din timpul nopții, pe care niciodată nu ni le destăinuia, și se mărgineau de-un nimb de doliu cîntător parcă.

Din cauza comportării mișelești a unora dintre sîrbi, o dată era să ne omoare cei de la dreptul comun, care stăteau în camere luminoase, cu dușuri și care lucrau în fabrica de mobilă, primeau pachete de-acasă și-și expuneau la fereastră proviziile, parcă din ordinul politrucului, ca să ne facă nouă sînge rău, să ne otrăvească sufletul: șunci, pîini, brînzeturi, borcane cu dulciuri etc. Aveau dreptate să se mînie pe noi și să ne bruftuluiască. Cum, adică, ei ne lansau noapte de noapte „sonda" — o sfoară de care atîrna o legătură conținînd „dinamită" (pîinea), „cărămida" (bucata de mămăligă) și „fumegantele" (țigările), iar noi îi pîrîm pentru aceasta la politicul?...

Prima legătură o stabilise cu hoții italianul Luigi Declezi, originar după naștere din Podul Grand, un drac de om, vrednic și dibaci la toate, camarad desăvîrșit, care descoperise prin vorbirea morse printre hoții de sus, de la etaj, pe un țigan de-o vîrstă cu el, din același cartier, cu care jucase împreună rugby, prieteni buni din copilărie.

Cînd țiganul a aflat că prietenul său Luigi zace flămînd și oropsit în celulă, printre domni, a început a se tîngui cu jale mare și a-și izbi țeasta de perete.

Pe la orele 11 noaptea, „sonda" se arătase pendulînd înaintea ferestrei noastre, cea în a cărei celulă zăcea și Luigi. Soldații din turele au observat dar se făceau că plouă. Celula noastră, deci, avea pîine, mămăligă, zahăr și țigări. Bineînțeles

că am oferit și altora (greșeală!), pe care-i consideram că merită. În lumea comunistă însă este exclus să practici prietenia și să manifești considerente prietenești față de oameni.

Noi eram celula cea mai solidară dintre toate. Aceasta convenea într-un fel gardienilor. Avea o componență pe cît de cosmopolită, pe atît de omogenă. Parcă am fi fost una și aceeași persoană. (Altă greșeală!) Am cam aranjat noi să fie așa. Ne-am cam ales pe sprînceană. Eram: doi vlaho-machedoni; doi români din Banatul sîrbesc; trei francezi: Georges Delagnes, Paul Boisset, Louis Fontanais; un neamț: Günter Ernihkeit — cel mai mic neamț din lume și din istoria rasei germane, de 1 metru patruzeci, dar cu un suflet fără seamăn de mare, ager ca o știucă —; doi italieni: papa Umberto Belemo și Luigi Declezi; un singur sîrb: cel mic, cu ochii mari, verzi; doi turci: Keazim Agdohan și Mustafa; un englez, copil din flori al lui Carol al II-lea, pe nume Sponder Carol; simpaticul bătrîn austriac, Paul von Schwartz; și unicul, în felul său simpatic de-a fi, Waldemar, cetățean suedez.

Într-o zi de 23 August, cînd deținuții de drept comun se aflau adunați în curte, pentru un soi de festivitate, țiganul de pe Grant profită de acest solemn moment, sare gardul de la bucătărie și se înfățișează în carne și oase la fereastra celulei noastre, se cațără de zăbrele, îl strigă disperat pe Luigi, îi strînge mîinile cu ardoare, se vaietă de bucurie ca un cățel și-i dă un baban pachet cu „halimos".

A fost zărit de către niște sîrbi, de la așa-zisa infirmerie, o celulă în care erau depozitați cei cărora li se dădea o hrană mai bogată, care au început să strige din răsputeri, cu capetele la zăbrele sau izbind cu pumnii în ușă: „Politiţki ufiţir! Politiţki ufiţiir!, banditi fascisti (pentru ei restul deținuților erau fasciști) primit pune, țigare și scrisoare de la hoțu".

Țiganul a fost prins și pedepsit imediat cu cinci zile de celulă neagră fără hrană și cu apă pe jos pînă la glezne.

În ziua următoare, cînd să ieșim la plimbare în solar — curtea mică rezervată politicilor —, hoții care se aflau în curtea mare au început să ne huiduiască și să arunce-n noi cu pietre: „Huuo, borfașilor! Leprelor! Domni sînteți voi, măăă! Huuo, porcilor!..."

Ne-a fost rușine. Hoții aveau dreptate. Ei vor să ne ajute, dar noi îi pîrîm. În solar, în timp ce ne plimbam, ne-am gîndit să spălăm cumva rușinea. Ne-am consultat în taină vreo cinci:

Luigi, Laza — sîrbul cu ochi verzi mari —, Condurache — un moldovean cît o namilă, dezertor la sîrbi pentru omoruri săvîrșite-n țară cu sapa și trimis înapoi în țară de către sîrbi, pentru a spiona, Boșco — un alt sîrb, indignat de mîrșăvia alor săi, și cu mine.

La intrarea în celular, după terminarea plimbării, cînd s-a deschis ușa la celula-infirmerie, care era prima, ca să intre-n-tr-însa doi bolnavi de-a binelea, care avuseseră curajul să iasă la plimbare, fiind nevinovați în cazul țiganului: austriacul Stoicovici și grecul Axuristos, noi, echipa celor cinci conjurați, ne-am introdus fără veste-n infirmerie, rapid, am blocat ușa pe dinlăuntru și, cu galenții din picioare, cu capacele de la tinetă, cu pumnii, cu genunchii, i-am îmbolnăvit de-adevăratelea, în bătaie, pe ciripitori.

Chirilovici, un individ mic, prost, viclean, foarte iscusit în a face rele, s-a înghesuit în colțul de lîngă fereastră, sus, pe patul al treilea și, în timp ce striga înfricoșat: „maica milo, maico milo", Condurache, în aceleași ritm în care striga Chirilovici, îl izbea cu capacul de la tinetă-n cap, făcîndu-l, în mod vizibil, și mai mic decît era.

Cînd au apărut în celulă ofițerii și gardienii, vizionînd spectacolul pentru cîteva clipe, aveau aerul că nu le părea chiar rău de ceea ce se petrece. Am fost pedepsiți, toți din celulă, cu interzicerea plimbării timp de o lună. Era în august și era grozav de cald. Aerul din celulă se încărcase așa de tare de miazme, se dezgolise într-atîta de oxigen, încît musca, de îndată ce intra, din imprudență, înăuntru, pe fereastră, cădea ca trăznită și murea gazată. Duhoarea era putredă, grea, stătută, leșioasă, clocită. Începeam a mirosi a cadavre. Nu puteam înghiți nici nimicul de ciorbă ce ni se servea, într-atîta eram de intoxicați.

Am declarat atunci toți greva foamei; și-așa n-aveam deloc poftă de mîncare. Cînd, după două zile de grevă, directorul și cu un grup de ofițeri au venit să vadă cum ne simțim în grevă, în clipa cînd s-a deschis ușa celulei și i-a izbit talazul de aer împuțit în nas, s-au dat brusc înapoi, clătinîndu-se parcă de amețeală, lăcrimîndu-le ochii de otrava miazmelor, strănutînd și ferindu-și ochii cu coatele, dînd ordine aprige de închidere a celulei, să nu cumva să-i ucidă duhoarea-n care noi trăiam de peste 15 zile.

Ne așezam cu rîndul, la fereastră, întindeam boturile, ca

puii din cuib, între gratii, ca să inhalăm astfel aerul curat de-afară. Comandantul a ridicat atunci pedeapsa și-am fost scoși la plimbare, amețiți de cap și din încheieturi. Și astea toate pentru că am pedepsit o mișelie și pentru că ne-am revanșat față de binefăcătorii noștri, hoții.

Printre sîrbi se mai aflau niște figuri pitorești. Un bătrîn, fost hangiu la București, cu burtică rotofeie și mustăți de Caraghiorghevici, nu admitea, nici în ruptul capului, că este ceva bun, dacă nu era sîrbesc. Astfel, strugurii cei mai buni erau cei sîrbești, merele cele mai bune erau cele din Serbia, grîul cel mai grîu era cel sîrbesc, ostașii cei mai viteji erau sîrbii, orașul cel mai frumos din lume era Belgradul, țigările cele mai bune erau „Drava" și „Sava", iar țuica cea mai bună era șliboviță, etc. etc. Altul, student la politehnică, dirija de o dată cinci partide de șah, întins în pat, fără să se uite pe eșichier, cîștigîndu-le pe toate. Un altul stătea toată ziua-n pat în poziția-n care stau femeile și cînta marșuri revoluționare rusești, în ciuda noastră a celorlalți și-n speranța că aflîndu-se sus, la administrație, îi vor acorda concesii și indulgențe, eventual chiar eliberarea. Altul pretindea să-i dai numai lui mîncarea ce eventual îți prisosea. Aristide Zdru, legionar incorigibil, ținea în ziua de vineri post negru. Dădea atunci mîncarea la cei mai slabi de foame. Ei bine, sîrbul nostru pretindea să i-o dcie numai lui, iar, dacă Zdru o dădea unui bolnav sau altcuiva, el se înfuria, „picica materina", se trezea-ntr-însul brusc conștiința marxist-leninistă, mergea la ușă și lovea cu putere-n ea, strigînd după „politiți ufițir", ca să te denunțe că ești: „banditi, fascisti, capitalisti, leghionari, hitleristi".

Adepți tenebroși ai unui materialism vulgar și violent, brutal, obscur și excesiv, erau în stare să se milogească pentru o nimica toată — un muc de țigară — sau să ucidă, tot pentru o nimica toată, pentru că ai dat o mușcătură din pîinea ta altuia, și nu lui.

Ca o confirmare însă a dictonului „excepția confirmă regula", se detașa dintre acești sîrbi, ca un fel de Isus între sălbatici, silueta firavă, cu figura ramată-ntr-un fel de caraghioasă, surîzătoare smerenie, a unui preoțel, Ivan și nu mai țin minte cum se numea, figură din calea-afară de simpatică. Poate că tocmai de aceea nu i-am reținut numele întreg, fiindcă el în-

susși nu ținea cîtuși de puțin la acel nume, cu atît mai puțin la persoana sa. Era hazliu în ținuta lui neglijentă, cu fața lunguiață, bărbia țuguiată, împinsă mult înafară și răsucită cumva-n sus, cu nările dilatate, lunguiețe și ele, adulmecînd parcă-n văzduh vedenia duhului sfînt. Semăna cu un țap sau cu un fel de drac preotul acela bun, surîzător tuturora.

La baie — căci ne duceau, o dată la lună și acolo — părea și mai caraghios; unii făceau haz de el fără ca el să se sinchisească cît de cît — pentru excrescența dintre buci, exact la noadă, ca un fel de codiță de diavol crescută acolo sau urma unei cozi purtată cine știe cînd.

Între nasul lunguieț, bărbia lunguiață, surîsul alungit ca-n icoanele ortodoxe din evul mediu și bizarul amănunt anatomic de la noadă, funcționa un fel de simetrie magică, sugerînd nu știu ce arhetip. Codița îi dădea aerul unui Michiduță-preot. Dar el era, paradoxal!, un preot adevărat, de o mare forță spirituală. Ajunsese cu asceza și setea de duh pînă acolo încît să aboleasscă de tot și definitiv cerințele trupului. Puteai să-i dai de mîncare sau să nu-i dai deloc, să-i oferi grătar sau știu eu ce bunătăți, el rămînea indiferent, aureolat de același zîmbet serafic pe fața lui caraghioasă. De asemenea puteai să-l batjocorești in orice fel, să-l lovești, să-l scuipi, el îți răspundea cu același zîmbet iertător de pe buzele lui de silen pocăit. Din 24 de ore, opt sta în genunchi și se ruga-n tăcere, mai cu seamă noaptea cînd ceilalți dormeau, iar gardienii nu aveau interesul să-l observe. Dar chiar dacă l-ar fi observat...! Ca el trebuie că arătau Metodiu și Chiril sau Sfîntul Pahomie! Iată, în carne și oase, vedenia credinței!

A lăsat evanghelia și cădelnița și-a pus mîna pe armă, luptînd ca partizan, în Munții Romania din Serbia, pentru apărarea libertății patriei. Acum era derutat de cele ce se petreceau în lume și-și căuta liniștea și împăcarea cu Dumnezeu prin renunțarea la orice vanitate și refugiul în Isus Hristos și rugăciune. „Ibem-ti picica materina", apreciau compatrioții lui, scoși din sărite de calmul duhovnicesc al popii Ivan Pahomie, și vexați în neputința frămîntului lor, prădați și răvășiți de foamea cărcia nu-i puteau nicicum rezista decît cu violențe și mișelii: „Asta nu om, asta zvînt!, ibe mu".

... Se cade să pomenim aici și de un alt ofițer sîrb de partizani, omorît de către politrucul Moldovan, un țigan de prin Ardeal. Cauza?. Refuzul partizanului de-a se tunde la ordinul

țiganului. Luptătorul pentru triumful comunismului în lume considera că putea să pretindă atîta favoare-ntr-un stat comunist: să-i cruțe podoaba capilară. Moldovan însă a rămas neînduplecat: „Să te tunzi, banditule!" Sîrbul a refuzat cu sălbatică indignare. Atunci, politrucul l-a dus într-o celulă goală și, apucîndu-i capul între picioare, ținîndu-i-l strîns acolo, i-a trecut el însuși mașina de tuns prin chica hirsută. Sîrbul, întărîtat din cale-afară, l-a mușcat pe politruc, rupîndu-i din pulpă și smulgînd afară, cu pantalon și cu ciorap și cu izmene cu tot, fîșii de carne. Vexat în autoritatea sa, rănit în mîndrie, insultat în exercițiul funcțiunii, Moldovan l-a bătut pe bietul sîrb, lipsit de apărare, pînă ce l-a omorît. Din pumni și din călcîie. Apoi, ca să rămînă în legalitate, a chemat pe Codița, criminalul, i-a promis că-i va reduce din pedeapsă și că-l va pune-n pîine după eliberare — pînă una alta însă va primi învoiri în sat să-și potolească pofta de mueri — și, împreună, l-au spînzurat pe sîrb cu izmenele, de gratiile de la fereastră. Apoi s-a dat alarma ca să se afle la administrație și la biroul politic de acest accident. Sîrbul deci s-a sinucis, prin spînzurare, cu izmenele, de gratii. Așa s-a scris în actele dresate de către procuratură și medicul legist și astfel s-a acoperit, foarte simplu, o simplă crimă.

Un alt sîrb, foarte tînăr, atît de strașnic a fost bătut — pentru tentativă de evadare — încît a murit în celulă — cînd colegii săi se găseau la plimbare —, acoperit de muște și îngăimînd stins: „Maico milo, maico milo".

Grecii — al doilea grup etnic numeros — constituiau o colectivitate care trăia izolat, îngrămădiți în ei înșiși, mulțumiți în ei și între ei înșiși.

Nu știu de ce, dar îmi inspirau milă. Păreau cei mai părăsiți, mai oropsiți, mai singuri, adevărați străini aici, în închisoarea străinilor. Sîrbii aveau o încredere vehementă în ei înșiși, pe care și-o sprijineau instinctiv pe forța uriașă a Rusiei. Occidentalii nutreau speranța că guvernele lor nu-i vor lăsa pradă bolșevicilor și că-i vor răscumpăra într-un fel — ceea ce s-a și-ntîmplat —, grecii însă, în situația în care se aflau, nu puteau crede în nimic decît în propria lor cumințenie.

De altfel, ca și românii. Mulți dintre ei erau bolnavi, iar majoritatea niște oi rătăcite. Comuniști încercați — mulți din-

tre dînşii comunişti fără voie —, mai încercaţi poate şi decît sîrbii, totuşi nu exista nici-o cale de apropiere între dînşii, o cale tovărăşească. Fără ifose, fără pretenţii, retraşi şi disciplinaţi — aproape timoraţi, fără s-o arate —, îşi ascundeau cuviincios pasiunile, nemulţumirile, obida, arătînd un respect exagerat, ridicol faţă de autoritate. N-aveau altă scăpare. Numai de la puterea de stat le putea veni salvarea.

În felul comunist în care înţelegeau ei disciplina — poate că-n felul acesta comunismul să se dovedească a fi util —, erau jalnici, caraghioşi. Nu aveau încotro. Patria şi-o pierduseră prin crimele ce le-au săvîrşit în timpul războiului civil, iar o alta nu puteau afla decît dacă se arătau supuşi întru totul legilor statului adoptiv, legilor închisorii — în cazul de faţă.

Erau liniştiţi, dar simţeai că dospeşte-n ei ceva ce nu aveau cutezanţa să mărturisească. Nu pîrau la ofiţerul politic, dar ţi-o spuneau făţiş, cinstit, atunci cînd nu le convenea ceva. Nu puteai, de pildă, să scoţi un fir din saltea ca să-ţi coşi ciorapul (Luigi croşeta ciorapi trei sferturi din aţa trasă afară din saltele) ori să smulgi puţin miez uscat din măduva rogojinii ca să-l foloseşti drept iască la aprinsul ţigărilor, căci grecii protestau şi ameninţau, ca nişte cetăţeni ideali, că ei sînt obligaţi să anunţe administraţia închisorii, întrucît se deteriorează bunul obştesc, avutul Republicii, al statului popular democrat, al laocraţiei... Erau, evident, mai educaţi în spirit comunist decît sîrbii, dar şi mai jalnici, şi mai caraghioşi. Poate de-aceea îmi inspirau milă.

Se desolidarizau de orice acţiune de protest pe care o iniţiam noi ceilalţi. Într-un stat socialist nu există proteste, greve, ziceau ei. Noi am greşit faţă de republică, dar, ca nişte comunişti adevăraţi ce sîntem, avem datoria să ne purtăm frumos, căci Republica într-o bună zi — şi numai Republica — va veni să ne redea libertatea. Cum să nu-ţi fie milă?

Păstrau, în hăţişurile ascunse ale sufletului lor, ceva ca o ardere sacră. Erau mîndri şi prin această mîndrie îşi cenzurau conportarea ca să nu cadă în ruşine ori în ignominie. Şi credeau în ideea cu o patimă înfricoşătoare, specifică. Nu degeaba au adus o însemnată contribuţie la răspîndirea şi împunerea creştinismului în lume. Gîndeau şi trăiau cu un fel de tragism. Tragismul este o categorie caracterologică grecească şi tot ei au creat categoria estetică a tragicului. Gheorghios Axuristos, de exemplu, partizan fiind, a pus pistolul în pieptul

tatălui său, somîndu-l să predea toți banii și tot avutul din casă. Tatăl l-a pălmuit, scuipîndu-l și blestemîndu-l, gata-gata să-l sfîșie, delirînd, dar n-a avut încotro, i-a predat toată agoniseala:

— Anticristule, dar la frații tăi ce-o să le dau de mîncare, surorii tale ce-o să-i dau de zestre?

— Scată, adică „rahat", a răspuns el, cu fermitate revoluționară.

Acum, Gheorghios, luptător de elită cîndva și prieten minunat, regretă amarnic tot ce-a făcut, în celula unde cu greu își dă sufletul, suferind de-o scleroză a celulei pulmonare.

Era în perioada gloriosului festival al tineretului mondial ce se ținea la București. Niciodată n-au fost puse mai limpede față-n față dezmățul belșugului cu decrepitudinea mizeriei. În timp ce guvernanții se întreceau, făcînd paradă de bunăstare, nouă, la închisoare ni se dădea o bucată de mămăligă la zi, din cărămidă pisată mai mult decît din mălai, și un castravete crud, în mînă.

Lui Axuristos i se fibrozau plămînii. Implora să i se deie o ceapă, dar implora în pustiu. Nu i se dădea nici ceapă și nici vreun alt expectorant. Numai gardianul Nuțu i-a aruncat, la mare risc, într-o zi, din buzunarul său o ceapă, iar bietul Ghiorghios a apucat-o-n mîini cu bucuria unui copil, ca pe-un crucifix muribundul.

Copioasa hrană alcătuită dintr-un calup de mămăligă nefiartă, ca să atîrne greu la stomac, și făcută, după cum am spus, pe jumătate din cărămidă pisată, ni se servea cu ceremonial, ca la festival, în tavă, pe la orele 11. Treceam prin dreptul ușii, primind din mîna gardianului — care era asistat de sergenți și ofițeri — mămăliga și castravetele verde.

Diavolii de castraveți aveau darul să stîrnească invidii, prin faptul că nu erau de-o formă: unii lungi și subțiri, alții scurți și groși, alții netezi, alții noduroși, alții drepți și alții strîmbi, chirciți...

Cu ocazia acestui celebru festival, au murit la Mărgineni, de dizenterie, din cauza castraveților nespălați, mai mulți dintre noi, iar comandantul, căci trebuia să răspundă de moartea lor, s-a sinucis.

Așadar, grecii erau greci. Țepeni și scuturați. Nu ar fi cerut ceva de la alții decît foarte greu și nu s-ar fi aplecat după vreun ohiștoc, azvîrlit de gardieni — cum făceau majoritatea

celorlalți —, pentru nimic în lume. Seara se adunau laolaltă — ca nemții — și cîntau cîntece revoluționare, cu niște texte mai mult decît inepte, ca de pildă: „Zito (trăiască) i laocrația" (democrația populară), „Zito ke o Marcos, zito ke-o Zahariadis, Zito-i sovietiki enosi", adică Uniunea Sovietică, „zito" și alții, și alții, să mori de rîs nu altceva, după care, o matahală de om, leit Hercules: cu nasul drept, părul creț, negru, des, cu fruntea îngustă și ceafa zdravănă, păros pe corp și pe picioare, se ridica dintre ei și începea să joace, ca un urs, *singasto* sau *alaniarica* (dansuri grecești).

Erau comuniști, dar cînd vorbeau de Elada, de la țăran pînă la general — căci printre ei se afla și un general —, se lăsau înfiorați de-o emoție mistică și spuneau, atunci cînd nu găseau ieșire în vreo problemă privind viitorul Greciei, că Elada are har de la Dumnezeu.

Aici la Mărgineni mi-a fost dat să mă-ntîlnesc cu fostul jandarm *(horofilacas)* din comuna mea natală, Turia. Pe vremea aceea — trecuseră de-atunci 17 ani — era tînăr, avea ochi albaștri, era rumen la față și venea des în casa noastră, fiind prieten cu tata, om prietenos, ca orice păstor.

Eu eram elev la școala românească și mă ruga să-i spun povești.

— Ce bine de tine, îmi spunea, că mergi la școală rumanichească..., ai să-ajungi domn. La școlile grecești e imposibil... Trebuie să cheltuiești o avere...

Era născut în Asia Mică, a ajuns în Grecia prin schimb de populație între guvernele turc și grec și părea să fie un om cuminte, sfios.

Colegii lui însă mi-au spus că în timpul partizanatului a comis atrocități. C-ar fi participat la uciderea fruntașilor comunității românești din Turia, la schingiuirea și uciderea învățătorului meu, Niculae Nibi.

Stăteam la fereastră... Ei se plimbau în solar, învîrtindu-se... Am întrebat ceva pe grecește. El s-a oprit în loc: mi-a recunoscut glasul... Cînd iarăși a ajuns în dreptul ferestrei mele, a ridicat capul și m-a văzut..., m-a recunoscut, m-a strigat pe nume: Theohari, Theohari, pedi-mu (copilul meu), apoi s-a pus pe plîns, ca un copil. Se plimba și plîngea cu amar, ștergîndu-și cu mîneca lacrimile, suspinînd.

(Această întîmplare a ridicat înaintea ochilor mei harta unei lumi mirifice... O muzică mai presus de orice sunet, muzică a

locurilor, apelor, oamenilor și elementelor de-atunci și de-acolo, muzică a Soarelui-Dumnezeu, a ierburilor, pulberilor și-a anotimpurilor, cu stihia ploilor, nesomnul vîntului, euharistia zăpezilor, a tuturor vetrelor sacre și pustii, cutremurate de ora solitară a asfințitului, a tuturor orizonturilor mișcătoare sub răsăritul și scăpătatul soarelui, ale amiezelor imobile, îmbătate de mireazma adînc și greu erotică a caniculei, a nunților mute din miezul înstelat al nopților, muzică a tuturor văzutelor și nevăzutelor din Marea Genune, îmi invadase, ca-ntr-o apoteză, țărmurita-mi nimicnicie. Revedeam chipuri dragi, fermecate, reascultam, trezite deodată, cîntece uitate, de nuntă, de moarte sau de singurătate, de sfidare bărbătească a unei demne zădărnicii... Nimburi orfice mă împodobeau pînă departe, acolo unde așezămintele și zăcămintele oaselor mele se întîlnesc și se contopesc în osia lumii și-n cumpăna absolută a vînturilor din ultimele răscruci ale neumblatelor tărîmuri. Cîntecul ridica-n pustiul din mine pulberi de oseminte vechi, de vestimente regești arse și-o mireazmă săgetătoare, a nisipurilor tulburate seara în deșerturile memoriei, mă cumineca în adîncuri. Teodora, Tanușa, Maria, Flora, Hrisanthi, fecioarele sîngelui meu din misterele eleusiene, își trimiteau în mine cîntecul și-și picurau în trupul meu sîngele iubirii, precum fragii își picură parfumul sîngerat peste văzduhul neclintit al amiezii. Nu eram altceva decît o miraculoasă cutie de rezonanță pentru dumnezeiasca muzică pe care mi-o hărăzea clipa. Izvoarele pămîntului părintesc își deschideau glasurile fremătătoare în trupul meu, răcorindu-i aridităților și deșertul, setea de libertate și de înălțimi.)

Grecii aceștia, după încăierarea fratricidă dictată de ruși și potolită de americani cu napalm, s-au refugiat pe teritoriul unei țări „surori", Iugoslavia. Aici, Tito le-a dat de lucru, în regiunile învecinate cu Grecia, prin Macedonia sîrbească. Dar, observînd el că grecii se organizează politic pe poziții staliniste, că nu sînt, deci, mulțumiți de politica lui, ca să se scape de ei — așa cum a scăpat și de-o seamă de asasini tembeli —, i-a dizlocat din Macedonia în Banat, la granița cu R. P. Română, unde i-a supus unui regim de munci grele și de hrană ușoară, dînd în același timp ordin secret grănicerilor să se facă a nu-i observa atunci cînd ar încerca să treacă dincolo, la români.

Așa s-a și-ntîmplat. Grecii au căutat refugiul într-o țară

mai apropiată de Stalin, idolul lor. (Ce monstruozitate!! De la Pericles, la Djugașvili!) Tito, însă, a scăpat de ei.

Au trecut, așadar, cu toții, fericiți, în R.P.R. și, de îndată ce-au călcat pe pămîntul românesc, au fost arestați — din ordinul consilierilor sovietici de la Ministerul de Interne —, judecați și condamnați la cîte opt, pînă la 20 de ani pentru... „trecere frauduloasă de frontieră", cu scopul de-a face spionaj anti-sovietic. Astfel au fost condamnați comuniștii greci, pentru activitate intensă împotriva comunismului. Cum naiba să nu-ți fie milă de ei?!

Se comportau suspect de disciplinați, deși disciplina nu prea le este-n fire, ca niște copii vinovați care așteptau indulgența și iertarea din partea părinților pe care i-au supărat.

Vina împotriva Moscovei și-a Revoluției le era înscrisă pe trupurile acoperite de răni cicatrizate, primite în focul luptei pentru revoluție și pentru Moscova.

Aveau între dînșii răfuieli, socoteli nelimpezite și neîncheiate, dar nu le dădeau pe față, înaintea celorlalți, și nici nu-și scoteau ochii, nici nu apelau la „politițki ofițir", așa cum făceau sîrbii. Purtau dispute aprinse pînă la incandescență, dar în surdină, fără să se facă auziți, numai între dînșii. Aveau în mijlocul lor un puternic stîlp catalizator, un fel de mentor de mare prestigiu, pe fostul general de partizani, Costas Caraghiorghis, mîna dreaptă a lui Marcos în timpul luptelor fratricide, pe numele adevărat Giftu-Dimu, adică Dimu țiganul. Era bărbat frumos, vînjos și de statură potrivită — aducea a luptător troian, cu părul de culoare lupie, cu privirea melancolic metalică —, pășea cu greutate și demnitate și era înzestrat cu un intelect menit cu totul altor preocupări decît cele politice. Zăcea în celularul de la Mărgineni de un an de zile — după ce zăcuse alți doi ani în subteranele Ministerului de Interne — și nimeni nu-l întrebase nimic, nici tu „politițki ofițir", nici tu ofițer de serviciu, nici tu procuror, nici tu director sau gardian, nici măcar de complezanță batjocoritoare. La interne i s-au dat însă cărți, ca să nu se plictisească. I-au satisfăcut această cerere, așa cum satisfaci ultima dorință condamnatului la moarte, căci Caraghiorghis era deja condamnat la moarte. De jumătate era trecut pe lumea cealaltă... „O récompense, après une pensée"!, iarăși îmi vin în minte versuri din Valéry... Pe românește ar veni cam așa: „Ce mai recompensă după-atîta trudă".

Caraghiorghis cunoștea cinci limbi, a reprezentat Partidul Comunist grec la mai toate congresele celorlalte partide frățești, a condus oficiosul partidului comunist grec, „Rizospastis", adică „Extirpatorul de rădăcini", multă vreme, și a condus frontul (care front?) de lupte de partizani din chiar regiunea comunei mele, avînd centrul de comandă în satul de valahi, între Macedonia și Epir, Ameru. (Se spunea că din ordinul său Manolis Glezos a smuls de pe Acropole, într-o noapte, steagul cu zvastica, înlocuindu-l cu cel al Eladei.)

Limba română a deprins-o la București, dar a desăvîrșit-o în pivnițele Ministerului de Interne, unde a însușit-o temeinic; cunoștea, mai bine decît mulți profesori de literatură română, pe Blaga, Eminescu, Arghezi, Barbu, Pilat, Coșbuc, Alecsandri... și era judicios, obiectiv și foarte onest în formularea opiniilor. Spunea, de pildă, că Eminescu este mai mare ca Dionisios Solomos, pe Arghezi îl asocia într-un fel lui Palmas, despre Blaga afirma că ei n-au un poet de talia lui, îl admira pe Barbu, considerîndu-l mai consistent și mai grav decît Mallarmé, îl iubea pe Pilat — „acest Francis James al poeziei române", pe Coșbuc și Alecsandri îi apropia de Valaortis, iar despre poezia pastorală a lui St. O. Iosif spunea, pe bună dreptate, că este mai palidă decît aceea a lui Costa Cristalis, mult mai desfășurat, mai amețitor, deși amîndoi cuțovalahi.

Nu știu ce făcuse, în ce anume fel deviase de la linie (se zvonea cum că se încurcase la București cu o jurnalistă franțuzoaică, dornic de viață după atîta agonă, dar că autoritățile ruso-române, considerînd că este mai prudent și mai eftin să-l țină la pripon, cu alocație de un leu șasezeci pe zi, decît cu sinecură, mașină la scară, roiuri de agenți păzitori după el etc. l-au legat de țăruș), căci îl arestaseră și-l țineau în închisoare fără să-l fi judecat. (Judecat era el mai drastic de către alții, decît de către un căcăcios de tribunal.)

Se interesa foarte îndeaproape de soarta revoluționarului grec un consilier sovietic, care-l iubea nespus de mult — cu dragoste neprecupețită, rusească — așa cum se va vedea mai departe.

Era doctor în științe sociale și avea trupul punctat cu urme de răni închise. Afișa o mare fermitate-n opiniile sale de comunist, dar mai mult pentru a dobîndi indulgență decît din convingere. Se arăta binevoitor, dar viclean în relațiile cu cei-

lalți, circumspect și atent. Își simțea capul în traistă și nu știa cum să facă să-l așeze din nou la locul său, pe umeri.

— Ce-ai fost tu, mă, afară?... General?..., îl întreba cu ură de clasă sergentul gardian Sincu.

— Am fost țeca țe tu nu poți să înțeledzi, răspundea cu filozofie Caraghiorghis, dar și cu mult amar.

— Du-te-n pizda mă-ti de bandit, răspundea la rîndul său și Sincu, plasîndu-i un vîrf de cizmă-n fund, ca să intre mai repede și mai adînc în celulă.

Îmi cultiva prietenia și-i făcea plăcere să stea de vorbă cu mine, dar le interzicea cu stricteţe celorlalți greci să steie în preajma mea, mai ales lui Gheorghios Axuristos, bolnavul de plămîni, care mă iubea. „Nu înțelegeți, spunea el, perorînd, grecilor, că într-o bună zi Republica va veni să ne elibereze pe noi, iar pe acești banditi (banditii eram noi ceilalți) să pună mitralierele?"

Axuristos, însă, cel care și-a lăsat viața și tinerețea în munții Gramos, temperament feroce, dar și capabil de mari gesturi de dăruire, l-a înfruntat zicîndu-i:

— Dar tu, generale, de ce tot conversezi cu el?...

— Cu mine-i altceva... Eu cumpăr de la el... gînduri, îl descos..., ceea ce voi nu puteți face. Voi sînteți maleabili și vă modelează el cum nu trebuie.

— Aici sîntem toți „soma che ema" (adică trup și sînge, sau, o apă și-un pămînt), replica ferm, cu puțină sfruntare, sublocotenentul de partizani Ghiorghios Axuristos.

Ce-i drept, grecii nu s-au solidarizat cu noi la nici una din manifestările noastre greviste. Erau de-o principialitate revoluționară de-a dreptul jalnică. Fără ca să pîrască la „politițki ofițir", fără să-ncerce să-i intre-n grații, fără să se aplece — ferit-a sfîntul — după vreun chiștoc, se conformau în schimb riguros disciplinei interne a pușcăriei.

Într-o zi generalul s-a îmbolnăvit. (Se pare că boala lucra de mult într-însul.) A făcut o pleurezie. După un timp de mai multe zile a cerut insistent, dar în zadar, să fie dus la infirmerie, să fie îngrijit, să fie tratat (i se răspundea invariabil așa: „Du-te-n mă-ta, generale" și i se trîntea ușa-n nas), a fost obligat, tocmai el, cel care se opunea din principiu oricărei greve, să intre-n greva foamei.

L-au lăsat în grevă timp de patru zile, fără să se intereseze nimeni de dînsul, iar în ziua a cincea l-au scos dintre noi și

l-au instalat în celula zisă infirmerie, ca să dispună mai în voie de el, „ca să-l îngrijească".

Nu i-au acordat nici cea mai rudimentară asistență medicală, nu i-au dat măcar o pastilă antinevralgică, dacă nu cumva dintr-altele, nu s-au încumetat nici măcar să-i extragă lichidul din pleură cu siringa. Nimic. Cînd consilierul rus a aflat că s-a îmbolnăvit, s-a îmbătat zdravăn.

Caraghiorghis și-a dat seama atunci că totu-i pierdut, că este condamnat la moarte, fără drept de apel, nici de grațiere... A început să se pregătească... Se ruga lui Dumnezeu cu mîinile împreunate pe piept, în tăcere, ore de-a rîndul. Cînd ceilalți cîțiva „bolnavi" din celulă ieșeau la plimbare, el îl implora pe austriacul Laczi Stoicovici — om din cale-afară de inteligent și de cinstit și de omenie — să rămînă cu dînsul în celulă. Bunul, prietenosul Stoicovici rămînea. În celulă se aflau numai ei doi. Atunci Caraghiorghis i se spovedea din adîncul inimii covîrșite de căinți. În ultima mărturisire l-a rugat pe Laczi, între altele:

— Am pecate grele pe constința, domnule Loți, pecate foarte grele si ele nu me lasa sa mor. Intr-o zi am ucis, cu muna mea aceasta — și-a ridicat, tremurînd înfricoșător, dreapta-n aer —, 34 de ostasi dzermani pentru ca au refuzat se zure credința lui Stalin: au refuzat se iscaleasca un document prin care le se țerea sa se lepede de calitatea lor de soldaț dzermani. Este țeva teribil, tromerös! Nu pot sa mor... Te rog în dzenunchi, spune la domnul Mihadas — dinsul va scapa si va fi om liber, si este un om ținstit — ca-l implor din tot sufletul, în fața lui Hristos, sa caute sa ia legatura cu soția si cu fica mea (aici i s-au înecat ochii în lacrimi) ori sa scrie o scrisoare... Sa spuie la fata mea, studenta la Atena (în țările de democrație sovietică, fiii celor mai prăpădiți dintre deținuții politici nu aveau voie nici măcar să gîndească la așa ceva, nu să se înscrie la vreo facultate!) sa spuie ca am lasat cu limba de moarte aceasta dorința: *sa nu care cumva sa guste din otrava scuipatului comunist.*

Înainte de-a muri cu o oră, cînd erau absolut siguri că va muri, l-au dus la infirmeria dreptului comun — pentru că numai condamnații de drept comun aveau drept la asistență medicală — și l-au culcat pe-un pat cu saltea și cearceaf și chiar cu noptieră lîngă pat. Deci, generalul Costas Caraghiorghis a murit de moarte bună, în condiții civilizate.

Apoi au anunțat Comitetul refugiaților greci de la București, care-a trimis numaidecît o delegație să-și ieie ultimul rămas bun și să-i acorde ultimele onoruri eroului lor. Bineînțeles că, înainte de-a sosi delegația, s-au pus pe noptiera mortului fiole de penicilină și alte soiuri variate de medicamente, precum și lămîi, portocale, biscuiți, miere de stup, mere ionatane și domnești, borcane cu diferite compoturi pe fereastră, într-o căniță supă de pui, iar după spusa răutăcioasă a unui gardian, cică i-ar fi pus la căpătîi și niște masline cu țîri. Cum să nu-ți fi fost milă de ei?

După plecarea trimișilor, mulțumiți peste poate, medicamentele și celelalte bunătăți au fost puse la adăpost pentru o altă, cine știe ce mascaradă.

Printre greci se mai aflau doi țărani: Drosinos și Nicolas, absolut nevinovați și de-o superbă inconștiență, ridicați cu toptanul și făcuți partizani... tot cu toptanul. Erau niște figuri homerice. Era o adevărată plăcere să stai cu ei de vorbă ore întregi.

Drosinos, cel de-aici din celulă, îmi amintea, și ca nume dar și ca figură, de bătrînul grec Drosinos pe care l-am cunoscut în copilărie, păstorul de capre cu țundră gri din păr de țap, omul acela fără casă, fără căpătîi care mă deprinsese, cîndva, prin coclaurile Tesaliei, cum să mă curăț de păduchi, care-mi băsnea despre haiduci, cu ochii pierduți în depărtări, despre moarte și iubiri, care-n zilele de sărbătoare se retrăgea într-un loc foarte de taină și acolo, încolăcit sub țundră — indiferent dacă era frig sau caniculă —, tăcea îndelung, ascultînd, cred eu, cum trec peste el vînturile văzduhurilor și săgetătoarelor șoptiri ale pustiei..., și care, cînd se întîmpla să se afle-n sat — asta se întîmpla foarte rar —, iar în clopotniță să tragă clopotele, el, atunci, ca apucat de demoni, arunca nebunește cu pietre-n turnul clopotniței, în clopote.

Nu întîmplător, ci printr-o speculație a sa ingenioasă, se afla printre greci, căci grec era de origine, și unul pe nume Caravias, născut la Turnu-Severin, fost mare activist comunist la București ca student, element foarte zelos în campania de reeducare a deținuților din închisoarea de la Pitești, al cărui tată, căpitan de șlep pe Dunăre, fusese omorît de nemți într-o busculadă, cetățean român, un fel de căcăcios ipocrit, mieros și obraznic.

Hărțuit de frica faptelor sale, s-a strecurat printre greci, crezînd că într-o bună zi, împreună cu compatrioții săi, va putea să scape peste graniță. Gîndurile sale au fost date la aveală pînă la urmă, iar el, dacă nu mă-nșel, lichidat de securitate pentru treaba ei ce motive..., ca și Chirion, Țurcanu, Stănciugel etc.

Într-o zi venind vorba despre firea poporului român, el a afirmat, cu impertinența aceluia care era sigur că va părăsi România, cum că românii sînt un popor de lași, de parșivi, incapabili să se conducă singuri, lipsindu-le orice virtute în acest sens, și că prin urmare este firesc să-i conducă alții. Era prea mult, cînd te gîndești că bunicii și părinții lui au făcut averi mari în contul acestui popor, că el însuși a putut face universitatea nestingherit de nimeni, făcînd chiar pe activistul, în timp ce tinerii români erau supuși la tot felul de discriminări și lovituri!... Era prea mult. L-am izbit pe loc cu pumnul peste gură. Mai tîrziu, în mai multe ocazii, mi-am adus aminte de fapta mea și n am regretat-o.

Nemții alcătuiau, la rîndul lor, tot un grup izolat. Fugeau, instinctiv, mai ales de sîrbi, față de care aveau un fel de fobie. Vorbeau cu admirație despre Grecia, compătimindu-i pe greci. Se uitau cu nețărmurit dispreț la francezi, lăsîndu-se fascinați de stilul de viață și de cultură al Franței. Manifestau indulgență față de englezi, urîndu-i în fond; le părea bine cînd italienii și românii încercau să se apropie de ei, îi simpatizau cu umor pe turci, iar la unguri și la bulgari nu se uitau, ca și cum nici n-ar fi fost acolo.

Doi dintre ei, tineri, împinseseră camaraderia pînă la o iubire nefirească.

Seara, cînd se adunau laolaltă, cu bătrînul Schwartz în mijlocul lor în chip de zeitate, cîntînd în cor lieduri din *uraltenzeiten*, îmi păreau înfricoșător de frumoși și de mari și puternici. Schnik era un fenomen ieșit din comun, extraordinar. Neputînd suporta foamea, fugind mereu cu disperare din fața ei, urmărit mereu de spectrul ei, om de peste doi metri statură, cu schelet de uriaș, neputînd suporta nici să nu lucreze, circula de la un pat la altul, aduna în jurul său amatori (auditoriu) și le ținea toată ziua, pînă noaptea tîrziu, conferințe despre orice ar fi vrut: știință, tehnică, industria alimentară, tehnologii de tot felul... La capătul acestor eforturi, cădea în

patul care nu-l încăpea, istovit, ca un erou legendar peste dumbrava din pădurile Turingiei, după o luptă gigantică cu Hagen. Răpus de foame, dormea pînă dimineaţa ca un balaur, iar din colţurile gurii i se prelingea saliva.

Günter, în schimb, era alintatul închisorii. Avea acest neamţ vocaţia de-a fi prieten ideal. Pînă şi sîrbii îi căutau prietenia, ba şi francezii, chiar dacă-n sinea lor îi ziceau: primii fascist, ceilalţi bestia blondă.

Era micuţ, nelacom şi, prisosindu-i mereu mîncarea, o dădea altora, firesc, atent, ca nu cumva să-i jignească. Îşi impusese o anumită disciplină a raţiei alimentare şi se rezuma cu linişte la ea, într-o autostăpînire senină.

Evadase dintr-un lagăr de prizonieri de la Vaslui, micuţ cum era şi ager în mişcări s-a strecurat neobservat şi, după ce a străbătut Carpaţii, hrănit, îmbrăcat, adăpostit şi călăuzit de păstorii valahi, fată de care rămăsese cu o admiraţie şi o dragoste fără margini, s-a pripăşit la Braşov, la o Ilonka iubeaţă şi frumoasă. Ilonka, sinceră şi bucuroasă de prietenosul, simpaticul şi mititelul Günter, oaspe harnic şi drăgălaş în aşternutul ei, a mărturisit iubirea pentru omul de pripas unei prietene săscuţe. Ba, mai mult, avînd Ilonka încredere nepermis de multă-n prietena sa, a adus-o acasă şi i l-a prezentat şi ei pe fugarul oştean neamţ. Săsoaica, în numele solidarităţii de rasă, i-a cerut lui Günter să se mute la dînsa şi să nu mai stea la unguroaica de Ilonka. Demn şi cinstit, micuţul Günti a refuzat cu indignare propunerea lui Hanele. Atunci săsoaica, furioasă, s-a dus direct la poliţie, unde a declarat că la Ilonka Cutare se află adăpostit un soldat german.

Astfel Günter a primit — pentru evadare din lagăr — zece ani de temniţă, fericit foarte că nu l-au predat ruşilor, ani pe care-i executa cu voioşie, de parcă s-ar fi aflat într-un internat un strengar cuminte.

Era unicul fiu al unor muncitori feroviari din nu ştiu care Frankfurt, învăţase la perfecţie limbile română, franceză, italiană şi engleză, curat la inimă ca un copil, drept şi săritor, atent să nu jignească, îndrăgind mult cîntecele şi camaraderia. Surîzînd se trezea, surîzînd adormea; surîsul lui, cel puţin între oameni, nu asfinţea niciodată. Din această cauză i se spunea, în alint: sunny boy (copilul soarelui).

Francezii erau oameni foarte sociabili, cozeuri fascinanți, bricoleuri de vocație, dar sufereau îngrozitor de foame, nu o puteau îndura decît cu greu mare, uneori luînd, din cauza aceasta, pe fețe, aerul unor copii nefericiți, gata să se tînguie. Rabelaisieni din fire, dizertau copios despre jamboane preparate nu știu cum și le saliva abundent gura — nu totdeauna dințată — după meniuri imaginare. Aveau o sensibilitate foarte acută, dar n-aveau mîndrie. Lucizi și cîrtitori, erau în același timp creduli și capabili de răbufniri irațională, cu tot raționalismul lor funciar. N-apucai să pomenești numele vreunei somități de altă naționalitate, că ei, îndată, citau un francez.

Pe englezi și pe nemți îi urau, iar față de italieni manifestau un fel de dispreț superficial. Se umileau, se aruncau după chiștoacele de țigară aruncate de gardieni, dar pentru nimic în lume n-ar fi făcut figură de mușarzi, adică de lepre, de turnători. Aici slăbiciunile lor se izbeau de un prag insurmontabil, de-o lege de fier a demnității.

Îi tortura foamea, o suportau înduioșați și se umileau — considerînd că rușinea nu e a aceluia care se umilește, ci a aceluia care umilește pe semeni —, dar nu se prostituau. Erau îndemînatici și de-o zgîrcenie crîncenă și savantă, în stare să aplice o mie de petice, petecuțe, punctulețe de petice, unul peste altul, pe o cămașă ori pe o izmană, mai bine decît să se îndure să-mbrace una nouă... ori să stea degeaba, în dulce-lene, ca balcanicii sau orientalii.

Munca, preocuparea continuă, era pentru ei un fel de patimă ce-i stăpînea pînă la perversitate. Te rugau să le dai ceva de cîrpit, de dres, pe gratis, numai ca să aibă ce lucra. Nu puteau suporta metafizicul *far-niente*. Făceau din cuie ace de cusut, andrele din cine știe ce sîrmă ghimpată găsită te miri unde și confecționau cipici din firele smulse — nu de ei — din saltea ori din pătură. (La Mărgineni aveam saltele.)

Aveau umor și erau și parșivi. O dată, bietul Delagnes, Dumnezeu să-l ierte, stînd pe patul de sus și învîrtind pe deget ața pe care turcul Keazim din patul de jos i-o dădea de pe un mosor (turcii erau singurii deținuți străini care primeau pachete, dar numai cu haine și mărunțișuri de menaj...), îi spunea lui Boisset, care stătea alături de Keazim, pe franțuzește: „Ține-l pe turc în povești cît mai mult ca să-i manglesc cît mai multă ață".

Delagnes era un francez înalt și osos, cu mersul opintit înainte, sigur pe tălpile de peste 30 de cm., cu nas de Cyrano, plăcîndu-i să vorbească mult și frumos, dar să și mănînce mult și bine. Suferea de ciroză, dar, pentru aceea, dacă obținea patru gamele de arpacaș, le snopea pe toate, și imediat după ce le mîntuia, spre exasperarea colegilor din celulă, bubuia noaptea-ntreagă în tinetă, fără pauză, legat la cap și văietîndu-se de dureri.

Dacă ziceai ceva rău despre Franța i se umpleau ochii de lacrimi. Nu avusese copii, avusese-n schimb două neveste pe care le-a pus în pămînt pe amîndouă. Avea mădular de peste 20 de cm. în stare inofensivă. În cealaltă stare, atingea, după spusele sale, cam 25—26 de cm. (Țăranul român Traian Buda, văzînd-o într-o zi la baie, a zis în felul său țărănesc: „Mă, dacă ăsta mai stătea în mă-sa cîtva timp, ieșea numai cosor".)

Vorbea cu mîndrie despre galii săi din Auvergne și-mi spunea mereu, ca-ntr-o presimțire, numai mie, la care ținea cel mai mult: „A, mon vieux Theo, tu seras libre, mais moi, je lesserai mes os ici". (Ah, bătrînul meu Theo, tu vei fi liber, dar eu, eu am să-mi las oasele-aici.)

Suferea cînd vedea că stau de vorbă cu nemții sau cu italienii. Erau cu toții gata să deie la infinit vorbe frumoase, dar n-ar fi dat nici-un fir de păr din capul lor, din ce era al lor.

A murit de icter negru. Ca să-i potolească foamea de care suferea infernal, comandantul a ordonat să fie internat la celula-infirmerie. Aici gardienii i-au dat mîncare la discreție, cu ciubărul, adusă de la dreptul comun.

Într-o seară a mîncat multă mazăre cu carne de porc (deșeuri) și-n cursul nopții a murit, așa cum a murit și profesorul Ionel Scrima, compatriotul meu, acesta cu numai trei ceasuri înainte de-a fi pus în libertate, de-a ieși pe poarta închisorii afară. În cursul după-amiezii, în timp ce se plimba cu alții în solar, mi-a promis că de îndată ce iese va anunța-o pe Zoe despre mine. El, Scrima, ispășise, împreună cu alții, o așa-zisă pedeapsă administrativă, și-acuma le dădea drumul, în serii de cîte trei, pe rînd. Aceștia, pedepsiți administrativ, erau separați de noi.

Cumpăram, povestea Delagnes, de la Moreni, un metru de salam și, cu dreapta pe volanul mașinii, iar cu stînga pe salam, cu nevastă-mea alături, lichidam, înainte de-a ajunge

la Ploiești, tot salamul, iar de îndată ce ajungeam la Ploiești, ne duceam la restaurantul „Berbecele", unde serveam o cină à la huiduci.

Pokerul îl juca nu pe bani — banii nu contau pentru el —, ci pe o lopată de petrol, lopata fiind o anumită unitate de măsură în exploatarea țițeiului.

Paul Boisset, prietenul său de o vîrstă, era inginer electrotehnician, căsătorit cu o grecoaică din Constanța și trăia aici de 25 de ani. Avea o fetiță adoptată, Fransinette, și se ruga zi și noapte lui Iisus și Fecioarei Maria pentru viața și fericirea ei. Își făcuse și un rozariu din miez de pîine.

Considerat a fi singurul dintre francezi care cunoștea bine româna — dați fiind cei 25 de ani trăiți printre români —, el făcea oficiul de șef de celulă... (În paranteză fie spus: francezii și ungurii sînt două națiii care anevoie deprind o altă limbă, lipsiți fiind cu desăvîrșire de-o asemenea vocație. Pînă și turcii învățaseră alte limbi...).

Seara, la închidere, ori dimineața, la deschidere, cînd trebuia să dcie raportul ofițerului de serviciu, ne îngrămădeam la ușa celulei ca să-l auzim pe Boisset cum raportează pe românește... „Drepsi!", apoi, molfăind foarte emoționat: „Don' suleutenan', camerà șinși, fașe-nchidereà, cu șaz detenuți".

— Cum? Cum ai zis? Ia mai zi odată, intervenea amuzat ofițerul, iar Boisset repeta, aproape transfigurat de importanța serviciului ce-l îndeplinea.

Toți — cu excepția bătrînului Bassy, care trecuse la islamism în urma unui amor pentru o beduină, cînd lucra în Algeria, unde i se acordase de către statul francez și Legiunea de Onoare pentru merite deosebite — erau catolici fervenți, mai mult creduli decît credincioși. Era copilăros și băuse-n viața lui — după cum însuși mărturisea — un lac întreg de vin. Avea și el ciroză dar, mai cumpătat la mîncare decît Delagnes, nu numai că n-a murit, dar se pare că s-a ameliorat considerabil cu severul regim alimentar la care eram supuși. (Este și închisoarea bună la ceva. Te vindecă de ciroză. Dar numai închisoarea comunistă!)

Avea un obicei nostim și duios: confecționase din lemn trei lopățele, considerate de dînsul trei linguri: una pentru el, alta pentru soția, și alta pentru Fransinette. (Boisset servea ciorba nu cu lingura, căci se termina prea repede, ci cu lopățica, prin scufundarea ei în conținutul din gamelă, și apoi lingea ceea ce

se prindea, se lipea de lopățică.) Înainte de a-și primi porția, cînd se apropia ora mesei, așternea pe pat o batistă curată — asta vrînd să-nsemne fața de masă —, aranja cele trei tacîmuri, adică lopățelele, cu grijă, pe marginea batistei, rostea un rozariu de laudă către Fecioara Maria, după care începea servirea mesei, operație care dura ceasuri întregi, uneori pînă ce sosea cina. (În felul acesta avea impresia că mănîncă încontinuu, deci că se satură, și făcea, totodată, ca, astfel, să-i treacă mai ușor și mai repede timpul.)

Înmuia, deci, lingura (adică lopățica) în gamela cu ciorbă, după care o băga-n gură, lingînd-o..., și tot așa pînă ce gamela cu ciorbă se golea, după care își mînca, firimitură cu firimitură, și sfertul de pîine.

Avea într-însul ceva din puterea oarbă, impetuoasă cu care francezii se aruncă-n luptă — precum galii lui Vercingetorix odinioară —, înspăimîntător de creduli și de nestăviliți.

Bătrînul Bassy purta chiloți cu un crac pînă la genunchi, iar celălalt pînă ceva mai jos de coițe, avînd aplicate peste ei mii de petecuțe, unul peste altul. Ce erau francezii de zgîrciți, dar ce era el! Nu-i de mirare: maică-sa era scoțiancă. Era deci zgîrcit și-i plăceau glumele obscene, iar, ca să aibă senzația de îndestulare, proceda altfel decît Boisset: aduna mîncarea pe două zile — pînă ce se strica — și o mînca apoi toată o dată. Apoi se culca și, „sătul", mitralia din fund, neîncetat, toată noaptea. Husser, atunci, om pedant și umblat în lume — fusese bucătar pe-un vas comercial și era cetățean elvețian —, îl apostrofa cu indignare. Bassy nu se lăsa... Îi replica violent, încît, nu rareori, cei doi bătrîni se încăierau în toată legea, cu aprindere.

— Comment ça va, monsieur Bassy? (Com îi, dom' Bassy?), îl ațîțam uneori cu întrebare insidioasă.

— Piost, răspundea el cătrănit.

— Mais pour quoi? (Dar de ce?)

— ...Nu se scol pul, termina el, zîmbind, discuția.

Cel mai simpatic dintre ei era, fără-ndoială, șoferul Louis Fontanais. Un breton vînjos, cu ceafă de taur și brațele cît gleznа, demn și rușinos, stîngaci și feciorelnic în gesturi, precaut să nu se facă de rușine, cu un fel adorabil de-a se autoironiza, decent și pudic, suferind cuviincios din cauza promiscuității în care trăiam, iertător și iubitor de lucruri minunate — ca orice breton, credea în minuni și era cu adevărat catolic

—, iubit la rîndul său de toți, fără excepție, mai ales de către turci.

Istorisea cu mare haz pățania de la Jilava, cînd l-au ciomăgit pe bietul Fontanais gardienii, din cauză că, neștiind ei cum anume să-i pronunțe numele, el n-a răspuns la apel, spre disperarea caraliilor care cutreieraseră de nu știu cîte ori închisoarea, căutîndu-l fără să-i dea de urmă...

— Care ești, mă, ăla, biserica și botezătoarea mă-tii, (cu disperare) ăla, cum mă-ta te cheamă..., Fontanfon, Fantanfa..., Fantonfa..., Anton Pan, Fontan-Fan...

Un profesor se apropie de hîrtiile din mîna gardianului și zice: „Fontanais, Fontanais..."

— A, oui, c'est moi (A, da, eu sînt), răspunde dumirit, cu aer mirat și speriat, bietul Louis.

— Fontane, futu-ți fîntîna cui te-a născut... Așa!... Și umflă-i lui Fontanais cojoacele, rupe-i ciolanele... Noroc c-avea cioante zdravene, de marinar breton.

Cînd îi venea rîndul să țină pătura drept paravan înaintea hîrdăului de murdărie, la ceasul de folosire a acestuia, el de un capăt iar celălalt deținut de celălalt, Fotanais făcea acest serviciu cu un aer extrem de grav, plin de importanță, solemn aproape, de parcă ar fi dus trena unei regine la o mare ceremonie.

Era la Mărgineni și-o celulă de unguri, foști plutonieri de jandarmi, condamnați pentru crime împotriva umanității, săvîrșite pe teritoriul Transilvaniei de Nord în timpul administrației Horthy.

Retrași și sumbri, blindați într-un sistem de disciplină severă ori de temere, cuviincioși și tăcuți, nu se apropiau de nimeni. Erau osoși și grei, unul aducînd la mers cu un cal de pustă, cu schelete cionturoase, nu știau și nici nu-și băteau capul să deprindă vreo altă limbă. Nimeni nu știa ce se-ntîmplă în celula lor. Era cea mai misterioasă... Printre dînșii se afla un bătrînel foarte simpatic, glumeț și ghiduș, căutînd mereu din ochi pe semenii săi ca să și-i apropie. Singurul care s-a uitat spre noi, în timpul plimbării, și care ne-a zîmbit.

Intr-o zi au făcut gălăgie sălbatică. Credeai că se surpă tencuiala de pe pereți, atîta de dur repezeau cuvintele pietroase din gură. Au bătut în ușă și-au cerut cu vehemență răbufnită să fie scoși din celula lor cei doi secui: Tamaș și Piter. Secuii ace-

ia erau, ce-i drept, cam suciți din fire, iar uneori îi apuca un fel de turbare, din senin.

Făceau ce nu făceau acești jandarmi sumbri și misterioși, însă, că numai ce te pomeneai cu ei plantoane pe coridor, te pomeneai că intră-n celulă în chip de frizeri, că-mpărțesc pîinea, ciorba, supraveghează curățenia etc.

Mai tîrziu, la închisoarea din Pitești, era să cunosc un alt grup de maghiari, format din Cögör, Balogh Demeter și Iordaky.

Primul fusese președintele Mádosz-ului, rectorul Universității maghiare din Cluj, căsătorit cu o evreică deșteaptă. Deși întrunea toate datele exterioare antropomorfice specifice rasei hunice: nas turtit, lătăreț, ochii mici, băgați în fundul orbitelor, pometii brutal ieșiți afară, carcasa osoasă și vizibil cracoșă, avea totuși o fire blîndă, îngăduitoare, incapabilă de-a leza pe altul. Era un înțelept, chiar dacă pe fond de nițică gogomănie. Se părea că tot ce gîndea și tot ce făcea pornea nu din voința sa, ci a nevestei sale. Zîmbea cu resemnare amabilă.

Balogh Edgar, profesor la aceeași Universitate de limbă maghiară din Cluj, amestec de șvab și evreu — maică-sa profesoară, iar taică-său colonel în marina imperială, el căsătorit cu o slujnică din secuime, femeie vrednică, comunistă din ilegalitate, care-a făcut din el un luptător —, era un fel de pașoptist întîrziat, caraghios de încăpățînat, o vulpe microasă, o curcă mereu hulitoare, lată-n șale și spurcată-n clonț, robul fudul al celui mai obstinat șovinism. Și, de fapt, maghiari, pe jumătate și aceștia, erau numai fiii săi, iar el numai prin sentimente. Era maghiar nu prin părinți, ci prin copii, prin cei ce i-a născut, nu prin cei ce l-au născut. Șovinismul se pare că este un atribut al renegării și-al convertirii. Zilnic se ruga reverențios de gardieni să-l ducă la raport, la ofițerul politic, unde teoretiza insistent asupra convingerilor sale de comunist și lansa memorii către prietenul său și-al lor, Dr. Pătru Groza, ca să-l grațieze (a mai fost condamnat pentru crimă de înaltă trădare și grațiat și, chiar dacă ar fi fost condamnat încă de zece ori pentru aceeași culpă, tot grațiat ar fi fost, ba chiar decorat la urma urmei), memorii în care elogia politica guvernului de la București, în care-și exprima, subliniat, devotamentul său față de țara și poporul român, după care isprăvă, întors în celulă și necunoscînd originea mea de valah, se pornea a cleveti și-a strecura venințuri parșive la adresa românilor, popor incapabil după dînsul de-a crea valori de cultură și civilizație.

Băieții lui făcuseră studii universitare, nestingheriți, lucru care nu s-a întîmplat cu fiii condamnaților politici români, dar dacă le vorbeai pe românește se uitau la tine năuci și respectuoși, fără a manifesta interesul de-a pricepe cît de cît ceva în această limbă. Aceasta dintr-o dispoziție pedagogică părintească. Tot atît de mult ca problema drepturilor unguresti în Transilvania îl interesa și problema propriei sale stări organice. De pildă, pentru ca terciul ori arpacașul ori ciorba de varză să se asimileze total, pentru ca să nu se piarză nimic, de îndată ce termina de înghițit conținutul gamelei se întindea în pat, la orizontală, cădea într-o liniște absolută, provoca un vid intelectual în eul său pentru a nu afecta buna digestie și asimilare a bolului alimentar și stătea așa timp de zece minute, după care se întorcea pe dreapta, unde iarăși stătea în nemișcare perfectă alte zece minute, apoi pe stînga și, în sfîrșit, pe burtă; pe urmă se ridica și-și continua peroratiile comunist-șovine, ca și vizitele la politruc.

Era foarte elastic, avînd un dar deosebit de-a face genuflexii, ca-n spectacolele rococo. Știa de asemenea să ponegrească cu rafinament.

Cînd a mers, de pildă, student fiind, împreună cu un grup de studenți maghiari la Masarik, în vizită, el a observat că președintele avea pantalonii descheiați și-i miroseau atît ciorapii cît și subțiorii, sărmanul. Aceste amănunte erau spuse pe un ton de șăgalnică compasiune față de...

Despre români spunea că: „Noi nu ne temem de ei..., că avem o cultură și-o civilizație și-o tradiție administrativă superioare"...

— Gîndiți-vă bine, îi răspund, s-ar putea să aveți motive să vă temeți. Mai gîndiți-vă și mîine continuăm discuția.

A doua zi:

— Domnule Mihadaș, gîndit și înțeles că aveți dreptate. (Despre mine credea că sînt grec.) Trebuie temem de ei... De două virtuți ale lor: de pula românească și de democrația românească.

— Explicați-mi, vă rog.

— Iată: dacă cineva vine-n Transilvania și trece prin sate, acolo unde sînt mulți copii, cățărați pe pom, galagie pe stradă, în curtea, acela sat rominesc este. Unde unul, doi, pe prispa cocoloșit, acesta sasesc, sau unguresc este. Dupa aceea, barbat romin mai bun este, barbat ungur țafnos și stupit. Fe-

mei unguroaice trage la barbat romin, căci mai omenos, mai iertator este.

— Bine, am înțeles. Dar cum stăm cu democrația?

— Asta o chestiune mai trista este. Eu facut armata Tirgu-Jiu. Soldat simplu fost. Intr-un zi, duminica fost, eu stat santinela la porta reghiment. La ora opt fost, sunat gorna, anunțat vizita general. Dis-de-dimineața eu vazut linga cazarm un femei batrin, forte batrin, cu desag și brobod. Eu lasat stai acolo-n pace... Chind sunat gornist aparut trasura frumosa tras de doi cai negri, naravaș. Eu cremenit la post, pregatit dai raport. Trasur insa oprit inainte intrat cazarma, general cu frunze pe chipiu coborit trasura — barbat frumos fost tare —, mers la batrin femei care stat linga zid luat la brațe si sarutat la ea. Batrin femee mama gheneral fost, gheneral Carlaont, si asta facut la mine a plinge... La Ungaria general din taranca nu exista, inca. Asta temem. Trebuie temem ei, democrație lor.

Un altul, Tóth Kálmán, profesor de limbă și literatură maghiară, fost comandant de lagăr, condamnat de către justiția din România pentru crimă împotriva umanității și care, după ce a stat șapte ani în temniță între români, nu a învățat decît doar atîta românească: „Sus pe cer sînt multe stele, / Pe pămînt sînt floricele, / Dar nici una nu-i ca ochii mîndra mele". Atît și nimic mai mult. Nu dorea să-nvețe, dar eu cred că nici în stare nu era.

Parcă dușmănea pe toată lumea. Era împotriva evreilor, dar și a nemților împotriva comunismului ca și a catolicismului, ca un adevărat profesor.

În ziua cînd i-a venit fata la vorbitor de la Oradea, a fost atît de fericit — o lăsase de opt ani și-acum avea cincisprezece —, încît a împărțit întreg pachetul, cu toate bunătățile dintr-însul, la toată celula, vărsînd lacrimi din ochii lui naivi, peste mustățile-i vitejești...

După ce au ieșit din temniță — cu excepția lui Kálmán —, restul ungurilor din Transilvania au fost instalați de guvernul român în vile, li s-au plătit despăgubiri, li s-au dat posturile pe care le-au deținut înainte de arestare, li s-au dat chiar ordine, medalii și tot felul de decorații, li s-a cerut scuze, li s-a sărbătorit ziua de naștere, soțiile lor au primit pensii speciale, de ilegalitate, iar copiii lor burse și trimiteri în străinătate (de unde nu s-au mai întors). În sfîrșit, au fost pupați chiar și

undeva..., în timp ce banditul de mine, valah fiind — tocmai de aceea — și încă dintre cei total adevărați, nemetisați nicicum, venit în România dintr-o altă Transilvanie, care este Macedonia, am mai stat peste termen încă niște luni în temniță (erau îngrijorați să nu cumva să mă repatriez în Transilvania grecească și să mă piardă), a trebuit să șomez ani îndelungați, urmărit la tot pasul, ca o „pasăre bună de vînat", de poterile și potăile securității, ca să mă prindă din nou în laț, lucrînd ocazional și sezonier unde apucam: la reparat și asamblat de lăzi la Aprozar și Fructexport, paznic la afumătorii de prune, cules de smeură și afine, totalizînd borderouri la gestionarii de centre de colectare a fructelor (care știau să fure bine, dar nu știau să adune), iscălind cînd cu dreapta cînd cu stînga, cînd cu picioarele, cînd cu gura pozițiile false de pe aceleași borderouri conținînd marfa furată de la cumpărători și apoi împărțită cu miliția, partidul, ministerul și procuratura etc., la mestecat în cazanele de marc, cu inhalarea continuă a bioxidului de sulf, la săpat de fîntîni cu echipa lui Cengheri, țiganul din Sărata, parafinînd, bioxidînd, pulpînd și dogărind, asortînd și descărcînd marfa pe la centrele de colectat fructe de pădure, făcînd, iarna, pe șeful coloanei hipo la Sendroaia, dînd la răstimpuri ore de română și franceză (nu pentru mult timp, deoarece securitatea punea în vedere părinților să nu mai trimită pe copiii lor la un bandit ca mine pentru ore — unui evreu, Horovitz, nu i-a păsat de aceasta —), la călcat cu fierul mucavale la fabrica de confecții „Flacăra" din Cluj, om de serviciu la școala de ucenici utilaje C.F.R., de unde am fost dat afară fulger în urma unui denunț făcut la Direcția Regionalei C.F.R. de către Breiner, securistul de la „Tribuna", denunț în care se atrăgea atenția asupra pericolului ce paște pe viitorii ceferiști din cauza prezenței mele printre dînșii..., manipulant de marfă la I.C.R.A. (Întreprinderea cu ridicata a produselor alimentare) timp de trei ani, unde am ajuns să fiu angajat datorită unei izraelite, Eva Lupaș, admiratoare de-a mea — aveam și eu admiratoare — care deținea funcția de secretar al organizației de bază acolo, pentru ca, în sfîrșit (prin indulgența și grija conducerii de stat și partid, în urma rezoluției lui Dej prin care se întorcea spatele rușilor, dar și prin șantajul discret pe care l-am făcut eu amenințînd că voi cere repatrierea în Grecia în cazul că nu mi se dă un serviciu corespunzător studiilor pe care le-am făcut ca bursier al Sta-

tului român), să intru, în vara lui 1964, la Teatrul Național din Cluj, ca angajat temporar, cu sabia lui Damocles deasupra capului și cu încă una: aceea a intransigenței mele, pe postul de referent literar, 1100 de lei salariu, făcînd în schimb muncă și de secretar literar, și de dispecer, și de orice vrei, uneori chiar și cea pe care trebuia s-o fac... A fost cea mai plină de nervi și de umilință perioadă din viața mea, umilință resimțită cu atît mai tare cu cît orgoliul meu nativ cu greu o putea suporta.

Italienii erau niște buni camarazi de suferință. Erau demni și cinstiți, chiar dacă aceste două virtuți aveau la ei un aer pronunțat de spectacol operetistic, erau duioși și săritori și, mai ales, sfruntători față de conducere, ceea ce mi-i făcea din cale-afară de simpatici.

Erau iscusiți, dibaci la tot felul de tehnii, ingenioși și violenți. Confecționau, din te miri ce, mici obiecte de artizanat și, la cea mai mică lezare, explodau în vociferări gesticulate. Ei erau cei care inițiau grevele, strigînd în gura mare de la ferestre: „Viliachi, viliachi", adică lașii, lașii, la adresa celor care nu acceptau să intre-n grevă.

Luigi a păstrat pitită, el știe unde, o bucată de intestin murdar, pescuit în porția sa de ciorbă de varză cu „carne", pînă într-o zi cînd și-au făcut apariția în celulă niște ofițeri; unul era procuror-colonel.

Întrebînd, berbantul și prosperul colonel, cum ne simțim, Luigi i-a sărit înainte, aproape sub nas (încît colonelul s-a dat de-o parte de frică) și, cu mațul între degete, agitîndu-i-l sub mustața Douglas, cu gesturi dansante, i-a dovedit în mod concret procurorului bunăstarea noastră, ca și grija neprecupețită a statului față de oameni.

— Eco, ci dano a mangiare cacato, declama Luigi, și-i vîra sub nas mațul spurcat.

— Voi nu sînteți oameni, voi sînteți bandiți, a decis procurorul.

— Va fan cullo, cazzo sporco (du-te și te f...-n cur, pulă spurcată), a replicat, gata-gata să-i pleznească fierea de ciudă, Luigi, colonelo dei coioni (colonel al coaielor), și s-a suit în patul său, unde a continuat, ostentativ, să modeleze-n miez de pîine un țigaret.

Își puneau totdeauna sentimentele-n scenă, gîndurile, atitudinile. Papà Umberto Bellemo, atunci cînd afirma că Roma este capitala „de la podesta romana e de la civilità catolica" (a puterii romane și a civilizației catolice), ridica din mers piciorul cu peste treizeci de cm. mai sus, așa micuț și burduhănos cum era.

Papà Bellemo suferea de inimă și-a murit acolo, într-o noapte. Știa că va muri, simțea cum îi dă tîrcoale moartea, tot mai de aproape, făcea chiar glume pe tema aceasta. Suferea și cu sufletul și cu trupul, dar nu se văieta, ba dimpotrivă, își persifla suferința și sfîrșitul, da cu bobîrnace în moarte.

Nu-i părea rău de nimica, dar plîngea după un cîine de vînătoare pe care-l lăsase acasă singur, căci Umberto fusese mare vînător în viața sa.

Ultimul gînd l-a trimis spre acel cîine. Copii nu avea... Avea, în schimb, deși era micuț, mai micuț decît Napoleon, cînd era liber, 130 de kg. greutate pămîntească. Atunci cînd se auzea strigătul cucuvelei pe zidul sur al mănăstirii de altă dată de la Mărgineni, papà ne atrăgea atenția, mie, lui Luigi și lui Aristide: „O auziți?... Curva, pe mine mă cheamă, după mine strigă, porca putana (scroafa de curvă)".

Cînd un sergent de la infirmeria dreptului comun a venit să-i ceară niște date biografice despre boala de care suferea, papa Bellemo iarăși a glumit cu noi, spunînd: „Luigi, Aristide, Teo, ăștia îmi fac formele de ieșire!"

Era din cale-afară de pedant și de curat. Patul său era totdeauna mai frumos aranjat decît al unui elev premiat de la o școală militară. Lucrurile — cîte le mai avea — îi erau aranjate ca-n trusoul unei fecioare, spălate și fără nici un fir de praf pe ele. Pudic, nu folosea tineta în celulă; mergea la veceu cînd ieșeam cu ea s-o golim, și pentru treaba mică. Mergea la veceu rar, căci n-avea după ce..., deoarece el nu mînca nici puținul care ni se dădea.

Seara, cînd ofițerul de serviciu și cu sergentul Ciorobea au venit să facă închiderea, cînd ne-au scos pe coridor și ne-au așezat cu fața la perete (căci așa ne numărau, pe la spate) ca să ne numere, iar apoi să perchiziționeze-n saltele, sub pături și-n tinete, l-am rugat stăruitor pe papà Bellemo să rămînă-n pat, căci se vedea limpede că-i este rău.

— Nu, a răspuns răspicat el, decît să strige la mine, mai bine vin cu voi.

S-a ținut tare și-a venit să stea lîngă noi, cu fața la perete, pentru a fi numărat și el acolo ..., pentru ultima dată.

N-am intrat bine-n celulă și a și-nceput să aiureze: „Ce dracu, mă Luigi, de ce ai vărsat arpacașul pe patul meu“ ... „Uite, mi-ai murdărit pătura. Bine-ți stă“ ... și ștergea cu mîna, nervos, petele imaginare de arpacaș de pe pătura perfect curată și tot atît de perfect întinsă pe pat. În aceste ultime clipe, viața își arăta ultimele-i urme de murdărie.

Apoi, papa Bellemo s-a suit în patul său de la etaj și-a rămas liniștit, cu ochii tulburi rătăcind departe. De la locurile noastre, noi îi urmăream tot în liniște, toate mișcările. A stat așa, privind numai el știe unde și văzînd numai el știe ce, pînă la orele 10, cînd, brusc, s-a dat jos din pat, s-a dus grăbit la ușă și-a-nceput să bată-n ea ... Sergentul Ciorobea a descoperit vizeta și, pentru că papă Bellemo se ruga de el insistent și gîfîind să-l scoată la W.C., Ciorobea, după ce a mimat gîfîielile bătrînului, schimonosindu-le, văitîndu-le ca o țață oțărîtă, i-a trîntit vizeta-n nas: „Ce mă-ta vrei, mă, ce mă-ta ... Du-te-n ...“

— Îi este foarte rău, domnule sergent, a răcnit Luigi.

— Și ce dacă, a răspuns Ciorobea, scărpinîndu-se-n ...

(Era acest gardian un oltean aspru, milităros și foarte chipeș. Strict în executarea ordinelor, ca orice tîmpit. Mai fusese și caporal de gardă regală, așa că... Cînd era el de serviciu, pățimeam amarnic Ne aplica legea la sînge, ca o muiere proastă. Era superstițios și-l preocupa ... ideea existenței lui Dumnezeu. Era temător din fire și credea că dacă execută ordinele primite s-a împăcat și cu lumea și cu Dumnezeu. Într-o zi, avînd el despre mine credința cum c-aș fi filozof, adică un fel de vraci, datorită mutrei mele mereu morocănoase și „meditative“, m-a luat de-o parte, într-un ungher al solarului, în timpul plimbării, și m-a întrebat aproape-n șoaptă:

— Dumneata, care ești filozof, spune-mi, sîntem numai între noi, există Dumnezeu sau nu? ...

Ce naiba să-i zic? Să-i fac teorie despre argumentul cauzal, finalist etc ... ar fi fost ridicol.

— Aveți copii acasă? întreb eu, în loc de răspuns.

— Da, am trei, a răspuns și el.

— Atunci să știi, că, dacă ai copii, există Dumnezeu. Și continuu: pe copiii tăi îi chinuiești tu aici, nu pe noi. Ține minte!.

Din ziua aceea olteanul a devenit omenos cu noi, adică a început să trișeze regulamentul și disciplina ce decurgea dintr-însul.)

... Papá Bellemo atunci, cu privirea rugătoare și vocea vinovată, ne-a cerut îngăduința — cerîndu-și rușinat și iertare — să folosească tineta de murdărie din celulă, că nu mai poate... „Iertare, iertare, vă rog", a zis și s-a așezat pe buzele tinetei, deșertînd fulgerător dintr-însul tot ce mai era murdărie. (Cea mai curată dintre toate ființele din acest univers este moartea! Pedanteria excesivă, estetismul absolut, chintesența vieții.)

Apoi, purgat de tot ce mai era otravă-n el, s-a suit liniștit și anevoie în patul său, a scos din fața de perină straie nouă, le-a îmbrăcat, peste cap — după ce a suflat asupra ei înlăturînd cu mîna fel de fel de fire imaginare ce s-ar fi depus pe ea — a așezat o șapcă, s-a rezemat cu spatele de perete și-a stat în așteptare, sub becul electric ce lumina deasupra capului său, de data aceasta ca o candelă de veghe.

Noi trei, în paturile de jos, îl urmăream cu atenție înfricoșată. Ni se auzeau bătăile inimii. Curînd, papá Bellemo și-a ridicat generos șapca, descoperindu-se înaintea noastră (a lumii) și-a zis: „Domnilor... la revedere"! Și-a așezat din nou șapca-n cap și-a înclinat capul pe dreapta, pentru totdeauna.

Luigi a bătut în ușa cu mînie.

— Ce vrei, mă, ce bați așa?, a răspuns Ciorobea.

— A murit..., și Luigi s-a lăsat podidit de furie și de lacrimi totodată.

Ciorobea a deschis și, cînd s-a dumirit despre ce este vorba, văzîndu-l pe papá Bellemo cum stă de frumos, cu capul înclinat pe dreapta, a desăvîrșită nevinovăție, și-a acoperit, printr-un gest instinctiv, ochii cu coatele, a fugit pe coridor, s-a lipit de-un colț și-a plîns acolo ca un nemernic.

Turci erau doi: Kiazim și vărul său, Mustafa. Erau ei veri, după sînge, căci, sub raport social, primul era patronul, iar celălalt sluga. Kiazim era proprietarul unei nave comerciale, care acum staționa uitată undeva prin rada portului Constanța. A avut și Mustafa un vas, tot așa mare, dar l-a pierdut într-un naufragiu. A rămas deci sărac *(fucară)* și s-a angajat ca mecanic — și ca orice-ai vrut — pe nava verișorului său. Era om bun, blînd, cu un surîs capabil să-l dezarmeze chiar și pe Ivan cel

Groaznic, era prietenos, supus și plin de pudoare. Celălalt era mofturos și-și dădea aere de boier. Era cam țeapăn, deci caraghios; infatuat, deci redus. Mustafa, ciupitul de vărsat, în marea lui înțelepciune turcită, se împăca cu situația de argat și respecta relația de rang față de vărul său, aici în pușcărie ca și pe vas. Făcea de serviciu în celulă și la golitul tinetei în locul lui Kiazim, îl servea pe Kiazim cu pîinea și gamela la patul unde ședea cu picioarele cruciș sub dînsul ca sultanii, dîndu-i, bineînțeles porția cea mai mare și mai grasă. Îi cîrpea și-i spăla, de asemenea, rufăria.

Kiazim Agdohan (Vultur) își purta cu demnitate rangul... Mustafa înțelegea ce-nțelegea în sine-și și-și făcea slujba ca un turc cinstit și credincios, uneori zîmbind indescifrabil, cu nastradinească viclenie.

Era, alături de Waldemar, cetățeanul suedez, de Günter și de Fontanais francezul, cel mai îndrăgit coleg, cel mai de omenie om *(adam)* și cel mai de nădejde prieten *(adas)*. Adevărat copil al lui Alah!

La ora mesei, stînd lîngă Waldemar, alter-egoul său nordic după caracter, îi șterpelea acestuia, în glumă, pe nesimțite lingura din buzunarul de sus al zeghei, acolo unde berbanții își poartă batistă albă.

Waldemar, după ce își așeza tacticos gamela cu fiertură pe genunchi, stînd pe marginea patului, lîngă nedespărțitul de el Mustafa, căuta stăruitor și mecanic lingura-n buzunarul cu pricina, fără să-ntoarcă într-acolo ochii, iar Mustafa atunci rîdea de el cu hohote... Rîdeam bineînțeles și noi de naivul Waldemar și rîdea și el de propria-i hăbăuceală.

Acest Waldemar era un vrăjitor, avînd el corespondențe orfice cu universul. Cînta întruna. Nu-l puteai scoate dintr-ale sale nici să fi tras în el cu „orga lui Stalin", avînd în permanență arborat pe fața-i de copil un zîmbet neverosimil, transcendent, iar pe buze îi vibra mereu taina unui cîntec, a unei amintiri. Compunea versuri pentru care apoi făcea și muzica. Dacă îl întrebai ceva în legătură cu vreo problemă mai gravă, nu răspundea, ci ridica doar din umeri, aceasta însemnînd pentru el răspunsul-limită la orice exigență a teoriei cunoașterii.

Mergea lent, tîrînd zgomotos după dînsul galenții. Exasperat de încetineala și calmul său imperturbabil, un gardian, într-o zi, i-a aplicat niște cizme-n fund. Waldemar s-a prăvălit în

labe. Apoi s-a ridicat lent, s-a scuturat de praf și, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, cu aceeași încetineală tîrșiită, și-a continuat mersul înspre celulă, fluierînd alene un cîntec cu zăpezi și mesteceni din nu știu ce provincie minunată a Suediei, parcă Wermelai.

Putea să-l batjocorească cine cum dorea, să-l fure hoții, să-l dezbrace pungașii, să-l ucidă brutele... Avea el lumea lui în care trăia cu adevărat, se bizuia pe certitudini proprii și nu se sinchisea de nimeni și de nimic, mai ales de părerea și fapta unor inși ca Sincu, Ivănică, Ciorobea, Moldovan etc. Avea el taina sa, și-n această taină vedea ceea ce oamenii nu sînt vrednici să vadă. Ca asinul care purtase pe Isus în spate, era de mîndru și nepăsător.

În viața de-afară, se spunea că-i curgeau banii și alte obiecte din buzunare, dar pe Waldemar nici că-l durea capul.

În ziua cînd cei doi turci și-au primit de la magazie boccelele pentru plecare — era după tîrgul dintre Occident și Moscova, cînd a căzut rețeaua sovietică de spionaj (cazul Petrov) și s-a făcut schimbul de oameni: occidentalii predînd în mîna rușilor pe spionii ruși, iar Moscova dînd ordin țărilor-satelite să elibereze din închisori pe deținuții străini (troc de oameni!) —, înainte de a părăsi celula s-au oprit emoționați, descoperindu-se amîndoi în fața patului meu, și, luînd cuvîntul Kiazim, cu solemnitate mare, a vorbit:

— Bre, cafadar efendi Mihadaș, Alah vrut noi toarcem Turchia 'Nainte plecat vrei spune la tine cuvînt frumoz. La Kiazim Agdohan și la Mustafa estem de-acum, vrem ști mata, două patria: una de la nașterea și de la sînge, Turkia, alta de la suferința și de la prietenia, România. Nu uitam noi niciodată acest lucru...

M-am ridicat în capul oaselor — ceasul era deosebit — și am ascultat cuvîntarea, cu vădit efort ascunzîndu-mi lacrimile dar și zîmbetul.

— Dar, a continuat Kiazim, vinovat nostra suferința, estem Baltagi pezevenghi. (General turc, care, ademenit la așternut de împărăteasa Caterina a Rusiei, a cedat o mare și hotărîtoare bătălie împotriva rușilor, bătălie ce putea schimba radical drumul cotropitor al Rusiei). Dacă el, rufhian, nu culcat la pat cu mascarî cadîn Caterin părăteasam Rusia, pentru care cur Baltagi vandut batalia, nu chinuit astăzi atîta om cîrmîzî

pezevenghi, nu stat pripon Kiazim și Mustafa și cafadar efendi . . . aisi . . .

Ne-am îmbrățișat și ne-am sărutat. Mustafa mi-a zîmbit îndelung. Port pecetea acelui surîs al lui Mustafa și-acum în inimă.

Erau la Mărgineni și cîțiva austrieci. Nu cred să existe oameni mai simpatici și mai oameni ca ei. Fericită sinteză între umanismul latin și seriozitatea germană, între spirtul lejer, omenos al mediteraneanului și sentimentalismul german, între rigoarea germană și sociabilitatea latină.

Erau nemți fără rigiditate și latini fără zgomot. Afectivitatea lor nu era nici gravă, dar nici frivolă. Nu afișau corectitudinea la modul arogant, iar umorul lor se preta la șugubii, tocmai din spirit de solidaritate cu ceilalți, ca să nu se distingă . . . Șparleau, de pildă cîte o gamelă de terci cînd treceau pe la bucătărie — ca să fie-n ton cu viața din închisoare —, fluierînd cu candoare cîte un lied, și-apoi, bucuroși de isprava făcută, își dădeau aere de viteji. Se bucurau de bucuria ta și se întristau de suferința altuia.

Bulgari erau numai doi: primul, un frizer, un bulgar propriu-zis, avînd toate semnele proprii acestei seminții, și bune și rele, adică: nasul cîrn, ochii mici, vîrîți sub arcade, pometi lați și proeminenți, gîtul scurt și gros, gesturile rudimentare, firea tăcută, parcă mereu subversivă, conspirînd, într-un fel de veghe enigmatică de fiară a pustiei pîndită de primejdii, dar stăpînită și de setea de-a ataca, afișînd o politețe dubioasă, vecină cu naivitatea și credulitatea, gata-gata însă să se schimbe în cruzime, de-o pedanterie asemănătoare cu a ungurilor; iar al doilea: un trac propriu-zis, om de munte, robust și neîncrezător în oameni, deși dornic de prietenie, vînjos ca un urs și muncit de demonul libertății. Se pricepea de minune, aidoma țăranului român, să te tragă de limbă și să-ți ghicească toate gîndurile, el rămînînd ascuns și nedezghiocat, îmbrăcat în acel aer de filozofie vicleană, de prostie jucată subtil. În ziua despărțirii, s-a uitat la mine lung și mi-a zis-o: „Nî chirù Dumnidzăl'i". (Ne-a pierdut Dumnezeu). Bănuiam eu ceva, simțeam că ceva mă atrage spre el, că ceva din firea lui este și a mea, dar mă ținea la distanță și nu-mi permitea să-mi lămuresc gîn-

durile. O dată s-a mai scăpat către cineva cu o vorbă aromânească: „Va-ț dau, va-ț dau“ (o să-ți dau . . .), dar am crezut că-i vreo rămășiță rătăcită-n memoria lui din traiul laolaltă cu ceva macedoromâni.

Nu știu ce-o fi făcut, dar a încercat să treacă granița, fugind de la stînă, în Grecia, iar de-acolo în lumea largă, dar, ghinion, după ce-a atins pămîntul Greciei, necunoscînd legile orientării topografice, tot dibuind treceri și cărări a nimerit tot în Bulgaria, unde a fost înșfăcat.

Nu s-a lăsat. A luat-o spre România și-a nimerit, dar în pușcărie.

Urmărind cu atenție mișcările acestui trac, cînd spre sud, cînd spre nord, ca să scape de la pieire în fața oceanului slav și-a talazului bulgar (mai apoi și-al celui grec) deslușim, clar înțelesul acelorași mișcări, executate de-o întreagă semințe, de pe urma cărora s-a închegat și s-a ales poporul român: macedoromânii și dacoromânii.

Mai erau între noi și doi englezi: unul pe jumătate, făcut de Carol al II-lea cu soția inginerului de piane de la palat, englezul Sponder, iar al doilea, un bătrîn distins, fără morgă nici filozofie.

Cearly era un tînăr simpatic și de treabă, leit taică-său ca înfățișare, și se ocupa în viața liberă cu trafic de vite. Îi plăcea să se laude cu naționalitatea sa britanică, dar mai ales cu titlul de cetățean al Majestății Sale Regina Angliei. Pe chestiunea aceasta și pentru că amenința că Guvernul Majestății Sale va cere socoteala pentru tot ceea ce fac cu el aici, a încasat într-o zi o bătaie de toată frumusețea. În ziua cînd se-ntîmpla să ne pice supliment, după ce se sătura cu arpacaș, odrasla regală se întindea în pat, cu palmele sub ceafă și zicea: „Acum blănița unei femei tinere și *Simfonia a V-a* de Beethoven“.

Bătrînul — i-am uitat numele, parcă Russel — era liniștit și demn și manifesta o sinceră simpatie față de români. „Nu vă dați seama de calitățile pe care le aveți, zicea el. Puterea noastră de a răbda este o chestiune de educație, în timp ce puterea voastră, a românilor, este o virtute naturală. De ce oare n-ați reușit să creați o cultură și-o civilizație ca a noastră?“

— Tocmai pentru că răbdarea noastră este o virtute naturală, dar, mai ales, pentru faptul că în timp ce Anglia este în-

conjurată de-un ocean, România este înconjurată de-un continent, i-am răspuns. M-a sărutat.

Era bolnav, nu-și putea reține lichidul intestinal (avea o dizenterie interminabilă, dar n-a apelat la vreun ajutor medical, nici neliniște nu manifesta la ideea că putea să-i fie fatală holera, cum de altfel i-a și fost).

Să spunem cîteva cuvinte și despre un evreu aflat la Mărgineni, Pohne Marcel, cetățean german.

Se născuse în Germania, crescuse în Anglia, își făcuse studiile în Franța, trăise în Rusia, contribuind intens la construirea socialismului acolo, perora marxist, dar gîndea sionist și era condamnat pentru niței spionaj în favoarea Americii, precum și pentru trafic de valută. În '45, primise sarcina, din partea guvernului sovietic, ca, după intrarea trupelor rusești în Franța, el să fie cel care să conducă opera de curățire — ecarisaj — a bibliotecilor franceze — mai ales aceea a Sorbonei — de toate cărțile cu conținut contrarevoluționar. De asemenea, în această calitate, trebuia să epureze Sorbona de toate elementele reacționare, urmînd să preieie apoi postul de rector, iar mai tîrziu, cel de Ministru al Educației publice din Franța. Răbda de foame, dar nu se lamenta și îi scotea din sărite pe nemți prin laitmotivul insistent, provocator, cu seacă insinuare: „La mine-n Germania, în Germania noastră, la noi în Germania“... Umbla cu capul în pămînt, bălăngănindu-l ușor la dreapta și la stînga, avea un rictus în colțul buzei prin care zîmbea unei vedenii de cine știe unde sau sieși și era de o indiferență calmă, sigură, autosurîzătoare. Francezilor, de pildă, le spunea, cu liniște, că Franța este o țară multinațională; nemților le spunea că sînt prostănaci și primejdios de docili și le vorbea de: „La noi în Germania“; românilor că sînt lipsiți de demnitate, au cea mai săracă limbă și cele mai coruptibile instituții; ungurilor că nu sînt o nație, ci doar o conștiință pe care au creat-o în mod forțat, artificios, etc. etc. Era serviabil și, cu același calm cu care jignea, se ocupa de mulți, învățîndu-i limba engleză.

Se va întreba, și pe bună dreptate, cititorul ce căutau atîția străini în închisorile din România. Sîrbii și grecii, pentru că trecuseră clandestin frontiera, ca să scape de „iadul condus de

călăul trădător Tito" și să se regăsească fericiți în raiul stalinist; cei doi bulgari, tot pentru același motiv, dar nu de dragul raiului pe care-l aveau de fapt și-acasă și în aceeași porție servit, ci dintr-un spirit nătîng de aventură. Francezii, italienii, austriecii, germanii, suedezii, englezii, chiar și un american, după cum vom vedea ceva mai tîrziu, au fost condamnați numai și numai pentru a-i folosi după aceea ca un fel de monedă de șantaj. Întîi și-ntîi, nu erau persoane simandicoase, imune, ci niște pîrliți de funcționari. I-au cules de pe stradă, așa într-o doară, pentru că erau necesari ca piese de schimb.

Stalin nu era prost, adică, la fel ca orice cretin, era foarte ager și foarte viclean. El a dat ordin politrucilor săi din țările „eliberate" să facă, adică să însceneze, cîte un proces fiecărei ambasade occidentale. Nu se știe cînd ai nevoie de atari deținuți, marfă bună pentru șantaj. El era, ca orice geambaș, și un bun psiholog, cunoscînd foarte temeinic mentalitatea, pînă la cele mai neînsemnate reacții, a occidentului, umanismul lui de mătuși decrepite, dar mai ales a conducătorilor de-acolo (umanism de care Stalin avea tot dreptul să-și rîdă-n mustață). Multiplele lui rețele de spioni și de potăi strecurate cu dibăcie în lumea liberă putea să sufere la un moment dat o defecțiune, o anume fracțiune a lor să cadă-n mîinile poliției adverse. Atunci, Stalin ar fi oferit pe deținuții occidentali, pîrliți, din închisorile țărilor din răsăritul Europei în schimbul spionilor ruși căzuți în mîinile poliției de dincolo. Previziunea s-a dovedit a fi precisă... Lui Stalin îi ieșea pasiența după plac. Se juca cu conducătorii europeni și extrem-europeni cum te-ai juca cu niște neajutorați de copii hidrocefali, cum un motan, pe cît de viclean pe atîta de feroce, cu niște șoareci sau șobolani decrepiți, bolnavi de milă dizenterică, de lașitate.

A căzut la un moment dat rețeaua de spioni ruși condusă de Petrov. Motanul de la Kremlin a rezolvat lejer problema: un troc. În schimbul spionilor ruși căzuți în mîna capitaliștilor, el a eliberat pe jigăriții cetățenii străini occidentali ținuți în închisorile din România sau... (Nu știu dacă l-a recuperat și pe Petrov, despre care se spune c-ar fi predat toate secretele rețelei lui americanilor. Cred că da. Iar Stalin s-a lins copios pe bot și s-a spălat cu lăbuțele, rîzînd cu desfăț.) Adversarii lui erau făcuți parcă cu degetul, nu cu...

3.

O dată, la Mărgineni, am făcut cunoștință și cu ceea ce se cheamă „celula albă", după ce o cunoscusem la penitenciarul din Cluj pe cea neagră, care, în cazul de față, chiar albă fiind, nu se poate numi chiar antonimul celeilalte.

Procurasem niste recuzită pentru scris: tăblița de placaj, un cui și săpunul pe care-l așterneam în strat peste placaj. Nu era admis. În cazul că erai prins cu așa ceva asupra ta, se considera un lucru mult mai grav decît dacă ar fi descoperit armă de foc, tun. Se făcea anchetă, se dresau acte savante, se punea în mișcare întregul aparat de securitate — a statului, se dădea alarma, se sesiza C.C.-ul și erai pedepsit exemplar.

Aici funcționa o fabrică de mobilă. Mesele și scaunele, după ce erau finisate, se așezau pe niște suporturi mici de placaj. Cum holul prin care treceam, cînd mergeam la plimbare, era plin de mobilă, eu am tras repede de sub un scaun o tăbliță de placaj și-am preschimbat-o imediat în tăbliță de scris. Așterneam peste suprafața ei un strat de săpun, iar peste acest strat, cu o aschie sau cu cuiul, scriam versuri, maximum două strofe, una pe-o parte, alta pe cealaltă. (Ce bine ar fi ca toți poeții să fie constrînși să-și scrie poeziile în aceste condiții, astfel nu s-ar încălca legea economiei și-a concentrării maxime și nu s-ar aluneca în galimație poetică și inflație prozodică.)

Mai foloseam și gamela, fundul ei, și anume partea exterioară a fundului. Îl înmuiam cu apă, presăram deasupra d.d.t., acesta se fixa pe fundul gamelei și astfel caietul de scris era gata confecționat. Pe acest strat se putea scrie cu aschia sau cu acul sau cu unghia.

Ni se dădea enorm de mult d.d.t., atît de mult că uneori pluteam într-însul ore-ntregi, ca niște moroi. Unii dintre noi, mai slabi, se umflau la față, ca păduchii la corp înainte de-a muri. Difuzau asupra noastră praful d.d.t. cu pompele, așa cum stropești pomii: pe față, pe haine, pe sub haine, peste tot. Ne purtau de grijă. Ne dădeau și de rezervă. Din această rezervă. am folosit eu pentru a scrie.

A prins de veste administrația. Am fost pîrît la „politiți ufitir", iar de data aceasta — ghinion pentru mine — pe tăbliță nu sta scris românește, ci un text în limba engleză. (Învățăm

engleza.) Descoperirea corpului delict a căpătat pînă la urmă proporțiile unei probleme de securitate națională.

— Aaa, banditule, comunici cu cei de-afară! Arunci tăblițe noaptea peste zid și informezi...

În van m-am silit să le demonstrez că era vorba de ceva inutil și inofensiv, de-o lecție naivă, școlărească de limba engleză. La cazul ultimului cuvînt, au sărit asupra mea și m-au lovit îndesat, ca pe Sponder. Cînd gardianul Sincu și cu încă unul dădeau peste capul meu cu pumnii, printr-o zvîcnire reflexă i-am aplicat celui dintîi o directă de dreapta, cum se spune în pugilistică, în plex. Ce-a urmat după aceea să nu mă-ntrebi! (Dacă eram cetățean român o pățeam, sigur, mai rău ca Dumitrache. Dacă n-aveam privilegiul de a mă considera printre cetățenii străini, eram, fără doar și poate, omorît sub călcîie, ca șarpele.) S-a sunat alarma, s-au strîns ca lupii, de peste tot, și-au tăbărît asupra mea.

Era în ianuarie 1953, iarnă de pomină, cu zăpezi nemiloase si geruri cuaternare. M-au apucat, așa cum mă aflam, în cămașă și izmene — căci este mai cald să te acoperi cu hainele decît să dormi îmbrăcat într-însele — și m-au aruncat în celula albă, într-o carceră. Celula aceasta este o celulă ca oricare alta, atîta doar că este golită de paturi și i se smulg din țîțîni ferestrele ca să intre liber gerul înăuntru și libertatea.

În celula albă se introduce o carceră neagră, dacă se poate cu vîrfuri de cuie ieșite pe dinăuntru, în carceră se introduce vinovatul, care stă acolo, în ianuarie, pînă cînd îi expiră pedeapsa, ori pînă expiază.

Și de data aceasta am fost cu noroc, datorită gardianului Nuțu, acest țăran gălățean brav, policeman de tip vechi, burghez, un Pristanda cu forță de Hercule, pe cît de gălăgios în efectuarea slujbei, pe atîta de omenos, pe cît de aparent servil față de superiori, pe atîta de indiferent, chiar disprețuitor în cugetul său cel bun și mărinimos. Urla la noi și ne ocăra ca să audă administrația, dar tot urlînd și ocărînd căra-n celularul nostru ciuberele cele mai pline cînd era de serviciu, aducea și suplimente, de ne sătura de terci, arpacaș, cartofi și varză. În timpul cît dura serviciul de scoatere a tinetelor la curățat sau de distribuire a mesei, Nuțu consuma peste două pachete de țigări, căci tot aprindea cîte una, trăgea de două ori din ea și-o arunca pe jos, pentru noi.

În cele trei zile și trei nopți cît am stat la „alba", alb și eu, așa în izmene și cămașă cum mă aflam, Nuțu — Nuțu, cum îi spunea, țuguind buzele, turcul Kiazim — mi-a fost ca un trimis al lui Dumnezeu. Fereca bombănind celularul — ca să nu dea cineva incognito peste el —, dădea întîi drumul la sîrbi, îi umfla de țigări, le vorbea frumos și, după ce-i vîra-n bîrloage, deschidea celula mea albă, tot suduind și răcnind. Dar mă scotea discret din carceră și-mi spunea frățește: „Hai, ieși din carceră și plimbă-te prin celulă în pas alergător ca să te dezmorțești, să te încălzești". Apoi, tot răcnind, îmi aducea o gamelă plină cu vîrf cu terci fierbinte de la bucătărie, unde avea oamenii săi de încredere, terci dulce ca pentru hoți, lăsa pe pragul celulei, din greșeală chipurile, o țigară întreagă, aprinsă și, pînă ce termina programul administrativ pe întreg celularul, secția „Contrarevoluționari", care dura cam o oră și jumătate, eu mă plimbam prin celula albă, încălzit, hrănit și cu țigara între degete ca un profesor. (Pedeapsa prevedea ca în cele cinci zile cît trebuia să stau la alba, să nu primesc decît doar o gamelă de apă caldă la zi drept hrană.)

Figura se repeta după-masă la cinci. Așteptam apariția lui Nuțu ca pe-a lui Sîn-Petru.

Avea dreptate bătrînul englez cînd spunea că românii nu-și cunosc virtuțile.

Cînd m-au slobozit de la alba — unde am stat numai trei zile și trei nopți, de celelalte două fiind iertat (le era teamă să nu mă curăț) —, m-am încolăcit în patul meu din colțul celulei și-am dormit mort timp de 24 de ore. Revenind la viață, privind înfățișarea parcă spectrală a lucrurilor și oamenilor din jurul meu, ce se mișcau ca-ntr-o înălțare la cer, am început deodată să îngîn un lied în ființa mea și l-am tot îngînat pînă ce liedul a devenit cîntec, apoi cîntare, și la urmă o imensă pajiște de flori, sonoră.

Din cînd în cînd își făcea apariția prin curtea închisorii cîte un rus. Noi îi spuneam „trimisul apostolic". Era lesne de recunoscut: burduhănos, cu obrajii revărsați peste maxilarele jurasice, bărbia dublă, atîrnînd abundent peste piept, ochii, îngropați vizionar între pleoape groase, albaștri, cu respirația întretăiată de gîfîieli, cu niște buzunare enorme la haină, din care scotea mereu, înfulecînd, mestecînd sumar, înghițînd de-a valma: ba mere, ba chiftele, ba chifle, ba portocale, ba biscuiți,

prăjituri, marmeladă, colțuri de pîine, bucăți de carne, pere pergamute, șunci etc., ca dintr-un adevărat hău al bunăstării umane. Pe pieptul-pîntece îi sălășluia lanț gros, de aur — de la ceas.

După o astfel de vizită urma de regulă un regim de înfometare pentru noi. A urmat și festivalul tineretului, în care timp, din cauza dizenteriei, așa cum am mai spus, cei bătrîni și cei slabi s-au curățat, iar comandantul închisorii s-a sinucis.

Într-o zi m-a lovit dizenteria festivalului și pe mine. Eram sigur că voi muri, ca și ceilalți. Am dat atunci cu galentul după procurorul militar, înjurîndu-l, ca să mă ușrez, înainte de moarte, scuipîndu-l. S-a speriat ca un borfaș și-a ieșit repede afară din dormitor. Din ordinul său m-au depus la „infirmerie".

Cum s-a petrecut? Tovarășul procuror, intrînd în celulă și văzînd că eu nu mă ridic de pe pat întru întîmpinarea măriei-sale, a întrebat în scîrbă:

— Cu ăla ce-i?

— Aa, ăsta-i unul dintre ăia care așteaptă să vină americanii, i-a răspuns gardianul.

— Pînă să vină ei, mă, banditule, zice către mine, noi v-am lichidat pe toți.

Dar în aceeași clipă i-a venit peste cop, zburlindu-i chipiul, galentele:

— Ieși afară, porcule, borfașule, am urlat demențial, și el a ieșit. Tu să le sărută picioarele și alte cele americanilor, căci ei ți-au pus galoanele de colonel pe umeri, iar pe mine m-au vîndut de rob și m-au întemnițat, am mai adăugat eu, ca pentru mine.

M-au dus deci la „infirmerie", unde, în urma unei greve a foamei, cu urlete și amenințări vehemente, a lui Giony, un cetățean american, fără un picior, de care se temeau și-i acordau regim special, care amenința că-i va spînzura cu mîna sa proprie la Nürnberg, care cerea să-i deie voie să telefoneze la ambasada americană ca să trimeată medicamente, altmintrelea îi făcea vinovați de crimă de omor, mi s-a administrat penicilină și-așa am scăpat pentru nu știu a cîta oară de la moarte, Giony fiind de data aceasta mîna duhurilor mele protectoare.

Acel Giony Naghy era un tip ieșit din comun: un mister. Sinteză completă a celor trei naționalități conlocuitoare în Transilvania — căci era și român, și maghiar, și sas —, vorbind la perfecție cele trei limbi — ceva mai slab maghiara —, s-a

angajâat de tînăr în organizația Hitler-Jungen, apoi a intrat în serviciile S.S., cu care prilej ajunge în Belgia, Italia, Norvegia, iar la urmă aviator (așa zicea legenda despre el, cel puțin) în armata U.S.A., în care calitate ar fi luat parte la bombardamentele asupra Ploieștiului și-a Bucureștiului, unde avionul pe care-l pilota s-a prăbușit, iar Giony și-a pierdut cu această nenorocită întîmplare piciorul drept. Umbla deci în bastoane și-un singur picior, fapt pentru care italianii îi spuneau „il zopo", iar francezii „le boitu".

După asta ajunge — spunea tot legenda — conducătorul unei coloane de spionaj care acționa atît pe teritoriul României, cît și pe cel al Ungariei, în slujba americanilor, este descoperit, judecat și condamnat la de două ori muncă silnică pe viață. (N-au cutezat să-i aplice pedeapsa capitală.) Dar, așa condamnat la de două ori muncă silnică pe viață cum era și numai într-un picior, Giony a reușit să evadeze din subsolurile de la Interne, iarăși a fost înhățat, a făcut o parte din pedeapsă la Aiud, iar acuma, beneficiind de cetățenia americană, se afla între noi, ceilalți străini, la Mărgineni.

Se afla între noi, dar trăia altfel decît noi. Primea rația de alimente după cum scria la carte (și știm noi cum se scrie în cărțile rusești și-n ce fel se respectă cele scrise), dacă nu i se dădea ceea ce scria la carte intra în greva foamei și urla ca o fiară, de se strîngea uneori la zidurile închisorii tot satul, crezînd că se întîmplă moarte de om acolo, avea celulă separată, era scos zilnic la plimbare timp de un sfert de oră — tot după regulament — și, pentru că nu i se luase dreptul de-a munci prin sentința de condamnare, a cerut — și i s-a permis — să i se instaleze-n celulă și-un fel de mic atelier, unde el își pierdea mai ușor și mai util timpul. Clocotea de vitalitate, vorbea debordant, chiar și de unul singur, cînta puternic și frumos, tînjea dureros după trup de femeie (cînd noi ceilalți de-abia o găseam pe propriu-zisa ca să urinăm) și era gras și vînjos ca un taur. Soția lui era doctoriță prin Suedia, avea un frate cică ofițer și aviația U.S.A., iar eu unul nu cred ca acel Giony să fi murit acasă, de moarte bună. Toți îl urau și-l pizmuiau, îl detestau și disprețuiau, dar pe Giony-l durea-n coate de toată această stare de spirit la adresa lui. Era, din acest punct de vedere, un american adevărat: avea de toate, putea să rămînă indiferent (chiar indolent) la ceea ce gîndește și simte restul lumii despre el.

La mine ținea în mod deosebit. Eram singurul a cărui prietenie aproape că o implora. I-o ofeream, dar fără căldură, dintr-o omenească slăbiciune, ca să nu-l jignesc cumva în îngrozitoarea lui singurătate de om.

A intrat și-n greva foamei pentru mine, sacrificiu de neconceput la un om obișnuit să mănînce foarte mult și foarte bine, pentru care traiul îmbelșugat, ca la orice american adevărat, este rațiunea fundamentală în viață. Ei n-au, și nici n-au avut, probleme în fața cărora să trebuiască să renunțe la viață pentru rezolvarea lor. Acele probleme le-au rezolvat alții atunci cînd se părea că ar fi putut să le aibă. Da, mi-a salvat viața prin acel gest și-i rămîn îndatorat . . .

Un amănunt ciudat: niciodată nu l-am surprins să privească-n pămînt, ci totdeauna undeva sus și departe. Își dilata paranoic pupilele și vedea la distanțe neîngăduite nouă. Ce anume? N-are importanță. El trăia acolo, în acele spații și dimensiuni extraterestre și se simțea foarte bine. Restul nu contează.

La o grevă a foamei pe care am făcut-o mai multe celule la cîtva timp după aceea, ofițerul politic m-a dojenit spunînd:

— Dumneata ar trebui să fii ceva mai recunoscător. Te-am scăpat de la moarte.

— Pentru că m-ați scăpat de la moarte, vă rămîn cu recunoștință; pentru că vă purtați însă inuman cu oamenii, mă alătur grevei colegilor mei.

Cu ocazia îmbolnăvirii mele, mai ales după mutarea mea la „infirmerie" — un fel de groapă a morții —, Mustafa turcul a plîns: „Cafadar Mihadaș plecat Alah", spunea el, între lacrimi și printre zăbrele, lui Zdru Aristide, compatriotul meu, om de o inflexibilitate de Cato bătrînul, plătind el această inflexibilitate cu ratarea vieții. Pentru Aristide, principiile stăteau mai presus decît realitatea.

Avea totuși, cîteodată, viața de aici, aruncată în afara vieții, clipele ei de reculegere și elevație. În ciuda înscrierii lui de viu, omul cîștiga totuși aici sentimentul unei autoadînciri ce atingea ultimele limite ale memoriei, ale ființei, cucerind starea individualității pure, a purității absolute, frizînd învecinarea cu Marele Mister. Erai atunci doar o stare muzicală, starea de rugăciune mută, de transcendere discretă a vieții și de pulverizare orfică-n mistica aureolă de deasupra feței acestei lumi. Strivită și umilită în totalitatea ei, viața se răzbuna, recuperîndu-se în

esență. Ateul mărturisea că l-a găsit aici pe Dumnezeu, renegatul, străinul față de ai săi își cunoștea aici frații și părinții, soțul ingrat și neatent descoperea, într-o stare de pietate, fața cea adevărată a soției, descoperea, în sfîrșit, aici, în acele clipe de grație, pe Isus, pe părinți, pe prieteni pe soția sa.

Oglinzile în care se arătau, la acea oră, îndepărtatele chipuri întristate sau surîzătoare erau însuși trupul Nirvanei care ni se dezvelea ca-ntr-o fermecată, fantastică anamneză.

Zăpezile aici cădeau altfel... Nu cădeau, ci veneau... Veneau parcă peste un univers de cenuși, de amintiri, de locuri sfinte, de morminte dragi, de cupole de bazilici și mauzolee, de cîmpuri peste care s-au dat, cine știe cînd, bătălii, veneau ca pentru o mare nuntă mistică, de recontopire spiritual-erotică, de reîntoarcere în tot ceea ce a fost și nu mai este.

Ploile aici nu erau ploi, ci innumerabile căi ce duceau toate spre cele de dincolo. Degetele mîinilor care scormonesc insistent în țărîna mormintelor. Cîntec murmurat al morților, al osemintelor, al fosforului din ele, răscolit.

Vînturile, după ce ne frămîntau sufletele, ca pe-un aluat pregătit pentru pîinea de Paști, ne acopereau sub pulberea drumurilor știute, sub toată singurătatea istoriei și-a poeziei lor. Ne acopereau mutenia sub polenurile risipite ale primăverii, sub mireasma pămînturilor țării, sub pătimașa voluptate a lui August, sub mantia toamnei în care ascunde vedenia regretelor și-a pustiei, sub odăjdiile de var, de azur și de roșu eleatic ale iernii.

În primăvara lui 1952, pe la sfîrșitul lui martie, vînturile au bătut aici cu atîta înverșunare, încît am avut sentimentul că vor ridica temnița, cu temelii cu tot, s-o mute și s-o ducă pe-o altă planetă... Acele vînturi de peste acel început de primăvară veneau, nu-ncape îndoială, de pe alte galaxii.

„... Deasupra porților singurătății mele,
Grele vînturi ridică pe pustii
Ale tăcerii flamuri cenușii...

Las'să ridice, mute să vibreze,
Elly!, Elly!,
Peste fluide cripte cu făclii...“

Aici am colindat mai copilărește decît cînd eram copii. Cîntecul avea aici alt miez, cu alt gust pentru cerul gurii noastre, amar. Nălucile din Noaptea-Aducerii-Aminte aveau altă înfățișare, cu alt surîs, de-o bunătate și-o dulceață nelumești și nețărmurite. Abur aromitor, ca-ntr-o biserică neslujită se ridica de pe florile uscate peste mormintele din noi, iar o columnă de fum misterios stăruia la căpătîiul ultimei noastre odihne.

Aici înceta orice poveste, lăsînd în urmă, precum șarpele-și lasă cămașa, doar relicva poeziei, iar noi treceam, cu cea mai de preț a noastră zestre, într-un fel de stare de autoaudiere imnică.

Iată de ce, mai tîrziu, hărțuit de tot felul de lașități și necazuri aveam să-mi doresc, cu nespusă nostalgie, demnitatea și curăția celulei, hieratica libertate a carcerei, suferinda ei neprihană.

PITEŞTIUL ŞI „ELIBERAREA"

1.

Ţi se urăşte să şezi mereu în acelaşi loc. Ajungi să nu te mai suporţi, nici pe tine, nici pe cei din jurul tău. Nu ne mai puteam suferi. Deveniserăm nervoşi, ne ofensam, ne hîrîiam, ne băteam chiar, din senin. Li s-a urît şi lor de noi. Doreau să scape de grija noastră. Nu-i deloc comod, ba-i chiar periculos să păzeşti nişte străini. Cu ai tăi n-ai probleme. Poţi să-i baţi, să faci experienţe, să-i omori, nimănui nu dai socoteală decît aceluia care îţi porunceşte să baţi, să omori, să torturezi. Reclami pe asasin la alt asasin, de deasupra lui pe scara ierarhică. Reclami o vătămare la cel ce te-a vătămat. Cineva te schingiuieşte şi tot lui îi ceri să-ţi facă dreptate, ucigaşul fiind şi făptaşul crimei, şi judecătorul ei. Aşa se petrec lucrurile în socialism, ca-n orice regim despotic, faraonic, de data aceasta cu mult mai multă temeinicie şi rigoare ideologică, fiindcă toate bunurile aparţin — cu evidenţă absolută — unei singure autorităţi, inclusiv (şi la fel) propria ta persoană. Nu îţi convine, te sinucizi.

Ar fi vrut ei să ne bată, dar, cînd ridicau mîna asupra noastră, frica le-o oprea la jumătatea drumului. Asta, trebuie s-o recunoaştem, nu era viaţă pentru ei. Să nu poţi nici măcar să-njuri... Situaţia ofiţerilor şi-a gardienilor de la Mărgineni era vrednică de plîns. Să nu poţi tu nici să loveşti, nici să-njuri, să nu-ţi potoleşti în nici un fel pofta de-a avea sentimentul că eşti tare, că eşti cineva! Era lucru trist! Tovarăşul politic Mol-

dovan a tratat cu sîrbul ca și cu un român și și-a pierdut viața. Dacă sîrbul acela ar fi fost român, ehei!, tovarășul Moldovan nu numai că n-ar fi primit nici-o pedeapsă, dar cu siguranță că ar fi fost avansat în grad — ca unul care-și înțelege sarcinile — și-ar fi primit și decorație. Aveam regim de străini, eram privilegiați. Prea era concentrată atenția ambasadelor străine asupra acestui cuib de năpîrci de la Mărgineni...

Deci, ca să ni se piardă urma și ca să ne mai păzească și alții, să vadă și ei cît de greu e să mănînci pîine străină, într-o zi ne-au încărcat bucuroși într-o dubă și ne-au descărcat în curtea închisorii din Pitești.

Despre ședereа aici, la Pitești, de unde s-au tras, ca de pe vasul „Aurora", primele salve de tun anunțînd declanșarea reabilitării în pușcării, vom relata doar cîteva situații mai bizare și vom evoca niște figuri omenești mai originale.

Vom începe, cum e și firesc, cu directorul pușcăriei, căpitanul Mîndreș, bărbat măsliniu, candriu și balaoacheș, voinic și deștept nevoie mare, fost geambaș de cai, geambaș de vocație, vocație moștenită din moși-strămoși... Nu puteai să-ți dai seama de cine anume-și bate joc, în gîndul său, mai mult: de cei pe care-i ținea cu strășnicie sub lege ori de cei ce i-au dat în mînă legea. Avea o uimitoare intuiție a oamenilor, era viclean — poate că uman — și ieșea din problemele mai încurcate cu mare iscusință. Un gardian care nu mă înghițea îmi făcuse raport cerînd izolarea mea pe cinci zile, pentru motivul că am cutezat să mă reazim de perete cînd dispoziția era să stăm la marginea patului, cu mîinile pe genunchi muți și nemișcați, de la orele cinci, cînd suna la cazarmă deșteptarea, pînă seara la zece, cînd se suna, tot la cazarmă, stingerea. Nu admitea conducerea ca noi să ne rezimăm de peretele celulei, în timp ce apărătorii Republicii fac instrucție, muncitorii lucrează-n fabrici, iar colectiviștii agonisesc hrana țării. Just. Ar fi fost o evidentă inechitate, chiar dacă noi de-abia ne țineam pe picioare de foame. Bandiții n-aveau voie să huzurească în timp ce clasa muncitoare și avangarda sa nu precupețesc nimic pentru... Logică de fier în fața căreia Aristoteles părea un moftangiu mic-burghez.

Deci, am fost dus în beci, cu încă vreo 10, la izolare. Urma să rămîn aici pe ciment, în ținută marocană, timp de cinci zile, neprimind drept hrană decît o gamelă de apă caldă la zi, iar la trei zile, una cu ciorbă. Pîine deloc. Deja se cam știa că sînt ro-

mân și mi se aplica, discret ce-i drept, un tratament de băștinaș.

Ne-am adunat stog, toți unsprezece, într-un colț al beciului, vîriți unul într-altul ca să ne fie cald, bine. A doua zi, pe la orele 11 și jumătate, apare, cu gura mare, morunul, bau-bau, bulibașa, așa era poreclit Mîndreș. La o comandă urlată, ne-am adunat cu toții, tremurînd în izmene, înaintea sa, ca la armată. A întrebat la rînd, pe fiecare, înjurîndu-l, ce-a făcut de-a ajuns la izolare. Unul a încercat să explice că nu-i vinovat.

— Nuu, borfașule! Cloanța, că dacă nu, îți fut una-n gură de te umplu de căcat de sus pînă jos, i-a răspuns Mîndreș.

A ajuns în dreptul meu. Nu știam cum anume să stau, ce să fac ca să nu mă-njure.

— Cu dumneata ce-i aici?, schimbă brusc țiganul tonul și vorbirea. Eu nu știam ce să răspund, căci nu știai ce gîndește și ce replică te așteaptă... N-apuc să bîlbîi ceva că el reia: Ești un neserios. De ce nu-ți vezi de treabă și superi pe gardieni?... Știti foarte bine că ești bolnav de plămîni în ultimul grad (intuiție premonitorie genială la Mîndreș, de diagnostician fără seamăn, căci, într-adevăr, fără ca eu s-o știu, fără ca să cer o aspirină măcar vreodată de la stăpînii noștri, aveam o cavernă de toată frumusețea la plămînul stîng), m-a dojenit el (viclean!), și dacă mai stai încă patru nopți pe ciment, în izmene, te curăți; iar eu răspund de viața voastră. Statul democrat popular — perorează el mai departe — vrea să vă redea societății și familiilor sănătoși. Ești om cu carte și nu-i frumos ce faci. Nu-ți stă bine. Hai, dute-n celulă, și să nu mai dai ocazie...

Unuia îi sosise odată, în pachet, și-un borcan cu miere. Ofițerul de serviciu, Dragomir, a opinat ca mierea să fie returnată, pentru că este un aliment de lux, dar Mîndreș a răspuns: „Aiurea!, nu-i lux, e medicament... Să fie trecută mierea la infirmerie, ca doctorie, și de-acolo să i se dea omului, în fiecare zi, cîte o lingură".

Avea apucături ereditare, manii atavice. Aducea-n grădina închisorii iepe la montă și-i făcea o nespusă plăcere să apuce cu mîna proprie limba de clopot întărîtată a armăsarului, ca să-o vîre înlăuntru, în născătoarea rușinatei patrupede. Aducea însă, tot la montă, la montă personală, noaptea, în biroul său de director, pe cîte-o fată de la dreptul comun, ispravă pentru care, după ce mai marii lui l-au lăsat să-și petreacă în

voie, la ceasul util pentru ei, mi l-au judecat pe Mîndreș și l-au umflat pentru niște ani, în închisoare.

Cînd sosea cîte un lot nou de bandiți, îi încolona pe două rînduri și-i supunea la un scurt, amuzant interogatoriu:

— Cum te cheamă?

— Cutare și cutare.

— Pentru ce ai fost condamnat?

— Pentru așa și pe dincolo.

— De unde ești?

— Din București.

— Ce stradă?

— Colentina, să zicem...

— Care parte, stînga ori dreapta?...

(Oamenii erau triați după starea lor socială, și Mîndreș cunoștea dosarul fiecăruia. Viclean, lăsa impresia că pe cei cu stare socială modestă îi trece la dreapta, iar pe chiaburi, burghezi, boieri, la stînga).

— Dreapta, răspundea omul, avînd impresia că ghicește gîndul lui Mîndreș, crezînd că-l prinde cu gluma și că-l trece la dreapta...

— Atunci treci în mă-ta pe stînga, răspundea căpitanul, zîmbind de replica pe care-a dat-o, că n-a fost păcălit.

Pe Mariana, gardianca de la secția femei, o fugărea și o culca pe coridoare, ca pe-un soldat nărăvaș pe cîmpul de instrucție, fie ziua, fie noaptea, cînd venea în inspecții inopinate, pentru astîmpărarea mădularelor în trupul hoaților de la dreptul comun.

— Culcat, poruncea el, drastic, dar și-n glumă oarecum.

— La mine, fuga marș! Înapoi, fuga marș! Culcat! La mine, fuga marș, și iarăși: Culcat! La mine, fuga marș, iar la urmă, oprind-o în poziție de drepți smirnă, obiecta: Ce-i, fă, cu grădina aia de zarzavat din capul tău?

Mariana avea, într-adevăr, o ditamai claie de păr roșcat în cap, des și încîlcit, și nu-i stătea rău! Mîndreș o iubea și făcea această instrucție cu ea din simpatie și din glumă. Era poate un fel de a o aduce-n așternut, un fel de a o curta.

Mariana era frumoasă, ca o zeitate dacică.

— Ia mai dă-ți, fă, cu țăsala prin capul ăla flocos...

Apoi trecea în birou, unde peste cîtva timp apărea, sfioasă și tulburată, cea mai albă și mai zăcută dintre fetele de jos.

Avea și spirit inventiv Mîndreș. A făcut o inovație pe care Ministerul de Interne n-a brevetat-o pe motivul că năștea timpi morți. Ca să nu se-nfunde closetele, Mîndreș a dispus să li se acopere borta cu un fel de tablă ciuruită, care să nu permită trecerea murdăriei decît după ce era fărămițată și strecurată încetul cu încetul. Astfel, în timp ce unul scremea, un altul, cu o lopățică-n mînă, tot mesteca de zor sub dînsul, fărîmițînd, zdrobind, terciuind mărunt bolul, în așa fel încît să se poată cerne prin tabla ciuruită și să nu permită înfundarea closetelor. Uneori găseam pîlnia veceului plină cu vîrf, lăsată așa de celulele anterioare, mai șmechere. În această situație, zdrobitul, sfărîmatul, mestecatul și strecuratul erau o corvoadă infernală. Cu o mînă ne acopeream ochii, cu o cîrpă ruptă din cămașă ne legam peste nări și ne angajam în muncă pînă ce o duceam la bun sfîrșit.

Ilie, cizmarul, cel fără nici-un dinte-n gură (i-i curățaseră pe toți gealații de la Interne), veșnic surîzător, cu ochii mari, cenușii, atît de bun încît îți provoca milă, omul care nu știa ce-nseamnă să superi pe cineva, care-și dădea surîzînd pîinea pe două țigări, care vorbea cu evlavie despre soția sa, era cel mai citit om din cîți am cunoscut în viață și-i făcea o nespus de mare plăcere să ne povestească, toată ziua și chiar toată noaptea, istorii din cărțile citite. Ne adormea pe toți cu poveștile lui și nu-și dădea seama, furat de vraja istoriilor, că oamenii adormiseră de mult, continuînd să povestească peste trupurile noastre adormite, ca un bard din vechime peste un cîmp de morți. Rămînea singur, în capul oaselor, pînă dimineața uneori, băsnind vedeniilor, ca un aed orb.

In noaptea de Crăciun, după ce se gîndea concentrat intens la ai săi, la soție și copil, se ridica, trecea pe dinaintea fiecăruia dintre noi surîzînd fericit, oprindu-se în dreptul fiecăruia, ca și cum ar fi vrut să-ți spună: „Știi, am fost acasă! Mi-am văzut băiatul și soția! I-am sărutat... Sînt bine, sănătoși, își petrec seara de Moș Ajun..."

Apoi se ghemuia în colțul patului și, închis acolo ca într-o ramă, nimbat de același zîmbet netulburat, cînta cu vocea stinsă, nimbată și ea, pînă tîrziu, în zori, colinzi.

Într-o zi l-au chemat la grefă, cu amabilitate de canalii. S-a bucurat ca un copil, surîzîndu-și mulțumit la gîndul că va găsi, cu acest prilej, mucuri de țigări în scrumierele domnilor. Dar

s-a întors repede, fără mucuri și fără acea ghirlandă a surisului său egal, continuu pe față. La grefă, domnii i-au spus simplu, scurt, sadic: „Nevastă-ta te-a părăsit". Apoi, către gardian: „Du-l în celulă".

Bietul Ilie era dărîmat. Trei zile a refuzat să mănînce, n-a scos o vorbă, n-a cîntat, n-a povestit. (La mulți dintre condamnați le soseau scrisori de-acasă, dar după ce politrucul scormonea prin ele cu ghearele, cu pliscul, cu rîtul, cu copitele . . . , după ce se amuza și-i înjura pe bandiți, arunca scrisorile la closet. Într-un singur caz, însă, te chema să-ți aducă la cunoștință conținutul scrisorii, cînd în scrisoare ți se vestea o nenorocire, cînd nevasta divorța de tine, așa cum a făcut și cu Ilie pantofarul.)

Am încercat să-l încurajez: „Nu lua în seamă, nea Ilie. Băiatul a ajuns la vîrsta cînd trebuie să intre la școală . . . Dacă soția nu divorța nu-l primeau pe băiat la nici-o școală. A făcut un divorț de ochii lor, ca să-l scape pe copil de năpasta ce apasă asupra lui din cauza ta și să poată să se înscrie la o școală. A fost înțeleaptă. Nu te supăra, căci îl superi pe Dumnezeu. Bucură-te, nea Ilie . . ." Și Ilie s-a bucurat și și-a regăsit zîmbetul și pacea sufletească și iarăși a început să ne povestească.

Într-adevăr, așa a fost cum am presupus eu. După ce dăduse divorț de Ilie, femeia a putut să primească o slujbă de muncitoare la o fabrică de ciment, la lopată, de unde primea trei sute de lei, iar copilul a putut urma în continuare școala, de-abia după ce o rudenie de-a ei, din celălalt colț de țară, fără copii, l-a înfiat, schimbîndu-i numele și biografia.

S-a întîmplat să stau cîteva zile la izolare împreună cu un fost șef de secție la Siguranța statului, secție care răspundea de mișcările și activitățile comuniștilor din România. Eu fusesem izolat ca să mă mai cuminț esc, să-mi mai „tacă gura-aceea spurcată", după cum se exprimau ceaușii închisorii, iar colegul meu de singurătate, mîhnit de taciturn, mocnind a foc înăbușit în sinea lui, n-a vrut să-mi spună numele, dar, într-o noapte infernală, copleșită de ploi afară ca și în teritoriile pustii ale sufletelor noastre, domnul șef de secție la fosta Siguranță a dezlegat baierele ce-i înlănțuiau pînă atunci clocotul dinlăuntru și mi-a spus:

— Mă duc să-l alung din rai. Poate că în felul acesta scapă de iad și soția mea

— Pe cine? întreb eu, în șoaptă, deși ploaia de-afară înghițea orice sunet.

— Pe porcul ăla . . . , pe banditul ăla . . . , pe tovarășul Luca.

— Vai de mine, tresar eu a scîrbă și-a teamă jucată, cum se poate-așa ceva?

— Îl am la mînă . . . Mîine poimîine va fi alături de noi, aici sau poate mai adînc, sub noi, *ad inferos*.

— Ba nu. Să nu-l aducă printre noi. M-aș simți jignit și n-aș vrea să ajung, din deținut politic, asasin de rînd.

— Îi fac de petrecanie reapănului!

Ce se întîmplase?

Fostul șef de secție lucrase cu Luca în timpul cînd răspundea de comuniști, îl avea deci la mînă, cum se exprima dînsul . . . Cu ce? Vom vedea mai departe.

Îi venise într-o zi soția la vorbitor și i s-a plîns amarnic. Nu primea de lucru, nu avea ce da de mîncare celor trei copii. Era ocolită de toată lumea. Și-a plîns înaintea lui cu lacrimi șiroaie și suspinuri adînci.

El, șeful, a rugat-o să nu mai plîngă, să se liniștească și i-a poruncit să meargă la domnul ministru Vasile Luca și să-l roage s-o ajute.

Femeia s-a dus, dar s-a dus degeaba. Excelența sa, tovarășul (de colaborare cu siguranța pînă de curînd), nici vorbă să o primească în audiență.

Biata femeie a venit a doua oară la vorbitor (cei condamnați pentru activitate intensă împotriva clasei muncitoare — care clasă, muncitoare?! —, adică foștii polițiști, se bucurau de un regim privilegiat, avînd și dreptul la vorbitor) și s-a plîns și mai amarnic decît la data anterioară de necazurile prin care trecea.

Omul ei a rugat-o atunci să meargă a doua oară și să spună la secretar să anunțe pe Excelența sa, Tovarășul Ministru, că vine din partea cutăruia, adică a dînsului.

Femeia s-a dus din nou, dar de data aceasta nu numai că nu a fost primită, dar a fost tratată și cu niște înjurături tovărășești, și cu cîteva vîrfuri de pantof de lux în fund, zdravene, mînioase, tot dintr-alea . . . tovărășești.

Vine a treia oară la vorbitor, toată numai jale și lacrimi. Bietul om a mîngîiat-o cum a putut și i-a spus să meargă acasă liniștită, că „ne va ajuta cumva Dumnezeu" (care Dumnezeu? Poate că al lui Luca și-a altora ca el, căci altul nu există. . .).

Deznădăjduită, femeia s-a întors acasă la copii și la necazuri. Soțul ei însă a cerut urgent audiență la ofițerul politic al închisorii și s-a dus la el. Acolo a cerut să vorbească — pentru că are de comunicat lucruri extrem de importante — cu șeful securității din județ. După nici o oră, o mașină neagră oprea-n fața închisorii. Din ea se dădea jos un tip gras și vînjos — adevărat tovarăș —, și, glonț, in biroul ofițerului politic, unde după cîteva minute se înfățișa și fostul șef de secție de la fosta Siguranță.

— Vă rog să mă duceți la fosta mea casă, din satul cutare..., căci am a vă arăta documente valoroase. Documentele se află acolo, și numai eu știu unde anume.

I s-a îndeplinit dorința. Ajunși la fosta lui casă — acum confiscată —, omul a scos cîteva cărămizi din peretele camerei de dormit, iar de dincolo de ele s-a ivit în lumină un dosar..., al naibii. Erau, în copie, toate denunțurile pe care Vasile Luca, comunistul încercat, le făcea, în timpul activităților sale comuniste neabătute, împotriva tovarășilor săi de luptă din aceeași sferă de activități. Dosarul cu originalele ajunsese în mîinile potentatului de-acum, care-l distrusese... Nu s-a gîndit, neghiobul, că polițistul de meserie putea să își rezerve și pentru sine, pentru nu se știe ce eventualitate, una copie.

După ce a alungat-o pe femeie cu picioare-n dos, a început febril acțiunea subterană, subversivă, în stil specific, de lichidare a banditului care îndrăznea să trimită soția pentru ajutor tocmai la dînsul.

Inainte însă de a lua el în secret legătura cu medicul închisorii, cu vreun sergent cu ofițerul politic cu vreun alt chemat în atari probleme gingașe, luase legătura omul nostru cu Șeful securității din județ, acesta a intrat în posesia dosarului Luca, dosarul a ajuns sus de tot, la consilierii apostolici ai Kremlinului, acestia au adiat doar un semn către ucenicii de la București. Luca a fost mutat disciplinar de pe postul de ministru pe cel de deținut, a fost anchetat tot în stil specific, judecat, tot în același stil, și condamnat la moarte. Apoi, nu se poate ști din ce considerente, pedeapsa i-a fost comutată în muncă silnică pe viață.

Probabil pentru că, după cum ne învață cea mai avansată filozofie, marxist-leninismul, „munca înnobilează, iar capitalul cel mai prețios este omul".

Lucrurile se petreceau în zilele de la Victorie încoace, nu prea multe, cînd Ana Pauker cerea insistent efectuarea unei revoluție de sînge, cu sînge... (După ce Stalin Djugașvili îi omorîse soțul, ea, Pulcheria, a devenit, prin revelație, o și mai înverșunată revoluționară. Într-adevăr, moartea transfigurează, așa încît și asasinarea soțului ei, inginerul Pauker, a transfigurat-o de tot.)

Zile și, mai ales, nopți de-a rîndul, s-a dezbătut problema revoluției de sînge în țara noastră — unde s-a pomenit revoluție fără sînge?!, așa ceva ar fi însemnat o gravă abatere de la principiile ei fundamentale și științific fundamentate —, care trebuia împlinită urgent și necesar. Elementar necesară.

— Și cum? a întrebat, îngrozit și el de data aceasta, Pătru Groza.

— Îi lichidăm pe toți cei din închisori — în special intelectualii — și — sorbind din paharul cu whisky concomitent și din țigara, și ea de import — mai lichidăm încă vreo zece mii — tot intelectuali de preferință — din cei de-afară.

Pătru Groza atunci (lucrurile mărturisite aici mi-au fost relatate de altcineva, deci nu am fost martor ocular... la desfășurarea lor) a suferit de insomnie — cinste lui —, a cugetat și socotit el în fel și chip, cu mintea lui priapică, s-a reîntors la iluminata, după moartea soțului ei, Ana, și i-a spus răspicat, ardelenește, că așa ceva nu-i cu putință a se face. El se opune.

Ăst timp însă, prin sîngele nostru, cei din temniță, își purta, noapte de noapte, fantoma albă moartea. Ne bîntuia somnul, puțin și chinuit cum era, și rătăcea printre aducerile aminte din străfundurile memoriei, tăcută, ca printre morminte.

— Ceva se va întîmpla cu noi în zilele ce urmează, a zis într-o dimineață învățătorul Cilipiu. Altfel nu se explică de ce cu toții visăm pe cei morți și ne bîntuie aceeași neliniște... O fi ceva de rău ori un rău pe care-l ocolim.

Așa s-a petrecut alungarea din rai a lui Vasile Luca și-așa am scăpat noi fericita ocazie de-a fi trimiși în chip de îngeri, de către Ana, în rai.

2.

După, și mai ales în cursul conferinței la nivel înalt de la Geneva din 1953, tovarășii gardieni și tovarășii ofițeri, o dată cu preschimbarea lui Malenkov din premier sovietic în om, s-au preschimbat și dînșii din monștri în oameni. Iar noi ne-am schimbat din bandiți în „domnule"! Asta tam-nesam, peste noapte.

Ni s-au dat cărți postale să scriem acasă, ni s-au dat țigări, hrană ca pentru oameni, într-o bună zi a intrat în celule tovarășul procuror, mirîndu-se el foarte că nu ni se citise pînă atunci regulamentul închisorii, și ne-a spus că nimeni nu are voie să ne insulte sau să ne lovească sau să ne spună „bă" sau „banditule", ci numai „domnule deținut" ... Noi trebuia să ne adresăm lor cu „Dumneavoastră", iar ei nouă cu „dumneata". Ca să ne asigure de cele spuse cum că sînt adevărate, ne-a citit el personal regulamentul.

In cadrul înțelegerii de la Geneva, era vorba să se facă vizite bilaterale între cele două lumi ale globului, așa cum a fost el împărțit la talciocul de la Ialta, între Stalin și *Rusfelt*.

De teamă ca nu cumva vizitatorii să tragă direct la pușcării și să ne vadă în halul în care eram — niște cadavre albe, exact culoarea varului de pe pereți la față — au luat măsuri rapide de preîntîmpinare a vreunei greșeli politice. Mica potemkinadă a fost pe loc confecționată. Oamenii mai subțiri, cu precădere cei care cunoșteau limbi străine, au fost scoși din celule și instalați în camere. Aici, în aceste camere, urmau să fie conduși, ce-ntr-o rezervație, eventualii oaspeți vizitatori din occident și ... să poftească să nu le placă modul în care erau tratați deținuții politici din România.

Nouă, ăstora izolați în rezervație, ni se servea masă de la restaurant, după listă. (Firește că mîncarea tot la bucătăria penitenciarului era pregătită, iar lista era bătută la mașină, în batiocură, la birou.)

Primeam dimineața, la dejun, cafea cu lapte, salam și gem; la prînz trei feluri, iar seara două. Pe paturi au apărut cearceafurile, lîngă paturi noptiere, veioză, în fine, cărți de citit, creioane și hîrtie de scris... Mai poftește și spune că nu-i bine ... Ori, mama ta de bandit, pentru care Republica a făcut

atîta cheltuială, îndrăznește și spune cumva adevărul, că, mă rog, asta-i înscenare sau că nu ești mulțumit...

Păcat că această stare de excepție n-a durat decît, nici mai mult nici mai puțin, cît a durat drumul de la Geneva la Moscova al lui Malenkov, după care a fost destituit din funcție, angajamentele iscălite de el considerate nule și neavenite, iar Bulganin și cu Hrușciov au revenit la politica dintotdeauna a Moscovei.

Pumnii, pălmile, pulanele, vîrful cizmelor au reintrat în acțiune, cu forțe înnoite, fălcile, spinările, fundurile și căpățînile bandiților au fost expuse din nou la noi încercări, iar înjurăturile de mamă, Dumnezei, Hristoși, cruci și evanghelii au început a curge din nou gîrlă peste noi.

Reveniserăm la starea de bandiți, vîrîți și ținuți ermetic în celule, șezînd acolo înfricoșați precum ciinii prinși în căruța hingherilor.

Cînd ni se turna fiertura de varză cu mațe nespălate în gamelă și gardianului i se părea (i se părea numai) că strîmbi cumva din nas, îți trîntea cu polonicul în cap: „Nu cumva nu-ți place?... Mă duc să-ți aduc numaidecît de la restaurant, uite-acuș", și-ți trîntea cu polonicul în mutră.

În această scurtă perioadă de timp, sensibilă, și-a făcut apariția la birourile închisorii domnul Mihai Ralea însoțit de alți doi tovarăși, cu scopul de-a sta de vorbă cu episcopul Leu, care se afla și el acolo închis, și să-i facă eventuale propuneri de colaborare, în cazul că înțelegerea de la Geneva devenea — din nenorocire pentru ei — realitate.

I-au făcut într-adevăr propuneri de colaborare, în numele salvării patriei, a iertării greșelilor, a uitării trecutului, a frăției creștine, a binelui obștesc. Se cunosc în această privință talentele de orator ale lui Mihai Ralea. Dar episcopul Leu a refuzat cu demnitate. Ralea și-a sporit argumentele, gestica și peroația, dar în van. Leul a rămas leu.

Întors în celulă a povestit minunea ce i s-a întîmplat. Deținuții au rîs, alții s-au cătrănit. Leu însă blestema cu mîinile ridicate duhovnicește-n aer, de zor, dar cu mare seninătate pe față, că domnii tovarăși, în frunte cu conu' Mișu Ralea, stînd pe sofale, înfulecau de zor din niște tartine delicioase, fără a-l pofti și pe el la o îmbucătură măcar. „Bată-i, Doamne"!

Colaborarea era una, iar tartinele alta.

Probabil că înfulecatul tartinelor făcea parte dintr-o anumită strategie, era o tactică de a-l aduce pe Leu în ispită, de a-i dovedi că dacă se dă pe voia lor va mînca și el ca lumea, dacă nu, atunci să poftească la gamela cu zeamă de arpacaș. Și iată că, în pofida behaviorismului lui Pavlov, leul s-a întors la gamelă, refuzînd tartinele cu icre.

Într-o noapte a fost zarvă mare-n închisoarea de la Pitești și mare năpastă pe capul nostru. Mîndreș era disperat: înjura și amenința cu împușcarea pe subalterni. Am stat pînă în zorii zilei în picioare, cu fața la perete și mîinile la spate. Ce se întîmplase?.., Un pui de țigan, delincvent minor, ager în minte și cu trup șerpesc, și-a strecurat binișor, întîi căpșorul printre gratii, apoi, tot binișor, și-a strecurat și corpul subțirel, s-a prelins de-a lungul burlanului de scurgere, a urcat ca șobolanul, pe celălalt burlan, nesimțit de nimeni, a escaladat zidul și s-a dus acasă, unde s-a simțit foarte bine, între ai săi.

L-au căutat peste tot, în toate găurile și ungherele... Nimic. Nicăieri. Întîi au făcut numărătoarea, de mai multe ori, pînă s-au dumirit cine anume lipsește. Doamne-ți mulțumesc că n-a fost vreun bandit politic! Iar au scotocit peste tot... „O fi evadat", i-a dat unuia prin cap.

— Repede acasă, boilor, ce stați! Adresa și repede acasă, urla în iureș Mîndreș.

S-au ridicat, înarmați cu puști, arme automate și grenade, s-au dus în pas alergător și-au asediat cu strășnicie casa țiganului, de la marginea orașului, stînd el la pîndă pînă dimineața, pînă se crapă de ziuă, ca să debușeze la asalt asupra inamicului... Tocmai cînd își luau inima-n dinți să se arunce-n iureș asupra casei țiganului, s-au vestejit brusc, le-au căzut brațele la vale, privind bucuroși și dezolați totodată cum puiul de țigan ieșea liniștit din casă, cu o boccea peste umăr și se-ndrepta spre dînșii.

Au tăbărît, cu ofițeri cu tot, asupra liniștitului puradel și l-au imobilizat pe loc. El s-a mirat puțin.

— Unde mă-ta te duci, mă?, întreabă Mîndreș, răsuflînd.

— La pușcărie, unde să mă duc, don' căpitan, mîncați-aș... răspunde copilul.

— Și de ce, biserica mă-ti, ai fugit?

— Păi, mi-a fost dor de-acasă, de frățiorii mei, mîncați-aș...

— Cum mă-ta ai ieșit mă?, pe unde mă-ta?...

— Am să vă arăt, don' căpitan, am să vă arăt îndată.

Mîndreș l-a bătut ușor pe umăr, cu vădită simpatie, chiar cu mîndrie.

Cînd au ajuns la pușcărie, țigănușul le-a arătat cum anume a evadat. S-a făcut reconstituirea.

Mîndreș a dat atunci ordin să se mai bată peste ferestre încă patru bare de fier: două orizontal și două vertical.

3.

În anul 1955, a venit amnistia pentru cetățenii străini, printre care, legal, mă aflam și eu. Amnistia a fost urmarea divulgării de către Petrov a rețelei de spionaj rusesc și-a unui șantaj. Dă-mi tu pe ăia, că eu ți-i dau pe ăștia.

Așadar au început să părăsească închisoarea, spre țările lor, rînd pe rînd: sîrbii (nu toți), francezii, italienii, nemții, turcii (toți), grecii, ungurii, bulgarii (nu toți). Eu am rămas în continuare în celulă. Nu le convenea plecarea mea și căutau să o oprească.

Au trecut aproape șapte luni de cînd ceilalți cetățeni străini își redobîndiseră libertatea, iar eu continuam să șed tot la Pitești, oarecum disciplinar. Mă azvîrliseră într-o celulă cu niște tineri, condamnați la cîte 10 pînă la 12 ani temniță grea, pentru „crimă de război împotriva pașnicului popor indochinez". Mă resemnasem în ideea că va trebui să continuu pușcăria cine știe pînă cînd anume. Printre acești ciudați copii ai aventurii, care, trecînd granița și ajungînd la Viena, s-au înrolat aici în Legiunea Străină (francezii aveau aici un birou de înscrieri), m-am simțit minunat. Erau doi maghiari, doi sași, trei români. Călîți prin luptă, uniți laolaltă prin primejdiile ce trebuiseră să le înfrunte alături pe pămînturi străine, înfrățiți printr-un regim de disciplină excesivă, acești flăcăi m-au cucerit prin admirabila solidaritate dintre ei, ca și prin sobrietatea bărbătească a comportării. Ca șef de celulă se nimerise a fi un alt băiat, chiar

din Pitești, Manea Eugen, unicul fiu al unor oameni modești și cinstiți, el muncitor feroviar, ea casnică.

Eugen fusese secretar U.T.C. înainte de a intra la zdup. Fiind însă cinstit — ca și părinții săi — și curajos și demn, a pățit-o. I-au ridicat carnetul de membru, l-au judecat cu asprime, l-au eliminat din liceu, apoi i-au întins o cursă și l-au băgat la pușcărie.

De fapt, vina-n fond a lui Eugen era aceea că a refuzat să fie ticălos, să-și pîrască colegii, prietenii, iubita . . . , să se opună la acordarea de pedepse celor capabili și nevinovați, la exmatricularea celor ce-ndrăzneau să spună adevărul . . . , în sfîrșit, să-și terorizeze profesorii, părinții . .

Fiind el șef de celulă, avînd față de mine un respect de neînțeles, precum și o tenacitate drăcească, Eugen raporta, și la deschidere, și la închidere, și la ora mesei, și pe coridoare cînd ieșeam cu tinetele la program, în sfîrșit, ori de cîte ori avea ocazia: „Don' sergent, don' șef, don' sl'ent, don' căpitan, să trăiți, permiteți-mi să raportez . . . Domnule procuror, avem un caz aici și vă rugăm să. . ."

— Măi Eugen, îl rugam eu, lasă-i dracului . . . De la cine ceri tu dreptate și cui? Nu vezi că procurorul ăsta cefos, care a venit, chipurile, în inspecție, nu e decît un abator îmbrăcat în uniformă? Ce mi-i Mîndreș, ce mi-i el, ce mi-i Chirion . . . , ce mi-i oricare altul dintr-ai lor.

— Lăsați, dom' profesor, știu eu ce fac. Apoi, rînjind în felul său, cu mînie îndîrjită: Îl cunosc . . . E de-aici, din Pitești. A fost avocat. . . A fost înainte mare liberal. Îl cheamă Stamatiu. . . (sau așa ceva). Acum e procuror comunist. Este cumsecade, chiar dacă viclean. O să vedeți că vă rezolvă problema. (Eu nu numai că nu ieșisem o dată cu străinii, după cum s-ar fi cuvenit, dar îmi expirase și termenul de pedeapsă și tot pedepsit rămîneam.) Ați auzit ce-a răspuns după ce i-am explicat situația cu dumneavoastră, cînd stăteați turcește-n pat și nici nu vă sinchiseați de el?. . . Că-n douăzeci de zile veți primi răspuns. O să vedeți că așa are să fie. Cunosc eu omul. Apoi Eugen s-a urcat în patul său de la etaj, unde, cu privirea pierdută departe și cu stihia sa bărbătească tulburată, își cînta obișnuitul repertoriu de cîntece populare: *„Foaie verde, foi mărunte,/Mîndra mea sprîncene multe"*. . . sau: *„Hai pitiș, pitiș, pitiș,/Colo-n vale-n aluniș"*. . . sau: *„Vară, vară primăvară,/Toate plugurile ară"*. . ., *„Cine te-a făcut pe tine,*

/Tudoriță nene"..., „Cît de dragă mi-ești tu mie,/Maria neichii Mărie", etc.

Nici nu ne mergea rău. Primeam zilnic, datorită cunoștințelor lui Eugen printre gardieni și-a felului hazliu de-a vorbi al lui Ghelner, supliment de mîncare. Eram o celulă protejată și simpatizată de toți: noi, băieții din Vietnam, Eugen și cu min-

Inainte de-a trece la ultimul capitol și de-a ne lua rămas bun, cuvine-se a ne aminti aici de încă patru persoane: un aviator, un armean (secretarul unei organizații masonice din București), un cocoș pe nume Cyrano și un curcan pe nume Falstaff.

Primul stătea toată ziua la zăbrele — celula în care locuia se afla la etaj și se putea observa clar de la a noastră, care se afla la parter — cu privirea nostalgic pierdută în depărtările înalte. Din cînd în cînd își mișca ușor capul spre dreapta, precum un vultur și-l mișcă alene cînd ceva nu-i convine, acolo, pe stînca muntelui. Și omul nostru avea într-adevăr înfățișare de vultur, cu ochi departe scrutători sub sprîncenele mari și-ncîlcite, sumbre, cu nas puternic și ușor încovoiat, adulmecînd la mari distanțe, cu o liniște și-un calm în mișcări și-n întreagă arătarea sa aidoma măreției unui condor atunci cînd își întinde aripile deasupra norilor — omul nostru gîndea deasupra timpului — ca să doarmă, la miez de noapte.

Ai fi zis că scrutează piscurile aureolate-n alb ori încinse de luminile asfințitului ale munților Făgărașului, dar nu: ființa lui plutea mult mai deasupra și mult mai departe, făcea lupinguri, acrobații, planări, picajuri vertiginoase, înălțări fulgerate... și iarăși revenea, adunîndu-și asupră-și aripile, să se odihnească-n peștera din stînca muntelui.

Era aviatorul fără egal nici reproș, cutezătorul și iscusitul zburător Agarici, cel despre care ieșise și un cîntec din care mai reținem doar atît:

„A plecat la vînătoare Agarici,
A plecat ca să vîneze bolșevici.
Foaie verde, bob secară,
Mîndră-i pasărea cînd zboară.
Alelei, alelei!
Pui de vulturi, puișori de zmei."

Ca un vultur în colivie stătea acum zburătorul peste văzduhuri de altădată, Agarici.

Armeanul avea, ca toți armenii, nas proeminent, barba deasă, albastră, buzele groase, senzuale, ochii migdalați, negri și sprîncenele dese. Ducea-n spate vreo cincisprezece ani de ispășit, dar eu cred că...

Cică ar fi divulgat niște secrete în calitate de secretar al acelei grupări secrete, nu spunea unde, iar acuma, cam bănuind ce-l așteptă, își permitea să divulge mai departe niște treburi mai mult hazlii decît importante.

Mie unul, de care, nu știu de ce, se atașase, aproape se lipise, în căutare de apărător, îmi spunea multe... Dintre acestea una merită relatată, și anume ceremonia de primire-n ordinul masonic a unui fost profesor de logică de la Facultatea de Filosofie și Litere din București.

Aflînd el că eu am studiat filozofia la București și că deci l-am audiat și pe reputatul logician, mai știind că sînt și puțin scriitor, deci că-l cunosc pe Șerban Cioculescu, într-o seară, cînd afară ploua îngrozitor, a venit la mine-n pat și mi-a împărtășit din taina ceremoniei de primire în astfel de confrerii.

In cazul de față, neofitul era logicianul. Cîțiva tipi mascați te introduc într-o încăpere misterioasă, aranjată ca un fel de interior de templu, cu strane la dreapta și la stînga și culoar printre ele. În strane stau, îmbrăcați în niște pelerine ca de Ku-Klux-Klan, cu glugile trase pînă peste ochi, aproape învăluind toată fața, niște cavaleri tăcuți, avînd săbii la cingători, sub pelerine. N-apuci să faci trei pași că te infioară prezența unor flăcări care se agită între niște coloane de marmură, înaintea ta. Te oprești brusc, flancat de cei ce te însoțesc în tăcere, iar de undeva din necunoscut o voce te avertizează tenebros: „Dacă vei trăda secretele noastre vei arde între coloane". În clipa aceasta se întrezărește între coloane, cuprins de flăcări, un fel de vedenie a unui schelet.

Inaintezi alți vreo zece pași, printre stranele din care te urmăresc umbrele învăluite-n pelerine și, în starea de șoc în care te afli, urmează un alt șoc: drept în fața ta apare o groapă, iar în groapă stă întins un schelet care rînjește la tine. Te oprești din nou, înfricoșat, umbrele din strane ies spre tine cu săbiile întinse, ți le așează cu vîrfurile-n piept și, în poziția

și starea aceasta de spirit, depui jurămîntul. Aceeași voce tenebroasă te avertizează din nou că dacă vei trăda secretele moartea te așteaptă. Pînă aici nimic deosebit de interesant, dar, zicea surîzînd armeanul, la primirea logicianului în conclav, atunci cînd templierii din strane l-au înconjurat cu săbiile fixate-n pieptul său, cică el l-ar fi recunoscut — și nu era prea greu, oricît de mult l-ar fi ascuns gluga — printre Ku-Klux-Klani, pirpiriu, dar foarte ferm în acțiune, pe cine credeți?..., pe Șerban Cioculescu, și, revenindu-și brusc din starea de șoc în care se afla, neofitul i-ar fi zis, zîmbind filozofic: „Hai, potolește-te, nea Cioculică..."

Armeanul acela eu nu cred că era condamnat pentru ceea ce el susținea c-ar fi făcut... Poveștile pe care le debita le auzise cred de la te miri cine și-acuma le fabula doar dintr-o naivă impostură, ca pe niște lucruri văzute și trăite în persoană. Dacă ar fi fost condamnat într-adevăr pentru divulgare de lucruri secrete, s-ar fi aflat într-un loc mult mai secret decît acesta unde se afla acum.

Ultimele persoane despre care vom aminti erau de fapt nu niște oameni închiși, ci niște animale libere și le sînt cu multă dragoste îndatorat — dar nu numai eu — pentru spectacolul pe care-l dădeau în grădinile de-alături, zi de zi, înainte și după-masă, spre distracția și umanizarea noastră cît de cît.

Cocoșul Cyrano — așa îl porecliserăm noi — ieșea primul din curte, călcînd țanțoș, precum un plutonier-major conducător de fanfară, în fruntea foarte aferatelor găini, absolut toate — unele chiar și de trei ori — alduite și mulțumite.

Cum ajungea în grădină, devenea agitat, fugos și nu-și găsea împăcarea pînă ce nu dădea cu ochii de celălalt protagonist al spectacolului de spadă și capă ce urma, curcanul Falstaff. Cum îl vedea, se transforma, tot numai o pară de foc și de furie.

Curcanul Falstaff, simțindu-l, se înfoia ca o tobă, îl apostrofa cu niște vorbe pe limba sa curcănească, disprețuitor provocatoare, își mișca precum niște egrete creasta prelungă și perlată cînd în dreapta cînd în stînga ciocului și, somptuos, sumbru și magnific — aidoma unui împărat persan, Cirus de

pildă, cel care a biciuit marea pentru că nu se liniștea la porunca și voia sa —, aștepta începerea luptei.

Cocoșul Cyrano, însă, nu făcea paradă, ci, precum Temistocles ori Leonidas, sărea zburînd peste gang, apoi sărea cu fulgere aprinse asupra infatuatului bleg Falstaff, îl ciupea de mărgelele din creastă pînă ce i le făcea cîrpe jalnice, îl sfîșia din gheare, iute zburător și săritor precum o uriașă albină de flăcări întărîtată, încît sărmanul gogoman, împărat persan sau rege incaș sau faraon sau orice altă pompoasă dihanie, făcut fleoașcă, redobîndindu-și el condiția umană și modestia, se retrăgea strategic, plîngînd și bălăngănindu-și creasta zdrențuită, ciuruită, de-ți era mai mare mila de el.

Schelălăia, se văieta, se ruga pe limba lui să nu-l mai batjocorească în halul ăsta, că doar este un curcan serios, cu zece curci după dînsul, că are copii, în fine, că nu-i omenește ceea ce face cocoșul.

Cyrano atunci îl lăsa-n plata Domnului, sărea triumfător gardul la găinile lui, se arunca rînd pe rînd asupra lor cu și mai multă poftă și înverșunare, le potolea pe toate de setea lor femeiască (cea cu blestem), ele începeau să cîrîie de bucurie mare, voioase foc, apoi reintrau în curte, unde stăpîna le chema la masa de prînz.

În cealaltă tabără, însă, nu atît curcanul era nefericitul, ci bietele curci, care, de supărare..., nici nu mîncau, ci doar ciuguleau în scîrbă grăunțele. La ce folos...

Acele păsări de curte însă mie îmi aminteau de alte ființe animale, niște oi și-un motan (care aducea la apucături cu Cyrano cocoșul) pe care le pierdusem pentru totdeauna, în urmă cu niște ani, dar care nu se pierduseră de tot, căci seara tîrziu, uitîndu-mă eu prin zăbrele la cer, zăream printre stele chipul lor cum se uită la mine și-mi fac semn de iubire. De bună seamă că-n această lume fără de margini și într-o mișcare fără capăt, totul este cu putință și nimic nu piere și, cine știe cînd, peste milioane de ani-lumină, aceleași elemente, la aceeași doză și același numitor, să se reîntrunească, și noi: oile, motanul, Cyrano și cu Falstaff să ne reîntîlnim, poate (vai!) chiar aici, la Pitești ori la Bistrița.

4.

Zoe, care auzise pînă atunci zvonuri despre mine dintre cele mai oribile: ba c-am murit, detestînd-o că nu s-a îngrijit de mine, ba c-am înnebunit, ba că a căzut peste mine un perete de pămînt și m-a schilodit, că mi-au căzut toți dinții din gură, ba că umblu ca o arătare de spaimă prin șantierele de lucru, scormonind prin gunoaie, după rămășițe de mîncare aruncate de alții, blestemînd-o că nu-mi trimitea pachete..., ba c-am plecat, fără să-mi pese de ea, și că vorbesc de la nu știu care post străin, toate minciuni vehiculate de agenții ideologilor în ciubote, cu scopul de a distruge orice legătură între noi..., afla acum și alte vești, de natură s-o bucure, de la cei care se eliberaseră și rămăseseră în țară, niște sîrbi, care, sfidînd, în felul lor, orice pericol, fie că i-au scris acasă — căci mersese vestea și-n pușcărie despre comportarea exemplară a lui Zoe —, fie că unii s-au deplasat pînă la ea — ca să fie mai siguri —, relatîndu-i despre mine că trăiesc, că sînt sănătos și că-n scurtă vreme — doar niște zile — voi fi lîngă ea.

Nerăbdătoare, văzînd că întîrziu, Zoe s-a deplasat în grabă, pentru a treia oară, la Pitești, unde i s-a răspuns că nu sînt acolo, că am plecat în Grecia. Amărîtă, Zoe a făcut din nou drum înapoi. În tren însă a călătorit cu un lot de sîrbi, care ceruseră să rămînă în țară și care se eliberaseră chiar în ziua aceea. Aceștia s-au pornit a înjura, aprinși, cu sălbatică răscolire cînd au auzit grosolanele și abjectele minciuni scornite din partea administrației închisorii: „Ibem-ti Boje, asta trebuie spintecat și spînzurat de mațele lor, cu capul jos", așa au zis ei, în furia ce-i caracterizează, și-au asigurat-o pe Zoe, jurînd pe ce au mai sfînt, că mă aflu în închisoarea de la Pitești, camera 12, că m-au văzut chiar în dimineața acelei zile la fereastră, din curte, și m-au salutat...

Zoe atunci a desfăcut pachetul, a scos de-ale mîncării, i-a ospătat, le-a dat țigări, iar la București, în gară, i-a cinstit și cu vin.

A doua zi, plăianca de la Tibleș se înfățișa la Direcția Generală a Penitenciarelor, chiar în birou la tovarășul director care, dînd ordin să se caute prin cartotecile unde se păstrează evidența deținuților poporului, a confirmat: „Da, soțul

dumneavoastră trăiește și-și continuă executarea pedepsei pe care i-a dat-o Republica, la penitenciarul din Pitești."

După alte cîteva zile se afla în audiență la însuși tovarășul Vlasiu, procurorul-șef al Republicii — ajutată de către poetul și juristul Grama, un vechi prieten —, unde s-a plîns pentru regimul inuman și în afară de lege la care eram supus, nu numai eu, ci și ea.

Ca să-i arate că-ntr-adevăr este om cu putere, Vlasiu i-a scris pe loc, cu toc de aur, un bilet care-i îngăduia lui Zoe să vină la Pitești, la vorbitor.

Ce s-a petrecut în ascuns nu știu, știu doar atîta că Zoe, în culmea fericirii, a alergat la Bistrița, s-a încărcat cu două geamantane mari, unul cu haine, celălalt cu alimente, și, glonț, a patra oară la Pitești.

In gara Pitești, dispută îndîrjită cu un șmecher de birjar. Pînă la capătul celălalt al orașului, unde se afla închisoarea, era o distanță de aproximativ trei km. Zoe avea bagaje grele. Birjarul cerea 50 de lei, Zoe susținea liniștită că nu poate plăti mai mult de 25. Că i-s banii numărați. Birjarul cu gura și mai mare:

— Ei poftim: patruzeci.

— Nu pot să dau mai mult de cît v-am spus.

— Ia te uită colea! Ce, vrei să te duc pe daiboj?... Ce-ți închipui, domnișoară?... doi cai, căruță, harnașamente, munca mea..., crezi că se plătesc cu cei 25 de lei ai tăi? Știi că ai haz?

Zoe, pe cerbicia ei de la Țibleș:

— Dacă vrei, bine, dacă nu, m-oi duce pe jos.

— Da?? Crezi că-i numai colea-așa!

— Oriunde-o fi, nu mă interesează.

— Măi, dar îndărătnică mai ești... De unde Dumnezeu îi fi?... Daaa, ia spune-mi... unde te duci, dacă nu-i cu supărare..., continuă el insidios, cu tonul schimbat, pe cine-ai acolo.

— Pe soțul meu, răspunde cu mîndrie Zoe.

— Știi, mă rog, pentru ce... l-au priponit?... Pentruuu, și schițează gestul rotunjit al „manglelii"... Ori pentru altceva...

— Altceva, altceva... caută să închidă discuția Zoe.

— Nu cumva politică?...

— Nu știu. Politică, nepolitică..., o curmă Zoe cu prudență, căci nu știi cine-i omul, ca să nu scape vreo vorbă ne-

lalocul ei, ce mai atîta vorbă, nu pot să vă dau mai mult de 25 de lei.

— Am înțeles. Și, deodată, birjarul se ambiționează, înșfacă geamantanele și le-azvîrle-n birjă: Hai, repede sus.

— V-am spus că nu pot să...

— Sus cînd îți spun! Repede, că n-am timp... și n-apucă Zoe să se urce bine, să-l lămurească asupra plății, că birjarul dă bici cailor.

— Bine, bine, numai să nu avem discuții mai tîrziu asupra prețului, stăruie, într-ale ei Zoe, așezîndu-se și aranjîndu-și părul negru sub baticul de mătasă azurie..., ca pentru mine.

Ajunși la penitenciar, Zoe dă să plătească...

— Lasă, lasă pînă termini cu ăștia, că eu am nițică treabă alături..., și arată cu mîna spre cîrciuma din colț. Apoi îi ajută lui Zoe să ducă cele două geamantane pînă la poarta închisorii. Ea intră-n baraca unde staționau de regulă cei veniți la vorbitor. Aici, în această baracă, Mîndreș însuși făcea verificarea actelor Iată-l, apare... E grăsun, tuciuriu, lucios și bine dispus. O vede și pe Zoe:

— Iar aici? Ce tot cauți, drăguțo? Nu ți-am spus de-atîtea ori că nu-i la noi?.

— Ba da! Soțul meu, domnule căpitan — răspunde Zoe cu sfidare — este aici...

Și scoate atunci hîrtia de la procurorul general și i-o întinde!

Mîndreș o apucă și-o citește, apoi o vîră-n buzunar. Zice: „Aici eu sînt procuror general, așa că (și-i întoarce spatele) ia-ți bagajele și roiul de-aici".

Plîngînd, Zoe ridică de jos geamantanele și iese-n stradă. Guralivul birjar o aștepta. A înțeles el că ceva nu-i bine: „Ce-i, doamnă?, ce s-a întîmplat?" Apoi, cînd s-a lămurit din spusele lui Zoe despre ce este vorba, s-a mîniat și-a pornit a ocărî: „Bată-i crucea să-i bată de anticriști! Grijania lor de ghiorlani, de gorobeți, băga-i-aș... Văzuși, văzuși?"

În ăst timp, însă, ofițerul de la grefă străbătea curtea în pas alergător, venind spre Mîndreș:

— Tovarășe căpitan, raportează el, ordin telefonic de la Minister să-l punem imediat în libertate pe deținutul Mihadaș.

— Pe cine?! Și dumirindu-se brusc, o pornește nu spre intrarea-n pușcărie, ci spre poarta de ieșire, ca un apucat.

Zoe, plîngînd, da să se urce-n birjă... Birjarul nu știa cum s-o aline și suduia amarnic, de zor, pe netrebnici.

Mîndreș se apropie și, de data aceasta mieros, chiar bucuros, spune:

— Ce-ați zice, doamnă, dacă ați pleca împreună cu soțul acasă?...

Iar Zoe, cu indignare:

— Domnule, ți-ai bătut joc de mine și m-ai mințit în tot felul... Nu-ți permit s-o faci și-n felul acesta. Te rog să-mi dai pace și să-ți vezi de treaba dumitale, acolo. (Arată spre pușcărie.)

— Chiar așa!, aruncă răspuns repezit și birjarul.

— Doamnă, vă rog să mă iertați. Aveți greșeală. Pînă acum cîteva clipe soțul dumneavoastră era un deținut, acuma este un om liber... Așteptați numai cîteva minute și vi-l aduc aici (zîmbind), vi-l predau, încheie Mîndreș.

Se deschide brusc ușa celulei:

— Care ești Mihadaș?

— Eu, răspund.

— Repede bagajele și-afară! Repede, n-auzi?

— Aud, don' șef, aud.

— Fest, fest!

Mi-am îmbrățișat colegii și-am ieșit pe coridor singur, cu bocceaua-n mînă. M-au izolat într-o celulă dosită. Gardianul care păzea celula trage vizeta de-o parte și-ntreabă:

— De unde ești, domnule?

— Din București, răspund eu, numai așa ca să răspund ceva.

— De cîți ani ești închis?

— De peste șapte.

— Dormi acasă la noapte, reia gardianul, cu vădită părere de bine.

— Nu cred, răspund, emoționat totuși.

— Pe Dumnezeu, că nu te mint, îmi răspunde el aproape șoptit, îți fac formele de ieșire la grefă.

Îmi venea să strig, să mă tăvălesc pe jos.

— Atunci, te rog, pentru că ești un om bun, zic eu, du la băieții din camera 12 hainele mele... Și mă dezbrac de tot ce era mai bun și mai gros: un pulovăr, un cojocel, niște cio-

rapi de lînă... Știi la cine. La zurbagii ăia dezbrăcați care au fost să lupte-n Indochina.

— Bine, îmi răspunde el, bine, am să le duc.

La grefă, după ce am iscălit obișnuita declarație cum că nu voi spune nimănui, niciodată nimic din cele văzute și petrecute-n închisoare — ca și cum ar fi omenește cu putință o atare discuție —, mi s-a adresat întrebarea: „Și-acum ce facem cu tine?... Te predăm legației sau rămîi în țară?"

M-am pomenit suspendat pe-o cumpănă. Pendulam dureros între două ispite: perspectiva libertății, cu bucuria de-a-mi vedea locurile natale, pe de-o parte, iar pe de alta, drumul unei vieți de nemernic, luînd-o de-a capul, cu urmările, umilirile, hărțuielile din partea căpcăunilor și pînă la urmă, din nou, o nouă arestare. Și-ntr-un fel și-ntr-altul aș fi nefericit-o de moarte pe Zoe. Mi-am amintit de sfatul preotului Pavel, cetățean american care avea soția și două fete la Baia-Mare și care mă-ndemna să nu care cumva să fac greșeala de-a rămîne-n țară. Ei, dacă eram și eu cetățean american!!! Grecia însă mă repudia, iar România mă considera dușman al poporului român!

Stăteam în cumpănă, atîrnat și nu dădeam răspuns. Mîndreș atunci, cu instinctul său de geambaș, s-a gîndit că lucrurile pot lua o întorsătură nedorită.

A intervenit inspirat: „Dar cum mama dracului vreți să-i dați drumul omului pe frigul ăsta, dezbrăcat? Să fie îmbrăcat". (Era pe la mijlocul lui februarie, iar eu dădusem hainele la colegii de celulă, probabil și ca să se împlinească un destin.) Un plutonier a fugit repede, ca de pe-o scenă actorul, și după numai un minut revine: „Tovarășe căpitan, raportează el, magazia este închisă, iar tovarășul Enache, magazionerul, e plecat la București..."

— Dar, știți, intervine ofițerul de serviciu, soția dînsului e la poartă... și are un geamantan plin cu haine...

Starea mea de cumpănă a început să se clatine, înclinînd spre unde trebuia.

— Vreau o dovadă concretă, intervin eu, spontan.

— Ce dovadă?

— Un script de la soția mea cum că se află la poartă. Literele să miroasă a cerneală proaspătă.

— Imediat, zice Mîndreș. Apoi, către ofițerul de serviciu: Fuga, și-adu omului ce dorește.

Peste cîteva minute mi se punea înaintea ochilor un bilet. L-am apucat în mîini și instinctiv am vrut să-l duc la buze. M-am stăpînit. Mirosea într-adevăr a cerneală proaspătă: „Dragul meu, sînt la poartă și te aștept". Jos era iscălitura: „Zoe".

— N-am unde pleca, răspund. Aici rămîn! (Iar în gîndul meu, cu aceeași veche cerbicie tragică: „rămîn solitar pînă la sfîrșitul lumii, aici, cu oropsiții și gușații...") Am înțeles mai tîrziu amabilitatea și promptitudinea cu care și-au făcut datoria dînșii: se temeau să nu scap peste graniță. Sărmanii!

Și-am fost condus cu alai pînă la poartă... Cu bocceaua-n mînă, parcă eram o pasăre bolnavă care încerca să-și reia zborul. Zburam totuși, dar anevoie, la doar trei centimetri de pămînt. Ochii, orbiți de atîta lumină și bucurie, lăcrimau, iar lucrurile din fața lor săltau, fremătau fascinant.

La poartă, Zoe!... Între cele două geamantane, aștepta ca o prezență tremurătoare a destinului, ca o fecioară stînd dreaptă și așteptînd între două lăzi de zestre, la o nouă răscruce a vieții...

Birjarul Stănică, tot atît de fericit ca și noi (avea lacrimi între gene) a dat bici cailor către casă, cu chiot. O zi pierdută, ar zice omul chibzuit.

Ajuns acasă, a vociferat către Tinca lui (parcă psalmodia!): „Tincuța, taie găina, fă foc la baie, pune la fiert vin cu mirodenii, așa cum știi tu, așterne paturile din camera dinspre grădină, căci avem oaspeți de soi la casa noastră... Dumnezeu ne cinstește casa, Tincuțo".

Ne-a găzduit și ne-a omenit ca-ntr-un tablou din Biblie.

Uitîndu-mă la el, cum ședea pe un scaun, cu fața radioasă, uitîndu-se cînd la noi — la mine și la Zoe —, cînd la Tinca lui, deslușeam tot mai lămurit cum starea lor de fericire izvora din adîncul inimii, răspîndindu-se peste toate lucrurile din jur, și cum îi cuprindea, încetul cu încetul, ca sub porticurile unei biserici de demult, sub un nimb aidoma acelora care împodobește fețele sfinților din îndepărtatele povești.

Mă aflam, negreșit, în casa unui sfînt al acestui pămînt. Ce recompensă!...

Ne-a condus la gară, tot cu birja. A scos, pe furiș bilet de tren de la Pitești la Bistrița-Năsăud pentru Zoe — eu aveam, hei, foaie de drum — pe banii lui, iar la despărțire de-abia și-a desprins mîinile lui de sfînt din mîinile noastre, a îngăimat tremurat la întrebarea mea nătîngă — deși dintr-o iu-

bire întristată: „De ce ai făcut toate astea pentru mine, frate Stănică?“ —: „Da' ce adică, eu nu sînt om?... Măcar atîta...“ și ne-a petrecut îndelung, cu ochii umezi de fericire și vîslind spre noi cu mîna, ca și cum sufletul din el ar fi vrut să-și ia zborul spre Dumnezeu.

— Zoe, buna și neasemuita mea Zoe, am îngăimat atunci și eu către Ea, o răsplată mai frumoasă decît aceasta, pentru toate cîte le-am îndurat, nu mi se putea da. Îți mulțumesc, cu cea mai frumoasă durere din cîte poate încerca inima unui om fericit.

Ispășirea celor șapte ani de temniță nu însemna și terminarea condiției mele de întemnițat. Ieșeam de fapt dintr-o închisoare reală și intram în alta și mai reală; dintr-una propriu-zisă în alta altfel zisă. Zidurile care împrejmuiau prima închisoare erau vizibile, fixe; ale celeilalte erau însă invizibile și foarte mobile. În prima ți se dădea — indiferent cît și ce — de două, trei ori pe zi mîncare, în timp ce în cea liberă erai obligat să-ți procuri singur mîncarea — și, vai, cum și cît de greu anume. Între zidurile închisorii propriu-zise puteai vorbi mai deschis, mai liber, te simțeai mai altfel, tocmai pentru că zidurile apăsau direct, concret asupra ta, nu... dialectic ca-n cealaltă. Cuvîntul nu constituia un pericol pentru noua, edenică, ordine socială, din moment ce părea a fi rostit de sub lespedea unui mormînt de unde nu răzbește decît tăcerea. În cealaltă însă era o mare primejdie să-ți vorbești chiar ție însuți, în șoaptă.

EDITURA „CLUSIUM"

În cea dintîi zi a Revoluției, în 22 Decembrie, un restrîns grup de inițiativă a înțeles că imperativul imediat este acțiunea. Speranțele s-au descătușat de la sine și în aceeași noapte a ieșit de sub tipar *primul* periodic independent din țară — „CLUJUL LIBER". La o săptămînă, pornind de la această revistă, s-a înființat *prima* Casa de Editură nouă din țară, „ATLAS — CLUJUL LIBER". În cadrul acestei întreprinderi, bazată pe entuziasm, tinerețe și nădejde în viitor, concepută ca un ansamblu de publicații și instituții editoriale (publicitate, impresariat artistic etc.), se înscrie EDITURA «CLUSIUM».

Iată acum cea dintîi carte tipărită sub această emblemă, un roman care vorbește cu durere despre ce-a fost și cu neliniștită încredere despre ce va fi.

Orice început e greu, nesigur. Mai mult, întreprinderea noastră, născută în primele zile de după răsturnarea dictaturii, s-a constituit pe o sumă de intuiții asupra viitorului. Am năzuit că vor urma o serie de schimbări în viața noastră social-politică și mai ales culturală, am visat deja la evoluția favorabilă a spiritului de inițiativă, la repunerea în drepturi a bunei credințe. Timpul trecut de-atunci nu ne-a infirmat intențiile și sperăm să n-o facă nici de-acum înainte.

Am exclus, pe cît s-a putut, aventura (frumoasă, dar și riscantă în vremuri de răscruce) și am creat o ordine a „inimii și minții". Această ordine, cu trimitere la primele manifestări publicistice din istoria noastră culturală, nu este întîmplătoare, deoarece avem sentimentul limpede că trebuie s-o luăm de la capăt. E tragică această întoarcere în vreme, această anulare de timp, dar nu se poate altfel. Abia acum resimțim exact vidul de valoare impus de o jumătate de veac de mediocritate forțată, de minciună deghizată. Dacă am putea fi cu adevărat sinceri, am recunoaște că prea puține cărți apărute în ultimele decenii au puterea de a rezista în fața lumii și a conștiinței de creație. Nu întîmplător scriitorii români au obținut prea

puține recunoașteri internaționale, nu întîmplător ne-o ocolit Premiul Nobel. Chiar dacă sentimentul cultural a rezistat subteran, el s-a mulțumit cu victorii de conjunctură, locale, mărunte. Tristul tablou al literaturii noastre descumpănește și în prezent. În aceste luni de eliberare aproape nu s-a scris literatură, și nu din cauza frămîntărilor politice, cum se motivează îndeobște, ci datorită resimțirii violente a acestui gol sfîșietor. „Ce" și „cum" se va scrie de-acum încolo sînt două întrebări mai cumplite decît acum un secol și jumătate, pentru că scriitorii nu sînt în situația de a inventa ceva, ci de a modifica profund un rău insinuant, dominant. Ca în mitologie, am rămas cu speranța, dar ea e lunecoasă, evazivă, informă.

Editura «CLUSIUM» își propune să deschidă o *cale*, nu neapărat o direcție (ne vom feri să mai silim viitorul să se supună la prezent), o cale deci, care să nu fie nici bătătorită, nici închisă. Chiar romanul lui Teohar Mihadaș, scris „înainte" (cam cu două decenii, dar „publicabil" abia acum), reprezintă un semn al deschiderii. Scris „fără speranță", el îndeplinește condiția a ceea ce nu se putea crede că mai *va veni*. Acest act înseamnă un exemplu de testare a eternității; pentru că exact așa ceva ne-a lipsit. Din această cauză unii s-au compromis chiar și împotriva conștiinței lor tainice, iar alții s-au mulțumit cu idei subversive, abile. Prea puțini s-au gîndit că scriitorul are obligația de a trăi mai ales dincolo de moarte.

Vom respecta așadar, pe cît va fi cu putință, harul eternității și perspectiva universalității (cuvinte mari?). Vom avea de reabilitat mai cu seamă ideea specificității naționale (demolată precum o biserică), unica poartă prin care se poate intra în celelalte două teritorii. Valoarea, vai, valoarea urgentă nu o putem stabili noi, dar vom veghea să nu decadă de dragul imediatității.

A doua carte a Editurii «CLUSIUM» va fi un EMINESCU, *Făt-Frumos din lacrimă*, ilustrat cu talent și dăruire de doi tineri. Eminescul este deschiderea de drept către veșnicia categorică. Literatura pentru copii și tineret nu va fi o formulă restrictivă, ci o chemare spre refacerea spiritului de lectură. Copiii vor trebui să citească marile opere ale genului acum, la vîrsta lor și nu la maturitate, cum am făcut-o noi.

Nici cartea de divertisment nu va fi neglijată. Există un imens fond de literatură SF sau polițistă din care vom traduce.

Poezia, dragostea noastră nerentabilă, va trăi mai ales prin pana celor tineri. Intenționăm o serie gen „liliput" în care să oferim poeților un spațiu de exprimare ce le-a fost refuzat sistematic pînă nu de mult.

Avem în vedere tipărirea unor lucrări de știință și practică (măsurători electrice, exerciții de matematică, homeopatie, acupunctură etc.) menite a elibera cugetele de prejudecata inabordabilului.

Bineînțeles, proiectele noastre nu diferă de altele de la noi sau de aiurea. Există o lege nescrisă a mișcării gustului și interesului de la care nu ne putem abate. În limitele ei vom încerca însă susținerea originalității. Aceasta nu e altceva decît anihilarea fricii. De ea am suferit cel mai mult și poate că vindecarea va mai dura. Spaima de propria gîndire, de propria creativitate a mutilat inadmisibil forța scrisului. Să fim iarăși cinstiți cu noi înșine și să recunoaștem că mai nimic n-am reușit să punem pe masa lumii cu titlu de creație absolută. N-am lansat nici un curent de poezie, nici o concepție de proză, nici un sistem critic, deși între cele două războaie existau destule încercări de acest fel.

Frica, da, frica ne-a inhibat și ne-a supus unui autocontrol mai sever decît sabia cenzurii. Romanul lui Teohar Mihadaș a ieșit de mult de sub această „manta" degradantă. Evadarea din frică e un risc, dar unul onorant. Editura «CLUSIUM» va îndrăzni să nu se teamă de ea însăși.

VALENTIN TAȘCU

CUPRINS

Prinderea, cercetarea și judecata 5
„Aici zac dușmanii poporului" (Aiudul) . . 105
Canalul Dunăre—Marea Neagră 139
Mărginenii — închisoarea Babel . . . . . 22?
Piteștiul și „eliberarea" 274

Editura «Clusium» 299

ISBN 973-555-000-8

Lei. 24,50

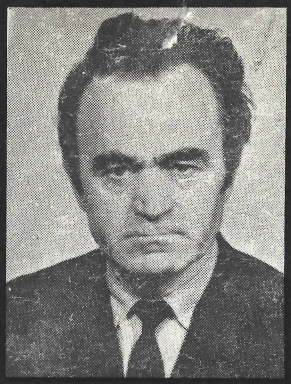

Cuvînt de început la sfîrşitul unei cărţi

Cea dintîi carte a unei Edituri nu este o naştere, ci mai degrabă o „finire". Un drum de nelinişti şi emoţii ia sfîrşit acum, născîndu-se doar îngăduinţa pentru destinul unei fiinţe care înfruntă eternitatea. O editură printre altele este un mandat în alb pentru un final neîntrerupt . Fiece carte a ei ar trebui să fie o încheiere de început de drum. Romanul **Pe muntele Ebal** al poetului Teohar Mihadaş este chiar aşa ceva. Apariţia lui este pentru autor o eliberare de vechi şi grele suferinţi. El s-a tot născut de vreo două decenii, ucis fiind de mai multe ori de anii care, vai, ce bine, au trecut. A fost pentru autor o reală ameninţare, chiar el, un roman care putea să asasineze. Teohar Mihadaş s-a temut de el şi totuşi nu l-a părăsit. Cei apropiaţi lui îi ştiau capcanele şi se înfiorau de ele. N-a fost alungată însă speranţa îndreptăţirii adevărului ce-l conţinea. Şi iată, acum, chiar el deschide, de drept, o cale, cînd tocmai s-a întors în ţărîna literei tipărite. Fie-i cerul uşor şi aproape!

VALENTIN TAŞCU

CLVSIVM